

JO. FRANCISCI SCARDONÆ
CIVIS RHODIGINI

In Patria Scientiarum Academia Medicinæ Lectoris

APHORISMI
DE COGNOSCENDIS
ET

CURANDIS MORBIS

Uberrimis commentariis, atque animadversionibus illustrati,

Quibus quæstiones singulæ, quæ cum in theoriam, tum in praxim medicam
cadunt, hodie maxime illustres sedulo pertractantur, discutiunturque.

EDITIO ITALA TERTIA

AUCTIOR, ET RETRACTATIO.

LIBER TERTIUS

De Morbis imi ventris.

PATAVII, Typis Seminarii. MDCCCLXII.

A quod Joannem Manfrè.

SUPERIORUM PERMISSU, ET PRIVILEGIO.

IO. FRANCISCI SCARDONE
CIVIS RHODIGINI

in Puteo Seminarii Academicæ Medicinæ Lectore

ABHORSUS
DE COGNOSCENDIS
ET

CURANDIS MORBIS

Operantis commentarius, æque animadvertens illustratio,

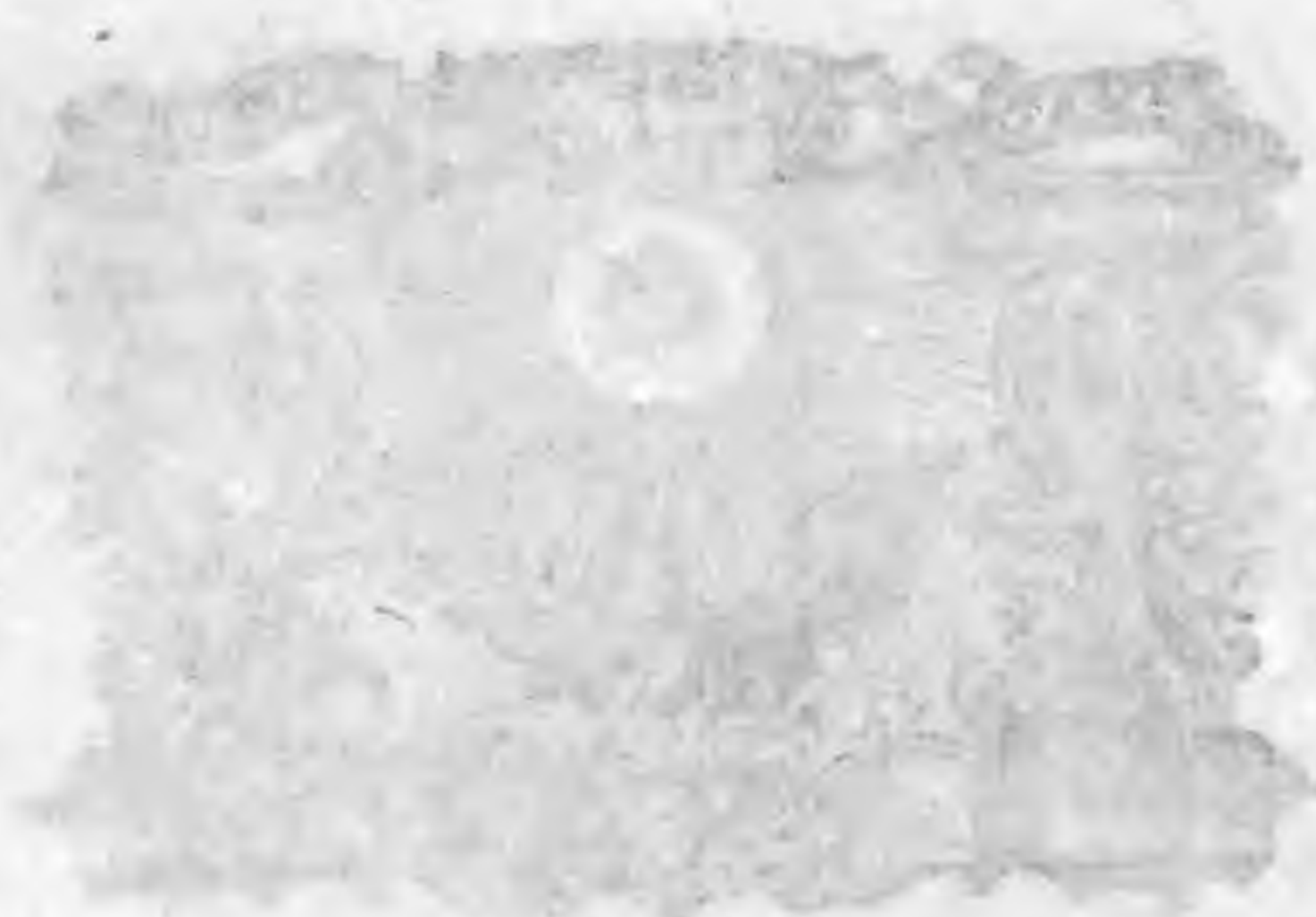
Quibus quædam præcepta, non tam in theoremata, quam in præcepta
reducuntur, hinc maxime illustrata rebus præcedunt, ut videretur.

EDITIO ITALICA TERTIA

AUCTOR, ET RETRACTATOR.

LIBER TERTIUS

De Morbis iam venis.

PATAVII, Typis Seminarii, MDCCCLXII.
Auct. Joannis M. Sc.
SUPERIORUM PERMISSU, ET PRIVILEGIO.

INDEX CAPITUM

Quæ in hoc Volumine continentur.

I.	De Nausea , & Vomitu.	I
II.	De Cholera humida , & sicca.	13
III.	De Diarrhœa , Dysenteria , Tenefmo.	24
IV.	De Ventriculi , & intestinorum inflammatione.	37
V.	De Doloribus intestinorum non inflammatoriis , & speciatim de Colica.	46
VI.	De Lumbricis.	60
VII.	De immodico hæmorrhoidum fluxu , earumque tumore.	70
VIII.	De affectione Hypochondriaca.	80
IX.	De Scorbuto.	99
X.	De Ictero.	111
XI.	De Renum , ac Vesicæ calculis.	132

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

A Vendo veduto per la Fede di Revisione, ed Approvazione del P. *Fra Francesco Antonio Mantoa* Inquisitor Generale del Santo Ufficio di Padova nel Libro intitolato: *Jo. Francisci Scardonaë Rhodigini Aphorismi de Cognoscendis, & Curandis Morbis &c.* non v'esser cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per Attestato del Segretario Nostro, niente contro Principi, e buoni costumi, concediamo Licenza a *Giovanni Manfrè Stampatore di Venezia*, che possa essere stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. 21. Marzo 1762.

(*Marco Foscarini Kav. Proc. Rif.*
(*Alvise Mocenigo IV. Kav. Proc. Rif.*
(*Polo Renier Rif.*

Registrato in Libro a Carte 125. al num. 561.

Giacomo Zuccato Segr.

Registrato

Francesco Gadaldini Segr.

APHO-

A P H O R I S M I

DE COGNOSCENDIS,

ET CURANDIS MORBIS.

LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

De Nausea, & Vomitu.

I.

*N*ausea est irritus vomendi conatus, vomitus vero violenta per superiora expulsio contentorum in ventriculo, inque proximis visceribus, ab inverso motu peristaltico œsophagi, ventriculi, &

sepe duodeni, nec non diaphragmatis, & Musculorum Abdominis convulsiva contractione plus minus violenta dependens.

II. Causa hujusce convulsivæ contractionis, vel in ventriculo hæret, vel in partibus cum ventriculo insignem communicationem habentibus: orta hinc celebris illa in idiopathicum, & sympathicum vomitum divisio.

III. Illius causæ remotæ sunt materia crassa, viscida, mucosa ventriculi parietibus tenaciter adhærens. 2. nimis tenuis, acris, ac biliosa. 3. sanguis e vasis ventriculi erumpens in ejusdem cavum. 4. tumor inflammatorius, scyrrhus, callus ventriculi, ingestorum

Tom. III.

nimia copia, emetica acria, & laxantia, cathartica fortia, venena quamplurima corrosiva, fungi, aliaque id genus.

IV. Sympathici sunt inflammationes intestinorum, dolores colici, iliaci, herniæ, ac prolapsus intestinorum, vermes, nephritica affectio, læsiones capitis, diaphragmatis, hepatis, lienis, uteri aliorumque viscerum.

V. Causæ externæ sunt ira summa, motus in rheda, navi, aspectus rei ingrata, aut imaginatio fortis, maxime in pueris, & mulieribus, rerum, quæ noxiæ fuerunt.

VI. Signa præsentis vomitus sunt molestia circa præcordia, huic superveniens vertigo, & salivæ copiosus fluxus, tremor labii inferioris, & tandem vehemens ventriculi conatus, quo omnia contenta rejiciuntur.

VII. Signa vomitus pituitosi sunt excretio materiæ crassæ, viscidæ, tenacis, sensus ventriculi gravativus, inappetentia insignis, es muco plenum, aliaque id genus plane diversa a signis biliosi vomitus; cujusmodi sunt excretio tenuium, acrium, varii coloris humorum,

A

morum, ardoris, punitionisque sensus, sitis, & similia.

VIII. Sanguinei sunt ventriculi gravitas, punctorius, & tensivus hypochondrii sinistri dolor, sanguinis atrii, fuscique coloris, con-grumatique, perquam raro fluidi, rutilique ejectione.

IX. Consuetus vomitus certis temporibus recurrens, quo insipidum phlegma, aut sub-amarus, vel acidus succus ejicitur, salutaris.

X. Vomitus cachecticis, & febribus inter-mittentibus diebus judicialibus sponte super-veniens, salutaris.

XI. Vomitus sanguinis in iis mulieribus, quibus suppressæ sunt menstruæ purgationes, omnis periculi fere expers est. E contra in gravidis ob metum abortus.

XII. Solum vomitus, qui modum non ser-vat, qui diuturnus est, & per quem boni, laudabilesque succi excernuntur, cohibendus.

XIII. Pituitoso vomitu laborantibus sal absynthii a $\mathfrak{z}$ i. ad $\mathfrak{z}$ s. ex coel. suc. limo-num bis, terve in die præscribatur. Qui si minus votis respondeat, arcan. duplicat. tar-tar. vitriolat. sal armoniac. ac flor. ejusdem a $\mathfrak{z}$ ii. ad $\mathfrak{z}$ i. in decoctione theiformi ab-synt. agrim. centaur. minor. adhiberi possunt.

XIV. Quibus frustra adhibitis, si æger fa-cilis sit ad vomendum, robustus, nihilque e-mesim prohibeat, radix Ipecuacan. a $\mathfrak{z}$ ii. ad $\mathfrak{z}$ i. ex decoctione Card. Benedict. exhibenda, imperando, ut vomitu remedii vi excitato, juscule tenuia tepida hauriat æger.

XV. Si quid vomitum prohibeat, ad aquam Tetutianam deveniendum. $\mathfrak{M}$. Aqu. Tetut. Lib. iii. in primo cyat. solvantur mel. rosat. unc. iii. pro una, & sic pro aliis per tres, aut quatuor dies: vel vero ad solventia tartarea, resinosa, gummosa, c. m. sunt crem. tartar. ad unc. i. tartar. solub. a $\mathfrak{z}$ ii. ad unc. .s. inter prima: inter alia gum. ammoniac. galban. sa-gapen. a $\mathfrak{z}$ .s. ad $\mathfrak{z}$ i. cum salibus supradict. ut cum syrup. de cichor. cum rhabarb. q. s. f. pillule: vel vero Aloes succotrin. a $\mathfrak{z}$ i. ad $\mathfrak{z}$ .s. trochiscor. alband. a gr. x. ad xii., ut cum iisdem salib. & syrupo fiant pillule qualibet tertia, aut quarta die exhibendæ, non omissis intermedio dierum salibus supra-dictis.

XVI. Facta purgatione quolibet die bolus ex Diascord. Fracast. $\mathfrak{z}$ .s. exhibeatur.

XVII. Quæ dum fiunt extrinsecus panis tostus aceto optimo imbutus adperso pulvere florum Chamomille, & tantillo croci regioni ventriculi applicandus.

XVIII. Tandem sequens elixirium in usum vocandum. $\mathfrak{M}$. Extract. absynt. centaur. min. agrimon. gentian. flor. chamomil. sal. tartar. a unc. i. flavedin. cortic. aurantior. amar. ab omni albumine separ. unc. iv. Vin. mal-vat. Lib. iv. $\mathfrak{M}$. f. maceratio in loco tepide per tres dies, dein facta expressione filtretur, & detur ad unc. iii. quotidie hora altera prandium.

XIX. Si vires præ molesta materia ingrata rejectione dejectæ sint, vinum vetus odorife-rum pro potu ordinario cum tantillo Myrrhæ concedi potest.

XX. Cave tamen, ne vinum acescat in sto-macho; tunc enim a vino abstinendum pro-vsus, vel leve tantum concedendum.

XXI. Decoctum Caffæ cum elixir. proprie-tatis Paracels. a gut. xx. ad xxx. loco elixirii supra descripti adhiberi tuto potest. Ita & elixir vitriol. Minsicht. Stomach. Michael. ea-dem dosi: nec non tinctur. absynt. calamint. Menthæ a $\mathfrak{z}$ i. ad $\mathfrak{z}$ ii.: quibus in fine ad appetitum restaurandum succus citri addi pot-est, spirit. vitæ Math. spirit. mastich. ad gut. aliquot.

XXII. In bilioso vomitu solo oleo amydal. dulc. s. i. r. e. contentus sum, nec non aqua copiose ingesta, vel jusculis tenuibus, sero la-tis ad alvum solvendam: non omissis pro al-terante quotidie pulverib. e chel. cancror. matr. perlar. ter. lemn. ter. sigil. a $\mathfrak{z}$ i. ad $\mathfrak{z}$ ii. in levi decoctione cichoracea: vel eorum loco pulver. absorbent. Wedelii dempto vitriolo martis eadem dosi.

XXIII. Clysteres quoque emollientes in pau-ca quidem quantitate, sed frequenter injici curandum.

XXIV. Educta materie peccante, conservam rosar. vel cydonior. mane ante prandium præ-scribo, syropos etiam cydon. limon. berber. ex aquis plantagin. tormentil. exhibeo.

XXV. Cibi grati, & jucundi sint.

XXVI. Vomitus sanguinei curatio eadem fere, ac hæmoptyses.

XXVII. Si vomitus contumax fiat ad hy-pochondriacum vergens, curatio affectionis hy-pochondriacæ instituenda, de qua infra.

COMMENTARIA, ATQUE ANIMADVERSIONES IN APHORISMOS DE COGNOSCENDIS, ET CURANDIS MORBIS.

LIBER III.

CAPUT I.

De Nausea, & Vomitu.

I. **N**ausea est irritus vomendi conatus, vomitus vero violenta per superiora expulsio &c.) Nemo ignorat, pluribus constare tunicis ventriculum, quarum maxime insignis illa videtur, quæ mediana, & carnosæ dicitur. Hanc fibris muscularibus constitui miro quasi, & inextricabili ordine convolutis manifesta res est. Aliæ quidem, quæ longitudinales ventriculi longitudinem abbreviant, aliæ, quæ circulares orificia claudunt, aliæ ventriculi amplitudinem amplectentes contrahunt, omnes vermiculari quodam, seu peristaltico motu a superioribus partibus ad inferiores progrediente donantur, quo fit, ut ea, quæ in ventriculo continentur macerata prius, & soluta sensim a pyloro, qui patens est, expellantur. Si igitur quacumque de causa motus vermicularis a superioribus partibus ad inferiores propagatio turbetur, ecquis est qui non videat, irritum tantum vomendi conatum, quem nauseam dicimus, exoriri? Si invertatur omnino, vomitus, quo ea, quæ in ventriculo continentur, per œsophagum protruduntur, superata vi fibrarum illarum muscularium, quæ illum coarctant, & claudunt, excitari, manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari. Si inversio hæc validior fuerit, validas etiam convulsiones tunice muscularis intestinorum, Duodeni præsertim, & Septi transversæ, & musculorum Abdominis excitabit; hinc non solum ea, quæ in ventriculo continentur, sed etiam quæ in inte-

stinum Duodenum confluunt, cujusmodi sunt bilis, succus pancreaticus, per os, & vomitum ejicientur. Vomitus a solis musculis Abdominis perfici aliquando Medicis persuadere voluit Cl. Tournefortius (1). Hanc tamen sententiam, ut ostendit Heisterus (2), rejecit Schelhammerus. Chiracus vero, & postea Du Verneus (3) a motu diaphragmatis simul, & musculorum Abdominis absque concursu ventriculi eundem excitari sustinuerunt. Adversus hos pugnavit Cl. Littrius, & ventriculum ad vomitum concurrere gravibus rationibus evicit, quem ipsi nos cum sanioribus Medicis in præsens sequimur.

II. *Causa hujusce convulsivæ contractionis vel in ventriculo hæret, vel &c.*) Nullum fere viscus est, nulla humani corporis pars, quæ cum ventriculo, & Duodeno insignem, planeque mirabilem consensum non habeat. Ut enim silentio præteream intestina omnia, mesenterium, pancreas, hepar, ductum choledochum proxime cum ventriculo esse connexa, liquet ex anatome, per ramos e nervo vago intercostali, & tunicas, quæ ipsis sunt communes cum diaphragmate, aliisque thoracis, & abdominis partibus, per plexum vero renalem, qui cum stomacho connectitur cum renibus, per nervum tandem vagum cum cerebro, & corde communicare. Manifestum est igitur, non solum in ventriculo, & Duodeno hærentem stimulum fibrarumque ventriculi motum peristalticum invertentem vomitui ex-

A 2 ci-

(1) in catal. plantar. Parisiens.

(2) in annot. ad compend. Anatom. p. 282.

3) Hist. Acad. Reg. an. 1700.

citando parem esse, sed quocumque alio in loco, & viscere repositum; per summam enim, atque admirabilem illam inter hanc partes connexionem, ut una affecta, altera quoque licet longe distat afficiuntur, convulsionem puta a renibus male affectis oriundam ipsi ventriculo communicari contingit, ejus motum peristalticum inverti, & vomitum cieri. Vomitus, qui a ventriculo proxime, & immediate affecto enascitur, idiopathicus; qui vero ab aliis partibus cum eodem communicantibus, sympathicus appellatur, ut de Epilepsia dictum est. Qua de re plura alibi dictum (1).

III. *Illius causæ remotæ sunt materia crassa, viscida, mucosa &c. 2. nimis tenuis &c.*) Dum tenax, ac viscida materies villosæ tunicae ventriculi adhærescit, fibras, quibus eadem contexta est, gravat, & molesto quodam sensu afficit. Fibræ sic affectæ inordinatim, atque inconcinne moventur. Quod dum fit, contrahi inferiores contingit, contractas vero vim adversus superiores facere, hinc pylorum occludi, & coarctari, œsophagum vero distrahi, ideoque cæteris ventriculi partibus versus œsophagum adductis, adjuvante musculorum Abdominis, & Diaphragmatis motu, per orificium, quod patens fit, expelli. Idem plane dictum velim de materia acri, ac biliosa easdem mordente, ac vellicante, & de sanguine e vasis ventriculi erumpente. *Acri* inquam, & *biliosa*; quo nomine venit non tantum humor, qui ob nimiam tenuitatem, stimulantique virtutem, maximam habet cum bile affinitatem, sed bilis ipsa, quæ in ventriculum ad naturalem famem excitandam, digestionem ciborum promovendam interdum confluit. Quod aperte negavit Pitcarnius, cujus tamen sententiam observationes, atque experimenta virorum in re medica præstantissimorum adeo infirmant, ut nullus dubitem, ut qui sibi libentissime blandiri velit, hac relicta in priorem iturus non sit. In pisce cypri-
no, aliisque in aqua dulci, & salita degentibus ductum bilis in ventriculum desinere observatum est: quod ipse Malpighius observavit in insectis (2). Cl. Vallisnerius in anatome struthiocameli bilis portionem usque ad ejus stomachum, & ventriculum ascendere, reliquam vero intestina ver-

sus descendere: Academici Parisienses in stomachi fundum bilem exonerari, dissectione quinque hystricum diligenter instituta deprehenderunt: Leonardus a Capua in hircine marina, alii in lupo, unde ejus voracitas in proverbii consuetudinem venit. Vesalius ipse idem se vidisse in Remige quodam continuo esuriens testatus est. At si in hoc, & reliquis recensitis Animantibus bilis ad stimulandum, digestionemque ciborum juvandam concurrat, cur negetur, famem quoque ab eadem excitari, omnino non video, ut ipse Vallisnerius testatus est: imo si major ejus quantitas in ventriculi cavitatem effundatur, ut præ nimio stimulo, atque irritatione nervæ ejusdem fibræ convellantur, earumque motus peristalticus invertatur, quid est, cur ad credendum vehementer non adducamur, vomitum supervenire?

4. *Tumor inflammatorius, scyrrhus, calculus ventriculi.*) Tumorem inflammatorium ventriculi, scyrrhum, callum vomitui excitando opportunissimum existere tam manifesta res est, quam quæ manifestissima. Ecquis enim est, qui non videat, stagnante sanguine, vel lymphæ in vasis ventriculi, præternaturales, & violentas contractiones, distractionesque nervearum fibrillarum, inconcinnos, atque inordinatos motus excitari, qui peristalticum motum ejusdem invertere valent? Si de callo ventriculi speciatim sermo sit, non solum vomitus contumacissimos progignit, quod blandæ illæ, æquabiles, atque ordinatæ fibrillarum contractiones a superioribus partibus ad inferiores tendentes pertubentur: sed etiam quod orificium dexterum ventriculi tali vitio interdum ita arcte occluditur, ut nil trajici per ipsum possit, quemadmodum in viro quodam vomitu contumacissimo consumpto, ac mortuo, atque ejus cadavere dissecto Bononiæ vidisse bona fide testor.

Ingestorum nimia copia.) Ingesta nimia copia cum stomachum nimis gravent, stimulo eidem, ac molestiæ sunt, unde inordinatus motus excitatur, qui blandum, atque æquabilem, seu peristalticum invertit. Huc accedit, eadem ipsa copia plus æquo distendi posse, ac fieri, ut dexterum ventriculi orificium occludatur, vel saltem angustius reddatur, ita ut a ventriculo prompte elabi non possint, vel mora facta cor-
rum-

(1) Lib. 1. Cap. 9. (2) De glandul. conglob. ad regiam Societat. Anglic.

rumpantur, ac stimulo idonea evadant, vel incoctis etiam remanentibus pondere saltem suo ventriculi fibras moleste afficiant, quæ propterea ad molestiam illam excutiendam spasmodice contrahantur.

Emetica acria, & laxantia.) Simile plane quidpiam evenire perspicuum est, si ea quæ ingeruntur, acrimonia peccent, & quidem tanta, ut non prius e ventriculo elabuntur, quam ejusdem fibras vehementer stimulaverint, atque ad violentas, & minime ordinatas contractiones sollicitaverint, unde motus ventriculi peristalticus invertatur. In horum censu veniunt emetica, quæ acria dicuntur. Sunt porro alia, quæ non stimulo operantur, sed qualitate alia, quæ stimulandi virtute æque pollet. Ejusmodi sunt laxantia, uti oleosa, pingua, aquosa calide, & copiose epota, quæque sinistram ventriculi orificium laxant, nulla ne minima quidem alteratione in dextro orificio facta. Cum enim fibræ orificii sinistri laxatæ multum sui roboris, & elasticitatis amittant, fibræ dextri in naturali statu remanentibus, necessario consequitur, ut hæc validius, & fortius sese contrahentes illis prævaleant, & ex virium inæqualitate motus ventriculi peristalticus invertatur, atque ea, quæ in ventriculo continentur, per os protrudantur.

Cathartica fortia.) Ut cathartica medicamenta vomitum inducant, valida esse debere, quæque vim suam statim in ipsum ventriculum exercent, vel parum infra ipsum, facit potissimum ea ratio, quod nisi has conditiones habuerint, e ventriculo elabuntur, priusquam fibras stimulo ad violentas, & non ordinatas contractiones sollicitaverint, ideoque purgatio superveniet. Neque putandum est, auctum motum, quem purgantia in intestinis excitant, ad supremas usque ventriculi partes propagari, ita ut aptus sit ad contenta e stomacho protrudenda; per longum enim intestinum tractum propagatus majorem in modum languescit: nisi forte in Duodeno impuritates adsint, & sordes, quæ impedimento sint, quominus ad cætera intestina irritanda pervenire purgantia possint, ideoque vim suam exercent in Duodenum fibrarum ejusdem motum perturbando, atque invertendo, unde vomitus.

Venena quamplurima corrosiva, fungi &c.)

De venenis, præsertim arsenico, sandaracha, mercurio sublimato, aliisque hujusmodi tam nota res est, quam quæ notissima. Particulis enim causticis, erodentibusque fæta sunt, quæ cum ventriculi, tum cæterorum viscerum fibras ad enormes, atque effrænes motus sollicitant, ut violentæ excretiones per superiora, & inferiora, dolores capitis, vertigines, deliria, pulsus obscuritas, inæqualitas, cordis palpitaciones, syncope, urinæ suppressiones, sudores frigidi, totius corporis tremores molestissimi, ac concussiones, quæ passim in iis observantur, qui talia venena assumpserunt, manifesto demonstrant. Quamquam vero dantur venena, quæ licet corrosiva non sint, vim tamen suam in ventriculum, atque proxima viscera exercent. Id observavit Hildanus de fungis venenatis (1), & Hippocrates historiam affert cujusdam, qui ab esu fungorum vehementi vomitu excitato interiit.

IV. *Sympathici sunt inflammationes intestinorum, dolores colici, iliaci, herniæ &c.)* Dum sanguis in intestinum vasis subsistit, seu intestina inflammantur, eorundem membranæ sensu exquisitissimo præditæ ea ratione afficiuntur, qua opus est ad spasmodicas insignes contractiones, quibus peristalticus ipsarum motus invertatur. Inverso peristaltico intestinum motu, ventriculi quoque inverti contingit, unde vomitus. Hoc idem evenit in doloribus, seu a faciibus induratis, seu a flatibus, seu ab humoribus crassis, viscidisque hærentibus intestino colo, vel ileo; hoc idem in hernia, & prolapsu intestinum, ut præ cæteris Cl. Frid. Hoffmannus testatus est, qui maxime in senibus herniosis, ubi ingens intestinum copia prolapsa fuit, per plures annos insignem, ac mirabilem amurcæ quantitatem quovis tertio, vel quarto die vomitu redditam vidit.

Vermes.) Vermes quoque in intestinis latitantes non alia de causa vomitum cient, quam mordendo, ac rodendo intestinum fibras, eorumque motum æquabilem, & ordinatum perturbando, atque invertendo, qui inversus motus ad ventriculum usque, & æsophagum propagatur. Nescio an uberius, quam ab hoc fonte repetendi sint contumacissimi vomitus in pueris, quibus contabescunt.

Ne-

Nephritica affectio, lésiones capitis &c.) Quotiescumque calculus in renibus, vel ureteribus impactus sit, vel inflammatione eadem partes corripantur, vomitum constanter sequi, ut inter signa diagnostica nephriticae affectionis maxime propria recenseatur, facit potissimum, quod violentæ, ac spasmodicæ contractiones, quæ a renibus, aut ureteribus excitantur, per plerumque renalem dextrum, & sinistrum cum stomacho insignem communicationem habentem, ejusdem fibræ communicatæ ipsarum motum peristalticum perturbant, atque invertunt.

Quid quod capite male affecto a contusione e. gr., vulneribus, doloribus inveteratis, atque vehementibus, diaphragmate, hepate, liene, aliisque visceribus aliquo modo detentis eadem de causa enascitur? Inordinatos nempe, ac perturbatos harum partium motus ventriculi fibræ per nervum vagum communicari contingit, eorumque motum invertere, unde vomitus.

V. *Causæ externæ sunt ira summa.*) Iræ pulcherrima laus est minus esse perniciosam, quam cæteræ animi affectiones, ut notat egregie Bacco de Verulamio (1). Immo interdum salutaris est, ut monet Hippocrates (2): in iis enim hoc remedium genus commendat, qui ex assiduo leguminum usu crurum impotentes facti fuerunt, cujus sententiam confirmarunt etiam Horstius (3), qui paralyticum triennale ob hostis præsentiam in furorem actum electo repente profuissse, atque eundem invasisse tradit; Valeriola (4), qui paralytici inveteratam, & singultum enormiorem iræ beneficio sanatum describit. Quid quod adversus podagram valere plurimum observarunt Pechlinus (5), & Bartholinus (6)? Tertianas, quartanasque febres contumacissimas ira profligatas testantur M. N. C. (7), Paræus (8). Si tamen modum excedat, plurimi, iique gravissimi morbi enascuntur. Frequentissime vomitus. Cum enim in ira spiritus animales hac illac cæco impetu irruant, mirandum non est, peristalticum ventriculi motum inverti, unde vomitus. Huc accedit, in ira summa bilem ab hepate per ductum choledochum in duo-

denum ob irregularem spirituum motum, solidarumque partium, quæ ejusdem secretioni dicatæ sunt, spasmodicam constrictionem exprimi in ventriculum insigni copia, regurgitare, ibique irritando, ac mordendo vomitum ciere.

Motus in rheda, navi, aspectus rei ingratae, aut imaginatio fortis.) Vomitus, qui a motu in rheda, navi excitatur, non aliunde repetendus est, quam ex eo, quod talis motus spirituum animalium motum perturbat, a perturbato spirituum animalium motu, cum totius corporis, tum ipsius ventriculi fibræ varie, inordinateque concutiuntur, hinc peristalticus eorundem motus invertitur, unde vomitus. Qua de re plura dicemus cap. de affectione hypochondriaca.

Ab eodem fonte repetendi sunt vomitus in iis, qui aliqua imaginatione forti tenentur, præsertim si delicatiores sint, ut mulieres, & pueri, propter molliores, infirmioresque nerveas fibrillas, quæ ad insuetas motiones vehementius suscipiendas prærobustiorum hominum fibræ sunt opportuna. Quanta sit vis imaginationis ad perturbandum motum fibrarum nostri corporis, liquet ex Epilepsia, quam a forti imaginatione excitatam testatus est Baglivus; ex notis rei appetitæ, quas mulieres gravidæ infantibus imprimunt: ut mittam eos, qui oscitantem, aut vomentem cum viderint, oscitant, & vomunt, nec non illos, qui cum edentes intueantur, salivant, unde in proverbii consuetudinem venit: *salivam moveri iis, qui aliquem cibum appetunt*. Qui plura cupit, adeat lib. 1. (9), ubi argumentum hoc fuse pertractavimus.

VI. *Signa præsentis vomitus sunt molestia circa præcordia &c.*) Quemadmodum per summam, atque admirabilem inter nervosas partes connexionem, ut una affecta, altera quoque licet longe dissita afficiatur, commodissime explicantur vomitus, qui sympathici dicuntur, atque ex stimulo extra ventriculum reposito ortum traducunt; ita ea facillime explicari posse videntur, quæ vomitum comitantur. Undenam enim molestia illa circa præcordia, undenam super-

(1) in *hist. vit. & mort.*

(2) lib. 2. *Epidem. sect. 4.*

(3) lib. 3. *conf. epist. 12.*

(4) lib. 2. *obs. 4.*

(5) lib. 3. *obs. 28.*

(6) *hist. anat. cent. 6. hist. 28.*

(7) *Dec. 2. an. 3. obs. 93.*

(8) lib. 1. *cap. 25.*

(9) *Cap. 8.*

perveniens vertigo, salivæ fluxus, tremor inferioris labii, & alia ejusmodi symptomata repetenda, quam ex violentis, & minime ordinatis ventriculi contractionibus, præcordiis, faucibus, ori, capiti, aliisque partibus communicatis, unde varie, inordinatæque concussis nerveis filamentis opticis vertigo excitetur, spasmodice constrictis glandulis salivalibus serum copiose exprimitur, varie exagitatis musculis maxillæ inferioris motui inservientibus, tremor labii superveniat?

VII. *Signa vomitus pituitosi sunt excretio materie crassæ, viscidæ &c.*) Summopere utile est, ac pernecessarium medentibus vomitus differentias desumptas ex materia ventriculi fibras ad violentas, inordinatasque contractiones sollicitante cognoscere, ne sine discrimine eadem in omnibus remedia adhibeantur magno ægotantium damno. Symptomatum differentia vomitum pituitosum, ac biliosum significantium pendet potissimum a materie morbum facientis diversitate. Viscidam, ac tenacem materiem ventriculi parietibus inhærentem, ac vomitum excitantem, præterquamquod conjunctam habere debere excretionem mucii viscidæ, ac tenacis perspicuum est, accedit præterea, nonnisi ventriculum gravare posse, succos digestionis ciborum, ac fami naturali excitandæ destinatos obruere, atque impares muneri suo reddere, unde sensus ventriculi gravativus, inappetentia insignis, aliaque subsequuntur id genus; cum tenuis nimis, atque acris sit pungere, mordere, etiam vomitum, tenuum, acrium varii coloris humorum, ardoris, punctationisque sensum comitari contingit, sitim, & similia.

VIII. *Sanguinei sunt ventriculi gravitas, punctorius, & tensivus hypochondrii sinistri dolor &c.*) Quamvis vomitus sanguineus a vasis ventriculi sanguiferis ejus substantiam perreptantibus disruptis, eros, aut alia ratione affectis sanguinem in ventriculi cavum effundentibus oriri possit, nullo vitio in liene, vicinisque partibus existente; plerunque tamen lienis obstructionem pro causa agnoscit. Obstructus enim, infarctusque cum sit lien, sanguinem ab arteria splenica proveniente recipere nequit; stagnante autem sanguine circa arteriam, & venam splenicam, necesse est, ut magna ejusdem copia trajiciatur in vas breve,

quod in ventriculum desinit, eoque distento plus æquo, ac disrupto, in ventriculum exoneretur; hinc liquet, cur præter divulsionis fibrarum ventriculi sensum, qui probabiliter a vasorum disruptione penderet, tensivus plerunque hypochondrii sinistri dolor comiteretur, non aliunde quam a sanguine circa arteriam, & venam splenicam hærente, easque distendente repetendus. Liquet etiam, cur sanguis, qui vomendo ejicitur, atrii, fuscique sit coloris, & congruatus. Antequam enim e vasis ventriculi erumpat, in prædictis partibus subsistens, cessante globulorum ejusdem motu, atque agitatione, ruborem, fluiditatemque amittit, hinc atrii, fuscique coloris ejiciatur necesse est. Cum tamen evenire possit, ut ab arteriis disruptis, exesque effundatur, nullo in liene, aliisque visceribus vitio existente, perspicuum est, interdum rutilum, floridumque erumpere posse, mixtum tamen pituita ventriculi viscida, ut Cl. Etmullerus adnotavit.

IX. *Consuetus vomitus certis temporibus recurrens, quo &c. salutaris.*) Ad praxim commodissima divisio vomitus est in consuetum, & accidentalem. Illius rursus in periodicum, vel nullam periodum servantem. Periodi exemplum præbent illi, quibus singulis hebdomadis, aut mensibus ab incongruis succis ventriculus exoneratur. Talis enim vomitus est earum rerum, quæ ventriculum gravant, quæque noxiæ hominibus, atque infestissimæ evaderent, nisi extra corporis confinia qua data porta educerentur. Ejusmodi sunt, quæ a ciborum digestionem relinquuntur, quæque mora in ventriculo facta, in insipidum phlegma, aut acidum succum degenerant. Ob id potissimum vomitus, qui tales conditiones habuerit, salutaris censendus est.

X. *Vomitum cachecticis, & febribus intermittentibus diebus judicialibus &c.*) Neque inutilis est divisio vomitus in naturalem, & artificialem. Naturalis quidem solet appellari, quem natura per se ipsam concitat nullo adjuvante artificio. Artificialis vero, quem digiti, vel penna oleo illita in fauces immissa, vel liquor aliquis, aut quodcumque corpus, quod irritandi vi præditum per os assumptum promovet. Naturalis vel ea expellit, quæ naturæ inimica sunt, vel ex mera naturæ irritatione,

ne, atque intempestive suscitatur. Ille salutaris est, hic nullatenus. Hisce breviter delibatis haud insolens, atque arduum explicatu crediderim, cum febribus intermittentibus diebus judicialibus vomitus sponte superveniens salutaris sit. Pravi enim humores, qui ab hepate, pancreate, glandulis ventriculi, & intestinorum extillant, quique in primis viis collecti certo, statoque tempore aptam sanguini ad excitandam febrem materiem suppeditant opportuno ad excretionem tempore, diebus scilicet judicialibus excernuntur, unde imminentem paroxysmum præcaveri contingit, vel saltem leviozem fieri, & febrem sensim sensimque tuto, feliciterque debellari.

XI. *Vomitus sanguinis in iis mulieribus, quibus suppressæ sunt menstruæ purgationes &c.*) Dum sanguis, qui per uterum excerni debuerat, intus cohibetur, plenitudo fit insignis, qua vasa ventriculi venosa breviter dicta majorem in modum distenduntur, disrumpunturque, hinc vomitus sanguinis, ut & Hippocratis (1), & Foresti (2), Panaroli (3), Roderici a Castro (4), Hoechstædterii (5), aliorumque observationibus compertum est; quem vomitum parum, aut nihil pertimescendum esse facit potissimum ea ratio, quod ablata plenitudine, ac nimia vasorum distensione, disrupta vasa facile consolidari contingit, ac coalescere. Huc accedit, evocatis mensibus etiam recidivæ periculum omne tolli, ut præ cæteris adnotavit Hippocrates (6), ubi ait: *Mulier sanguinem evomenti mensuris erumpentibus solutio fit.* Eadem fere de causa & gravidæ in vomitum sanguinis frequenter incidunt. Fit enim, ut totus sanguis, qui ante gestationis tempus per uterum excerni solebat, eodem ipso gestationis tempore in nutritionem foetus minime feratur, præsertim si plethoricæ sint mulieres, opiparis cibis liberaliter indulgeant, & vena ad nimiam sanguinis plenitudinem tollendam minime secetur. Quod ubi contigerit, concurrente solidarum partium vitio, vomitum sanguinis sequi debere adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla. Hic porro vomitus quamvis per se minime periculosus sit,

cum a sola plenitudine oriatur, fit tamen periculosus, quatenus reciproca illa Musculorum Abdominis, & Diaphragmatis contractione, qua viscera imi ventris majorem in modum concutiuntur, abortus sequi potest, eoque magis si copiosa sit sanguinis excretio, per quam necessarium, ac sufficiens foetui nutrimentum auferatur.

XII. *Solum vomitus, qui modum non servat, qui diuturnus est, &c.*) Egregie monet Hippocrates (7): *In perturbationibus ventris, & vomitionibus spontaneis, si talia purgentur, qualia purgari oportet, confert, & leviter tolerant: sin minus, contra.* Quo aphorismo docere visus est Hippocrates, in curatione evacuationum, sive per alvum, sive per os, illud quam diligenter considerandum esse, num criticæ sint, num modum servant, num per easdem materia inutilis ejiciatur, vel e contra symptomaticæ sint, atque ex mera naturæ irritatione oriantur, num ea quæ excerni non deberent, materia scilicet utilis, atque boni, laudabilesque succi copiose excernantur. Si primum, cohibendas non esse, sed tamdiu sinendas, quamdiu sunt opportune: Sin alterum, e contra reprimendas.

XIII. *Pituitoso vomitu laborantibus sal absynthii &c.*) Nullum magis acceptum, probatumque remedium Riverio, Sydenhamo, aliisque ad vomitum compescendum, quam sal absynthii. Fateor me eodem in quibuscumque vomitionibus vix, ac ne vix quidem ad causam irritantem respicientem usum fuisse. Mirum in nonnullis vomitum incantamenti ad instar sedatum, in aliis e contra auctum potius, graviozemque non semel deprehendisse. Quæ res effecit, ut rem sedulo pro ingenii modulo ad examen revocarem, ac viderem quibus tandem vomitionibus compescendis par idem esse posset. Quod nulla meliori ratione me præstare posse sum arbitratus, quam principia absynthii indagando. Totam igitur plantam oleo essentiali plus minus amaro, & aromatico, sale plus minus tenui, ac volatili constare experimentis sollertissimorum virorum compertum habui, ideoque ad deficientem soli-

(1) lib. de morb. 5. 32. (2) lib. 16. obs. 25. (3) Pentec. obs. 1. obs. 6.

(4) De morb. mulier. lib. 1. cap. 3. (5) Dec. 3. cas. 7.

(6) 5. aph. 34. (7) 1. aph. 2.

lidarum partium motum, atque elaterem augendum, ad laxiores fibras constringendas, ac firmandas, ad crassiores succos attenuandos, tenaces incidendos, ad mucosas quisquiliās alicubi impactas, adherentesque dissolvendas aptissimam. Salem, qui fit ex lixivio cinerum plantę combustę, quod rite percolatum evaporatur ad siccitatem usque, adeo acrem esse inveni, ut solum in parca dosi, & multo liquore dilutus, aut viscidulo corpore involutus exhiberi possit, ne acrimonia sua gulam, & ventriculum ledat. Quibus rite perpensis herere mihi diutius non licuit. Ad credendum enim vehementer adductus sum, solum vomitioni a fibrarum ventriculi laxitate, a materia crassa viscida, ac lenta ejusdem parietibus adherente opitulari. Atque hinc liquido constare arbitror, cur si medicamenta ex absynthio desumpta sine discrimine adhibeantur in quibuscumque vomitionibus, easdem interdum augeant, ac graviores efficiant. Nempe vomitus a fibrarum rigiditate, crispatura insigni, convulsiva, & ad inflammatoriam tendente tensione, ob acres, atque erodentes succos non modo non sedant absynthiaca remedia, sed ita augent, ut fere insanabiles reddantur. Apte cadunt in hunc locum observationes Sim. Pauli, quibus deprehensum est, helluones fere omnes, qui ad appetitum sollicitandum vinum absynthites, aut tincturas stomachicas, ac spirituosas ingurgitant, plerunque macie consumptos evadere. Si in vomitu pituitoso, seu a crassa, ac viscida materie ventriculi parietibus inhærente, ac fibrarum ejusdem laxitate adhibeatur, nisi eundem compescat, pulcherrima saltem ejusdem laus est, eandem materiem attenuando, incidendo, quod cæteri omnes lixiviales sales, & medii, quos memoravimus, faciunt ea ratione alterare, qua opus est ad promptam, facilemque excretionem. Observatione dignum est, quod narratur in M. C. (1) de cive quodam, qui cum absynthium plane averfaretur, consilio cujusdam pharmacopœi granis aliquot salis absynthii fixi assumptis, non minus consuetas symptomata, deliquium, stomachi subversionem passus est.

XIV. Quibus frustra adhibitis, si ager facilis sit ad vomendum &c. radix Ipecuac.
Tom. III.

(1) an. 6. & 7. obs. 199.

(2) de vom. cap. 3.

&c.) Duplex est modus, quo præparati humores expelli possunt, per vomitum nempe, atque alvum. Nonnulli cum eisdem humores in ventriculo hærentes animadvertenter facilius per vomitum arte excitatum educi posse, ad emetica confugiunt. Vehementer enim contractis ventriculi fibris, ac totius abdominis, vicinisque partibus valide concussis, fieri minus vix potest, quin humores ventriculi parietibus adhærentes per œsophagum, atque os protrudantur. Qui modus purgationis maxime probatur Fernelio (2), ubi ait: *Vomitum purgationum omnium præstantissimum est; quia noxios humores ex ipsis fontibus sinceris elicit, & evacuat, omnemque in ventriculi capacitatem, ac ejus tunicis hærentem illuviem in primis expurgat, e præcordiorum membranis, e cavis jecoris, lienis, ex pancreate omnis generis supervacaneos humores elicit, quos plerunque neque hiera, neque aliud vehementissimum ullum etiam frequens pharmacum in alvum exturbare potuit.* Nos ab his sumus, dummodo tamen eæ conditiones servantur, quas attigimus, ut scilicet emetica coindicentur a constitutione corporis valida, in qua videlicet & stomachus ad vomendum proclivis sit, & viscera satis robusta, & nihil prohibeat, quominus tuto eadem exhiberi queant. Sed quod caput est, ad emetici delectum summo opere attendendum est, ita quidem ut lenia, quæque laxando potius, & lubricando, quam irritando operantur, neque vehementia, atque acria adhibeantur: illa enim sæpe sæpius in stomacho remanent, cruditatem augent, majorisque oneris sunt; hæc vero violentas in stomachi fibris contractiones excitando gravissimas molestias creant. Mediocria omnium tutissima sunt, atque in vomitu quidem Ipecacuanna cæteris omnibus præferenda; non solum enim educendo humores ventriculi parietibus adhærentes operatur, si vomitum cieat, sed etiam partes stipticas communicando, quibus laxatæ ejusdem fibræ in pristinum elaterii statum restituuntur.

XV. Si aliquid vomitum prohibeat, ad aquam Tetutianam &c.) Nemo ignorat, aquas Tetutianas insigni falsedine præditas esse. Quæ salsa sunt ad attenuandum, incidendum, atque abstergendum plurimum valere manifesta res est: hinc est, aquas

B

Tetu-

Tetutianas falsedine sua lentos, viscidofque humores ventriculi, & intestinorum parietibus tenaciter adherentes attenuando, incidendo, abstergendoque vomitu laborantibus egregie opitulari. Solent largius, & liberaliter exhiberi, ut ventriculum, & intestina suo pondere gravantes, mordacitate irritantes per alvum viam sibi facilius aperiant. Sed hac de re plura alibi. Si forte contingat, ut aque Tetutianę in promptu non sint, aut ferri a stomacho nequeant, aut minus commode, quam delicata egri constitutio velit, dissoluta tamen materies per sales lixiviosos, aut neutros per solventia evacuanda est, inter quę tartarea, resinosa, gummosa in ventriculi morbis a crassa mucosaque materie ejusdem parietibus tenaciter adherente eminent, ceu quę incidendo, digerendo, abstergendo operantur.

XVI. *Facta purgatione quolibet die bolis ex Diascord. Fracastor. &c.*) Salubre practicum accuratiorum post Cl. Sydenhamum consilium est, cuilibet purgationi opiatum aliquod medicamentum subungere, quo commotio omnis, atque irritatio a purgante medicamento excitata sedetur. Quod si unquam præstandum, id maxime præstandum esse post purgationem ad vomitum compescendum institutam, quam violentę, & non ordinatę fibrarum ventriculi contractiones præcesserunt, luce clarius apparet. Narcoticam vim habent Theriaca, Mithridatum, Diascord. Fracastorei, alięque similes compositiones propter admixtum opium, quę propterea sine discrimine, ubi sedandum sit, usurpari possunt. Qui tamen a nimia ingredientium farragine abhorret, nullus dubito quin Diascord. Fracastorei ceteris anteponat, quod etiam Sylvius in quorumvis humorum acrimonia commendat.

XVII. *Quę dum fiunt extrinsecus panem tostum aceto optimo imbutum &c.*) Innumerales fere sunt facultates, quibus panis tostus, & vino generoso imbutus, si intus sumatur, præditus est. Pręcipuę sunt vires vel ab insigni defatigatione, vel a nimia sanguinis evacuatione labefactatas reficiendi. Ita Henricus ab Heer (1) virum quemdam a Veneris abusu viribus fere o-

mnibus destitutum, ac languentem hoc remedii genere ab Orci faucibus eripuisse testatur. Ad abortum etiam præcavendum plurimum facit, quemadmodum observationibus Cl. Reusneri, & Velchii comperturnum est. Pares insunt vires, si externe applicetur. Ita Democritum in extrema jam senectute constitutum, atque imminentem finem sentientem odorem panis recenter cocti in gratiam sororis ad triduum mortem remoratum esse, tradidit Diogenes Laertius (2). Panem etiam naribus admotum a lipothymia liberare auctor est Laurentius Joubertus. Panem cum carui semine coctum, & ex furno recenter extractum, ac dissectum, & auri calide fomenti loco applicatum valere plurimum adversus surditatem, & Riverii (3), & Reusneri (4), & Hoffmanni auctoritate (5) evincitur. Hisce accensenda facultas, quam habet panis tostus, & aceto optimo imbutus ventriculo applicatum vomitum compescendi, ut propterea infantes, quibus interna medicamenta infestissima sunt, simplicissimo hoc remedii genere diris vomitionibus liberentur.

XVIII. *Extract. Absynth. Centaur. minor.*) Multę sunt plantę aromaticę, quas stomachi amicitia claras fecit, quęque ad eundem roborandum aptissime existunt. Inter has primatum obtinent Absynthium, Centaur. min. Agrimon. ut deduci potest ex observationibus a Pachequo derivatis, qui usu decoctionis ex iisdem plantis paratę inappetentiam in famem caninam desisse testatus est. Similis quoque facultas inest gentianę, flor. chamomil. flavedini cortic. aurantiorum, & hujusmodi, eaque potissimum ratione subtilis cujusdam, ac volatilis olei, quo fęta sunt, cum ad mucaginem spissam ventriculi parietibus adherentem dissolvendam, tum ad laxiores ejusdem fibras firmandas aptissimi. Hinc elixirium ex extractis istarum plantarum cum vino malvatico eximii usus in morbis ventriculi a crassa, viscida, tenacique materie ejusdem parietibus adherente orindis.

XIX. *Si vires præ molesta materie ingrata rejectione dejectę sint, vinum vetus &c.*) Vires in hoc morbo interdum præ molesta in-

(1) obs. medic. 18. (2) in lib. de vita philosoph. 9.

(3) prax. med. lib. 3. c. 2. (4) obs. med. 55.

(5) dissert. de præstantia remedior. domesticor.

ingratę materię rejectione ita dejiciuntur, ut animi deliquia immineant. Tunc vero suaviter olentia, & vires confortantia sunt exhibenda; inter quę principem obtinet locum vinum optimum odoriferum cum myrrha. Summam illi inesse facultatem ad vires confortandas liquet ex Furio, seu ut alii malunt, Sutrio comico inter Veteres non spernendo, qui meretricem quandam Gliconem cognomine dictam in scenam ducit, quę quo alacrius exercitiis veneris fungi posset, *Myrrhinum*, inquit, *mibi affer, quo virilibus armis occurssem fortuncula*.

Hinc ab Hebręis Jesui datum, non ut levarent, quemadmodum testatur Thom. Bartholinus, cujus meminit Lanzonus, sed ut magis illum affligerent a levamine illo fortasse abhorrens, quod in tam diro cruciatu ab odore myrrhę exhaurire poterat.

XX. *Cave tamen, ne vinum acefcat in stomacho &c.*) In plerisque hominum, quorum stomachus laxus est, lentisque mucis acidis ob præcedentes indigestiones obstructus, vinum quantumvis lene, ac molle facile acefcit, ac propterea ructus, tormina, inflationes, atque alia incommoda a pastu progignit. Tunc vero justus subrepat timor, ne plus damni quam emolumenti ex ventriculi roboratione sequatur. Præstat porro tales aqua uti, vel levi vino, ut præ ceteris notat Cl. Tozzius inquiring: *Quod pariter observare licet in iis omnibus, qui a natiuitate debilem ventriculum sortiti sunt; in his enim salubrior aque usus est, quam vini, licet de languido stomacho conquerantur, modo vinum imbecille non sit, quale gręcis oligophoros dicitur.*

XXI. *Decoctum Caffę cum elixir. propriet. Paracels. &c.*) Ex analysi in R. S. A. P. instituta seminis torrefacti Caffę constat oleo crassiore empireumatico, & particulis igneis per torrefactionem impregnato cum portione salis volatilis urinosi conjuncto fectum esse. Quo apparet, non inutile prorsus esse decoctum adeo familiare in privatis, publicisque edibus, atque ad crassos, lentosque humores attenuandos, ac dissolvendos, ad laxatas partes roborandas, spiritus recreandos, ideoque adversus ventriculi imbecillitatem, ciborum fastidium, vomitum a lentis, viscidisque humoribus ventriculi parietibus inheretibus apprime

facere. Hinc est, Turcas, atque Mahometanas nationes hac portione frequentissime uti, quoniam magna fructuum, aquę, & cucumerum copia, a quibus stomachus mirum in modum debilitatur, cruditatesque in eodem gignuntur, saturantur. Neque aliter evenire censendum est, si consideremus effecta, quę ejusdem usum sequuntur. Videmus enim ingenium acui, mentem quasi torpescens excitari, & ad functiones obeundas alacriorem fieri, promptioremque, somnum arceri, diuresim, menses cieri, atque interdum alvum subduci. Quare salubre est consilium, eodem parce utendum esse, nec hominibus hæmorrhagiis, vigiliis, cordis palpitationibus, spasmodicis morbis obnoxiiis, quorum propterea humores nimis soluti sunt, & salibus acribus turgidi, præscribendum esse. Fieri enim potest, ut sulphureę sanguinis partes sulphureis, atque volatilibus Caffę principis plus æquo solvantur, ac sui juris factę variis morbis ansam præbeant. Quę ubi diligenter teneas, minus miraberis cur elixir propriet. Paracels. tincturas absynt. calamint. elixir vitrioli Minsicht. stomach. Michael. aliaque id genus in hoc casu ad stomachum post solutam materiem viscidam, atque foras eductam, corroborandum loco elixirii ex extracto absynt. aliisque id genus compositi, cum decocto Caffę exhiberi tuto posse dixerimus. Spirituosus enim, tenuibus, activis, ac penetrantibus particulis constant, quę citra stomachi laxitatem, & mucosarum sordium præsentiam nimium motum, æstumque concitarent.

XXII. *In bilioso vomitu solo ol. amygd. dulc. &c.*) Uti in vomitu pituitoso a crassa, ac viscida materia ventriculi parietibus adhærente attenuantibus, incidentibus, abstergentibus corrigenda; ita in bilioso acre principium per ea quę involvunt, diluunt temperandum, simulque irritatas nimis, ac convulsas partes demulcendas, emolliendasque, adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla. Oleum amygdal. dulcium, aqua copiose ingesta, serum lactis, atque alia ejusmodi virtute hac maxime donantur. Quarum rerum exempla nobis præbent Chymici, qui vim aquę fortis corrosivam duobus modis infringunt, affusione scilicet olei, vel aquę. Si primum fiat, particulę acidissimę aquę fortis a

ramentosis olei partibus obruuntur, involvunturque, fitque magma quasi quoddam, quod corrodendi vim fere omnem amittit; si alterum, aquæ fortis particulæ dissociantur, sejunguntur, & ad erodendum impares redduntur. Quanta sit vis aquæ ad causticas, erodentesque particulas diluendas liquet præ cæteris ex Cl. Sydenhamo in epistola ad Robertum Bradii referente historiam cujusdam hominis, qui cum haud exiguum Mercurii sublimati quantitatem deglutivisset, repetitis haustibus aquæ tepidæ sanatus est. Horum omnium pulcherrima laus est irritatas nimis, & convulsas partes demulcere, laxare, & si ingens sit vomendi conatus, materia vero propter nimiam acredinem, ac subtilitatem minime excernatur, excretionem ejusdem promovere. De absorbentibus alibi (1).

XXIII. *Clysteres quoque emollientes &c.*) Si ullo in vomitu Clysteres conveniunt, in illo maxime conveniunt, in quo acres, erodentesque humores peccant, ac solidæ partes nimis irritatæ, & convulsæ sunt. Emollientes tamen, non stimulant, ut plerique solent in spem adducti, ut credant, materiem irritantem ad inferiora averti, atque evacuari. Verendum enim est, ne plus damni ex stimulo in nerveas intestinorum fibrillas inducto, quam emolumenti ex materiæ excretionem per alvum sequatur. Emollientes porro tutissimi sunt, quippe qui non solum alvum lubricando, crassasque feces in crassis intestinis herentes dimovendo, educendoque tenuiores, subtilioresque humores a tenuibus, & quod consequens est, ab ipso ventriculo ad alvum invitant, sed etiam balneis ad instar fibras intestinorum laxando, emolliendoque proximam morbi causam, violentas scilicet, & non ordinatas contractiones fibrarum ventriculi, propter mirabilem illam inter hæc partes connexionem, ut una affecta, altera quoque affi-

ciatur, tollunt, vel plurimum saltem imminuunt.

XXIV. *Educta materie peccante, conser. rosar. vel cydonior. &c.*) Quamvis subacida medicamenta, eo quod stomacho grata sint, & blande adstringentia, ac roborantia, in quocumque vomitu locum habent, in eo tamen maxime conveniunt, in quo acres, alchali, urentesque humores peccant, qui acidis medicamentis majorem in modum temperantur. Acida enim acris contraria esse, eademque figere, & in medium mitem, ac blandum saporem convertere compertum est; unde etiam cathartorum vires infringunt. Inter acida vegetabilia numerantur cydonia, limones, berberum fructus, quorum etiam pulcherrima laus est, calorem febrilem, sitimque extinguere, vires reficere, atque etiam putredini prævalide obistere. Ægyptii narrant P. Alpino (2) fructus berberum in febribus malignis, & pestilentialibus cum immoderatis evacuationibus felicissimo cum successu usurpare solent. Eodem remedii genere se pestifera febre correptum cum immoderata diarrhœa Ægyptiorum medicorum consilio usum fuisse felicissimo eventu testatus est laudatus auctor. Simon quoque Pauli Alpini exemplum imitatus ab enormi diarrhœa, & acris febre Lutetiæ Parisiorum se liberatum fuisse tradit.

XXV. *Cibi grati, & jucundi sint.*) Gratos, & jucundos cibos nausea, & vomitu laborantibus exhibendos esse docuit Hippocrates, inquiens: *Cibum, & potum ægris paulo deteriore, jucundior tamen melioribus quidem, sed injucundioribus esse præferendum.* Quæcumque enim cum voluptate assumuntur, ait Galenus (3), ventriculus amplectitur, & concoquit, sic ea quæ displicent refugit, unde nausea, & flatus, & fluctuationes subsequuntur.

XXVI. Vid. cap. 2. lib. 2.

XXVII. Vid. cap. 8. lib. 3.

(1) cap. 3. de Diarrhœa &c. cap. 8. de affectione hypochond. &c.

(2) de Medic. Ægyptior. (3) in com.

CAPUT II.

De Cholera humida, & sicca.

I. **C**holera humida est immoderata acrimia, & difformium per superiora simul, & inferiora expulsio cum facie hippocratica, inquietudine ad artus inferiores insigni, ut loco stare nesciant aegri, plerumque invadens.

II. Ab inverso motu peristaltico ventriculi, & intestinorum convulsiva, crebrioreque contractione deorsum tendente dependet.

III. Hujusce causa est stimulus in ventriculo, & principio intestinorum insignis, quem potissimum excitant humores acres, erodentes, ac colliquantes sanguinis massam.

IV. Cause externae sunt emetica fortia, & cathartica, hepar antimonii, crocus metallorum, vitrum antimonii, mercurius vitae, helleborus albus, colocynthis, gummi guttae, laureola, esula, elaterium, euphorbium, venena corrosiva, fructus omnes fermentiscibiles nimia copia ingesti, fructus boraei, mustum, vinum recens, cucumeres, pepones, caepae, carnes suillae crudiores, cicera, sepiæ, aliaque id genus æstate præsertim, vel debili existente corpore, vinum in stomacho lacti commixtum, & acescens, nimia ingluvies, gravis ira.

V. Violenta aeris per superiora, & inferiora cum impetu, & sonoro strepitu eruptio, cholera sicca appellatur, quæ tunc excitatur, cum

VI. Particulæ aeris spasmodica fibrarum œsophagi, pylori, & totius canalis intestinorum constrictione comprimuntur, ac carcerantur, mox hisce resolutis libere, ac violenter erumpunt.

VII. Choleram humidam ventriculi, & intestinorum vehemens dolor, inflatio, distentio, pulsus parvi, frequentes, animi deliquia, singultus, spiratio celerrima, sudores frigidi, extremorum refrigerationes, artuum contractiones, convulsiones non raro sequuntur.

VIII. Cholera certis temporibus recurrens, quæque declinationibus febrium supervenit, salutaris.

IX. Caterum acutissimus morbus est Cholera, atque viginti quatuor horarum spatio hominem interdum jugulans.

X. Quamcitissime igitur curatio Cholerae

instituenda, præsertim illius, quæ majorem anxietatem, irritationem, ac dolorem, quam pro evacuationis quantitate infert.

XI. Elixetur igitur pullus tenerior in aqua fontis, atque jusculem aegro ad libras per intervalla tepidum propinetur. Clysteres eodem tempore injiciantur ex eodem juscule addendo syrupos portulac. lactuc., violarum.

XII. Post quatuor, vel quinque horas sequens mixtura exhibeatur.

℞. Aq. Ment. e suc. flor. chamomil. theriacal. a unc. i. Aq. cinnam. el. ℥ ii. syrup. berber. ℥ vi. Laudan. liquid. cydon. gut. x. M.

Extrinfecus emplastrum ex theriaca, vel sequens Ceratum ventri applicetur.

℞. Cerat. Tachamac. unc. .s. Camphor. Op. a ℥ .s. Dissol. camphor. & op. cum spiritu vini, & reformetur ceratum pro usu dicto.

XIII. Quid non præstant interdum, ubi de aegro fere conclamatum sit, aquæ perquam frigida potiones? Uti nimirum initio morbi aquæ tepida, ita decursu ejusdem frigida mirum in modum conferre visæ sunt.

XIV. Nisi forte aqua frigida placidam exoptandam tranquillitatem conciliet, paregorica nulla interposita mora in usum vocanda.

XV. In Cholera sicca ol. Amygdal. dulc. s. i. r. e. ad unc. v. cum laudan. liquid. gut. vi. ad x. nec non Clysteres ex decoct. fl. Chamomil. cum fursare unc. vi. ol. Lilior. albor. Violar. a unc. i. .s. philon. roman. vel theriac. ℥ ii. sæpius injecti eximiam operam præstant.

XVI. Quotidie bis propinetur pulvis ex nitr. purif. conchar. præp. fib. diaphoret. a ℥ i. camphor. gr. x. m. f. pulvis irrorandus ol. stil. flor. chamom. gut. x., & detur ad ℥ .s. ex decoct. theiformi flor. Chamomil.

XVII. Vinum maturum, lene, odoriferum, calidum exhibeatur.

CAPUT II.

De Cholera humida, & sicca.

I. **C**holera humida est immoderata acrium, & difformium per superiora simul &c.) Plura in hac definitione adnotanda sunt. Immoderatam humorum acrium, & difformium expulsionem cum dicimus, & copiam humorum, qui in Cholera ejiciuntur, & qualitatem eorundem significamus. Copia nimirum humorum tanta est, ut longe superet cum digestorum quantitatem, tum humorum, qui ab aliis visceribus naturaliter constitutis illuc possunt confluere. Ad qualitatem quod spectat, silentio prætereundus non est Galeni error, & veterum fere omnium, qui bilem solummodo flavam in hoc morbo ejici opinabantur, unde morbi appellationem ἀπὸ τῆς χολῆς, idest a bile flava sumendam esse judicaverunt. Quæ etymologia licet multis probetur ductis potissimum auctoritate Hippocratis, Celsi, Aureliani, qui eam receperunt, observatio tamen, & ratio eandem minus probandam esse luculenter ostendunt. Observatione quidem compertum est, non flavos tantum, sed varii coloris, virides, nigros, aliosve humores expelli. Ratio autem evincit, non a bile tantum oriri posse choleram, sed ab aliis quibuscumque humoribus, pancreatico nimirum, & qui a glandulis ventriculi, & intestinorum extillat a naturali statu recedentibus, eamque acrimoniam natæ, qua nerveas ventriculi, & intestinorum fibras pungere, mordere, & in violentissimos spasmos proritare valeant. Si quis velit potius cum Cl. Tralliano Choleram sic appellari ab intestinis, quæ a græcis χολάδες dicuntur, vel quod humores, qui ejiciuntur, ad biliosos mordacitate, & acrimonia accedunt, nihil plane est cur pugnemus, ne illos imitari videamur, qui quæstiones plerunque sic pertractare solent, ut lis sit potius de nomine, quam de re.

II. Ab inverso motu peristaltico ventriculi, & intestinorum convulsiva, crebrioreque contractione &c.) Illud citra ullius erroris suspensionem affirmari posse videtur, evacuationes per superiora simul, & inferiora haberi non posse, nisi & ventriculus,

& intestina simul afficiantur; ille quidem ea ratione, qua vomitum promoveri diximus; hæc vero, qua alvi profluvium, de quo infra dicemus; unde morbus exoritur a vomitu quidem, & alvi profluvio diversus, qui tamen a causa utriusque proxima vehementius operante ortum traducit. Cum nempe vomitus ab inverso peristaltico ventriculi motu dependeat, diarrhœa vero a peristaltico motu intestinorum nimis sollicitato, seu quod eodem recidit, a convulsiva, crebrioreque sui naturalis deorsum tendentis itineris contractione, si utraque causa eodem tempore vehementer operetur, immoderatam per superiora, & inferiora simul expulsionem sequi adeo manifesta res est, ut nulla sit manifestior.

III. Hujusce causa est stimulus in ventriculo, & principio intestinorum insignis, quem &c.) Quamvis materia, quæ ventriculi membranas vellicare habet, non solum ad duodenum, & intestina tenuia, sed crassa etiam transmitti queat, unde non solum ventriculus, & intestinorum principium morbi sedes statui possit, sed totus etiam intestinorum canalis; si tamen res paulo diligentius ad examen revocetur, duodenum speciatim, omnesque ductus, per quos humores in ipsum demittuntur, pro genuina morbi sede habendos esse luculius apparebit. Etenim si veteres audimus, bilem ipsi flavam per vomitum, atque alvum ejici opinabantur: undenam autem tanta bilis copia repetenda, nisi ex ductibus, qui bilem in duodenum transmittunt? Quod si non bilis tantummodo, sed & lymphæ pancreaticæ copiosior habetur proventus, ut putant Recentiores, nonne hæc per ductum choledochum una cum bile in cavitatem intestini duodeni exoneratur? Quid quod in iis, qui cholera perierunt, corrosiones, ulcera, gangrænæ pylorum, & duodenum occupantes, reperte sunt?

Excitant humores acres, erodentes, ac colliquantur &c.) Nonnullorum opinio est, solum humores ventriculum, atque intestina acriter irritantes, eorumque tum peristalticum motum ad crebriores, violentas, & non ordinatas contractiones, tum etiam glandulosos folliculos ad humorem suum uberius secernendum, tum demum biliarium, & pancreaticum ductum ad copiosiorum bilis,

lis, & lymphæ pancreaticæ effusionem vehementius sollicitantes cholera producendæ opportunissimos esse (1). Verum cum tanta sit humorum copia, qui ejiciuntur, ut ne a succis quidem a visceribus alijs illuc naturaliter confluentibus haberi possit, fatius est eosdem concipere non solum stimulandi, sed colliquandi, ac fundendi facultate præditos, a quibus scilicet sanguinis massa in excrementa illa solvatur, quæ copiose per superiora, & inferiora ejiciuntur. Saltem fateamur oportet, sanguinem ipsum ad hujusmodi colliquationem dispositum esse, admixtione videlicet principii alicujus corrumpentis, quod plerumque in febribus malignis, colliquantibus, & plerisque ardentium fieri perspicuum est.

IV. *Cause externæ sunt emetica fortia, & cathartica.*) Sola nimia violenta vomitio græcis hyperemesis dicitur, vehemens vero purgatio hypercatharsis. Si utrumque contingat, quid vetat, quominus cholera appellamus? Notatu dignum est, in iis, qui ob nimium purgantium usum intereunt, ne vestigium quidem bilis inveniri. Author est Mœbius (2), qui in tribus infantibus tabe mortuis id se deprehendisse testatus est; a nimio autem purgantium usu id factum fuisse haud dubie affirmavit. Quo apparet, purgantia validiora cholera non alia ratione progignere, quam stomachi, & intestinorum fibras nerveas adeo vehementer vellicando, mordendoque, ut succi omnes in eorum canalem influentes, bilis præsertim, quæ vel in hepate separari potest, vel in vesicula fellis separata jam existit, effundatur. Quod si verum esset, veterum opinio quodammodo confirmari videretur, qui, ut supra innuimus, morbi appellationem a bile flava, quæ in hoc morbo ejicitur, sumendam esse sunt arbitrati.

Hepar antimonii, Croc. metallorum &c.) Quæ ex antimonio desumuntur emetica, & purgantia validissima sunt, si quæ alia. Inter Antimonii preparationes celebris est hepar antimonii dictum, quæ fere ita se habet. Antimonii, & nitri æquales partes in mortarium induntur, tegula eodem obducto parvam rimam relinquentem, per quam accensus carbo immittitur ad materiam inflammandam. Frigefacto vase, & inverso,

ictu mallei striæ a lucida portione separantur. Hæc hepar antimonii dicitur. Si aqua tepente hepar sæpius lavetur, eluitur nitrum cum antimonio fixatum remanente materia quadam calcinata, quæ crocus metallorum appellatur. Vitrum antimonii ex antimonio crudo in vase terreo super ignem tamdiu agitato, dum fumare desinat, & in crucibulo fuso componitur. Si enim ita fustum in tabulam marmoream infundatur, vitrum pellucidum obtinetur vitri antimonii titulo insignitum. Præcipitatum quoddam Antimonii, quod habetur ex butyro antimonii per effusionem repetitam aquæ tepentis, Mercurius vitæ, seu pulvis etiam Algaroth nominatur: quæ omnia uti particulis summe acribus, ac fere causticis constant, ita si magna dosi præscribantur, vel parca, sed iis, qui fibras sensiles habent, & ad impressiones vel leves quascumque recipiendas nimis paratas, violentos in stomachum, atque intestina spasmos inducunt, eorumque tum motum peristalticum ad inordinatas, vehementesque contractiones, tum glandulosos folliculos ad humorem suum uberius secernendum, tum demum biliarium, & pancreaticum ductum ad copiosorem bilis, & lymphæ pancreaticæ effusionem vehementius sollicitando cholas procreant.

Helleborus albus, colocynthis.) Ea est hellebori purgandi vis, ut veteres Medici nisi summa cautione cum in eodem preparando, tum in ægris ad ipsum ferendum disponendis in usum vocarent. Convulsiones enim enormes, intolerabiles alvi fluxiones, animi deliquia, viscerum, & universi corporis inflammationes, aliaque horrenda symptomata passim accidere deprehendebant. Si veteres hujusce medicamenti vim adeo pertinuerunt, in quam spem adduci illi poterunt, qui, quasi nullus habendus esset medicamentorum delectus, omni præparatione neglecta, ac nulla fere cum cautione eundem in plerisque morbis præscribunt (3)?

Ex usu colocynthidis cholera exortam fuisse Forestus testatur. Oleo nempe acerrimo, salinisque particulis tum fixis, tum volatilibus fere causticis foeta est, ut experimentis a D. Boulduc. in R. Sc. Ac. Par. institutis (4) compertum est, a quibus

potis-

(1) Vid. Hoffman. t. 4. p. 3. M. S. cap. 8.

(3) Vid. lib. 1. cap. 5. com. in aph. 13.

(2) in fundament. physiolog.

(4) an. 1701.

potissimum infestissima ejus qualitas repetenda est. Dum enim oleosæ particule, quæ acerrimæ sunt, intestinorum, ceterorumque viscerum nerveas fibrillas vellicant, ac vehementer succutiunt, ac succos ex iisdem exprimunt, & in intestina propellunt, particule saline causticæ, erodentesque venas lacteas, & inde sanguinem subeuntes ejus texturam solvunt, ac colliquant, agitationem furoremque in ipsum inducunt, quibus fit, ut humorum serosorum uberius ad intestina habeatur affluxus, unde immodicæ illæ evacuationes, quæ Choleram constituunt.

Gummi gutta, laureola, esula.) Gummi guttæ, laureola, seu Mezareon adeo acria purgantia sunt, ut eorum vis temperari nullo modo possit, & potentissime per superiora, & inferiora evacuent. Sapienter porro, prudenterque se gerere illi videntur, qui accuratiorum practicum, Gregorii Horstii (1) præeunte exemplo, vestigiis inhærentes, ab istorum usu, ne experimenta per mortes agant, ut ait Plinius, prorsus abhorrent.

Si de esula sermo sit, planta quædam est de genere tithymalorum lacte quodam acerrimo abundans, ut etiam externas corporis partes foris admota acriter vellicet, pungat, ac fere corrodat. Ex esu hujusce plantæ, quam pro oxalide habuerunt, binos pueros enormibus vomitionibus, & alvi dejectionibus correptos fuisse Patavii me vidisse testor.

Elaterium, Euphorbium, venena corrosiva.) Elaterium nihil est aliud, quam succus cucumeris agrestis, seu asinini; euphorbium vero succus pariter concretus plantæ ejusdem nominis, quæ tanta pollent acrimonia, ut tamquam venena rejicienda, vel perquam caute adhibenda sint. Quod non sine admiratione accipietur ab iis, qui viros præstantissimos Capiaceum, Saxoniam, Mercurialem, Heurnium, Etmullerum, præ ceteris vero Sydenhamum, Listerum apud Anglos spectatissimos adierint, quibus summopere probatur elaterium (ab euphorbio autem omnes fere abstinere) commendaturque adversus hydropem. Qui tamen minus mirabuntur, si animadverterint, quod Parkisonus, narrante Rajo, testatur de dimidio elaterii grano medicamento cuidam indito ad illud acuendum, quod enor-

mes adeo vomitiones, atque alvi dejectiones excitavit, ut eger in mortis discrimine versari videretur. Verum omnium funestissimos effectus edunt venena, illa præsertim, quæ corrosiva dicuntur, cujusmodi sunt auripigmentum, seu arsenicum aureum, Sandaracha, Mercurius præcipitatus, & sublimatus, æs viride, & hujusmodi alia, quibus omnibus vis caustica acerrima, atque ignea inest, qua propterea non solum ventriculus, atque intestina acriter punguntur, exedunturque, sed eadem sanguinis massa corrumpitur, colliquaturque, unde in excrementa illa solvitur, quæ in canalem intestinorum effusa gravissimas chole-
 ras progignunt.

Fructus omnes fermentiscibiles nimia copia ingesti, fructus horæi &c. æstate &c.) Fructus fermentiscibiles, aliaque id genus ingesta in stomachum, vel quantitate, vel qualitate peccantia adeo frequenter chole-
 ras gignunt, ut nihil magis. Enimvero Cl. Tozzius testatur se quotquot cholera affectos vidit, omnes a cibis vel pravis, vel immodicis in ventriculo corruptis, vel in tenui intestino depravatis violentam hanc alvi, & stomachi subversionem, egestionemque passos fuisse. Quod non aliunde aptius repeti posse videtur, quam a fermentatione, quam primum ineunt hi cibi in ventriculo a calore proprio, & sibi insito, quibus postea miscentur humores in primis viis hærentes acres, biliosique, unde præternaturalem in suis minimis partibus agitationem patiuntur, sulphureisque, ac subtilioribus exaltatis acrimoniam illam acquirunt, quæ nerveis stomachi, & intestinorum fibris vellicandis, pungendisque aptissima existit. Dixi, a fermentatione, quam a calore proprio, & sibi insito primum ineunt, ne quis forte ad credendum vehementer adduceretur, eandem a ventriculi, & adjacentium partium motu, caloreque, vel pravorum humorum concursu repetendam esse. Huic enim operi vix aliquid laboris impendunt. Id quod evincitur exemplo musti, quod non calore dolii, sed proprio effervescent, & in vinum mutatur. Quapropter Hippocrates postquam (2) ab hisce causis potissimum cholera morbum oriri docuit, scite admodum, prudenterque subdit: *Fiunt autem (nempe cholera) magis æstate, quia tunc facilius corrumpuntur, vel*

(1) sect. 9. epist. (2) 7. epid. 9.

inconfecta remanent ; quasi calor ipsiusmet aeris efficiat, ut partes prædictarum rerum facilius ad fermentationem subeundam disponantur, & humores, qui tunc exsoluti, acrioresque sunt, ad corruptionem facilius promovendam concurrant, non secus ac musti, aliorumque liquorum fermentationes æstate validæ, & vehementes sunt, autumnali vero ad hiemem accedente tempore, quo aer frigidiusculus est, valde debiles, & languidæ, vel nullæ habentur.

Inconfecta remanebunt ea, quæ non fermentiscibilia sunt, qualia sunt mustum, fructus horæi &c. sed quæ coctu difficiliora, cuiusmodi sunt carnes suillæ crudiores, cicera, sepiæ &c. quæ arctam, ac densam fibrarum compagem sortita sunt, quæque maiore opus habent attritione, ut solvantur; quæ fortis attritio haberi nequit ardente Sirio, quo tempore fibræ omnes nostri corporis languidæ, debilesque sunt, nec non humorum serosorum tenuium inopia adest, unde hi minus diluendo, macerando, illæ vero debilius atterendo, & premendo ingesta in stomachum parum, aut nihil immutant, quæ propterea stomachum nimis gravando stimulo, ac molestiæ eidem sunt, cumque mora facta corrumpantur, fermenti instar alios ex aliis partibus confluentes humores inficiunt, ac depravant, hinc enormes per superiora, & inferiora evacuationes. Quid si jam debili existente corpore ingerantur? Refert Olaus Magnus (1), Gigantes, & fortissimos viros fumido, ac rancido cibo uti solitos fuisse. Petrus vero Faber (2), Athletas olim, qui robustissima membra habebant, panem grossiorem, quem dicebant coliphium, quod latinis audit quasi robur membrorum, edere tantum in prandio, in cœna vero carnem suillam paullulum igne assatam, ut alimentorum durtie, ac crassitie non modo uberius nutrirentur, sed etiam diutius saturi permanerent. Quo apparet, cibos crassos, & crudos fortium esse virorum, quique valido membrorum, & viscerum tono gaudent, quæ propterea vi sua elastica arctam nimis, ac densam cibi compagem rite dissolvunt, ac subigunt, unde bonus, ac laudabilis chylus generatur, quique facile in sanguinem migrat, eosque nutrit. Quod evenire non potest, si imbecilles eodem victuum gene-

Tom. III.

re utantur. Imo vix, ac ne vix quidem immutari in stomacho contingit, diuturna vero in eodem mora corrumpi, hinc graves stomachi, & intestinorum subversiones.

Vinum in stomacho lacti commixtum, & acefcens.) Nemo ignorat lac, vino, vel acidis commixtum, acescere, & coagulari, ita ut difficulter a stomacho subigi, solvi, & expelli possit; hinc facile corrumpitur, corruptus vero cæteros humores illuc confluentes inquinat ea ratione, qua opus est ad enormem per superiora simul, & inferiora evacuationem promovendam. Corruptio eadem facile contingit, si lac offendant in ventriculo humores pravos, acidosque, quibuscum misceatur. Enimvero nescio an uberius, quam ab hoc fonte tot, tamque graves stomachi, & intestinorum subversiones, quibus pueri lactantes sæpe sæpius affliguntur, nisi optimo victus regimine gubernentur, & ii qui lactis usum suscipiunt primis viis minime absterfis, atque ab impuritatibus expurgatis, sint repetendæ.

Nimia ingluvies.) Non minus frequenter, quam ab aliis recensitis causis choleram exoriri a nimia ingluvie testatus est Cl. Sydenhamus. Ut mittam, quæ in hanc sententiam tulit Syracides (3) : *Ne esto insaturabilis omnibus deliciis, neque projectus esto ad escas. Nam multis cibis adheret morbus, & insatiabilis voracitas maxime accedit ad choleram. Voracitate insaturabili multi sunt mortui* (4). Idem alibi hæc habet : *Laboriosæ vigiliæ, & cholæræ, torminaque adsunt viro insaturabili.* Et sane equis est, qui non videat, a copia ingestorum alimentorum, ab intemperantia victus solidarum ventriculi partium tonum labefactari, succorum gastricorum vim infringi, nidores, acoresque in primis viis generari, qui reliquos illuc confluentes humores corrumpendo, cholæræ, aliisque gravissimis morbis procreandis opportunissimi existunt? Apte in rem cadit, quod adversus Romanam luxuriam prodidit Seneca : *Multos morbos multa fercula fecerunt, & simplex morbus ex simplici cibo.* Innumerabiles miraris morbos, numera coquos. Atque id fortasse causæ est, cur Europæi, qui crapulis indulgent, ac intemperanter vivunt, brevius vivant: cum e contra Ægyptii, qui simplici victu utuntur, atque optimo potu aquæ ex Nilo,

C

lon.

(1) *hist. Septentrion. gent. lib. 5. c. 3.*

(2) *Agonistic. lib. 3. cap. 3.*

(3) *cap. 37. v. 31. seq.*

(4) *cap. 31. v. 22.*

longeviores sint, ut inveniantur haud raro, qui centesimum annum egrediantur, ut liquet ex Prospero Alpino (1).

Gravis ira.) In ira summa spiritus animales effrenes, cæcoque impetu in omnes corporis partes, atque eas præsertim, quæ ad bilis effusionem spectant, irruere contingit, hinc magnam ejus copiam in duodenum per ductum choledochum, ex duodeno in ventriculum regurgitare, ac cum ipsius ventriculi, tum intestinorum fibris ad violentas, & minime ordinatas contractiones sollicitatis, & bilis, & aliorum succorum ad intestina omnia ex aliis visceribus confluentium enormes per superiora, & inferiora evacuationes excitari, ut observationibus Cl. Plateri, aliorumque compertum est. De ira plura alibi (2).

V. Violenta aeris per superiora, & inferiora cum impetu, & sonoro strepitu eruptio &c.) Quid sit cholera sicca, & quæ sint ejus causæ facilius innotescet, si nonnullas aeris proprietates prius exposuero. Singularis illa est, quibuscumque vel minimis apertis rimis illac celerrime perfluendi; hinc non solum in pulmonales vesiculas ad naturalem respirationem irruit, sed in ventriculum etiam, atque intestina defert, totum illum anfractuosum canalem, atque miris circumgyrationibus involutum libere permeat, sursum deorsum fertur, per superiores, atque inferiores partes viam sibi, atque aditum patefacit.

Illud quoque silentio prætereundum non est, aerem in præstantissimis elasticis sine ulla dubitatione numerari. Experimentis autem sæpius, & a multis factis compertum esse aeris elasticitatem tanto majorem esse, quanto minus est spatium, in quo aer contrahitur, idest quanto densior fit aer: Tandem summam inesse calori facultatem ad aerem rarefaciendum, atque ejusdem elaterem augendum, atque intendendum.

Hiscæ breviter constitutis rem paucis absolvimus. Fluidum hocce subtilissimum in ventriculum, atque intestina immissum vim sane facit adversus parietes, seu tunicas longissimum illum canalem constituentes, ut ipsos dilatet, ac distendat. Ne autem id damno fieret, primum haud exiguam firmitudinem illis inesse voluit natura, ac miti quodam, blandoque motu a superio-

ribus partibus ad inferiores tendente donari, ut perfluentem aerem, & sese dilatantem nitentem propellerent, ejusdem cursum, ac nisum per superiora, & inferiora rite moderarentur, atque regerent.

VI. Si forte contingat, ut placidus ille ventriculi, & intestinorum motus perturbetur, atque spasmodicis, & non ordinatis contractionibus eadem afficiantur, nemo non videt, canalem huncce anfractuosum vel pluribus, diversisque partibus constringi debere, vim aeris superare, eundemque in angustius spatium coercere, ac veluti carcerare. Cum vero aer angustiori spatio coercitus majorem elaterem acquirit, & tanto quidem majorem, quanto angustius est spatium, in quod aer contrahitur, & quanto magis calore loci, atque adjacentium viscerum incalescit, rarefit, expanditur, eam vim tandem adversus canalium parietes exercet, ut si vel minima ejusdem rimula constricti jam, occlusique aperiatur, illac summo impetu irruat, & liberam viam sibi, atque aditum patefaciens summo cum strepitu, rumoreque erumpat. Cujus rei exemplum nobis præbet vesica luforia flatu distenta, qua perforata acu quamcumvis tenui aerem intus contentum summo cum strepitu, vique erumpere videmus.

VII. *Cholera humidam ventriculi, & intestinorum vehemens dolor, inflatio &c.*) Acribus erodentibusque humoribus in cholera humida peccantibus, eum nervæ ventriculi, & intestinorum fibrillæ pungantur, vellicenturque, in vehementes, & non ordinatas contractiones agi contingit, insignem continui solutionem pati, hinc vehementem ventriculi, & intestinorum dolorem excitari; præ spasmō autem aeris particulis carceratis, occlusisque, inflationes, distentionesque; eodem per mirabilem nervosarum partium connexionem cordi communicato, pulsus parvos, frequentes, animi deliquia; partibus respirationi inservientibus singultus, celerrimam respirationem; extremis vasorum capillamentis sudores frigidos extremas maxime partes occupantes; muscularibus fibris præternaturales earumdem contractiones, convulsionesque excitari.

VIII. *Cholera certis temporibus recurrens, quæque declinationibus febrium &c.*) Non raro evenit, pravis, atque incongruis inquinamentis infici massam sanguinis, sive a par-

partium, & succorum ad chyli elaborationem concurrentium vitio, sive ab erratis in sex rerum non naturalium usu, vel aliis quibuscumque causis id fiat, quæ medicis fortasse ignotæ sunt; quæ inquinamenta tandiu innocua sunt, nec hominibus infesta, quandiu & pauca, & edomari a natura possint. Cum in ea quantitate collecta fuerint, ut edomari amplius nequeant, atque hominem ledant, ipsorum excretionem molitur. Innumere porro sunt viæ huic muneri opportunissimæ, insensibilis transpirationis, sudoris, urinæ, sed omnium commodissimæ viæ intestinorum, ac ventriculi. Ad hepar nimirum, ad pancreatem, ad glandulas ventriculi, & intestinorum, vicinasque partes magna pravorum, atque incongruorum humorum copia derivatur, atque ex eorundem ductibus, atque emissariis iidem exprimuntur, & partim per canalem intestinorum ad inferiora labuntur, partim in cavitatem ventriculi confluunt, vel ex duodeno in eundem regurgitant, ac materiam pro vomitu afferunt, & irritationem, unde universalem quamdam expurgationem fieri contingit, ac purioribus, mitioribusque relictis hominem in perfectissimo valetudinis statu constitui. Hanc eandem rationem alias servat natura, ubi opus fuerit. Hinc est, choleram certis temporibus recurrentem salutarem esse, ut adnotavit Galenus (1). Hanc Cholerae speciem in adolescente quodam se vidisse testatus est Tozzius (2), qui tantam humorum colore, & sapore differentium copiam egerebat, ut neque tantillum cibi sumere posset, post triduum vero sensim convalescebat, ac sedato vomitu, intermissaque alvi turbatione, in pristinum suæ perfectæ valetudinis statum restituebatur. Mirum est talem choleram hæreditariam a patre fuisse.

Idem plane dicendum de cholera declinationibus febrium superveniente. Si quod enim naturæ opus elucet in profligandis morbis, elucet maxime in edomandis febribus. Materia febrili in sanguinem ingressa, vel in eodem ingenita, spiritus animales concitato motu moventur, cor in crebriores contractiones agitur, febris excitatur ad materiem febrilem edomandam, & per insignes excretionum vias extra corporis confinia eliminandam apta nata. Quid si per recensitas vias ventriculi, & intestino-

rum cum ad declinationem pervenerit febris, excretio peccantis, ac morbificæ materiæ contingat? Cholera quidem supervenire, quæ critici remedii rationem habet, & salutaris est, adeo manifestum est, ut curiosiore explicatione nullatenus indigere putem.

IX. *Ceterum acutissimus morbus est Cholera &c.*) Tanta huiusce morbi sævitie, ut ægros brevi interimat, pendet potissimum, ut ostendit perbelle Cl. Tozzius, ex immodica evacuatione humorum, quam vires diu ferre non possunt, sive ex eo quod lacecita viscera flaccescant, aut inflammentur, sive quod sanguis etiam ex immodica illa eadem evacuatione dissolutus, simulque infectus exhauriatur, sive quod delaxatus tandem venter nequeat corruptos humores egerere, qui propterea derenti præcordia, imo cor ipsum inquinant, & suffocant.

X. *Quam citissime igitur curatio cholerae instituenda, præsertim illius, quæ majorem &c.*) Cum acutissimus sit morbus cholera, & brevi hominem jugulet, exiguam etiam, & levem curandi moram pessimam esse recte admonet Trallianus. Quamquam vero priusquam curatio instituatur diligenter perpendendum est, num ea purgentur, quæ purgari oportet, numve in id opus satis alacriter natura incumbat. Si enim id fiat, nihil agendum medentibus, scilicet neque cohibenda, neque excitanda evacuatio. Si vero cunctanter agat natura, id quod ex maiore irritatione, & dolore, quam pro evacuationis quantitate facile conjicies, tunc enimvero omni studio curandum est, ut acres, erodentesque humores temperentur, simulque foras qua data porta eliminantur, ventriculi, & intestinorum spasmi insignes sedentur, eadem demum roborentur.

XI. *Elixetur igitur pullus tenerior in aqua fontis &c.*) Quæret fortasse aliquis, quomodo priores illæ indicationes, acres scilicet erodentesque humores temperandi, simulque foras eliminandi tam brevi temporis spatio absolvi queant. Siquidem sensim sensimque humores temperantur, & ad secretionem disponuntur; crassos quidem, viscidosque attenuando, nimis vero fluidos, tenuesque incrassando. Si tamen consideremus vires diluentium medicamentorum, eorum præsertim, quæ pingues, oleosæque,

que, nec non terreas quasdam continent particulas, cujusmodi sunt præ cæteris decoctum junioris pulli, & similia, ambigendum non est, quin ad prædicta munera obeunda aptissima existant. Primum copia, qua ingeruntur, sales quosque vel acerrimos dissociant, disgregant, ineptosque actioni suæ reddunt, pinguibus, oleosisque, quas continent particulis cum acrium atque erodentium humorum spicula involvunt, atque obruunt, tum solidas partes ab ulteriori vellicatione præservant, tepore autem illo blando spasmodicas strictureas laxant, atque emolliunt, tandem terrea portione peccantes humores absorbent, in neutram naturam convertunt, præcipitant, & suo ipso pondere adjuvante per alvum educunt.

Clysteres eodem tempore injiciantur &c.) Cum alvus subduci interdum non possit solis diluentibus per os assumptis ratione longissimi, & miris circumgyrationibus involuti intestinorum canalis actioni eorundem resistantibus, salubre est practicum consilium, Clysteres injicere, ut optato fine potiri valeamus. Quæ fere est methodus, qua præstantissimus Sydenhamus difficillimum morbum aggrediebatur, quæ cum omnium simplicissima, ac tutissima mihi semper visa sit, eandem cæteris omnibus anteponendam censui. An vomitoria, aut purgantia, quæ cæteroquin communiter proponuntur, ubi evacuatio humorum quantitati non respondeat, in usum vocanda, an lac ad heminas ex præcepto Hippocratis exhibendum? Illa enimvero vel inepta sunt ad materiem omnem, & irritationem auferendam, vel solidas partes ad crebriores, validioresque contractiones sollicitando, morbum augere valent, aut confirmare. Lac licet haud inficias ire ausim præstantissimum esse remedium, atque ad diluendum, irretiendum, nec non solidas partes demulcendas, laxandas aptissimum; cavendum tamen in ejusdem usu, ne febris adfit, ne acidis humoribus primæ viæ sint refertæ. Alterutrum enim, aut utrumque peccet, coagulari idem contingit, ac corrumpi, corruptum vero fermenti vice alios illuc affluentes humores inficere ac depravare, ideoque morbum augere, aut confirmare. Ecquis vero Cholera laborantem omni prorsus carere febre, atque ejusdem stomachum ab omni acido, aut simili co-

gente, ac corrumpente humore liberum esse confidat?

XII. *Post quatuor, vel quinque horas &c.*) Post quatuor circiter horas, quod tempus insumitur in eluendo ventriculo, & intestinis per diluentia medicamenta, irritationes nimie, ac violentæ, enormesque evacuationes sisti debent, ne vires adeo flaccescant, ac collabantur, ut restitui postea nulla ratione queant. Quid autem efficacius, aut pro ægrorum opportunitate valentius iis, quæ cum suavissimo odore sint prædita, vires dejectas jam majorem in modum recreant, cum stomacho amicissima, eundem mirifice confortant, verbo dixerim, iis, quæ & spasmodicas nervearum partium constrictiones sedare, effrænesque spirituum, reliquorumque humorum impetus coercere, blanda vero, mitique aciditate debitum tonum labefactatis partibus conciliare valent, atque hac ratione immodicam evacuationem sistere? An eximie hæ facultates mixturæ ex aqua Ment., & suc. flor. Cham. &c. tribui possint, viderint alii.

XIII. *Quid non præstant interdum, ubi &c. aquæ perquam frigida potiones?*) Sepe contingit, ut Medicus solum accedat, postquam eger vomitu, ac dejectionibus ad horas quam multas continuatis fuerit exhaustus, & jam frigescent extrema membrorum, vel postquam varii generis remedia voto non responderunt, unde æger viribus fere omnibus destitutus morti proximus sit. Cum ita res habeat, nullum efficacius, aut pro ægrorum opportunitate valentius potionibus aquæ frigida inveniri potest. Expertus loquor. Cum enim virum quemdam ruri degentem adhuc adolescens inviserem cholera laborantem, ac nullum esset remedium, quod egro præscriberem, nescio quo fato aquam nive, quam Nobilis quidam ad domesticos usus servabat, perfrigeratam adhibui. Mirum recuperatis sensim viribus, vomitu, atque alvi dejectione enormi, torminibus, aliisque symptomatibus cessantibus, nullo alio adhibito præsidio, in pristinum valetudinis statum restitutum fuisse. Veteribus autem Medicis, quos inter Cornelius Celsus, Cælius Aurelianus, Trallianus, Aretæus, Galenus, Amatus Lusitanus eminent, & Recentioribus, Modernisque commendatissimum si quod aliud remedium esse in Cholera, Dysenteria, Colica

lica biliosa, & convulsiva aquam frigidam paullo ante didiceram. Rem vero paullo diligentius ad examen revocans cogitare cepi, quemadmodum pro virili parte providerem, ne forte medentium animi inducerentur in fraudem per opiniones duas Medicorum alioqui minime vulgarium, unde non mediocria in egros detrimenta manarent, Sydenhami præsertim, qui diluentia calida miris laudibus extollit, & illorum, quibus aqua frigida mirum in modum probatur, commendaturque. Id autem me non alia meliori ratione consequi posse putavi, quam si morbi tempora distinguere, ostenderemque, aquam calidam initio morbi, frigidam e contra decursu ejusdem locum habere. Cum enim Cholera incipit, seu in incremento est, insignes adfunt spasmi, enormes ventriculi, atque intestinorum irritationes, vires nondum ab immodica evacuatione collapsæ sunt. Igitur, quo enormes illi spasmi, violentæ, & non ordinatæ contractiones sedentur, nec non acrium, atque erodentium humorum vires infringantur, atque per insignes excretionum vias extra corporis confinia eliminantur, nullum suppetit medicamentum aptius aqua calida, ut ex superius allatis manifestis apparet. Si aqua frigida inter initia statim exhibeatur, cum ea quæ sunt frigide, & constrictivæ virtutis, ut ait Aurelianus (1), corporis densitatem, & adstrictionem efficiant, verendum est, ne acrium, atque erodentium humorum excretio prohibeatur, qui propterea detenti inflammationem, metastasim ad viscera, vel convulsionem lethalem progignant. Qua de re observationes extant in Bartholino (2), præ ceteris vero in Marcello Donato (3). Si morbi decursu adhibeatur aqua frigida, qua solidis partibus tonum, ac robur conciliando, qua acres, si qui ab evacuatione superflui sunt, erodentesque humores temperando, qua ductus, ac meatus, ex quibus immodice effluunt, constringendo, violentam per superiora, & inferiora excretionem sistit, atque ægros in pristinum valetudinis statum restituit. Quotquot morbi usu aque frigide curati fuerunt, eos fere omnes decursu, viribus omnino resolutis, curatos fuisse observationibus cum multis, ac fre-

quentibus, tum certis, ac constantibus compertum est. Ut mittam virum cholera laborantem, cujus meminimus, post quadraginta horas ab ejusdem invasione aqua frigida curatum fuisse, atque Nobilem quemdam vomitu contumacissimo detentum, quem, cum alia prope innumera minus commode responderint, usu potionum perquam gelidissimarum in pristinum valetudinis statum restitutum fuisse bona fide testor, alia extant exempla apud Cl. Frider. Hoffmannum (4) eorum qui ceteris frustra adhibitis post plures dies aque frigide usu felicissime sanati fuerunt. Simile etiam videre est A. A. Bon. de nobili quodam juvene ingenti sanguinis vomitu laborante, quem, innumeris fere medicamentis frustra tentatis, perquam gelidissimis brumali tempore potionibus curasse Pet. Antonius Michellotus testatus est. Si Cornelium Celsum audimus (5), *In dysenteria*, inquit, *si pluribus diebus alia remedia non juverunt, vetusque jam vitium est, aquæ bene frigide potio assumpta adstringit, & initium secundæ valetudinis facit*. Quid opus est pluribus? An dubii, atque ancipites hæreant adhuc Medentes in ea re, quam cum veram esse ratio evincit, eandem observatio, atque experientia confirmat?

XIV. *Nisi forte aqua frigida placidam exoptandam tranquillitatem &c.* Non est silentio prætereundum laudatum Sydenhamum in ea fuisse opinione, ut crederet, Cholera decursu cum virium prostratione insigni, & extremorum refrigeratione, cæteris omnibus omissis, ad sacram morbi anchoram, laudanum videlicet liquidum confugiendum esse, idque cum ad urgentiora symptomata sedanda, tum ad vires restaurandas repetitis vicibus exhibendum. Quod quadrat etiam in Rondeletii opinionem, asserentis opiata in principio esse exhibenda, ut nimix irritationes, & spasmi sedentur, quibus sedatis vires refici contingit, ac confortari. Verum, si quid sentio, ad aquam primum frigidam deveniendum traderem, quæ præterquamquod frigore immodicam evacuationem sistit, sales præterea vel acerrimos quosque dissociat, disgregat, ineptosque ad vellicandum, atque erodendum reddit, unde minus fas est

ve-

(1) *acut. morb. lib. 1. cap. 16.*(2) *hist. anat. cent. 1. his. 76.*(3) *hist. mirab. lib. 4. c. 6.*(4) *M. S. t. 4., & in observat. de morb. convulsi-**vis c. 8.*(5) *lib. 4. cap. 15.*

vereri, ne evacuatione nimia derepente cohibita, acres erodentesque humores intus detineantur, inflammationem viscerum, vel convulsionem, vel recidivam lethalem excitaturi.

XV. *In Cholera sicca ol. Amygdal. dulc. &c.*) Ad flatus discutiendos quamplurima passim a practicis commendari solent. Olea multa destillata, seu essentiae quarundam plantarum, præ cæteris semin. anisorum, fœniculi, baccarum juniperi, cinnamomi, nec non ex mineralibus spiritus vitrioli, nitri, maxime vero spiritus ille anodynus mineralis Hoffmanni. Quamquam dolendum, celebre adeo famosumque medicamentum conficiendi artem ignotam esse. Verum quid quod spiritus ille, seu liquor anodynus mineralis Hoffmannianus parum, aut nihil differat ab oleis quibusdam mineralibus, quæ si spiritu vini dulcificentur, tantam acquirunt tenuitatem, ut abditissimos quosque humani corporis meatus pervadant, in ipsas medullares cerebri fibras, & appensos nervos se insinuant, spiritusque offendentes sibi homogeneos viam ipsis liberam, atque aditum patefaciant, & in ordinem redigant, hinc laxatæ partes vigorentur, interceptus in nonnullis motus restituatur, in aliis nimis effrænis sedetur, equaliter omnes tendantur, atque spasmodici motus cessent penitus, aut plurimum imminuantur? In horum censu venit primum oleum vitrioli purissimo vini spiritu dulcificatum. In oleo vitrioli adesse partes acidissimas, & sulphur minerale Chymicorum experimentis compertum est. Si sulphur minerale vi purissimi vini spiritus ad eam, quam diximus, tenuitatem perducatur, anodynum evadit præstantissimum, si quod aliud. Cautissime tamen affundendum est spiritui vini vitrioli oleum, nec sine encheiresi. Secus enim tanta excitatur effervescentia, ut vapores, & fumi densissimi eleventur, qui in pulmones irruentes hominem suffocare valent, ut in Boerhaavio (1). Ubi autem certa encheiresi probe, atque intime unita sint, si destillationi committantur, dant liquorem quemdam suavissimum, blandissimum, qui anodynus est, & illi persimilis qui tantopere commendatur a Cl. Hoffmanno liquoris anodyni mineralis titulo insignitus. Similes li-

quores eliciuntur adjecto colcothare vitrioli, quod acidissimas partes continet, & metallicas, calcinato, & destillationi commisso, ita tamen, ut pluribus opus sit destillationibus, ut ad eam, quam diximus tenuitatem perducatur, & æque anodynus evadat, ac prior. Si loco olei vitrioli adhibeatur spiritus nitri, & eadem servata encheiresi destilletur, obtinetur liquor tenuissimus, subtilissimus, odoris fragrantissimi, quasi abrotani virtute anodyna insigni præditus, ut in eodem Boerhaavio (2) & Hoffmanno (3). Quamvis essentiae, ac spiritus ejusmodi ventriculum, atque intestina afficere ea ratione valeant, qua opus est ad flatuum copiam in eorum cavo hærentium foras eliminandam, illud tamen animadvertendum est, cum caloris augmento operari, quo possunt aeris particulae spasmo coercitæ plus equo exagitari, rarefieri, exsolvi, ideoque morbum augere, aut confirmare. Ea porro tuto adhiberi posse perspicuum est, quæ spasmodicas nervearum fibrillarum constrictiones relaxare habent, atque efficere, ut aeris particulae coercitæ, ac carcere occlusæ libere totum canalem permeare possint, quæque acrium, ac vellicantium sordium, unde nerveæ fibræ proritantur, atque in spasmos aguntur, vim non solum retundere, sed etiam extra corporis confinia educere valent. Quid autem ol. Amyg. dulcium, opiatifque medicamentis hisce muneribus obeundis aptius, aut opportunius?

XVI. *Quotidie bis propinetur pulvis ex nitr. purif. conchar. pp. &c. camphor. &c.*) Nitrum felicissimo conjugio misceri cum camphora in plerisque inflammationibus membranas partes occupantibus, alibi a nobis demonstratum est. Pari felicitate conjungitur, ubi flatus discutiendi sunt. Dum nitrum spasticas nervosarum partium constrictiones, quibus aer in ventriculi, & intestinorum cavo detentus, ac rarescens violentissimis nervearum fibrarum distractionibus ægrum dire exercentibus ansam præbet, relaxat, simulque acres, vellicantefque humores, unde easdem fibras in spasmos agi contingit, temperat; camphora vero qua ratione oleo suo penetrantissimo omnes corporis meatus quam citissime permeat, fibrasque motrices citra caloris augmen-

(1) Chym. tom. 2. proc. 161.

(2) Ibid. proc. 136.

(3) Observat. ph. lib. 3. p. 61.

mentum roborat, earumque irregulares motus compescit, secretiones omnes, excretionisque promovet, eadem & debitum ventriculo, atque intestinis tonum conciliat, eorum spasmos coercet, unde aeris particulas carceratas discuti, reliquasque sordes extra corporis confinia educi contingit, ac gravissima flatulenta pathemata sedari.

XVII. *Vinum maturum, lene, odoriferum, calidum exhibeatur.*) Vinum omni tempore magni estimatum fuit vel ab ipsis poetis, unde etiam caballus poetarum appellatur. Qua de re perbelle Taubmannus in melodæsia. Cui sententiæ favet Horatius:

Nulla placere diu, nec vivere carmina possunt

Quæ scribuntur aquæ potoribus.

Nec mirum; siquidem Plato in Phæd. vinum animum cum corpore calefacere affirmavit; unde Horatius (1):

Ad mare eum veni, generosum, & lene requiro,

Quod curas abigat, quod cum spe divite manet

In venas, animumque meum, quod verba ministret,

Quod me Lucanæ juvenem commendet amicæ.

Qui plura cupit de vini facultatibus adeat Nasonem (2), qui inter plura hæc habet.

Vina parant animos, faciuntque caloribus aptos:

Cura fugit multo, diluiturque mero.

Tunc veniunt risus, tunc pauper cornua sumit:

Tunc dolor, & curæ, rugaque frontis abit.

Tunc aperit mentes ævo rarissima nostro

Simplicitas, artes excutiente Deo.

Cæterum in optimo vino languentem stomachum confortandi vis maxime elucet, Paulo testante: ex quo etiam alia facultas exoritur flatus discutiendi. Hinc præclare Hippocrates (3), *Quicumque, inquit, cibi aut flatum, aut æstum, aut morsum, aut repletionem, aut tormen faciunt, a talibus liberat vinum meracum insuper potatum; corpus enim a vino calefactum per calorem amovet ea, quæ insunt a cibis & potibus, & a similibus.* Idque eo magis evenire censendum est, si calidum potetur: de quo egregie Cl. Davini (4)..... *Me satis, inquit, admonent experimenta cum in aliis habita, tum in me ipso, vino calido adjuvari stomachum, & cruditates inde ortas, & sanguinem fœdaturas in ipsis opprimi natalibus locis, & emendari.* Mos potum assumendi calidum verustissimus est. Græcis, & Romanis id usitatum fuisse liquet ex Athenæo Deipnosoph. (5), atque erui potest ex Horatio (6) dum ait:

..... *Quis aquam temperet ignibus?*
Et ex Juvenali, ubi inquit:

Quando vocatus adest calidæ, gelidæque minister.

Et ex Martiali, ubi ait:

Caldam poscis aquam, sed nondum frigida venit.

Alget adhuc nudo clausa culina foco.

Græci autem, & Romani calidam aquam cum vino miscebant, quorum exempla imitati sunt Anton. Persius (7) & Galli, quorum meminit Bruyerinus (8). Neque imprudenter id factum. Frequenter enim succedit, ut id, quod vinum, aut aqua sola non potest, possit cum ea conjunctus calor, ut Cl. Gulielminus testatus est (9).

(1) lib. 1. epist. 5. (2) lib. de arte amandi.

(3) lib. de affect. 5. 52. (4) de potu vini calidi p. 56.

(5) lib. 3. c. 34. (6) lib. 3. od. 19.

(7) del bever caldo in Venezia per Gio. Battista Ciotti 1593.

(8) de re cibaria. (9) dissert. phys. medic. mechan. p. 105.

C A P U T III.

De Diarrhœa, Dysenteria, Tenesmo.

I. **D**iarrhœa est frequens, & copiosa humorum excrementitiorum præter alimentum crudum, & sanguinem per alvum excretio.

II. Diarrhœa causa proxima est convulsiva deorsum tendens intestinorum contractio, qua prædictorum humorum excretio per inferiora sollicitatur.

III. Remotæ sunt humorum vel nimia copia, vel acrimonia insignis, qui vel in ipso sunt sanguine, vel a pancreatico, bilioso, & qui a glandulis intestinorum extillant succis, vel ab ingestis suppeditantur.

IV. Quibus addenda graviora animi pathemata, meror præsertim, gravis ira, improvus timor, suppressio naturalium evacuationum, præcipue sudoris, ac perspirationis, tempestas calida, fervens, & sicca, aut peculiaris aeris constitutio, qua miasmata maligna e terræ visceribus exhalant, vel organica, & animata ex aere præsertim nocturno decidunt.

V. Ubi humorum excrementitiorum primum una cum adiposis corporibus cruore perfusis, ac morbi decursu cum membranosis ramentis, atque interdum ipsa intestinorum substantia excretio superveniat, torminibus ventris plus minus dire agrum exercentibus, Dysenteria eundem premi censendum est.

VI. Quæ tunc contingit, cum non solum acres, vellicantesque particule, sed causticæ peccant, erodentesque.

VII. Diarrhœa, quæ circa febrium vel malignarum, & pestilentium declinationem succedit, aut homines sero abundantes, & leucophlegmatia incipiente detentos homines invadens plerunque salutaris: e contra quæ in principiis morborum, & febrium.

VIII. Diarrhœa morbis capitis superveniens salutaris.

IX. Diarrhœa, quæ febrem non habet, adjunctam, nec sitim, nec ciborum fastidium, bona.

X. Diarrhœam iræ supervenire bonum, & si Diarrhœa non supervenit, febris expectanda.

XI. Ubi noverim diarrhœam salutarem non esse, eamque a tenui, ac præservida materia pendere (id quod temperamentum biliosum, ad iram proclive, fecum fluidarum, biliosa-

rum cum sensu ardoris ejectio manifestum reddunt) contentus sum solo sero lactis caprinæ tamarindato, vel decocto bordei ad lib. ii. quod detur per tres, aut quatuor dies, exhibendo hora somni Diascord. Fracastor. ℥ s.

XII. Abstergis primis viis exhibeantur horis medicis succi citri, granator. ribes, eorumque syrupi ab unc. i. ad unc. i. s., nec non spiritus acidi minerales vitrioli, sal. marini, nitr. dulcificat. cum spiritu vini a ℥ s. ad ℥ i. ex decoct. acetos. acetosel. & similium herbarum.

XIII. Ubi vero acres viscidis, mucosisque quisquiliis involuti peccant humores (id quod ex laxiori corporis habitu, ex appetitu dejecto, ex lingua, atque ore viscida, ac lenta lymphæ obducto facile conjicies) solum rhabarb. pulv. ad ℥ ii. cum Diascord. Fracast. ℥ s. per tres, aut plures dies exhibitum quandoque alvum egregie sistit.

XIV. Cæterum in molesta Diarrhœa, & Dysenteria aquæ Terut. lib. iii. per intervalla assumendæ, solutis in primo cyat. mel. rosat. solut. unc. iii. apprime conveniunt.

XV. Hisce postea succedat pul. ex ter. sigil. cor. cer. ust. radic. tormentil. a ℥ i. op. crud. ras. gr. iii. M. F. partes viii. cap. duas quotidie ex juscule extremitatum pedum vituli Kalybeato: postea sola narcotica ex Diascord. Fracastor. ad ℥ ii., Theriac. recens a ℥ i. ad ii. exhibeantur, & si tormina adsint, cataplasma ex theriaca, ter. sigil. a p. e. cum vino austero q. s. regioni umbilici applicetur.

XVI. Hisce demum stiptica: trochisc. de Spod. de Carab. vel. vero pul. Craton. a ℥ s. ad ℥ i. in aq. fol. querc. nuc. vel decoct. fol. acetos. portulac. plantag. radic. tormentil. bistort. iis frustra adhibitis.

XVII. In dysenteria si febris adsit, dolor vehemens, viresque ferant, venæ sectio administretur, tum eluentia supra dicta alterantia, opiata stiptica exhibeantur: clysteres tamen ex decoct. intestinor. vitul. vel jure cancror. fluviatil. vel ex lacte, atque ex butyro, vel pinguedine hirci, aut unguento rosato Mesue, quibus sæviante dolore addatur Philon. Roman. aut Persic. ad ℥ ii. injiciendi primum, mox ex decoct. bord. torref. cum pauxil. mel. ros.

ros, simplicis; tandem ex vino albo, in quo ebullierint flor. Chamom. millefol. hyperici in usum vocandi.

XVIII. Si maligna sit dysenteria, optime cedunt opiata diaphoreticis mixta. Hujusmodi fere mixturis uti soleo. ℞. Aq. suc. Acetos. unc. iv. theriacal. unc. i. s. bezoar. ori. ℥ i. laudan. liquid. cydoni. gut. x. syrup. cydon. vel acet. stillat. ℥ vi. M. dentur bis, terque in die.

XIX. Cortex quoque radic. Cascaril. alexipharmacis mixta mirum in modum conferre visa est. Hisce fere bolis felicissime usus sum.

℞. Radic. torment. s. p. bezo. orien. a ℥ i. cortic. radic. cascaril. gr. xii. com. confer. rosar. antiq. q. s. f. b. n. vi. assumat aeger tres mane, reliquos vespere quotidie. Si cortic. simaroub. p. add. ℥. s. optimum in omni casu.

XX. Dysenteriam, ceteris remediis frustra adhibitis, sola quandoque radice Ipecuacan. tolli deprehensum est. Quare assumat aeger radic. Ipec. pul. ℥ ii. ex decoct. card. benedict. cui succedente vomitu superbibat copiosa jussula. Postea vero ejusdem radicis grana iv. ex confer. rosar. antiq. exhibeantur quotidie per plures dies.

XXI. Si chronicus fiat morbus, opportuno tempore ad aquas thermales, praesertim B. M. V. in agro Patavi., vel similes, nec non ad lac primum asininum, mox vaccinum aqua plantagin. coctum, ac Kalybeatum deveniendum.

XXII. In quocumque alvi profluvio optima victus ratio instituat, jussula extremitatum pedum vituli, gelatinae ex iisdem paratae, decoctum ex Cor. Cer. mic. pan. a unc. s. in aq. font. Lib. vi. edulcoratum cum sufficienti quantitate sacchari visa sunt convenire.

XXIII. Vinum meracum post prandium, vel cenam concedatur.

XXIV. Si causae dysenteriam efficientes ad intestinum rectum deferantur, continua per alvum egerendi cupiditas cum dolore, muci viscosi, & cruenti, vel purulenti excretionem, quae tenesmus dicitur, exorietur.

XXV. Fetus ex lacte, in quo ebullierint flores sambuc. verbasco. melilot. malvar., & similium, tepidi ano applicentur cum spongiis, & linteis. Clysteres ex lact. unc. iv. mucilag. semin. psylli, plantag. cydon. a unc. i. vitel. ovor. n. i. leni manu

Tom. III.

(1) lib. I. prax. cap. 13.

(2) aph. de cogn. & curand. morb.

bis, terque in die injiciantur.

XXVI. Terebinthinae prunis ardentibus injectae vapor per anum in sella perforata excipiat. Hisce frustra adhibitis, quae dysenteriae curandae apta sunt, in usum vocanda.

C A P U T III.

De Diarrhoea, Dysenteria, Tenesmo.

I. **D**iarrhoea est frequens, & copiosa humorum excrementitiorum praeter alimentum &c.) Veteres Medici Diarrhoeae nomen cuicumque intestinorum fluxui, atque alvo liquidae tribuebant, ejusque materiam alimenta cruda, chylum, bilem, pituitam, pinguedinem, sanguinem purum, vel loturae carniū similem, pus, saniem esse arbitrabantur, easque partes, ac viscera accusabant, quorum vitio ea per alvum excernuntur, quae in statu naturali excernenda non sunt. Ab hac opinione Leboe Sylvius (1), & Hermannus Boerhaavius (2) non admodum abhorruerunt. Nos tamen hic loci Diarrhoeae nomen ad fluxum materiae excrementitiae per alvum contrahimus, suis postea quosque alios fluxus peculiaribus nominibus insignientes. Cum enim alimentum crudum, aut chylus imperfecte elaboratus dejicitur, Lienteria, & caeliaca passio nominatur; cum vero sanguis urgente dolore, & torminibus excernitur, Dysenteria, & sic de singulis. Humores autem excrementitii diversi sunt. Nemo ignorat, ex ductu choledochi bilem, succum pancreaticum in duodenum, inde in reliqua intestina confluere, a glandulis intestinorum succum quemdam aqueo-oleosum secerni, quo lubricentur, emolliantur, ne coalescant eorum parietes, a minimis arteriis internam superficiem intestinorum perreptantibus non raro extillare humores tenues, lymphaticos, & hujusmodi, unde ortae variae diarrhoeae differentiae, biliosae scilicet, serosae, pituitosae &c.

II. Diarrhoeae causa proxima est convulsiva deorsum tendens intestinorum contractio &c.) Intestina eandem fere, qua donatur ventriculus, structuram sortita sunt. Quemadmodum porro ventriculo, ita intestinis vermicularem, seu peristalticum motum a superioribus partibus ad inferiores progredientem inesse voluit natura, ut alimentis in

D

ven-

ventriculo solutis, ac maceratis, atque per pylorum in eadem expulsis, confluentibus illuc bilioso, ac pancreatico succo, nec non qui a glandulis, & arteriis minimis extillat, tenuior, & chylosa portio separata in venas lacteas propelleretur, crassiores interim, ac fæculentæ una cum prædictis humoribus anum versus protruderentur. Si blando hocce vermiculari, seu peristaltico motu perturbato intestina convulsiva, crebrioreque deorsum tendente contractione afficiantur, cum biliarium, & pancreaticum ductum ad bilem, & lympham pancreaticam copiosius effundendam, tum glandulosos folliculos ad humorem suum uberius secernendum sollicitari, atque eorundem excretionem per inferiora promoveri manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari.

III. *Remotæ sunt humorum vel nimia copia, vel acrimonia insignis, qui vel in ipso sunt sanguine &c.*) Quæcumque convulsivam hanc contractionem inducere valent, ea diarrhææ producendæ opportunissima existere perspicuum est. Inducere autem potissimum humorum, qui in ipso sunt sanguine, copiam, vel acrimoniam insignem manifestum fiet, si nonnulla desumpta ex mechanicis prius exposuero; secretiones videlicet naturales humorum in intestina depluentium pendere a proportionatis motibus fibrarum glandulas, atque intestina constituentium cum fluidis secernendis: hanc autem proportionem esse in ratione composita ex rationibus densitatum liquorum, aut orificiorum, a quibus effluunt, & numero motuum, seu oscillationum fibrarum elasticarum, a quibus naturaliter motus intestinarum dependet. Quotiescumque igitur sanguis valde acer sit, solutus, & colliguatus, dum glandulas intestinarum appellit, eas ad crebriores motus, & oscillationes excitare, ideoque uberius, & copiosius secerni necessum est. Secretis autem humoribus tum copia, tum acrimonia peccantibus, nerveas intestinarum fibras stimulari assidue perspicuum est, motum eorundem peristalticum sollicitari, hinc Diarrhæam exoriri.

Vel a pancreatico, bilioso, & qui a glandulis intestinarum extillant succis depravatis vel ab ingestis suppeditantur.) Convulsive crebriorisque intestinarum contractionis causa

frequentissima, si quæ alia, est succorum in primis viis existentium, bilis scilicet, succi pancreatici, & qui a glandulis intestinalium extillant, depravatio. Usus enim horum omnium succorum esse ulteriorem chyli solutionem, & fluiditatem promovere, quam primum ope membranarum ventriculi, ac salivarium succorum subivit, manifesta res est. Huic operi maxime inservit bilis, ceu quæ sale volatili, ac sulphureo fæta est, quo particularum chyli figura mutatur, compages solvitur, tenuiorum partium a fæculentis separatio, atque expulsio promovetur, non quidem stimulando intestina acredine sua, quemadmodum putant Veteres, sed fæces tantum fluidas reddendo, ne indurate subsistant, ut patet in hypochondriacis, scorbuticis &c. quibus bilis aut vitiosa, aut deficiens est. Itaque si isti succi uberius in cavitatem intestinalium effundantur, cum nimis fluidas fæces reddunt, tum peristalticum intestinalium motum sollicitant, hinc Diarrhæam excitant.

De qualitate eorundem peccante non eadem est apud omnes opinio. Qui putant bilem alchalicam esse, succum vero pancreaticum acidum, ideoque ex istorum succorum mixtione effervescentiam, atque ebullitionem oriri, in ea sunt opinione, ut credant, ejusmodi succos in tenuia intestina confluentes posse incongrue misceri, atque male fermentescere, hinc intestina ad expulsionem contentorum sollicitare, sive id ab excessu bilis acrioris, seu a majori aciditate succi pancreatici dependeat; qui propterea fermenti vice alimentum, succos qui perpetuo a glandulis intestinalium extillant, simili vitio inficiat, depravet, atque corrumpat. Id Graafius, Sylvius, alique sustinuerunt. Verum cum nulla sit naturalis fermentatio, si præstantissimum Morgagnium audimus, qui succum pancreaticum acidum esse absolute negat, corruere illorum sententiam luce clarius apparet. Sed hac de re plura, ubi de intestinalium dolore. Modo satis superque esse duxerim asserere, vitari bilem, reliquosque succos ea ratione, qua opus ad nerveas intestinalium fibras vellicandas, eorumque motum peristalticum sollicitandum, ut ex observationibus constat Diamerbroekii (1), Peclini (2), Bontii (3). Si ingesta vel

vel copia peccent, vel acrimonia, cum intestina stimulare habeant, convulsivam quoque eorumdem contractionem excitare valere adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla.

IV. *Quibus addenda graviora animi pathemata, mœror præsertim.*) Mœror docente Cl. Baglivo nihil frequentius producit, quam Diarrhœas, quæ diu persistente mœroris causa evadunt incurabiles, iisque demum superveniente febre erratica, & atrophia, ægrotantem de medio tollunt. Et sane nihil magis chylicationi officit, quam mœror, & tristitia. Ventriculi membranæ debito spirituum animalium influxu destituntur, ac flaccescunt, salivæ, succi pancreatici, biliosi, quique a glandulis ventriculi, & intestinorum extillat, secretio inhibetur, hinc chylosim depravari, nerveas stomachi, & intestinorum fibras in spasmos agi contingit, eorumque motum peristalticum ad contentorum expulsionem sollicitari.

Gravis ira.) Quod si quis vehementi ira corripitur, manifestum est, spiritibus animalibus cæco impetu hac illac ruentibus, spasmos in universum corpus, & præsertim in organa bilis secretioni dicata (id quod dolor quidam constrictivus, qui in latere dextro sub scrobiculo cordis percipitur, manifestat) induci, quæ propterea bilem in Duodenum copiosius protrudunt, unde Diarrhœa, quam Hildanus (1) adnotavit, perinde ac si pharmacum propinatum fuisset. Quo loco minus mirari subit, alvi stipticitatem ab ira solvi, ut Valeriolæ (2) & M. N. C. (3) testantur. Conf. com. in aph. 6. cap. 1.

Improvissus timor.) Dici vix potest, quantum ob mirabilem animæ unionem cum corpore ab improvissio timore spiritus afficiantur, quantum eorum placidus, atque ordinatus motus perturbetur. Id nimirum Apoplexiæ, Epilepsiæ, aliique gravissimi morbi supervenientes demonstrant. Hoc eodem perturbato spirituum motu, nerveas quandoque intestinorum fibras ea ratione affici contingit, qua opus est ad peristalticum motum perturbandum, seu convulsivam contractionem excitandam, qua contentorum excretio per inferiora sollicitatur, unde Diarrhœa. Mirum in quanta obscu-

ritate versentur, qui continuo ad acres, vellicantesque sordes in primis viis hærentes confugiunt, ad præternaturales excretionem sive per superiora, sive per inferiora explicandas. Sola enim spirituum ataxia, seu inconcinnus, ac perturbatus motus easdem excitare valet, ut Willisius, Sydenhamus, alique sustinuerunt.

Suppressio naturalium evacuationum, præcipue sudoris, & perspirationis.) Viæ ad intus detentos humores ob suppressionem sudoris, ac perspirationis extra corporis confinia educendos aptissime videntur viæ intestinorum. Tot enim sunt fistulæ, tot glandulosi folliculi, ac ductus in eorumdem cavitatem derivantes, ut magna diversorum humorum, tenuium præsertim, ac serosorum excretio subsequatur. Cum igitur transpirationis materia tanta sit docente Cl. Sanctorio, ut singulis diebus plus per illam evacuetur, quam per omnes evacuationes sensibiles simul sumptas, nil mirum videri debet, si materia transpirationis glandulas, ductus, atque emissaria intestinorum appellens Diarrhœam progignat. Quod nimirum per certa loca certi generis particule evacuentur, non ita constans, ac perpetuum est, quin certi alicujus emunctorii deficientem actionem alterius actio supplere aliquandiu non possit. Hinc imminutam transpirationem alvi fluxus frequentissime supplet, & vicissim: unde illud: *Cutis densitas, alvi laxitas, & contra.*

Tempestas calida, fervens, & sicca.) Urgente aeris calore, ac siccitate, sulphurearum, ac subtiliorum partium sanguinis exsolutionem fieri, ejusdem compagem solvi, ac colliquari perspicuum est: hinc refluentibus a toto sanguine acribus, ac vellicantibus particulis in intestinorum fistulas, ac glandulosos folliculos, Diarrhœam exoriri luce clarius apparet. Apte cadit in hunc locum, quod habet Hippocrates (4): *In siccitatibus autem tabitudines, lippitudines, articulorum morbi, stillicidia urinae, & difficultates intestinorum.* Cujusce rei exempla extant in A. N. C. (5) & a Cl. Hoffmanno, aliisque postea confirmata, ut cum constantia, tum ne frequentia quidem minime desideretur.

Aut peculiaris aeris constitutio, qua miasmata maligna &c. vel organica, & animata

D 2

cor-

(1) cent. 7. obs. 18.

(2) lib. 2. obs. 4.

(3) Dec. 2. an. 5.

(4) 3. aph. 16.

(5) Dec. 2. an. 4. obs. 24.

corpora &c.) Neque infrequens est, miasmata maligna, ac deleteria e terræ visceribus exhalantia, atque una cum alimentis deglutita, acria, ac stimulantia cum sint, intestinorum fibras, ac peristalticum eorundem motum sollicitare, vel per poros cutis, aut venas lacteas massam sanguinis ingressa eandem fundere, ac colliquare, ac Diarrhœas progignere. Ejusmodi Diarrhœæ epidemicæ sunt, & egros dire exercentes.

Idem plane dictum velim de organicis, & animatis ex aere nocturno decidentibus. Ad quam causam reduci potest rubigo, & uredo supra fruges, vineasque decidua; cuius meminit Plinius (1) & Petrus Laurebergius (2), quæ non solum iisdem multum detrimenti affert, ut optime norunt agricolæ, & horti culturæ dediti, sed etiam hominibus summopere nocet. Quæ de re etiam legi potest observatio 93. M. N. C. (3), ubi scriptum invenitur, eos qui nudis pedibus inceserant, ejusmodi rore in terram descendente pustulis, & ulcusculis nigricantibus inde vexatos fuisse, quosdam febribus ardentibus correptos, quosdam tandem eodem gustato ulcuscula in labiis passos. Ab hoc porro fonte Diarrhœæ Epidemicæ ortum traducunt, quæ in certo districtu grassantur, aliis ab illa immunibus. Immo quicumque cibis hoc rore infectis vescuntur, tali morbo corripiuntur, qui vero abstinent, liberi supersunt. Cum nempe copiosissima insecta, quorum adeo minuta sunt corpuscula, ut referente Cl. Lævenhoechio (4) aliquot eorum centena simul sumpta crassum arene granum mole non æquent, in aerem diffundantur, cum rore rursus defluere contingit, & qua fructus inficiendo, qua corporis humani poris se insinuando, ac sanguinis massam corrumpendo diarrhœas, aliosque istiusmodi morbos progignere. Rem omnem ita expediunt hodie maxime illustres physici Cl. Lancisium sequuti, qui materiem hanc ingeniose admodum lateque pertractavit (5). Quod aer Romanus, & terra innumeris insectis scateat, quorum exhalationibus ros inquinatur, evenit potissimum, ut homines, qui æstate Romæ degunt, & extra Urbem dormiunt gravissimis symptomatibus corripiantur, & inter-

dum moriantur. Quod etiam accidit illis, qui ad lacustria Romanæ plagæ peregrinantur. Dicit enim vix potest, quam apte in paludibus stabulentur insecta, quæ ubi citissime sub moderatiori æstu fecundentur, rorem, & aerem nocturnum inficiunt, unde maligni plerunque morbi præsto sunt. Quare sapienter admodum prudenterque pro more laudatus Lancisius suadet iis, qui vel Neapoli Romam, vel Roma Neapolim contendunt, ut diurnos potius æstus subeant, quam nocturni frigoris voluptate decepti, ante memoratam ambientis aeris vim excipiant.

V. *Ubi humorum excrementitiorum primum una cum adiposis corporibus cruore perfusis &c.*) Inter Dysentericæ differentias maxime spectabiles illæ sunt, quæ a gradibus ejusdem desumuntur, quorum primus est cum humores excrementitii, qui etiam in Diarrhœa ejiciuntur, & adiposa quædam corpora, quæ nihil aliud esse videntur, quam adeps, seu pinguedo, qua intus intestinorum tunica obducuntur, exiguo cruore perfusa excernuntur: alter vero cum membranosa ramenta, quæ superficies tenuis intestinorum sunt: tertius demum, cum membranarum intestinorum substantiam constituentium portiones, ac caruncula ejiciuntur.

Torminibus ventris plus minus dire ægrum exercentibus.) Si sola sanguinis excretio spectetur, dysenteria ab aliis cruentis fluxibus satis distingui nequit. Sanguinem enim bonum, ac laudabilem in toto corpore redundantem in iis quandoque excerni observamus, quibus membrum aliquod amputatum est, aut sanguinis magna evacuatio suppressa, qui fluxus ex apertis intestinorum vasculis eadem ipsa ratione, qua hæmorrhoidum, narium, aliarumque partium hæmorrhagiæ contingunt, ortum trahit; aliquando tenuem, aquosum, & loturæ carniæ similem, qui fluxus ob hepatis imbecillitatem fieri credebatur a Veteribus, fluxus propterea hepaticus dictus: (quamquam ab aliis cruentis fluxibus vix distingui posse Recentiores Medici haud dubie affirmant): Atrum tandem, nigricantem, & splendentem sanguinem per superiora simul, & inferiora ejici manifestum est, qui fluxus Melancholicus appellatur.

(1) *hist. nat.* (2) *lib. 1. horticult. cap. 35.* (3) *Dec. 3. an. 9. 10.*
(4) *Tom. 1. epist. 7. & 2. epis. 96.* (5) *de nox. palud. effluvi. cap. 26.*

labatur. At nihil habent cruenti hi fluxus cum Dysentericis commune. Citra enim ventris tormina ægrum dire exercentia contingunt, quæ tantum abest, ut cum dysenteria minime conjungantur, ut hisce solum apparentibus in alvi fluxibus non cruentis, iidem ipsi fluxus ad dysentericos referendi sint. Ita Willisius Dysenteriam Londini sævientem se vidisse testatus est cum aquosi humoris excretionem, atrocioribus torminibus, ac virium jactura conjuncta. Indolens dysenteria, cujus meminit Hippocrates (1), & cujus extat exemplum in ephem. German. (2), & in A. N. C. (3), si quodam audimus, qui tormina ventris a dysenteria sejungi nolunt, dicendum sane esset, quod vera dysenteria non fuisset, vel valde obscura, ac fere insensibilia tormina pro nullis habuisse, qui hujusmodi dysenteriam descripserunt. Ut ut autem res sit, certum est, indolentium dysenteriarum casus rarissime occurrere, ut ne minimum quidem liceat recedere ab eo, quod cum multis, ac frequentibus, tum certis, ac constantibus Veterum, & Recentiorum fere omnium medicorum observationibus compertum est.

VI. *Quæ tunc contingit cum non solum acres, vellicantesque particule, sed caustice &c.*) Gradu solum, atque intensione differre videtur Diarrhœa a Dysenteria. Si enim acrimonia illa, quæ nerveas intestinorum fibras stimulare habet, torquere, ac convulsivam contractionem in easdem inducere, qua humorum excrementitiorum fluxus per inferiora sollicitatur, tanta sit, ut mucum primum intestinorum parietibus adhærentem, tum villos ipsos, ac tunicas abradere valeat, atque exulcerationem intestinorum progignere, prædictorum humorum una cum adiposis corporibus cruore perfusis, tum villis ipsis, ac carunculis excretionem supervenire debere, ventris torminibus ægrum dire exercentibus, manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari.

Inter dysenterię causas recensentur quoque intestinorum inflammationes, præsertim illę, quę ad suppurationem vergunt, unde aperto apostemate pus, ac sanies ejicitur, ut observationes virorum præstantissimorum Bartholini, Riverii, Hildani,

Plateri, aliorumque testantur. Sed horum considerationem ad peculiarem morborum, quorum effectus sunt, tractationem rejiciamus.

VII. *Diarrhœa, quæ circa febrium vel malignarum, & pestilentium declinationem &c.*) Ad praxim commodissima divisio Diarrhœæ est in criticam, & symptomatice. Illa enim in salutem plerunque terminatur, hæc summe perniciofa, atque interdum ægros de medio tollit. Inter criticas diarrhœas principem obtinet locum, quæ circa febrium declinationem succedit. Ad declinationem enim vergente febre, materia, quæ cruda est, atque secretioni inepta, sive ea nimis tenuis sit, ac fluida, seu nimis crassa, viscida, ac lenta, paulatim concoquitur, & secretioni apta fit, atque extra corporis confinia educitur. Si per alvum excernatur, diarrhœam exoriri criticam, & salutarem manifestissima res est. Pestilentes constitutiones alvi fluore judicatas recensuit jamdudum Galenus (4), & multos in pestilentia æstate orra, diarrhœa nona, vel undecima superveniente, servatos fuisse testatur (5). Quid quod Gerhardus Columbus (6) pestilentes febres fere omnes alvo copiose fluente licet cum cruditatis signis, tandem coctionis signis supervenientibus, curatas felicissime scribit? Id quod & Fridericus Hoffmannus se vidisse testatus est; ut nullus supersit dubitandi locus.

Aut homines sero abundantes, & leucophlegmatia incipiente detentos &c.) Salutaris est etiam Diarrhœa in corporibus sero abundantibus, ne variæ ejusdem congestiones fiant, atque in morbos a seri copia oriundos, cujusmodi sunt cacochymia serosa, leucophlegmatia, hydrops, labantur. Leucophlegmatia vero detentum, si fortis Diarrhœa superveniat, a malo liberari docuit Hippocrates (7). Animadvertendum est autem cum Cl. Riverio, id morbi initio utique esse intelligendum. Tunc enim peccans materia fluens adhuc est, atque in propriis vasis, lymphaticis scilicet continetur, unde circulo restitui facile potest. Si Diarrhœa confirmato jam morbo superveniat, soluta scilicet sanguinis compage, ac labefactato solidarum partium tono,

un-

(1) 2. Epid. com. 6. (2) an. 1671. obs. 43. (3) Dec. 1. an. 2. obs. 45.
 (4) lib. 4. Epid. sect. 21. (5) lib. de atra bile cap. 4.
 (6) in lib. de feb. pestilent. (7) 7. aph. 29.

unde serosa pars a reliquarum nexu secedens facile e glandularum, ac membranarum poris elabatur, atque intra partium laxam structuram subsistat, tunc enimvero tantum abest, ut morbus levetur, ut potius augeatur, aut confirmetur.

VIII. *Diarrhœa morbis capitis superveniens salutaris.*) Diarrhœam morbis capitis supervenientem salutarem esse pronuntiavit Baglivus certis Veterum Medicorum ductus observationibus, qui id jamdudum adnotarunt. Salutaris hujusce Diarrhœæ alibi meminimus, remque omnem ad revulsionem insignem, quæ fit a capite diversorum humorum retulimus. Observatione enim Anatomica constat, ad longitudinem quadraginta, & ultra spithamarum extendi intestinorum canalem, glandulisque undique, ac folliculis excretoriis refertum, unde magna fit variorum, ac diversorum humorum excretio, universalis veluti impuritatum, atque inquinamentorum massæ sanguinis expurgatio, quæ cæteroquin inquinamenta una cum sanguine cerebrum appellentia, qua tenuissima ejusdem vascula infarciendo, comprimendo, qua vellicando, ac mordendo, aut simili ratione afficiendo, gravissimos morbos valent progignere.

IX. *Diarrhœa, quæ febrem non habet adjunctam, nec sitim &c.*) Diarrhœa sæpe est sine febre, quandoque & febrem, & sitim, & ciborum fastidium habet adjunctum. Quæ febre caret, benigna ut plurimum est, nec est contagiosa, & sporadice invadit. Quæ cum febre conjuncta est, maligna interdum est, contagione majorem in modum propagatur, & epidemice grassatur. Dum febris abest, sitis, ac naturalis viget appetitus, quid aliud conjicere licet, quam naturæ opus pravorum, atque incongruos succos extra corporis confinia expellentis? Apte cadit in hunc locum, quod habet Celsus (1): *Uno die fluere alvum sæpe pro valetudine est, atque etiam pluribus, dum febris absit, & intra septimum diem id conquiescat: purgatur enim corpus, & quod intus lesurum erat, utiliter effunditur. Verum spatium periculosum est: interdum enim tormina, & febriculas excitat, viresque conterit.* Hujusce rei rationem attigisse videtur Hippocrates (2): *In perturbationibus ventris, & vomitibus spontaneis, si talia purgentur, qualia*

purgari oportet, confert & leviter ferunt, si minus, contra.

X. *Diarrhœam iræ supervenire, bonum &c.*) Quo modo Diarrhœa iræ superveniat, ex superius allatis perspicuum est (3). Ostendimus siquidem, magnam bilis copiam, quæ in hepate separatur, in intestinum Duodenum effundi, nerveas ejusdem, & totius intestinorum canalis fibras irritando, fæcesque fluidiores reddendo alvi fluxum progignere. Nisi vero alvi fluxus superveniat, impedita bilis secretionem in hepate, atque ejusdem in Duodenum derivationem, nimis tenues, acres, biliosasque particulas in sanguine detineri contingit, exagitari eundem, ac fundi, cor in crebriores, vehementioresque contractiones agi, ac febrem excitari, ut Baglivi observationibus compertum est.

XI. *Ubi noverim Diarrhœam salutarem non esse, eamque a tenui &c.*) Principes ad Diarrhœam curandam indicationes, ut unicuique consideranti apparere potest, sunt, iritantem materiam, si sit in sanguine, si ve visceribus chylo elaborando, ac perficiendo dicatis, temperandi, corrigendique, eamque extra corporis confinia qua data porta eliminandi. Has priusquam absolvant mēdentes, sedulo perpendendum illis esse, cujus naturæ, ac conditionis materia fuerit, perspicuum est; an scilicet tenuis, ac præfervida, biliosam ajebant Veteres, vel contra viscida, lenta, cum aciditate, aut fædine conjuncta, pituitam acidam, fæsam dicebant. Si enim illa peccet, sola eluentia sufficere videntur, cujusmodi sunt serum lactis, decoctum hordei, & similia, quibus cum nimis tenues, biliosæque particule dissociantur, disgreganturque, atque ineptæ ad vellicandum fiunt, eedem præterea præcipitantur, solidæque partes ab ulteriori vellicatione præcaventur, unde dejectiones, quæ parvæ, sed crebræ sunt, & cum dolore copiosiores fieri contingit, & sine dolore. Quam apte de seri lactis virtute atque efficacia in alvi fluxibus biliosis loquens Galenus! *Lactis, inquit, serum ob suas abstergendi vires, ad alvi dejectiones, tum potum, tum per Clysterem injectum assumitur; absque erosionem enim abluit, & abstergit ab intestinis acrimoniam.* Hippocrates ipse usus est sero lactis in dysenteria. Quid enim aliud

au-

(1) lib. 4. cap. 16.

(2) 2. aph. sect. 1.

(3) com. in aph. 4.

audiat dolor ille circa totum ventrem, & labores, egestio multa, & suberuenta Adrianum, & puerum Cenæ dire exercens, cujus meminit (1), ad quam tollendam serum propinavit, quam morbus dysentericus? Id quidem præclare ostendit Valesius, & (2) in Dysenteria autumnali lactis serum filice candefactum commendat, traditque, egestiones biliosas suberuentas cum vehementi ventris dolore, ubi serum, & lac bibisset æger, longe moderatiores fuisse factas. Quid magis acceptum, probatumque Sydenhamo, & Baglivo in Dysenteria, quam serum lactis?

Post quodcumque eluvionis pensum opiatum aliquod medicamentum accuratioribus practicis solemne est exhibere, post Cl. Sydenhamum, quo commotio omnis ab eluente pharmaco concitata sedetur. Diacord. Fracast. uti solemus, quod in quacumque humorum acrimonia eximiam præstare operam alibi ostendimus (3).

XII. Vid. lib. 4. cap. 4. com. 9. Ibid. cap. 7. com. 25. Præsertim vero ibid. cap. 8. com. 24.

XIII. *Ubi vero acres viscidis mucosisque quifquiliis involuti &c. solum rhabarbar. &c.* Si causa irritans pituitosa sit, sola eluentia minime sufficiunt. Ad purgantia igitur confugiendum est. Summus autem purgantis remedii delectus habendus est, quod & evacuandæ materiæ conditioni, & morbo sit accommodatum. Dulcia medicata, quæ tartareis, & lenibus sulphureis particulis sunt prædita, ut Saccharum, Mel, Cassia, Manna, Uvæ corinthiæ, & alia hujus census, cum frequentissime vel hoc solo alvum moveant, quod in primis viis corrumpantur, aut fermentescant, unde acres, stimulantæque halitus suscitantur, quibus intestina crebriorem ad motum sollicitantur, flatusque copiosiores gignuntur, ad malum exasperandum potius, quam leniendum apta videntur. Quæ acrius intestina irritant, eorumque tum motum peristalticum ad crebriores corrugationes, tum etiam glandulosos folliculos, ac ductus in eorum cavitatem hiantes ad uberiores humorum effusionem sollicitant, cane pejus, & angue fugienda sunt, ut præ cæteris ostendit Fuchsius (4) Galeni aliorumque Veterum Medicorum ductus auctoritate, qui ab istius

generis medicamentis abhorruerunt. Tutissimum porro, atque efficacissimum purgans in alvi fluxibus rhabarbarum est, ut perbellis rationibus, atque experimentis evincit Matthiolus adversus Fuchsum. Duplici enim facultate pollere communiter reputatur, purgante, & adstringente. Illam a sulphureis partibus, quæ levi tostione, aut convenienti in aqua infusione avolant, aut eluuntur, repetunt, alteram relinquentes adstringentem, & corroborantem. His minime assentitur Cl. Boulducius in A. R. S. P. affirmans, se nullum adstringentis hujus facultatis indicium per multa experimenta in Rhabarbari præparatione habere potuisse. Quidquid tamen senserit præclarus Auctor, cum observationibus multis, & constantibus compertum sit, Rhabarbarum paucissimam materiem quandoque ab intestinis ejicere, citra ullius erroris suspicionem illud affirmari posse videtur, paullo siccioris esse texturæ, ideoque leniter adstringendi, seu mavis corroborandi virtute præditum. Majorem inesse virtutem hancce Rhabarbaro tosto opinio fuit Cl. Sylvii (5). Cum tamen nonnulli in suspicionem venerint, ex torrefactione empyreuma excitari, atque acritudinem, ut ajunt, satius duxerim, illud adhibere, ut a natura producit (quod & de cæteris omnibus medicamentis concludit citatus Boulducius) atque illud opiato medicamento admiscere, quo acrium, ac vellicantium particularum vis infringatur, irritationes sedentur, placida quies intestinorum fibris spasmō affectis concilietur, quod dici vix potest, quantum valeat ad peccantes humores temperandos, ac corrigendos, eosque blande extra corporis confinia eliminandos.

XIV. *Cæterum in molesta Diarrhœa, & Dysenteria aq. Tetutianæ &c.* Qui aquas Tetutianas assumpserit, miratur Cl. Redius, quomodo si alvi fluxu utcumque molesta laboraverit, perfectissime non convalescit. Cæteris frustra adhibitis ad usum aquar. Tetutian. deveniendum esse tradidit Baglivus, ceu quæ infallibiliter ægrum sanabunt. Cum nempe præmisso vehiculo, ut ajunt, purgante aquæ Tetutianæ ubertim epotantur, ventriculum, & intestina non solum fluiditate laxant, sed etiam gravant pondere, & mordacitate irritant, ac propterea priusquam

(1) lib. Epid. 6. (2) com. h. l. (3) Cap. 1. com. in aph. 17.
(4) lib. 2. Parad. cap. 13. (5) lib. 3. prax. c. 13. n. 33.

quam vasa lactea subeant in magna quantitate per alvum sibi viam aperiunt. Crassas vero, mucosasque quisquillas ventriculi, & intestinorum parietibus adherentes incidendo, abstergendoque, acres molestissimos succos, qui intestina versus propulsi enormes ibidem spasmos, ac vasorum sanguineorum oscula referando, fibrasque corrumpendo immania ibidem ulcuscula excitant, mire edulcando, alvi fluxibus egregie opitulantur. Quod non sine admiratione accipi solet ab iis, qui nondum subtiliorem medicinam scrutati sunt. Quare enim morbos a materie mordaci oriundos materia mordax, aqua scilicet Tetutiana, quæ insigni pollet falsedine, sanabit, quare mordax, ac falsa materies mordacem, ac falsam edulcabit? Alkali, & acidi propugnatores rem facillime expediunt. Cum enim existiment, salem falsum in humano corpore vel in acidum, vel in alchalescentem acrem converti, hos sales, cum acutissimi sint, intestinorum fibras non solum vehementius irritare, sed mucum intestinorum pariter parietibus adhærentem abradere, tunicas exulcerare, atque molestissimos alvi fluxus progignere, eo adducuntur, ut credant, salem marinum mitiorem utrisque, quo certe aquæ Tetutianæ foetæ sunt, eorum esurionem esse, idcirco acidi, & acris spicula ab intestinorum fibris, dum per easdem fluunt, extrahere, ac per alvum extra corporis confinia educere. Qui nullum salem frequentius in humano corpore reperiri, quam falsum, certis Roberti Boylei aliorumque observationibus edocti affirmant, ac multo frequentius ab falso, quam acido, qui nunquam in eodem corpore sensibilis apparet, aut ab acri, qui rarissime se prodit, istiusmodi morbos exoriri conjiciunt, falsos humores, qui partes vellicant, ac corrodunt, eo prorsus modo edulcari putant ab aquis salinis, quo falsamenta infusa eadem aqua marina magis, quam insipida mitescunt, ut meminit Chrysippus apud Plutarchum (1). Cujusce rei ratio non alia esse videtur, quam quod salis particule falsorum humorum cum salis particulis aquæ marinæ ob planam, & similem utrorumque superficiem facile coeunt, & in massulas majores coalescunt, quibus salibus ab intestinorum fibris ope salinarum aquarum extractis, ac per alvum eductis, acres,

mordacesque humores leniri, ac mitescere contingit, morbosque ab eo prodeuntes profligari. Si ita res haberet, nihil negotii faceretur explicatio textus Hippocratis (2), quo loco, *Aqua marina*, inquit, *pruriginosis, & qui ab acris humoribus mordentur, tum lotione, tum fotu calida prodest: ulceribus etiam, & ambustioni, & abrasioni, & reliquis hujusmodi adversatur*. Cum enim scabies, prurigines, atque ulcera ab acris, ac mordacibus humoribus solidam substantiam carni erodentibus, ac corrumpentibus exoriantur, paradoxum videtur, eadem mala acri, ac mordaci materia curari. Ejus præ ceteris mentionem facit Prosper Martianus super Hippocratis locum citatum, atque in rei comprobationem affert Dysenteriae exemplum ab acris humoribus inductæ, quæ ope aquæ Tetutianæ egregie sedatur.

XV. *Hiscæ postea succedat pul. ex ter. sigil. Cor. Cer. &c. Op. crud. &c.*) Absterfis hac ratione primis viis, edulcatisque acris, ac mordacibus humoribus, si adhuc morbus perseveret, quod plerumque ex eo contingit, quia ex glandulosis folliculis laxatis jam perpetuo humores plorant, qui cum reliquias pravorum, vitiosorumque offendant, facile corrumpuntur, ac stimulo cum sint nerveis intestinorum fibris, eorundem motum peristalticum sollicitant, leniter adstringentia, atque opiata absorbentibus, seu præcipitantibus mixta eximiam operam præstant. Absorbentia nimirum, cujusmodi sunt terræ multæ, acres ventriculi, & primarum viarum succos in stipticam, & aluminosam dulcedinem mutant. Alumen enim constat ex acido vitriolico, quod corrodit, & tamquam propriam sedem terram penetravit, unde vis ejus corrosiva infringitur. Tormentilla leniter, & blande adstringendo, ne e glandulosis folliculis, ac ductibus in intestinorum cavitatem hiantibus perpetuo effundantur humores, qui morbo ansam præbent, prohibere valet. Opiatis tandem convulsiva contractio, qua prædictorum humorum excretio sollicitatur, compescitur. Enimvero solis adstringentibus uti, discriminis plena res est. Verendum enim est, ne acres, vellicantisque particulae intus retentæ ventriculi, atque intestinorum inflammationem, quæ in sphacelum, docentibus Galeno, & Cratone, aliisque, facile termi-

(1) *Symp. p. quæst. 9.* (2) *De humid. usu n. 7.*

minatur, progignant. Solis opiatibus minus
 tutum. Opium enim referente Cl. Jo. Al-
 len (1) plerumque dolorem sedat, somnum
 conciliat, & dejectiones rariores reddit, sed
 tamen copiosiores sunt, & æque tenues,
 liquidæ, ut ante, & magis fetentes. Nil
 deterius esse, quam immoderato adstringen-
 tium, & opiatorum usu alvi fluxu laboran-
 tes pertractare a plerisque adnotatum est,
 præ cæteris vero a Cl. Frid. Hoffmanno
 (2) ubi habet: *Non semel, sed aliquoties,
 quod sancta fide testari possum, ab immode-
 rato adstringentium, & opiatorum usu in
 Diarrhæa, vel Dysenteria fluxu coercendo...*
*... molestissimum Hypochondriacum, quod
 in feminis hystericum dicitur malum, &
 quod per omnem fere reliquam ætatem homi-
 nes misere exercuit, enatum animadverti.*
 Quid quod opiata sensum fibræ adimendo
 sphacelationi ansam præbent? ut M. N. C.
 (3), Platerus (4), Acta Hafniensia (5),
 Bartholinus (6) testantur. Plures historias
 eorum, qui opiatorum usu extincti sunt vid.
 in Thonero (7), Waldschmidio (8), Tillin-
 gio (9), Sennerto (10), Marcello Donato
 (11). Minus vereri tamen narcoticorum usum
 fas est, cum jam temporis diuturnitate, &
 absorbentium vi contemperati fuerint acres,
 erodentesque humores: præsertim vero
 Diascord. Fracast. Theriac. & e. m. in qui-
 bus opium sedandi vim exercet, cætera cor-
 roborandi, seu mavis blande adstringendi.

XVI. *Hiscæ demum stiptica; Trochisci, de
 Spod. de Karabe..... pulv. Craton. &c.*
 Ad stiptica quandoque tamen deveniendum
 est, ac tum præsertim, cum contemperatis
 pravis vitiosisque humoribus, sedatisque
 doloribus laxatæ intestinorum, folliculorum-
 que fibræ ad pristinum toni statum redigen-
 dæ sunt, ne amplius humores percolent,
 ac feces fluidiores dimittant. Eximia virtu-
 te donari trochisc. de Spod. de Karabe ne-
 mo inficiaverit, qui eorum compositionem
 noverit, in quam & gummata, & absor-
 bentia & mucilaginosa præter adstringen-
 tia recipiuntur: unde etiam ad sitim ex-
 tinguentiam commodi, præsertim de Spodio
 propter semina, & fructus, succosque suba-
 cidos. Neque de vi pulveris a suo Auctore
 Cratonis dicti quispiam dubitaverit, qui &

Tom. III.

tragacant. & gum. arabic. & coral. & ter.
 lemn. & bol. armen. & lapid. hemat. &
 sanguin. Dracon. & ros. rubr. & balauft. &
 radices torment. & bistort. a. p. æquales
 & semina portulac. plantagin. soph. Chi-
 rurgor. a doseos primæ medietatem, ma-
 cisparum eandem conficere intelligat, quæ
 omnia aut ad incrassandum, aut absorben-
 dum, aut valide adstringendum valere plu-
 rimum compertum est. Quæ postrema vir-
 tus probe est animadvertenda, cum satis do-
 ceat, nonnisi aliis frustra adhibitis in usum
 vocandum esse remedium, cum a levioribus
 semper sit incipiendum, ut ea præjudicia præ-
 caveantur, quæ ab improvido adstringentium
 usu ægris imminere supra adnotavimus.

XVII. *In dysenteria si febris adsit, dolor
 vehemens &c.* Venæ sectionem in Dy-
 senteria cum febre miris laudibus extollit
 Riverius (12), testaturque, se in Dysente-
 ria cum febre acuta, octavo demum die,
 cum fructu quinque sanguinis uncias e bra-
 chio detraxisse, & alibi (13), se venæ se-
 ctionem in muliere Dysenteria cum febre
 detenta septimo, & octavo die summa cum
 felicitate instituisse. Amatus vero Lusita-
 nus (14) affert exemplum viri cujusdam
 plethorici, quique vino immoderate abute-
 batur, dysenteria, & febre acuta detenti,
 qui secta vena melius habuit, atque brevi
 in pristinum suæ valetudinis statum restitutus
 est. Quid quod Bottallus (15) decies,
 & ultra se deprehendisse testatus est, nul-
 lum remedii genus dysenteria laborantes
 magis juvisse, quam venæ sectionem? Te-
 stem pariter hujusce rei locupletissimum ha-
 bemus Sydenhamum affirmantem se fere
 semper Dysenteria curationem cum venæ
 sectione auspici, quod postea confirmat e-
 xemplo cujusdam Dysenteria, quæ tandem
 sola venæ sectione felicissime curata fuit,
 cum innumera fere frustra fuerint adhibi-
 ta. Ex quo liquido constare arbitror, in
 summa obscuritate illos versari, qui com-
 muni Medicorum Hippocratis, & Galeni
 auctoritate confirmata opinione ducti, *al-
 vo fluente non esse detrahendum sanguinem*,
 a venæ sectione in Dysenteria prorsus ab-
 stinent. Quid quod nisi nimius ad intestina
 humorum fluxus prohibeatur venæ sectio-

E

ne,

- (1) Synop. p. 1. art. 624. (2) M. S. cap. 7. p. 227. in sch. (3) Dec. 2. & 6. obs. 104.
 (4) lib. 3. (5) p. 2. ob. 17. (6) cent. 6. hist. 2. (7) lib. 3. (8) Dissert. de nox. op.
 (9) de Op. pag. 46. (10) lib. 6. prax. P. 3. cap. 1. (11) in hist. med. mirabilib.
 (12) cent. 3. obs. 37. (13) obs. 64. (14) cent. 2. obs. 11. (15) cap. 4.

ne, & universa sanguinis massa temperetur, inflammatio, quæ plerunque in sphacelum definit, subsequi facile potest?

Clysteres primum ex decoct. intestinor. vitul. &c.) Vel tenuia, vel crassa intestina in Dysenteria afficiantur, Clysteres visi sunt opportunissimi. Si crassa, nemo ignorat, Clysteres ipsis applicari viribus suis integris permanentibus, atque eorundem vitiis immediate occurrere. Si tenuia, eorundem operationem secundario, & per consensum in eadem exerceri manifesta res est. Ii autem præ ceteris locum habent, qui urgentioribus symptomatibus, torminibus scilicet, ac dolori occurrunt, quorum in censu veniunt, qui ex decoct. intestinor. vitul. &c. desumuntur. Hisce addendi, qui ulcuscula ibidem excitata abstergere primum, mox consolidare habent. Abstergente vi lenissima donari Clysteres ex decoctu hordei leviter torrefacti cum melle, vulneraria ex vino albo, in quo ebullierint flores hyperici, millefol. &c. manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari.

XVIII. *Si maligna sit Dysenteria, optime cedunt opiata diaphoreticis mixta.*) Difficultatibus intestinorum si sudor superveniat, easdem sanari a Cl. Baglivo, aliisque adnotatum est. Sudore nempe non solum acres, atque erodentes humores intestina in violentas, & non ordinatas contractiones sollicitantes, atque eorundem substantiam exulcerantes ad cutim derivari, atque extra corporis confinia educi contingit, sed totius sanguinis crassim mutari. Quid ergo si arte sudor procuretur? Id enim vero cum in ceteris omnibus, tum in malignis Dysenteriis præstandum est, quæ ab acris, erodentibus, ac massam sanguinis corrumpentibus particulis ortum traducunt. Opiata porro diaphoreticis misceri solent, non tantum ut intestinorum cruciatus, atque irritationes nimix sedentur, sed ut toti nervoso generi placida exoptanda tranquillitas concilietur, sanguini vero, & humoribus æquabilis, & ordinatus motus, quod cum ad secretionem quascumque, tum etiam sudoris promovendas existit opportunissimum.

XIX. *Cortex quoque radic. Cascaril. alexipharmacis mixta.*) Cortex radicis Cascaril. ex quibusdam Americæ meridionalis regionibus ad nos affertur. Primus omnium de hoc cortice verba fecit J. And. Stifferus Profes. in Academ. Julia (1), ac varias ejusdem facultates recensuit, quarum potior

illa visa est, quam habere credebatur febres fugandi: in nundinis enim Brunsvicensibus idem cortex pro cortice Peruviano Chin. Chin. dicto a Mercatoribus nonnullis vendebatur. Virtutem hancce eidem cortici præ ceteris inesse, in dissertatione quadam inedit. in A. R. S. P. præclare ostendit Cl. Boulducius. Immo admonet D. Fagonium Archiatrum Ludovici XIV. se experimentis didicisse, minorem dosim sufficere ad febres fugandas, nec illa temporis diuturnitate opus esse, qua revera opus est, dum eadem Chin. Chin. pertractantur. Verum decursu temporis aliæ facultates tributæ eidem fuerunt. Nobilis illa esse videtur, quam inesse eidem ostendit Jo. Ludovicus Apinus Medicus Herspruccensis in historica, quam anno 1697. edidit Norimbergæ relatione febris epidemicæ an. 1694., & 1695. in Noricæ ditionis oppido Herspruccensi, & vicino tractu grassari deprehensæ, quam recepit, ac miris laudibus extulit cit. Boulducius, Dysenterias scilicet sanandi, præcipue quæ symptomata sunt febrium acutarum, & malignarum. Aromaticum enim est suavissimo odore præditum, plane simile odori Moschi, quod cum spiritibus erigendis, recreandisque, ac miasmati cuique deleterio, ac maligno expellendo, tum terrestri quo fectum est elemento roborandi ventriculum, & intestinorum tonum virtute donatur, hinc dysenterię profligandę existit opportunissimum. Idque tunc maxime, si vulgaribus alexipharmacis, cujusmodi esse reputantur Bezoartica, radix tormentil. aliaque id genus, misceatur. Fateor enim vero me in constitutione epidemica, quæ grassabatur an. 1741. febrium malignarum, quas enormes Dysenterię comitabantur, istius generis medicamentis nullum efficacius aut pro egrorum opportunitate valentius deprehendisse.

Si cortic. Simaroub. pul. ad 3 s. optimum in omni casu. Ea est cortic. Simaroubę præstantia, ut quocumque modo exhibeatur vel sola, vel aliis antidysentericis medicamentis consociata, vel pul. in bol. form. vel decoct. suas vires apte exerceat ad dysenteriam profligandam. Hinc ubi res, & occasio tulerit, narcoticis confectionibus addi potest supra recensitis, absorbentibus, & adstringentibus remediis, alexipharmacis, prout prudenti Medico videatur. De ejusce medicamenti virtute, qui plura cupit, adeat tractatum de morbis Mulie.

(1) In actor. laboratorii chymici specimine secundo an. 1693. Helmeſtadii edito.

lierum (1), ubi eam fufius declaravimus.

XX. *Dysenteriam cæteris remediis frustra adhibitis sola quandoque radice Ipecuacan. &c.*) Vomitoriis medicamentis in Dysenterico malo plures olim præctici ufi sunt. Testes hujusce rei locupletiffimos habemus Hildanum (2), Sennertum (3), Rolfinckium (4), Etmullerum (5), atque Riverium (6), qui refert, adolescentem quemdam ope emetici medicamenti feliciffime a Dysenteria liberatum fuiſſe, aliis prope innumeris frustra tentatis. Qua de re legi merentur M. N. C. (7). Occaſionem dediffe videtur Hippocrates, qui vomitum in diarrhœis, & dysenteriis conducere (8) teſtatus eſt. In eo enim vomitum etiam arte excitatum comprehendere ſtatuerunt. Non autem quibuſcumque emeticis utendum traderem, ſed ſola Ipecuacan. radice, quæ tamquam infallibile remedium in fluxibus dysentericis, aliisque hæmorrhagiis ſanguinis, colliquationibus humorum a Cl. Baglivo prædicatur, id quod confirmat auctoritate Gulielmi Sherard, Jo. Jacob. Mangeti, Gulielmi Piſonis, qui eandem miris laudibus extulerunt. In Miſcellaneis quoque N. C. (9) extant exempla dysentericorum fluxuum, qui Ipecuacan. radice feliciffime curati fuerunt, ut nullus de ejusdem virtute ſuperſit dubitandi locus. Et ſane pulcherrima ejusdem laus eſt, non ſolum peccantes humores per vomitum ejicere, atque ab affecta parte derivare, quod omnium emeticorum eſt, ſed etiam ſtipticas communicare particulas, quibus ventriculi, & inteſtinorum tonum labefactatum jam reſtitui contingit, & ſanguinis, cæterorumque excrementitiorum humorum excretionem cohiberi. In confirmata Dysenteria, & cæteris remediis cedere neſcia locum habere radicem Ipecuacan. præ incipiente facit potiffimum, quod in hac præſervidus adhuc ſanguis eſt, ac efferum nimis, atque immitte morbi fermentum, ut inflammationes quandoque, & inſignes ſpaſmi ſuſcitantur. In illa vero ma-

teria morbifica jam a ſanguine ſecreta inteſtina occupat, unde facilius foras amandatur, ut perbelle oſtendit Cl. Geofroy (10).

Obſervationibus porro compertum eſt, hanc radicem pluries iterandam eſſe ad recidivas præcavendas. Hinc ſalubre præcticum conſilium, poſtquam in ea doſi præſcripſerint, quæ ægrotantem purgare valent, in pariori doſi ſingulis diebus per vices eandem exhibere, qua inteſtinorum parietes mucagine obducti roborentur, eorumque exulcerationes abſtergantur, exſiccanturque.

XXI. *Si chronicus fiat morbus, opportuno tempore ad aquas thermales, præſertim B. M. V. &c.*) Aquas B. M. Virginis in agro Patavino tenuiſſimo ſpiritu, modicoque admodum tum ſulphure, tum ſale, ac pauca terra experimentis Jo. Gratiiani (11) fœtas eſſe compertum eſt. Eximius hinc uſus in Dysenteria. Præterquam enim quod moleſtiſſimum ſuccum, qui inteſtina verſus propulſus vaſorum ſanguineorum oſcula reſerando, fibraſque corrumpendo immania ibidem ulcuſcula excitat, terrea portione majorem in modum temperant, laxatiſque fibris qua fieri poteſt tonum reſtituunt, vi præterea ſulphuris, ac ſalis corroſos inteſtinorum parietes abſtergunt, atque exſiccant, unde ſerpentes plagas probe jam dilutas figi contingit, comprimere, atque ocyus obliterari.

Simili fere virtute præditæ ſunt Lucenſes, Calderianæ, atque iſtarum omnium uſu teſtatur Fabricius ab Aquapendente multos juvenes pueros, & ſenes dysentericos in priſtinum valetudinis ſtatum reſtitutos fuiſſe, cum de eorum ſalute jam fere conſeclamatum eſſet, atque alia remedia votis minus reſponderint. Hujusce pariter rei teſtes locupletiffimos habemus Riverium (12), Meermannum (13), M. N. C. (14), Fallopium (15), ut cum frequentia obſervationum, tum ne conſtantia quidem minime deſideretur.

Nec non ad Lac primum aſininum, mox

E 2

vac-

(1) lib. 5. cap. 9. com. 18.

(2) lib. de dyſent.

(3) in prax.

(4) de ord. & method. conſul.

(5) colleg. præct.

(6) cent. 3. obſ. 9.

(7) Dec. 2. an. 2. obſ. 108. Dec. 3. an. 3. obſ. 15. & 51.

(8) aph. 19. ſect. 6. (9) cent. 1. obſ. 28.

(10) Mater. Medic. p. 2. de veg. exot. art. 23.

(11) Therm. Patav. exam.

(12) cent. 2. obſ. 49. & 64. (13) conſult. 25. lib. 3.

(14) Dec. 2. an. 10. obſ. 29. (15) De therm. cap. 11.

vaccinum aqua plantaginis coctum &c.) Si lacte asinino per plures dies secundum Hippocratis mentem utamur, priusquam vaccinum in usum vocemus, dici vix potest, quam apte egrorum incolumitati consulamus. Cum enim tenuius sit Lac asinum, nec ita facile corrumpatur, cum ad acres effrænesque humorum particulas temperandas, pravorumque fermentorum vim obtundendam, tum ad corrosos intestinorum parietes probe eluendos, atque ab ulteriori vellicatione tuendos plurimum valet. Lac porro vaccinum crassius cum sit, iisdem parietibus probe jam dilutis conglutinandis existit opportunissimum. Quid si aqua plantaginis coctum exhibeatur, quæ planta mitissimo nitroso sale fœta est, ob quem vulnerariam, ac diureticam blandissimam facultatem sortita est? Lac cum aqua mixtum dysenteria laborantibus exhibendi mos fere Veteribus fuit. Ita Hippocrates (1) testatur, se lacte caprino cum quinta aque parte remixto in dysenteria usum fuisse. Et Valesius (2) lactis quatuor partes cum aquæ duabus mixtas, immixtis lapillis ignitis, aut ignito ferro usque ad consumptionem tertiæ partis, magni usus esse in Dysenteria, & omni fluxione, quam succorum mordacitas peperit, pronuntiavit.

XXII. *In quocumque alvi profluvio optima victus ratio instituat, iuscula extremitatum &c.*) Hipp. l. 3. de diætâ in sola victus ratione omnem Dysenterię curationem ponit: Cibos omnes detrahit; a ciborum enim repletionem illam plerunque fieri existimat. Quod eo sane dico, ut intelligas, ea solum alimenta, quæ medicamentosa dicuntur, esse concedenda. Horum in censu veniunt glutinosa, ac mucilaginosa corpora, quæ cum acrium, atque erodentium particularum vim infringere ramosa sua parte valent, tum leniendo partes ab eorum spiculis muniunt, & tuentur. Ejusmodi sunt extremitates juniorum animalium, præsertim vituli, & ex his paratæ gelatinæ, uti & gelatinæ Cor. Cer. &c. Celebre hinc est decoctum illud ex Cor. Cer. & mica panis ad mentem Sydenhami compositum, tantopere commendatum ad sitim extinguendam in dysenteria.

XXIII. *Vinum meracum post prandium, vel cœnam concedatur.*) Vinum meracum ob oleosas partes, quas continet, mitemque aciditatem, qua acres, vellicantesque humorum particulas obruendo, qua laxatis fibris tonum restituendo, atque easdem roborando alvi fluxibus egregie opitulatur. Hujusce remedii præstantiam novit Hippocrates, ipsumque primo dilutum, deinde merum, tamquam superpurgationis remedium commendavit. Nec Celsus ipse ab hoc remedii genere abhorruit, dum motu inhibito vini cyathum, cui contrita radix quinquæfolii sit adjecta, jejuno stomacho sorbendum præcepit.

XXIV. *Si cause dysenteriam efficientes ad intestinum rectum deferantur &c.*) Non potest adesse frequens dejiciendi cupiditas, nisi fibræ ani sphincterem constituentes in celeriores, & non ordinatas contractiones adigantur: in horum enim motu placido, mitique fœcum naturalis expulsio consistit. Quæcumque igitur celeriores hæc contractiones inducere valent, illa ad frequentem dejiciendi cupiditatem producendam aptissima existere manifestissima res est. Sunt autem potissimum acres, erodentesque humorum particule, quæ vasorum sanguineorum intestinorum substantiam perreptantium oscula referando, fibrasque corrumpendo dysenteriam efficiebant, ad intestinum rectum, ad ani sphincterem delatæ, ut præ cæteris ostendit Cl. Thomas Sydenhamus (3), qui tenesmum a dysenteria differre tantum diuturnitate arbitrabatur, qua intestina ordine quæque suo deorsum versus affici videntur, donec in rectum intestinum malum omne detrudatur, quem saniores Medici in hac parte sequuti.

XXV. *Fotus ex lacte, in quo ebullierint flores Sambuc. Verbas. &c.*) Id ubi contigerit, nihil aliud medentibus præstandum esse, quam ut irritatæ fibræ demulceantur, spasmi sedentur, ulcuscula abstergantur, consolidenturque, perspicuum est. Has indicationes absolvent fotus ex lacte, in quo ebullierint flores emollientes, nec non Clysteres ex lacte, mucilaginibus seminis psyllii &c. si tamen unum, quod maxime ad praxim facit, adnotetur, ut scilicet in parca dosi, & levi manu injiciantur, ne

sci-

(1) lib. 7. Epidem.

(2) com. in lib. 2. Epid. p. 103.

(3) Med. opusc. pag. 202.

scilicet latera nimis urgeantur, preman-
turque, locusque affectus moleste afficia-
tur, unde morbus exasperetur potius,
quam remediorum benignitate mitescat.

XXVI. *Terebinthinae prunis ardentibus in-
jecte vapor per anum in sella perforata exci-
piatur.*) Vaporem terebinthinae prunis ar-
dentibus injecte, tamquam summum reme-
dium commendavit Cl. Baglivus. Sulphu-

reque enim exhalantes particule ex resino-
so illo corpore, ubi in affectas partes
sele insinuaverint, noxiam materiem mul-
cent, ac loco exturbant, acres vellican-
tesque particulas exhauriunt, filamenta
deinde fibrarum ani sphincterem constituen-
tium firmant, & ad assueta munia apta
reddunt.

C A P U T I V.

De ventriculi, & intestinorum inflammatione.

I. **U**Ti ceterae partes, ac viscera, sic ven-
triculus, & intestina non raro in-
flammatione corripiuntur.

II. Febres ardentes, acutae, malignae prae-
sertim, quae a depravatis primarum viarum
succis exoriuntur, cholericae, dysentericae, in-
gesta quaecumque acrimonia, scindentia, venena
caustica, purgantia, emetica maxime resinosa
iis, qui calido sunt temperamento, potus a-
quae nive perfrigeratae aestuante corpore, fumi
metallorum, praecipue plumbi, morbo plerun-
que occasionem praebent.

III. Signa diagnostica inflammationis ven-
triculi sunt tumor in praecordiis apparens sub
costis spuris, dolor immanis cum sensu ardo-
ris, qui in dorsum usque protenditur, anxie-
tas, inquietudo molestissima, difficilis respi-
ratio, pulsus frequens, contractusque, alvi
occlusio, vomendi conatus, febris acutissima
cum insigni calore, & aestu totius corporis,
interdum algida, in qua interiora uruntur,
exteriora algent, sitis vero inexplebilis ur-
get.

IV. Eadem fere inflammatis intestinis con-
tingunt, si tumoris sedem excipias, qui tu-
mor non raro coli, ilei, intestini recti regio-
nem occupans doloris colici, iliaci, a flatu-
bus, ut ajunt, provenientis, aut haemorrhoi-
dum, quae caecae dicuntur, specie minus cau-
tis imponit.

V. Ubi dolor improvise cesset, reliquis o-
mnibus symptomatibus continuo urgentibus,
brevis hominem moriturum pronuntiatio.

VI. Si inflammationi recti intestini ultima
infestanti pro haemorrhoidibus caecis falso ha-
bitae dysenteria blanda subcruenta, biliosa
superveniat, bonum.

VII. Nisi inflammatio resolvatur brevi,
dolor autem, qui ardens erat, & acutus,

obtusius, & cum gravitate fiat, febris remit-
tat, abscessum, qui disruptus vel vomitum,
vel dysenteriam purulentam progignit, vel
in ascitidem degenerat, factum esse pro certo
habendum.

VIII. Simul ac adesse ventriculi, aut in-
testinorum inflammationem noveris, statim ve-
na secanda, bis, terque, & ultra, si vires
firmae, ac valide sint.

IX. Clysteres ex decoct. hord., aut can-
cror. fluviatilium unc. v. nitr. purif. ℥. i.
syrup. violar. aut portulac. unc. i. ad ter-
tiam, quartam, & ultra vicem injicien-
di.

X. Extrinsecus abdomini fomenta ex flori-
bus verbasco. malvar. violar. camomil. lacte
decoctis, vel omenta animalium juniorum re-
center mactatorum, vel intestina eorundem
calida applicanda.

XI. Alterans quotidie ex sero lact. destil.
cum cichor. unc. vi. nitr. purif. ℥. i. syrup.
de suc. Acetos. ribi. vel rub. idae. unc. i.
matutinis horis exhibendum. Vespertinis vero
emulsiones ex quat. semin. frigid. in aq. hord.
simpl. lactuc. portulac. spermatis ranar. cum
nitr. purif. ℥. i. syrup. violar. unc. i.

XII. A saturninis medicamentis, si quid
sentio, abstinendum traderem. Ita & ab
opiat.

XIII. Ad statum accedente morbo, si vo-
mitus gravior, vel irritus vomendi conatus
superveniat, sola eluentia, aqua simplex, vel
destillata cum cichor. endiv. nymph. malv. pa-
rietar. calida assumenda.

XIV. Tenuissimus sit victus ex solis juscu-
lis extremitatum pedum vituli, gelatin. ea-
rundem, nec non decoct. aven. hord. & si-
milibus.

XV. Ulcus post abscessum factum sero lactis
destil.

destillato cum plantis vulnerariis, opportuno tempore aquis thermalibus, tandem lacte pertractandum.

XVI. Si crassa intestina sint affecta, Clysteres ex lactis Kalybeati unc. vii. terebinth. venet. vitel. ovor. solut. unc. .s. Mel. rosat. unc. i. apprimae conveniunt.

C A P U T IV.

De ventriculi, & intestinorum inflammatione.

I. **U**Ti ceterae partes, ac viscera, sic ventriculus, & intestina inflammatione &c.) Num ventriculi, & intestinorum inflammatio frequens sit morbus, dubitant nonnulli. Si Veterum, & Recentiorum fere omnium monumenta consulamus, Hippocratis praesertim, Caelii Aureliani, aliorumque, nullibi hujusce inflammationis meminisse affirmant. In eandem suspicionem veniunt, ubi Galenum, Celsum, Trallianum, Sennertum, Etmullerum perlegerint, quorum alii ejusdem inflammationis vix ullam mentionem faciunt, alii vero rarissimum morbum esse tradiderunt. Moderni vero, quos inter Boerhaavius, & Hoffmannus eminent, diligentissime morbum hunc descripserunt, & variis observationibus, atque experimentis illustrarunt. Vereor tamen, ut multa in obscuritate versentur illi, qui Hippocrati, & Caelio Aureliano inflammationem hanc innotuisse negant. Ecquid enim putas esse illos oris ventriculi, & praecordiorum dolores, de quibus divinus senex loquutus est (1)? ecquid ventriculi illa pathemata, quae sub nomine cardiacae passionis insigne methodicorum decus Aurelianus comprehendit (2), quam quinta, vel sexta die febribus ardentibus continuis, & inflammatoriis supervenientem ab affecto ore ventris repetendam esse existimat, ecquid inquam, quam oris ventriculi phlogosim, aut inflammationem? Ne Baglivus quidem diligens observator, homo ingeniosus apertissime morbum hunc descripsit. Novit tamen tumores dolorificos inflammatorios hypochondriorum, novit ventris intumescen-
tiam in acutis, ac proinde tantam esse necessitatem hypochondria tractandi in a-

cutis judicavit, ut nemo bene curare, bene praesagire possit, qui eorundem statum ignoraverit. Quibus facile adducor ad credendum, inflammationem ventriculi, & intestinorum raram quidem affectionem esse, quae per se, & primario homines invadat, frequentissime vero acutis morbis supervenire. Quidni etiam conjectare liceat, ut ceteri solent, gradu differre inter se ejusmodi morbos, qui propterea Medentibus minus cautis alterius morbi specie non semel imponant?

II. *Febres ardentes, acutae, malignae praesertim &c.*) De causa proxima, deque remotis inflammationis vix ulla erant dicenda, cum ex dictis alibi (3) clare innotescant. De antecedentibus tantum, atque externis agere consultum visum fuit, a quibus speciatim ortum traducunt. Atque ut a febribus exordiamur acutis, vel ab humore calido, & sicco, bile videlicet vel excedente, ut Hippocrates sentit, vel putrescente in vasis majoribus viscerum naturalium, ut Galenus, & Avicenna affirmant, exoriantur, vel a sale volatili acris, & oleoso, ut Etmullerus, vel acredine sanguinis cum nimia tenuitate, & solutione ejusdem conjuncta, ut Moderni tradiderunt, (quae lites potius de nomine sunt, quam de re) illud certum est, cor, & arterias in crebriores, vehementioresque contractiones agi, universum nervorum genus mire percelli, sanguinem atteri, fundi, acremque fieri ea ratione, qua extremitates capillarum vasorum convellantur, sicque liber sanguinis excursus praepediatur, unde inflammatio. Idem plane dictum velim de febribus malignis, licet non adeo manifesta res sit. Sunt enim, quae cum miti calore, pulsu a naturali parum recedente incipiunt. Mirari autem plerumque subit, horrenda symptomata derepente aegrum invadere, convulsiones praesertim, quibus fit, ut capillaria vasa angustiora reddantur, quam sanguini libere trajiciendo sufficiant, unde inflammationes facile subsequuntur. Quid si gastricae a Ballonio dictae sint febres malignae, quaeque a succorum dissolutioni ciborum inservientium putredine, ac corruptione enascuntur? Ventriculi, & intestinorum inflammationem subsequi debere manifestius quidem est,

(1) in coac. praenot. sect. 2. & lib. I. Epid. (2) lib. de morb. cap. 2.

(3) lib. I. cap. 5. com. in aph. 5. & lib. 2. cap. 4. com. in aph. 2. & 3.

est, quam ut ullis rationibus possit comprobari.

Cholerica, Dysenterica) Cholera, & Dysenteria, ut supra ostendimus, frequentissime nascuntur, quod copiosa illa vascula, quæ ad universalem humorum expurgationem intestinis sunt concessa, copiosissimos ichores in eorundem cavitatem effundant, qui acrimonia sua quandoque peristalticum solum motum sollicitare habent, quandoque ipsam ipsorum intestinorum substantiam abradere, continuum solvere, sanguineæ massæ excretionem promovere. Quis autem non videt, quam facile in tanta perturbatione vasculorum intestina perreptantium diameter plus æquo angustus reddatur, unde sanguis subsistat, atque inflammatio excitetur?

Ingesta quæcumque acria, scindentia, venena caustica, purgantia &c.) Non alia de causa acria, scindentia, cujusmodi sunt aciculæ, vitrea frustula, de quibus Hildanus (1), nec non M. N. C. (2), emetica, purgantia acriora inflammationem intestinorum progignunt, quam nerveas eorundem fibras stimulando, vasa sanguifera convellendo, constringendo, aut alia ratione afficiendo, qua liber sanguinis excursus præpediatur. Non solum si internæ membranosæ partes, ac sensu exquisitissimo pollescentes aciculis, frustulis pungentibus lædantur, gravissimi, ac lethales excitantur morbi, sed etiam si externæ. Ita Amatus Lusitanus (3) dolorem, & febrem ex sola acus punctura in digito notavit. Ex punctura tendinis in pollice quemdam septimo die mortuum esse refert Chesneau (4). Ex unguibus incaute resectis lethalem convulsionem Rhodius: ut mittam gravia illa symptomata, quæ excitantur, ubi nervus in manu circa basilicam, vel tendo sub cephalica in venæ sectione administranda ab imperitis Chirurgis phlebotomo læditur, ut Paræus (5), Fonsæca (6), & Hildanus (7) testati sunt. Si de purgantibus resinosis, quæ intestinorum parietibus firmiter adhærent, & diutissime in actione persistunt, sermo sit, salubre quidem est practicum consilium, tartareis, ac lixivio-

sis ea corrigere, fluiditatem conciliando, solvendoque; si tamen præscribantur, qui fibrarum elatere, & humorum fervore nimio, tenuitateque donantur, spasmos gravissimos excitant, atque enormes ventriculi, & intestinorum subversiones, quæ inflammationi occasionem præbent. Haud ignoro, Boerhaavium in quamplurimis morbis purgantibus, atque emeticis uti validissimis, quorum nos meminisse solum horremus. Quem autem non moveat Boerhaavius ille, qui & tanto ingenio sit tantaque doctrina, & eruditione, ut novum medicinæ lumen a litteratissimis hominibus appelletur? At vero sedulo perpendas velim, ubinam medicinam fecerit: In ea nimirum Hollandiæ parte, quæ australis est, Bataviam intelligo, cujus incolæ debiliori fibrarum textura, laxiorique habitu donantur. Nullus tamen dubito, quin Italici eadem minus commendasset. Quam apte Celsus! *Aliud medicamentum Romæ, aliud in Græcia adhibendum*. Quo loco fateor, me iustis laudibus ornare non valere vetustissimos medicos præsertim methodicæ sectæ deditos, quos inter eminet Asclepiades, qui solis lenientibus contenti purgantia, & emetica altiori voce damnarunt, atque ejicere prorsus conati sunt. Plato quoque in Timæo jure optimo admonuit, corpora violentis medicamentis non temere esse movenda. Purgantia quæcumque tandem sint stomachum lædunt, malique succi sunt, ut adnotavit Celsus (8). Hinc est, & Hippocratem Demetrio amico, & familiari suo helleborum, & similia exhibere noluisse, & Cratonem (9) salubre monitum reliquisse, vehementia pharmaca aliquid de viribus, & substantia corporum auferre, hinc fortioribus, rusticis, non vero tenerioribus esse exhibenda.

Potus aque nive perfrigeratæ æstuante corpore.) Inter nervosas partes, quibus frigus secundum Hippocratem (10), & Celsum (11) inimicum est, eminent ventriculus, & intestina. Hinc haustus aquæ nive perfrigeratæ vasa sanguifera plus equo constringendo, libera sanguinis circulatione præpedita, inflammationes, aliosque gravi-

(1) cent. 1. obs. 34. & obs. 2. cent. 5.

(3) cent. 1. hist. 38.

(6) lib. 1. consul. 74.

(9) conf. 5. lib. 5.

(11) lib. 10. cap. 10.

(4) lib. 1.

(7) cent. 4. obs. 20.

(10) 5. aph. 17. & 18.

(2) Dec. 1. an. 3. obs. 86.

(5) in oper. lib. 9. cap. 38.

(8) lib. 5.

vissimos morbos earumdem partium excitat. Ita Aetius (1) aqua frigida ab effluante corpore ingurgitata ortam iliacam passionem memorat. Puellam quamdam post emulsionem gelidissimam in eundem morbum incidisse testantur M. N. C. (2), Cardialgiam notavit Rhodius (3), Dysenteriam cum torminibus, quæ in mortem degeneravit, in puellis glaciem deglutientibus obortam testatur Borellus (4). Alias historias vid. in Marcello Donato (5), in Casp. Calder. de Heredia (6), Baccio (7), Hildano (8), Schenkio (9), Benivenio (10), Foresto (11), Ludovico Mercato (12). Ex quibus constat, pessime suæ sanitati consulere, qui sub ardentissimo Sole incalescentes, ac sudantes, gelidissimas, ac nive perfrigeratas portiones in deliciis habent, Senatores illos imitantes, quos, quia in aqua frigida immergi solebant, eleganter irridet Plinius (13), dum ait: *Vidimus consulares senes ob ostentationem rigentes. Quem turpissimum morem suis quoque temporibus vigentem altiori voce damnavit, & e medio tollere, quantum illi fas fuit conatus est, dum inquit: Hi nives, illi glaciem potant, pœnasque montium in voluptatem gulæ vertunt: servatur algor æstibus, excogitaturque, ut alienis mensibus nix algeat.*

Fumi metallorum, præcipue plumbi, morbo &c.) Non alia de causa fumi metallorum inflammationi ventriculi, & intestinorum occasionem præbent, quam spasmus insignem in nerveas intestinorum fibras inducendo, vasorumque sanguineorum extremitates constringendo, convellendo, aut alia simili ratione afficiendo, qua opus est ad liberum sanguinis excursus præpediendum. Quod ubi de multis manifestum putat Ramazzinus, de fumo Plumbi, seu Saturni manifestissimum esse contendit Frid. Hoffmannus (14). Cum enim plumbum maximam partem de Mercurio participare certis statutum sit experimentis, hinc est, vehementissimo ignis motu facile in minimas resolvi particulas, quæ tamen ponde-

rosiores cum sint, ad inferiora descendere coguntur speciem flavescentis cujusdam fumi sapore subdulci efformantes, qui cum saliva deglutitus, ad ventriculum, & intestina delatus, ratione suæ gravitatis, & tenuitatis Mercurialis, qua parietibus eorumdem tenaciter adherendo, qua angustissimos meatus, & poros penetrando, acriter pungit, roditque exquisitissimi sensus fibras, quæ in violentum spasmus, ac convulsionem adactæ liberum sanguinis excursus prohibent, unde inflammationes, alique gravissimi morbi præsto sunt.

III. *Signa diagnostica &c. sunt tumor in præcordiis apparens sub costis spuris &c.*) Tumor, qui in inflammatione ventriculi sub costis spuris apparet, pendet potissimum a spasmō nervearum fibrillarum liberum aeris per totum ventriculi, & intestinorum canalem excursus prohibente: constrictis enim ventriculi orificiis coercetur ibi, & carcere veluti occluditur aer, qui propterea sese dilatans, ac rarefaciens, eundem majorem in modum distendit, unde tumor.

Si aliter res haberet, intelligi vix, ac ne vix quidem posset, qui tantus tumor exoriretur. Vasa ad ventriculum pertinentia sanguifera copiosissima quidem sunt, at tenuissima. Ecquis igitur putet, a sanguine ibidem hærente ita distendi posse, ut sine aeris interventu, tumorem illum insignem constituent? Quid quod in dissectis cadaveribus eorum, qui tali e morbo evaserunt, nihil præter rubicunda, aut livescencia vascula parum turgescencia observari contigit?

Dolor immanis cum sensu ardoris &c.) Cum pars inflammatione detenta tota quantæ est membranosa sit, tenuissimis nerveis filamentis conflata, liquet, cur a sanguine ibidem hærente dolor adeo vehemens exoritur, ut non solum manus prementis, sed ne linteorum quidem pondus sustinere possint egrotantes. Per mirabilem nervorum consensum omnibus fere corporis partibus,

(1) Tetr. 3. ferm. (2) an. 7. obs. 73. (3) cent. 2. obs. 71.

(4) cent. 3. obs. 2. (5) de Med. hist. mirab. l. 4. cap. 6.

(6) tract. de potion. varietate. (7) de thermis lib. 2. cap. 2.

(8) cent. 3. obs. 48. cent. 5. obs. 29. (9) lib. obs.

(10) de abdit. & miran. morb. causis (11) lib. 1. obs. 13.

(12) De recto præsidiorum usu. (13) præm. lib. 29.

(14) Dis. de metallurg. morb. 5. 22. 24.

tibus, præsertim vero diaphragmate, pulmonibus, corde in laboris, atque egritudinis partem vocatis, anxietas illa, qua loco stare nesciunt egri, inquietudo, & difficilis respiratio, pulsus frequens, aliaque ejusmodi symptomata excitantur.

Febris acutissima cum insigni calore, & æstu corporis, interdum algida, in qua &c.) Non potest sanguis in aliqua parte diu subsistere, quin componentes ejus partes sensim a se mutuo solvantur, ut alibi ostendimus, atque secedant, subtiliores avolent, crassiores vero remaneant, paulatimque corrumpantur. Quæ cum fiunt, aëres, sulphureæ, volatiles particule exaltatæ in universam sanguinis massam diffusæ ejus agitationem, furoremque inducunt, unde febris cum calore, atque æstu invadens. Quid si nervearum ventriculi, & intestinorum partium spasmus adeo vehemens sit, ut extremis corporis partibus communicatus minimorum capillarium vasorum diametrum angustiore efficiat, quam sanguini excipiendo, transmittendoque libera circulatione in majora vascula, & truncum sufficiant? Id ubi contigerit, oritur illa febris, quæ λεπυρία græcis audit, latinis algida, in qua videlicet interiora uruntur, cum externæ partes summopere frigescent. Febrem hanc agnoverunt Hippocrates, & Avicenna, ut mittam Recentiores quamplurimos, qui eandem se observasse testati sunt. Quo loco silentio præterire non possum Cl. Pitcairnum eo in loco, in quo affirmat, nullam dari febrem algidam, primo intuitu summam in me admirationem commovisse (1), quæ tamen cessavit omnis, simul ac eundem probe sum assequutus. Novi enim hominem novo de febribus systemati construendo intentum ingeniose animadvertisse, quæ plurimum eidem officere potuissent. Officere autem posse vidit observationes eorum, qui febres Algidas adnotarunt, quas minime explicare poterat per velocitatem circulationis sanguinis per æqualia temporis intervalla æqualiter auctam, quam proximam febris causam pretendit. Easdem igitur dari inficiavit. Cum autem inficiaret, quod observationibus cum multis, ac frequentibus, tum certis, ac constantibus solertissimorum

Tom. III.

virorum compertum est, veritus est, ne multis minus probaretur, ac commendaretur. Affirmare igitur postea non dubitavit, dari fortasse ejusmodi febres Algidas, causam tamen esse auctum sanguinis motum, vel morbos illos, qui febribus solent adjungi. Vult porro, morbos febribus adjunctos vel vitium sanguinis esse, crassitiam scilicet, visciditatem, & lentorem, vel solidarum partium vulnus, ulcus, abscessum. Parum refert, utrum hoc vel illud adhibeas ad phænomeni alicujus explicationem, dummodo certis confirmata observationibus minime negentur. Sed hac de re plura de febribus.

IV. *Eadem fere inflammationis intestinorum contingunt, si doloris sedem excipias &c.*) Non in eodem loco tumorem apparere, si intestina inflammatione corripiantur, facit potissimum diversus intestinorum situs. A pyloro enim incipiunt, & ad anum usque protruduntur complicata mire, ac circumvoluta, ita quidem, ut tenuia, Duodenum scilicet, Jejunum, Ileum in medio collocata, crassa vero Cæcum Colon, & Rectum his circuminsecta deprehendantur. Quotiescumque igitur inflammatio has partes apprehenderit, dolorem exoriri perspicuum est, pro loci affecti varietate, varium. Mirum autem quam facile minus cauti Medentes in fraudem inducantur de dolore colico, aut iliaco, aut hæmorrhoidibus pronuntiantes, & quod magis est, flatus, frigus, ventum accusantes, unde calidis eundem tractant carminantibus eventu funestissimo (2), ut fere Boerhaavius ostendit.

V. *Ubi dolor improvise cesset, reliquis omnibus symptomatibus continuo urgentibus &c.*) Facillime intestinorum inflammatio in Sphacelum definit. Cum enim eorum structura membranacea sit, in eos spasmos facile aguntur, quibus sanguis intra vasa congestus, ac refluere nescius in putredinem abit, qua Sphaceli natura continetur. Qua de re legi possunt observationes apud Forestum (3), Diemerbrocium, Helmontium, Bartholinum, Blancardum, & Fridericum Hoffmannum (4). Dum autem sphacelus invadit, sine dolore invadere Fernelius (5) & Hildanus (6) te-

F

stati

(1) Elem. phys. mat. de feb. sec. 23. (2) aph. de cog. & cur. morb.

(3) lib. 6. obs. 13. (4) Dissert. de inflam. ventric. & intest.

(5) lib. 2. de abdit. rer. caus. cap. 15. (6) lib. de gangren. & sphacel.

stati sunt. Quod non sine admiratione accipi solet ab iis, qui cum ægrum de dolore amplius non conquerentem invitant, in eam spem facile adducuntur, ut credant, in pristinum valetudinis statum facile rediturum, cum minus quatuor horis delirio, singultu, sudore frigido superveniente moriatur, ut ipse bis me deprehendisse testor.

VI. *Si inflammationi recti intestini ultima infestanti pro hæmorrhoidibus &c.*) Oriuntur hæmorrhoides vel a sanguinis copia vasorum hæmorrhoidalium latera nimis distendente, vel a sanguinis crassitie, visciditate, & lentore, quo fit, ut tarde admodum propter peculiarem imi ventris circulationem sanguis moveatur, eadem obstruente. Utrumque autem, aut alterutrum contingat, nisi vasa sanguine turgida, & distenta, aut obstructa aperiantur, dolorem quandoque insignem progignere solent. Cum vero nullus tumor exploranti anum digito, aut intestini recti ultima appareat, cæcæ hæmorrhoides dici consueverunt. Quam facile in fraudem inducuntur plerique medentium inflammationem recti intestini pro hæmorrhoidibus cæcis habentes! Cæterum quod cæcis hæmorrhoidibus evenire haud raro observatur, ut scilicet disruptis vasculis, in quibus stagnat, sanguis fluere incipiat, idem plane contingere in inflammatione ultima recti intestini infestante testatur Boerhaavius, cum inflammationem recti intestini dysenteria blanda, subcruenta solvi haud dubie affirmavit.

VII. *Nisi inflammatio resolvatur brevi, dolor autem, qui ardens erat, &c.*) Intestinorum, & ventriculi inflammatio acutissimus morbus est, ut hominem quandoque viginti quatuor horarum spatio, ut summum tertio, vel quarto die de medio tollat. Si acutiei fines præterlabatur, nec in mortem terminetur, nihil præter tumoris suppurationem expectandum est: qui si dirumpatur, atque in ventriculi cavum pus effundatur, cum molestiæ sit nerveis stomachi fibris, vomitum purulentæ materiæ excitat, vel si in cavum intestinorum, dysenteriam purulentam. Quod si pus in cavum abdominis effundatur, fermenti ad instar bonos, laudabilesque succos in novum pus convertit, viscera ibi inclusa corrumpit, exedit, donec Abdomen in tumorem elevetur insignem, unde Ascites, ut Boer-

haavius cit. loc. testatus est.

VIII. *Simul ac &c. statim vena secanda*) Principem in curatione huiusce morbi obtinere locum venæ sectionem plerique sentiunt. Non desunt tamen, qui venæ sectionem summi discriminis plenum esse remedium affirmant, verentes, ne ex solutis viribus, quæ cæteroquin in hoc morbo debiles sunt, ac languidæ, sphacelus superveniat. Qui neutrum teneat, litem omnem dirimat commodissime. Distinguenda nempe sunt morbi tempora. Inter initia, & quam citissime instituendam esse venæ sectionem facit potissimum ea ratio, quia vires adhuc firmæ sunt, & robustæ, vel si debiles, per suffocationem debiles sunt, non vero per resolutionem. Hinc depletis sanguine vasis, cum minus resistentiæ offendant ad sese contrahendum, in pristinum sui elaterii statum restitui contingit, quod crassum, ac viscidum est attenuari, quod hærens, impactumque dimoveri, excuti, ac circulo reddi. Contrarium omnino succedit, si facta jam sit congestio sanguinis extra vasa propria, id quod morbi decursu plerumque contingit, ac vires sint resolutæ. Præterquam enim quod venæ sectio inutilis est, vires præterea sic infirmari possunt, ut morbo ferendo pares non sint, hinc sphaceli periculum.

IX. *Clysteres ex decoct. bord. aut cancror. fluvial. &c.*) Ne purgantia in hoc morbo convenient, facit potissimum ea ratio, quod quantumvis lentissima ea sint, stimulo operantur. Stimulando porro efficiunt, ut materia, quæ vel in ipsis est intestinis, vel in eorum fistulis, & folliculis ad exitum paratior continetur, motu peristaltico ad crebriores corrugationes sollicitato, per inferiora evacuetur. Tantum igitur abest, ut sanguinem in ventriculi, aut intestinorum vasis hærentem discutere valeant, atque inflammationem tollere, ut spasmos excitando eandem potius augeant, aut confirment. Cassiam lenissimum purgans esse omnibus persuasum est; immo ad humorum, ac præsertim urinæ acrimoniam temperandam opportunissimum. Uti autem purgans est, stomacho, atque intestinis infesta est. Flatus copiosissimos gignit, hystericis, atque hypochondriacis tantopere nocet, & in nonnullis quandoque, quod mirum dictu, hypercatharsim progignit. Cum enim tarde admodum operetur,

tur, eo quod salinæ, acresque ejusdem particulæ crassioribus obvolutæ sunt, difficillime solvuntur, atque a reliquarum nexu secedunt: hinc adjuvante calore loci, atque adjacentium viscerum, effervescentiam, atque fermentationem facile concipit, unde acres, stimulantisque halitus suscitantur, qui molestiæ cum sint nerveis fibrillis, spasmos insignes in easdem inducunt, quibus aeris particulæ, atque ipsi infesti halitus coerciti dolores, ac tormina molestissima procreant. Si stomachus pravis, vitiosisque succis onustus sit, quibuscum corrumpatur, & in fermenti naturam assurgat, quod cæteros bonos, laudabilesque velut venenato quodam miasmate inficiat, hypercatharsi producendæ opportunissima existit. Quo loco valde miror, Ludovicum Septalium (1) Cassiæ usum in inflammatorio intestinorum dolore commendasse ob id potissimum, quod *miti illo, blando, & humido calore sæpe inflammationem sedet, dolorem leniat, & suppurationem tumoris adjuvet*, cum paulo ante aperte docuerit, cavendum esse ab omni *quantumvis levi medicamento subducente, ne attractis ad partem inflammata ab illæsis partibus calidis inflammatio augeatur*, aut &c. Quid quod ne oleosa quidem, quæ ad cæteras inflammationes tantopere opportuna sunt, hic locum habeant? Ramosæ enim illorum partes calore loci facile assantur, comburunturque, atque empyreumaticam acrimoniam nanciscuntur, quæ irritare vehementer, & spasmos insignes excitare valet. Saltem verendum est, ne cum intestina membranacea structura donentur, eorundem tonum sic labefactare valeant, ut hærenti materiæ discutiendæ inepta evadant. Cum vero ejusmodi partibus bona, ac laudabilis suppuratio raro contingat, nihil præter gangrænam, & sphacelum expectandum est.

Tutissimi porro sunt Clysteres ex decoct. hord. parati, vel cancrorum fluviatilium cum nitro ad blandissime attenuandum, & simul nimium fervorem, motumque humorum compescendum aptissimi. Illud autem in horum usu cavendum est, ut in parca quantitate, & sæpius in die injiciantur, ne attactu ipso suo, & copia molestiæ sint nerveis eorundem fibrillis, quæ propterea irritatæ in vehementiores spas-

mos agantur, quibus morbus augeatur, aut confirmetur.

X. *Extrinfecus abdomini fomenta ex floribus verbasco. &c.*) Innumera fere, quæ passim a practicis extrinfecus applicanda proponuntur, sedulo pro ingenii modulo ad examen revocans nulla deprehendere potui, quæ tuto adhiberi posse mihi viderentur. Aqua perquam gelida abdomini applicanda post Neapolitanos hodie maxime ceu præstantissimum remedium vago Medicorum rumore circumfertur. Verum præterquamquod actuali, ut ajunt, frigore materia perspirabilis intus cohibetur, quæ sanguinem ad fluendum minus idoneum reddit, illud præterea accedit, nerveas fibrillas magis, magisque convelli, atque minimorum vasculorum diametrum ita angustari, ut sanguini trajiciendo inepta evadant. Frigida enim, aut ait Cælius Aurelianus, adstrictivæ sunt virtutis. Tantum igitur abest, ut istius generis medicamentis impactus, hærensque sanguis dimoveatur, excutiatque, ut hæreere magis, ac subsistere cogatur. Neque Epithemata ex rebus spirituosioribus parata, cujusmodi sunt camphora, spiritus ardentes, essentiæ plantarum, quæ sale volatili acri constant, aridire unquam potuerunt. Summa enim vero fateor tenuitate donari minimis permeandis fibrarum poris, & angustissimis vasculis, ac recessibus quibuscumque abditissimis penetrandis aptissima; quid tamen utilitatis afferre possint ventriculi, aut intestinorum inflammationi, in qua omnia adstricta, omnia convulsa, adhuc non novi. Nihil porro unquam curæ mihi, cordique sit, quam ut fibras in hoc morbo nimium constrictas molles reddam, ac relaxem, quod nulla meliori ratione præstare posse existimavi, quam fomenta ex floribus emollientibus tepida applicando, nec non omenta, & viscera Animalium recentiorum, quorum blandus tepor dici vix potest, quam sit opportunus crispatis intestinorum fibris clementer emolliendis, relaxandisque, debitum hærenti sanguini fluorem conciliando, ejusque liberum per vasa intestinorum excursus promovendo.

XI. *Alterans quotidie ex sero lactis destil. cum cicchor. unc. vi. nitri purif. &c.*) Quæ demulcendo, ac blande sedando, quæ blan-

diffime attenuando, & simul refrigerando operantur in fonte pharmaceutico esse in usum vocanda manifesta res est. Inter quæ eminet Serum lactis destillatum cum cicor. &c. nitrum, & similia. Per destillationem enim serum spoliatur terreis particulis, ac magis sæculentis, ac purior ejusdem, & defæcator pars oleosis, lævibus, politisque particulis, nec non nitroso, aut armoniacali sali, qui in cichorea, aliisque plantis ejusce generis inesse reputatur, unita elicitur, quibus solidæ partes obliniuntur, ab ulteriori vellicatione præcaventur, fluida vero nimis tenuia, atque acria leniter incassantur, obruunturque, simulque nimius eorumdem fervor, motusque compescitur. Si de nitro sermo sit, observationibus accuratiorum practitorum compertum est, in februm ardoribus, in inflammationibus datum statim refrigerationis sensum per universum corpus diffundere: adeo sanguinis motum compescendo, fervoremque temperando operatur. Fateor, me ex hoc remedii genere in constitutione quadam Epidemica februm malignarum, quæ ventriculi, atque intestinorum inflammatoria pathemata conjuncta habebant, mira vidisse. Nonne Cl. Etmullerus Lindani filiam pylori inflammatione laborantem solo nitro in decocto hordei sæpius propinato sanatam a Patre fuisse testatur?

Vespertinis vero emulsiones ex quatuor seminibus frigidis in aq. bord. &c.) Ratione salis cujusdam nitrosi, aut saltem ratione salis cujusdam armoniacalis, qui nitrum inchoatum dici potest, agere plantas quasdam refrigerantes dictas, cujusmodi sunt lactuca, portulac. & similes, alibi ostendimus; hinc aquæ ex iisdem elicite ad nimium fervorem, motumque humorum compescendum opportunissimæ existunt. Idque eo magis evenire censendum est, si emulsiones in iisdem parentur ex seminibus quatuor frigidis. Blandum enim continent oleum hæc semina farinæ cuidam miti, ac levigatæ unitum, ob quam facillime in aqua solvi patitur: solutum autem cum sit, assationi, ac combustioni plurimum resistit. Dicitur autem vix potest, quam apte acres, ferventesque humores temperentur, fibræ spasmō constrictæ relaxentur, siti, dolori, aliisque symptomatibus occurratur.

XII. *A Saturninis medicamentis, siquid sentio, abstinendum &c.*) Præclaras utilitates hæcenus recensitas afferri a mitificante, ut ajunt, quodam medicamento Saccharo Saturni dicto passim tradunt Scriptores magni, & docti. Paratur idem ex plumbo, quod cum molli textura præditum sit, acidum, ut plerique cum Etmullero volunt, a quo inflammationes & rubores oriuntur, vel summe tenues, volatiles, ac sulphureas particulas, quæ solidis partibus nimium calorem, ruboremque conciliant, ut alii existimat, absorbet, sicque inflammationem compescit. Hæc fere Recentiores Medici, quorum perbella explicatione quid, amabo te, esse potest illustrius? An qualitates illas Veterum Medicorum, quas inesse medicamentis reputabant, & a quibus vires suas fortiri existimabant, adhibeas? An frigoris efficacia vires suas exercere, atque inflammationem refrigerare Saturnum putes? At Dii te male perdant, si Aristoteleis principiis jamdudum e Scholis ejectis, id adhuc in tanta philosophiæ mechanicæ claritate, ac splendore imagineris. Non insunt nimirum in medicamentis facultates istæ formaliter, ut ajunt, sed solum materialiter, & effective, idest remedia ipsa in se non habent calorem, aut frigus, sed solum materialem structuram, cujus applicatione ad partes nostri corporis calor sequatur, aut frigus, ut exemplo Saturni demonstratum est. Utinam quam apte Saturninorum operandi modum explicant Recentiores Medici, tam raro eadem ægrotantibus propinarent. Nihil enim istius generis medicamentis perniciosius. Novit pessimas, atque exitiosas Saturni dotes Cl. Hoffmannus (1), ideoque discriminis plena ex eodem parata medicamenta esse haud dubie affirmavit. Novit Cl. Boerhaavius (2), ac vix dolosius, tetrumque magis venenum haberi, quam a Saccharo Saturni asserere minime dubitavit. Equis non novit? Si Veteres ipsos consulamus, cum venena in calida, & frigida ab illis dividerentur, Saturnina autem frigida in quarto gradu esse ipsis viderentur, qui gradus non tantum cum vehementia, sed etiam fere semper cum læsione est conjunctus, inter venena frigida recensere minime sunt veriti. Antimonium, Cerussam, Mercurium non alia de causa venena.

(1) Metallurg. morbif. & in annot. ad Poter. de Saturno.

(2) Op. Chem. proc. 173.

nena esse crediderunt. Quo loco minus mirari subit, solum Saturni fumum adeo nocere stomacho, & intestinis, ut eorundem inflammationem sæpe excitet: (tantum abest, ut eorundem remedium sit) & Rhodium (1), Fernelium (2), Borellum (3), Billichium, aliosque testari, se gravissimos morbos ab usu Saturni obortos vidisse.

Ita & ab opiatīs) Ubi dolor ægrum dire exerceat, nonnulli ad opiata confugiunt, ut quietem, placidamque tranquillitatem concilient. Est cur iis gratulemur, quod dolorem omnino, & cito compescant. Gaudent sibi quoque, cum ægrum de dolore amplius non conquerentem invisunt. Ast proh dolor! Cætera symptomata ingravescent, sudor fit frigidus, mors in limine. Hæc nimirum opiatorum operandi ratio in ejusmodi morbis, ut sensum fibris tenuissimis, quibus contexta sunt intestina, adimendo sphacelo occasionem præbeant (4).

XIII. *Ad statum accedente morbo, si vomitus gravior, vel &c. sola eluentia &c.*) Cum simplicissima hac methodo istiusmodi morbos pertractarem, vidi quandoque altera, aut tertia morbi die vomitum, si aderat antea, graviolem fieri, vel irritum vomendi conatum supervenire. Undenam id oriretur, dubius animo hærebam. Quam enim molestiam solidis partibus inferrem nesciebam. Rem autem paullo diligentius perpendenti mihi in mentem venit suspicari, initio morbi materiem inflammantem adhuc fluere, in statu vero hære omnino, ac subsistere. Cum materia fluit, quod inter initia contingit, nihil damni afferre posse nitrata facile judicavi, quin imo roboratis vasorum tunicis, eandem circulo restitui posse. Cum vero vasa sanguifera jam penitus obstructa sunt, nitrata licet blandissime attenuando ac commovendo operentur, stimulo, ac molestiæ esse affectis partibus; qui stimulus, vel vomitu, vel irritu vomendi conatu superveniente se prodit. Hisce vero apparentibus a quibuscumque quantumvis leniter commoventibus abstinendum esse constitui. Quid autem efficacius, aut pro ægrorum opportunitate valentius eo casu aqua copiose, & calida propinanda? Præterquamquod solidas partes

relaxat, acres, vellicantesque humorum particulas dissociat, disgregat, ineptasque reddit ad vellicandum, ac mordendum; fervorem præterea nimium temperat, sanguini fluorem conciliat, atque hac ratione inflammationes tuto, feliciterque debellat. Videant medentes, quid præstare valeant tam varia calidiora diaphoretica, vel diuretica ex triplici Regno petita, quid theriacales aquæ, quid essentiæ, spiritus, sales volatiles ad flatum, ut ajunt, discutandos, ad hærentem sanguinem dimovendum in eo morbo, qui solis nitratis exasperatur, in quo omnia adstricta nimis, ac convulsa sunt, fusi, colliquatique humores.

XIV. *Tenuissimus sit victus ex solis jusculis extremitatum pedum vituli &c.*) Nihil cum in quocumque, tum in hoc potissimum morbo remediorum farragine perniciosius, nihil præpostera victus ratione deterius. Agitur de ventriculi, atque intestinorum inflammatione, quæ ingestis macerandis, digerendis, separandis, excernendisque a natura sunt comparata: quibus fungi muneribus minime posse perspicuum est sine membranarum, quibus conflata sunt, actione vehementi, & assidua, sine violentis contractionibus, distractionibusque. Quid ergo si ad nauseam usque propinentur medicamenta; si minus congrua alimenta ingerantur? Sola igitur juscula, quæ nulla opus habent attritione, ut solvantur, atque ea quidem ex iis elicitæ, quæ humorum acrimoniam obtundendo, cujusmodi sunt gelatinosa juscula, vel refrigerando, motumque compescendo, qualia sunt hordeacea, avenacea blanda, mitique aciditate foeta, existunt opportuna.

XV. *Vid. cap. III. com. in aphor. 20.*

XVI. *Si crassa intestina sint affecta, Clysters ex lacte &c. terebinth. venet. &c.*) Terebinthina ob balsamicam, & non admodum calefacientem virtutem eximii usus est in plerisque morbis a soluta unitate solidarum partium pendentibus. Mundificat abstergendo, vivificat leniter irritando, ut ulcera carne impleantur, quod opus solius naturæ est, exsiccat demum, ut claudantur. Sylvius enemate ex lacte, terebinthina, & melle parato dysenteriam cum puris dejectione, corrupta, atque exulcerata intesti-

norum

(1) Cent. 3. obs. 10. (2) tract. de lue venerea cap. 7.

(3) cent. 4. obs. 12.

(4) Vid. cap. 3. com. in aph. 14.

norum substantia, non semel a se curatam fuisse testatus est. Si tamen consideremus, Clysterum operationem, maxime illorum, qui affectis partibus applicari debent, cuiusmodi sunt abstergentes, mundificantes, consolidantes, solum in crassa intestina exerceri; (in tenuia enim secundo tan-

tum, & per consensum operantur) apparebit luce clarius, in ulceribus crassorum intestinum locum habere, in tenuium inutiles esse, ideoque eo casu solum universalibus utendum esse, ut optato fine potiamur.

CAPUT V.

De doloribus intestinum non inflammatoriis, & speciatim de Colica.

I. **U**Ti reliqua intestina, sic speciatim Colon dolore torqueri saepe solet citra inflammationem.

II. Causa proxima eadem est, quae ceterorum dolorum, solutio scilicet continuitatis nervearum fibrillarum.

III. Quam gignunt 1. tenax, ac viscida materies coli parietibus tenaciter adherens, 2. nimis tenuis, fluida, atque acris, 3. spiritus animales caeco impetu in Coli fibras irruentes, 4. materies elastica inter duas Coli extremitates carcere oclusa, ac rarefscens.

IV. Unde quatuor maxime insignes colicae affectionis differentiae: pituitosa, biliosa, hysterica, flatulenta.

V. An igitur acidus humor tantum, aut bilis nimis oleosa cum succo pancreatico vitiose effervescentes colici doloris causa?

VI. Dolori colico nephriticus maxime affinis est. Si tamen dolor in lumbis fixus sit, parvum occupet spatium, secundum ureterum tractum successive protendatur, ad mingendum stimulus adsit, urina primum aquosa, & tenuis appareat, deinde arenosa subsideant, ab enematis injectis, ab alvo soluta nullum levamen, leve tantummodo post pastum, arenulae alias expulsae sint, nephriticum esse dolorem pronuntiato.

VII. Si dolor sit vagus, ac totum illum ambitum occupans, qui a dextro inguine assurgit ad hepatis regionem, inde ad hypochondrium sinistrum transversim fertur sub costis spuriis, ac demum iterum deorsum flectitur ad inguen sinistram, ab alvi fluxu, ab enematis injectis levamen aliquod percipiatur, exacerbetur vero rursus a pastu, colicum esse dolorem censendum est. Quamquam haec non raro imponent.

VIII. Pituitosam colicam dolor comitatur gravativus, interdum vomitus tenacis ac viscidae materiae; biliosam vero dolor adeo vehemens, ut loco stare nesciant aegri, vomitus

materiae subviridis, porraceae ardoris sensum in os relinquentis, urina rufa, alvi biliosae dejectiones, sitis, vox rauca. Eadem fere etiam hystericae colicae communia sunt: hisce tamen accedunt faucium constrictio, sensusque globi ad gulam ascendentis, urinae copiosissimae tenues, aquosae, levamen ex usu quorundam suffumigiorum. Flatulenta tandem dolore distensivo, inflatione totius abdominis, murmure quaquaversum sese diffundente, flatuum per os proventu copiosissimo cum levamine symptomatum dignoscitur.

IX. Colicus dolor quandoque in inflammationem intestinum, & sphacelum lethalem degenerat.

X. Colica biliosa in convulsivas affectiones, Epilepsiam, Vertiginem transit; in Paralysem vero sicuti Pictavii frequentissime, ita rarissime in nostra hac Italiae parte terminatur. Dii faxint, ut a truculentissimo morbo quam diutissime praeservemur.

XI. Colica in arthritidem, & ischiadem frequentissime desinit, & arthritidis vicissim in colicam.

XII. In colica pituitosa pillulae Paracel. a 3 s. ad 3 i. Mercur. dulc. a gr. vi. ad x. laud. nepent. gr. ii. hora altera ante somnum propinatae praestantissimae sunt. Vel vero pillul. Magistr. Exc. Marchetti 3 ii. laudan. Nepent. gr. ii. ol. anis. stil. gut. vi. M.

XIII. Si obstructa sit alvus, faecesque induratae Clysterem purgationi praemittere expedit ex juscul. tenu. unc. viii. sacchar. rubr. unc. iii. sal. gem. 3 ii. vitel. ovor. n. i. M. pro usu dicto: vel ex decoct. com. carminat. pro clyst. & ol. lilior. albor. violac. cham.

XIV. Alvo subducta olea stillata anisor. cort. citr. ol. si libet S. Justine ad gut. vi. ex decoct. theisor. flor. chamomil. visa sunt convenire: vel sequentes boli. ʒ. Sapon. philos. 3 ii. ol. destil. ment. Juniper. a gut. vi. M. cum s. q. sacchar. cand. f. boli iiii. vel ol.

tartar. a gut. xx. ad xxv. multa aqua dilutam egregium.

XV. Remittente dolore pulvis stomach. quercet. ad ℥ .s. ex prædicta decoctione Chamom. vel ejusdem extracto eximii usus est. Quolibet quinto, aut sexto die rhabarbar. .s. p. ℥ .s. ex conserva violar. exhibenda.

XVI. Hisce succedant opportuno tempore in diuturniore affectu succi nasturt. aquat. beccabung. fumar. & similes opt. depurati ad unc. iii. ex juscule tenui per xv. circiter dies. Ardente Sirio aque acidulae Recobar. in nostra hac Italiae parte non omittenda.

XVII. Equo vehatur aeger, aut motum quemvis viribus respondentem instituat, vino maturo absynthite calido utatur.

XVIII. In colica biliosa sola venæ sectio, nec non oleum amygdal. dulc. ad unc. iii. vel v. visa sunt convenire; injectis ter, quater, & ultra in die Clysteribus ex decoct. rad. alth. tussilag. malvar. lilior. albor. flor. malvar. chamomi. vel oleo seminum lini recenti.

XIX. Hisce frustra adhibitis Man. unc. i. .s. ol. amygdal. dulc. unc. ii. ex jure pingui mira quandoque præstant.

XX. Ad opiata tandem deveniendum. Diascord. theriac. castor.

XXI. Aqua hordei calida copiose exhibeatur, cum spirit. nitr. dulc. ad ℥ i. Semicupium fiat laxans.

XXII. In diuturniore affectu, & sæpe recurrente ad aquas thermales acidulas, tandem ad Lac confugiendum.

XXIII. Hystericam colicam solum laudanum liquidum a gut. vi. ad x. ex aq. flor. zil. lilior. convul. rosar. vel tripha. magn. a ℥ s. ad ℥ ii. præmissa venæ sectione, ubi suppressio sit mensium in feminis, egregie sedat.

XXIV. Colica flatulenta eadem methodo pertractanda, qua cholera sicca; de qua cap. 2. aphor. 15.

C A P U T V.

De doloribus intestinorum non inflammatoriis, & speciatim de Colica.

I. **U**Ti reliqua intestina, sic speciatim Colon dolore torqueri &c.) Intestinorum dolores ab affecta parte nomen assumere omnes fere Medici uno ore tradunt contra nonnullorum opinionem, qui quemcumque

intestinorum dolorem colici nomine insignire consueverunt. Enimvero qui ita sentiunt, & falsa eos sentire manifestum est, & ignorare prorsus, quæ de humano corpore scitu nobis utilia sunt, ac necessaria. Sunt enim quandoque circa umbilicum dolores maxime insignes, puta ab abscessu, ulcere ilei intestini ultima infestante; si pro colicis doloribus eosdem habeas, quam facile in fraudem induci potes, Clysteres abstergentes, mundificantes injici curans, cum tamen iisdem ultra coli valvulam juxta accuratiores Anatomicos non pervenientibus, oleum, & operam perdas.

II. Causa proxima eadem est, quæ cæterorum dolorum, solutio scilicet &c.) Proximam doloris causam esse continui solutionem ostendimus alibi (1), quæ tot modis fieri potest, quot modis nerveæ fibræ affici ea ratione valent, qua opus est ad violentas, & non ordinatas contractiones, distractionesque: hæ namque sine mutato contactu particularum, ex quibus nervus componitur, id est sine vehementi solutione quadam fieri nequeunt, quam ægre anima percipiens tristi sensatione affici cogitur, ac dolore. Quidquid ergo nerveas intestinorum fibras vellicare, distrahere, premere, aut alio quovis modo torquere potest, id omne dolori intestinorum producendo opportunissimum existere perspicuum est.

III. Quam gignunt 1. tenax, ac viscida materies coli parietibus tenaciter adhærens, 2. &c.) Ex quibus liquido constat, non alia de causa crassam, ac viscidam materiem coli parietibus tenaciter adhærentem colicum dolorem progignere, quam quod nerveas ipsius fibras premit gravatque; nimis tenuem e contra, fluidam, atque acrem, quod mordet easdem, ac pungit; spiritus animales cæco impetu in nerveas coli fibras irruentes, quod varie, & inordinate easdem concutiunt, atque in inconcinnos, perturbatosque motus agunt; materiem elasticam coli finibus coercitam, quod ejusdem latera majorem in modum distendit, distrahitque.

IV. Unde quatuor maxime insignes colicæ affectionis differentie, pituitosa &c.) Pro varietate causarum variæ obortæ colicæ affectionis differentie. Quæ a crassa, tenacique materia coli parietibus adhærente, pituitosa a Veteribus dicebatur, eamque a

fri-

(1) lib. 1. cap. 9. com. in aph. 1.

frigida pituita repetendam esse affirmabant. Ita Galenus de se ipso narrat, testaturque se dolorem colicum acerbissimum patientem pituitam vitream actu frigidam excrevisse. Salmuthius vero (1), vidit in Italo quodam colico dolore consumpto dissectoque totum Colon pituita obductum, relicto solum foramine digiti crassitie.

Biliofa) Quæ e contra ab humore nimis tenui, fluido, atque acri, biliofa appellatur, eamque a causa calida, humore scilicet bilioso repetebant. Quod quamvis in eorum sententia verum non sit, nihil est tamen cur aperte negetur. Quid est enim, cur jure Medicus reprehendendus sit, qui, ubi humores nimis viscosi, lentique peccent, aut insipidi ii sint, aut dulces, aut acidi, aut falsi, hæc omnia vitia brevitate gratia uno verbo complectatur, & pituitosos vocet, & eadem denominatione morbos ex iis prodeuntes insigniat? Ubi humores e contra nimis tenues, fluidi, fusi, solutique, quis Medicum redarguat, si biliosos dicat?

Hysterica) Quæ a spiritibus animalibus cæco impetu in coli fibras ruentibus ortum traducit, hysterica audit Cl. Sydenhamo, eo quod hystericas mulieres non raro affici eadem contingit, dum convulsionibus a spirituum ataxia torquentur. Nemo, quod sciam, ante Sydenhamum de hysterica colica loquutus est.

Flatulenta) Colicæ flatulentæ Veteres ipsi mentionem fecerunt, ac Recentiores, Modernique fere omnes. Nullus tamen frigidus humor, & materia crassa Veterum non integre attenuata, nec Willisii spiritus ventris incolæ in ataxias ob irritationem abeuntes, sed solus intestini Coli spasmus, quo extremitates ejusdem occluduntur, & aeris particulæ angusto spatio coercentur, accusandus. Exinde enim fit, ut eadem majorem elaterii vim adeptæ, ac sese dilatare nitentes Colon majorem in modum distendant, sicque dolorem excitent (2).

V. *An igitur acidus humor tantum,*) Nescio quibus permoti rationum momentis nonnulli ad credendum vehementer addu-

cti sint, colicæ veræ causam humorem acidum esse intestinis maxime infestum. Cum enim proxima doloris causa sit solutio continui, seu irregulares, perturbatique nervorum filamentorum motus, violentæ & non ordinatæ eorundem contractiones, cur redarguendus sit, qui ab humoribus acris (quo nomine & acres proprie dictos, & acidos, & falsos comprehendimus) & a ponticis, austerisque, & quovis alio sapore præditis succis, ut ait Hippocrates, qui stimulando, vellicandoque pares sint, colicas affectiones repetendas esse contendat, omnino non video. Quo loco silentio prætereundum non est, morbos non solum intestinorum, sed quoscumque ab acido pendere, Chymicorum opinionem fuisse initio superioris Sæculi satis claram. Duo enim constituebant rerum elementa, a quibus omnia generantur, aliud agens, quod acidum, aliud patiens, & materiam, quod alchalicum dicebatur. Id quod antea innuisse Hippocratem vago rumore circumferebatur, postquam Otho Tachenius textus Hippocratis explicans (3), in quibus habet, duo esse generalia rerum elementa, ignem scilicet, & aquam, ignis nomine acidum, aquæ vero alchali eundem voluisse, interpretatus est. Ab acido porro omnes morbos, ab alchali omnia remedia nasci sustinebant. Verum in contrariam omnino sententiam ventum est nuperrimis temporibus, existimantibus aliis non acidum morborum causam esse, sed alchali, in acido propterea remedium querendum. Opinionem hæc duas maxime illustres ad examen sedulo revocarunt viri præstantissimi Robertus Boyleus (4), & Archibaldus Pitcairnius (5) easque cum ob alias prope innumeras, tum ob hanc potissimum rationem exploserunt, quod hosce sales in sanguine reperire hominibus adhuc datum non sit. Quamquam si concedatur, eosdem sales in sanguine reperiri, ut multi Chymici volunt, (qua de re infra dicemus) cuinam mirum non videatur, post observationes duorum fere sæculorum adhuc non convenire inter ipsos, acidum ne morborum causa sit, & alchali remedium, an contra?

(1) cent. 5. obs. 78. (2) Vid. cap. 2. com. in aph. 6.

(3) in lib. 1. de diet. n. 4. & 2. n. 17.

(4) De imperfecta chymic. circa qualitates doctrina, & in animadversione de alchali, & acido. (5) De opera, quam præstant corpora acida, & alchalia in curatione morborum.

tra? Quo sane multi jure, meritoque ad credendum vehementer adducti sunt, utrumque merum Chymicorum figmentum esse. Saltem fateri oportet, omnia vitia humorum qualitate peccantium per duos hosce sales explicari nullo modo posse.

An bilis nimis oleosa cum succo pancreatico vitiose effervescent?) Nec minus mirandum, nonnullos in ea esse opinione, ut credant, intestinorum dolorem a bile nimis oleosa cum succo pancreatico vitiose effervescente pendere. Hanc quæstionem si dirimam, vereor ut illos de industria redarguere velle videar, qui sententiam tuentur, ac pugnacissime sustinent. Eminent inter hos Cl. Etmullerus, qui uti Graafium, & Sylvium in plerisque sequutus est, ita & tueri illam, & sustinere opus ipsi fuit. Helmontianis tamen, mechanicisque principiis sæpe usus est ad nodos medicarum quæstionum solvendo, prout in rem cadere videbantur, nihil interesse judicans, quo modo illos solveret. Rem sane laude dignam, dummodo perverse non utaris. Ecquis enim hominem in eas angustias compellat, ut ad tot, tamque varia explicanda unius duntaxat generis principia usurpet? Libera ubique sunt Medicorum placita, & opera, neque ulla respublica, aut Senatusconsultum de re medica sibi unquam tribunal ausit adserere. Sed ad rem propius accedamus. Si manifestum fiat, hosce succos effervescentia nunquam posse; quid est tandem, cur ad Etmullerum, aliosque, qui hanc sententiam tuentur, accedamus? Præcipuum effervescentiæ fundamentum desumunt ex aciditate succi pancreatici, & ab alchalia bilis natura. De bile fere omnes conveniunt. Si enim syrupus violarum affundatur bili, in colorem viridem mutatur, alchalini principii in ea latentis indicio manifestissimo; præterea maculas pingues detergit ex linteis, colores pictorum diffundit, cerevisiarum acorem corrigit, quæ omnia alchalicorum propria sunt. De succo pancreatico lis est. Acidum enim esse plane negat Morgagnius (1). Si Boerhaavium audimus, insipidum fere, aut potius subsalsum esse docet salivæ simillimum. Sed quod magis eos damnat, qui hanc sententiam tuentur, observationum inconstantia est. Quid est enim, cur acidum semper succum pancreaticum minime deprehenderint? Citatus Graafius, qui

Tom. III.

(1) *Adver.* 3.

multum laboris, atque industriæ impendit in collectione hujusce succi ex cadavere hominis per infortunium extincti adhuc calente, succum pancreaticum collectum variis curiosis gustandum exhibuit, qui illum acidum judicarunt, quandoque tamen insipidum, nonnunquam austerum, sæpius falsum se deprehendisse testatus est. Salsum & Brunnerus in cane, cui ante plures hebdomadas ligaverat ductum pancreaticum, & Werhejenius in Vacca observasse testati sunt.

At inquires, in naturali statu acidus non est succus pancreaticus, facillime tamen acorem contrahit, & quandoque adeo vehementem, ut partes ipsas solidas corrodat. Recte quidem. Quid inde fieri putas? Nunquam effervescentia posse cum bile facit experimentum, quo deprehensum est, bilem inspissatam, in qua videlicet activiora ejusdem principia unita sunt, viresque potentissimæ, ne cum acido quidem fortissimo effervescent.

VI. *Dolori colico nephriticus maxime affinis est. Si tamen dolor in lumbis fixus &c.*) Qui noverit ex Anatome, intestinum Colon connecti cum Rene dextro, & sinistro, minus mirabitur, difficillimum esse dijudicare, an dolor Renum potius sit, quam intestini Coli. Dolent frequentissime Renes a calculis in eorum substantia genitis, & pelvim ingredientibus, ejusque membranas majorem in modum distendentibus, pungentibus, lacerantibus. Renes in lumbis sitos esse, nec magnum occupare spatium manifestum est. Ubi igitur calculus eosdem occupaverit, in lumbis percipi dolorem, atque solum illud spatium occupare, quod Renibus datum est, fixum tandiu, quandiu calculus eisdem infederit, luce clarius apparet. Ureteres hinc a quovis Rene, ubi infundibuli forma ampliati pelvim faciunt, descendunt ad vesicam usque, in quam angustis orificiis terminantur urinam in Renibus separatam deferentes. Qui insignem hanc connexionem Renum cum ureteribus, & vesica noverit, is facile intelliget, cur dolor secundum ureterum tractum successive protendi debeat, & continuo adesse ad mingendum stimulus.

Urina primum aquosa, & tenuis appareat, deinde arenosa subsideant.) Sed præ cæteris magni facienda est tanquam inseparabile nephri-

G

phri-

nephritici doloris signum urina primum tenuis, & aquosa, in qua deinde arenosa subsideant. Galenus ipse in diagnosi morborum oculatissimus fatetur se in dignoscendo dolore colico a nephritico deceptum fuisse: de eodem dubium omne tolli si arenæ, aut calculi in urina subsideant. Quod Hippocrates ipse observavit: inquit enim (1): *Quibus in urinis arenosa subsident, iis Renes, ac Vesica calculo laborant.*

Ab enematis injectis, ab alvo soluta nullum levamen.) Nemo, ignorat, Clysteres crassa intestina abluere, ipsisque applicari viribus suis integris permanentibus. Horum igitur operationem primario in crassa intestina exerceri, secundario autem, & per consensum in tenuia, & partes iisdem intestinis adjacentes manifesta res est. Hinc est, injecta enemata parum, aut nihil prodesse calculo Renum laborantibus, cum per consensum tantum, & membranas crassarum intestinorum, & externas Renum cum iisdem connexas laxando, fovendoque operentur. Cum autem calculus dimoveri nullo pacto queat, fit, ut nullum, vel ferme nullum levamen percipiatur. Quod plane dictum velim de subducta alvo. Licet enim alvo subducta tollatur pressio Renum, quam gignunt induratae faeces, ac mitior reddi possit morbus, cum tamen calculus minime dimoveatur, permanere eundem debere, & tandiu persistere, quandiu vel per ureteres in vesicam delabatur, vel in Renum substantiam omni fere sensu destitutam e pelvi cogatur ascendere, manifestum est. Plura autem infra dicemus.

VII. *Si dolor sit vagus, ac totum illum ambitum occupans, qui &c.*) Dolorem colon intestinum infestantem non uno loco fixum hæere, sed vagum esse facit potissimum intestini Coli longitudo insignis, quam interdum vix quinque, sæpius tamen septem spithamas excedere Anatomici tradunt, & quod caput est, ejusdem in variis subjectis varia, & mira conversio, flexusque. Totum enim illum ambitum occupat, qui a dextro inguine assurgit ad hepatis regionem, inde ad hypochondrium sinistrum transversim fertur sub costis spuriis, ac demum iterum deorsum flectitur ad inguen sinistrum, unde mirum videri non debet, in toto hocce eodem ambitu dolorem manifestari.

Ab alvi fluxu, ab enematis injectis leva-

men aliquod percipiatur.) Quæcumque sit colicæ affectionis causa, symptoma, quod omnibus fere commune est, ac maxime urget, alvi occlusio tanta est, ut neque purgantibus per os assumptis, neque clysteribus injectis subduci queat. Si igitur subducatur, fluatque alvus, faecesque induratae eliminantur, intestina a distentione liberari contingit, minus distenta minorem pati distractionem, hinc dolorem imminui. Enemata aut alvum solvendo, aut immediate affectæ parti applicita spasmodicas membranarum contractiones laxando, emolliendoque dolorem compescere manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari. Alimenta ingesta ventriculi fundum petere perspicuum est: huic subjectum cum sit Colon premi contingit, ac dolorem post pastum exacerbari.

Quamquam hæc non raro imponant.) Hactenus recensita signa & rationi innixa sunt, & observationibus confirmata: ne autem ea sint, de quibus dubitare non liceat, facit longissimus intestinorum canalis peritonæo obductus, mesenterio alligatus, mire flexus, & convolutus, unde una pars affecta alterius offensæ specie facile imponet. Hanc judicii difficultatem novit Fernelius, qui primus omnium observavit sæpenumero in imo ventre excitari dolores, qui præ eorum vehementia, & similitudine colici nuncupantur, quorum tamen non Colon intestinum sedes est, sed vel peritonæum, vel membranæ, quæ abdominis, ventrisque imi partibus obtenduntur. Quid quod & mesenterii vasa sanguifera eadem cum intestinis mirabiles hic arcus, anastomoses, & insulas constituentia acri humore obstructa humoralis colicæ specie imponant? Nescit porro laudatus Fernelius, an uberius, quam ab hoc fonte colicæ illæ Pictaviensibus familiares enascantur. Sed hac de re infra dicemus.

VIII. *Pituitosam colicam dolor comitatur gravativus, interdum vomitus tenacis &c.*) Veteribus persuasum fuit, morbos a causa frigida, ut aiebant, mitiores esse: pituitam humorem frigidum appellabant, hinc orta a pituita symptomata cæteris leviora. Quæ fere Recentiorum sententia est, dum viscidos, lentos tenacesque succos, ac fibrarum deficientem tonum, atoniam accusant: illi enim vehementer irritando, acriter pun-

gen-

gendo, violenter convellendo, hæ vero validioribus suscipiendis contractionibus ineptæ sunt, hinc gravativum esse dolorem necesse est. Eadem de causa nec ventriculus, ac reliqua imi ventris viscera ea ratione afficiuntur, qua opus est ad violentam contentorum per superiora excretionem, ac vomitum, vel si vomitus supervenit, materiem ejici debere ejusdem plane indolis, ac est illa, quæ stimulo est nerveis fibrillis, crassa scilicet, viscida, ac lenta, perspicuum est.

Biliosam vero dolor adeo vehemens, ut loco stare nesciant ægri, vomitus &c.) Colica biliosa quoniam a causa calida secundum Veteres ortum traducit, seu a sanguine, & humoribus tenuibus, acris circa intestinum Colon, aut mesenterii vasa dato tempore, & occasione conspirantibus congestis, a quibus vehementer vellicatæ, atque irritatæ nerveæ fibrille violentissimas contractiones, distractionesque, ac continui solutionem patiuntur, hinc dolor ille adeo vehemens, ut loco stare nesciant ægri. Intestinorum canalus præ spasmo facile minoris sectionis evadit, contentæque fæces vel inferius propelli non possunt, quin immo novo stimulo sunt, ac molestiæ, quare intestinorum motus facile invertitur, quo acerrima materia ejicitur, vel si propellantur, alvi biliosæ dejectiones sequuntur. Sulphureis vero, & volatilibus sanguinis particulis exsolutis, & per universam massam diffusis, urina rufa, sitis, aliaque id genus subsequuntur.

Eadem fere etiam hysterice colicæ communia sunt, hisce tamen accedunt faucium constrictione &c.) Observatione Cl. Sydenhami constat, eadem fere signa adesse in colica hysterica, licet causa longe diversa sit. Ad vomitum quod spectat materiæ viridis, flavæque, animadvertendum est, non a corruptione, & acredine humorum in primis viis stabulantium pendere, sed a solo spirituum animalium perturbato motu, quo fit, ut invertatur peristalticus intestinorum motus, & succi biliosi, pancreatici, & quæ a glandulis ventriculi, & intestinorum extillat portio, ciborum reliquiæ specie corrupti, depravati que humoris ejiciantur. Quæ sibi probanda sumere debuerat Sydenhamus causam affectionis hysterice ad spirituum ataxiam revocans, citra humorum in visceribus imi ventris depravationem, aut vitiatam natu-

ralem sanguinis, & spirituum eorundem crasim, si debiliorem texturam excipias, unde facile in turbas aguntur. Recte ne, an secus, infra videbimus de malo hypochondriaco tractaturi. Sufficiat nunc innuisse, ex symptomatibus hysterice affectionem comitantibus, ac præcipue ex faucium constrictione, sensuque globi ad gulam ascendentis, urinis copiosissimis, tenuibus, & aquosis, aliisque similibus certum capi posse argumentum, colicam hysterice esse, quæ quo modo fiant, cit. loco ostendemus.

Flatulenta tandem dolore distensivo, inflatione totius abdominis &c.) Cum in Colica flatulenta nihil præter aerem inter duas Coli extremitates coercitum accusandum sit, liquet, cur distentio, & inflatio totius abdominis percipi debeat. Aeris enim particulæ sese facile expandunt, & rarefaciunt, rarefactæ autem fieri minus potest, quin membranas intestinorum distendant, atque hac ratione ventrem inflent. Quod si distensione augeatur spasmus, & magis angusto spatio aer coerceatur, cum experimento sæpius, & a multis facto comperitum sit, elasticitatem aeris tanto majorem esse, quanto minus est spatium in quod aer contrahitur, probabile est, vim elasticam acquirere tantam, ut adversus membranas intestinorum nitens easdem summopere distendat, unde totum inflari ventrem contingit, & tympani ad instar pulsare. Tamdiu autem aer in sua actione persistit, quandiu per extremitatem unam aliquam viam sibi, adiuturum patefaciat. Aere autem distentæ membranæ sui elaterii vim exercentes impetu contentum aerem explodunt, hinc murmur, rugitus, flatuum per os provenit. Quoniam vero erumpente aere tunice, quibus coarcebatur, minus distenduntur, distrahunturque, hinc levamen symptomatum.

IX. *Colicus dolor quandoque in inflammationem intestinorum, & sphacelum &c.*) Licet Colon crassum sit intestinum constans crassioribus membranis, quam sint tenuium, & cellulis pinguedinosi intus obductum, sensu nihilominus pollet exquisito propter ligamentum tendinosum, quo eadem cellulæ per longitudinem percurrentes donantur. Dolor igitur vehemens est, qui si diu persistat, fieri minus vix potest, quin vasa intestinorum substantiam perreptantia crispentur, convellantur, atque ea ratione affician-

afficiantur, qua sanguis subsistere, atque hē-
rere cogatur, unde inflammatio. Cum hæc
ex solutis jam viribus contingat, facile in
sphacelum terminatur, ut observationesque
extant in M. N. C. (1), Blancardi (2),
Hildani (3), Kerkringii (4), Willisii,
Sylvii, Spigellii, aliorumque testantur.

X. *Colica biliosa in convulsivas affectiones, Epilepsiam, Vertiginem &c.* Colicam bilio-
sam in convulsivas affectiones desinere cer-
ta & constans virorum præstantissimorum
observatio est. Cujusce rei causa ea fortas-
se est, quod feri, lymphæ, aliorumque a-
crium, ac vellicantium humorum in imo
ventre congestione resoluta, ad cerebrum
una cum sanguine metastasis fit, ac circa
meninges, & principia nervorum herentes
nervea filamenta varie, inordinateque con-
cutiunt, unde affectiones convulsivæ. Nisi
forte extremitatibus nervorum convulsis, &
convulsione ad Cerebrum propagata, & prin-
cipia nervorum, eadem mala per consen-
sum oriri velis, quod ab omni ratione alie-
num minime judicaverim.

In *Paralysim vero sicuti Pictavii frequen-
tissime &c.* Colica, quæ in Paralysim ter-
minatur, Colica Pictonum nuncupatur, quia
Pictavii incolis morbus familiaris, & apud
insulas Caribum adeo frequens, ut in nu-
mero morborum endemicorum jure meri-
to habenda sit. Veteribus parum notam
fuisse hanc colicam animadvertit Riverius,
ejusque mentionem facit Paulus Ægineta
(5). Rarissimus certe apud nostrates popu-
los affectus est. Rarissimum apud suos fuis-
se viri præstantissimi Hollerius, Fernelius,
Ballonius, alique tradiderunt. Mirabun-
tur ii tamen, qui Baglivum adierint, qui
haud dubie affirmavit, nil facilius Colicæ su-
pervenire, quam Paralysim. Hujusce mor-
bi vehementia tanta est, ut ejus sympto-
mata vix explicari dicendo, aut percenseri nu-
merando possint. Urtionis sensus, morsus,
puncturæ, urinæ suppressio, virium languor,
extremorum refrigeratio, sudores frigidi,
præcordiorum anxietates, animi deliquia ea
fere sunt, quæ ad dies plures ægrum exer-
cent, eo usque dum cessante aliquando do-
loris vehementia æger molestam quamdam
sensationem per spinalem medullam perci-
piat, qua brachiorum, ac crurum nervis
propagata, imbecillitate insigni afficiuntur,

quæ in Paralysim tandem terminatur. Qui
cum Willisio partem in colica primario af-
fectam mesenterium prætendunt, quod est
valde sensile, & humorum nervoso generi
insensorum affluxionibus plurimum obno-
xium, existimant materiem illam, quæ in
mesenterio, aliisque abdominis flexibus hæ-
rens nervorum propagines, fibrasque, qui-
bus mesenterium innumeris scatet, vellican-
do, vehementes, inordinatasque contractio-
nes, ac spasmos excitat, derivatione facta
in principia nervorum, eorum præsertim,
qui a Spinali Medulla oriuntur, obstructio-
nem eorundem efficere, ac Paralysim exci-
tare. Quidni liceat conjectare, solam con-
vulsionem fortem, ac vehementem nervo-
rum a quavis causa prodeuntem, nervorum
eorundem structuram pervertentem paraly-
si producendæ opportunissimam existere?
Conjecturæ ansam præbet experimentum il-
lud, cujus alibi meminimus, Cl. Valsal-
væ, & a viro præstantissimo Morgagnio con-
firmatum. Si filo ligetur ramus nervi ali-
cujus in canibus prope jugulum conspicui,
qui ad cor, aut præcordia defertur, mox
vinculum solvatur, canis post aliquot dies,
quos suspiriosus agit, tandem moritur.
Nullum in nervo ligato vitium deprehendi
potest, congestio nulla. Nulla igitur potior
assignari posse videtur causa, quam vitia-
ta, ac labefactata ipsius nervi structura, i-
ta ut sensim sensimque per eundem ces-
set influxus spirituum animalium eo us-
que, dum languescente cordis motu, mox
plane cessante, moriatur animal. Cum igi-
tur in intestina confluant insignes nervorum
ramificationes a pari vago, & intercostali,
verosimile videtur, a forti, convulsione, qua
universum fere corpus, viscera autem imi
ventris majorem in modum afficiuntur, ner-
vorum filamenta, maxime illorum, qui ex-
tra cerebrum siti sunt, ita contorqueri, vi-
tiari, ac lēdi in sua structura, ut tenuis-
simo liquido nerveo vehendo impares eva-
dant. Si ita res habet, jam cessante spiri-
tuum animalium influxu per nervos, qui
motui voluntario, & sensibus externis dica-
ti sunt, Paralysim sequi debere manifestis-
sima res est. Vehementis hujusce convul-
sionis indicium satis manifestum est copiosus il-
le sudor, quem Paralysim sequi tradidit
Cl. Baglivus. Convulsione enim ad extre-
mi-

(1) Dec. 2. an. 3. obs. 193. item obs. 55.

(3) obs. 61. cent. 2.

(4) obs. 42.

(2) Anat. præct. cent. 5. obs. 2.

(5) lib. 3.

mitates usque capillarium vasculorum, glandulasque cutis propagata, serum, tenuioresque sanguinis partes exprimuntur, hinc universum corpus sudore perfunditur. Malum Paralyticum, quod a vehementibus purgantibus enascitur, an aliunde aptius repetas, quam ex spasmo in nerveas fibras inducto? Narrat Hoffmannus (1), de femina quadam, quæ resinam jalappæ ad purgandum assumens paulo post paralyti totius dextri lateris corripiebatur cum aphonia, stupore mentis, & maximis intestinorum torminibus. Alias observationes, quarum meminit alibi (2), cum eodem fere recidant, brevitatis gratia prætermitto. Quot morbi Cerebri, & Meningum convulsi in Apoplexiam tandem, & Paralytim desinunt? An humor infarciens, atque obstruens accusandus, vel fortis convulsio, qua spirituum in partes motui, & sensui inservientes derivatio præpediatur?

XI. *Colica in arthritidem, & ischiadem frequentissime desinit &c.* Baglivi observatio de inexplicabili illo consensu inter morbos cutis, & ventris, & mutatione doloris colici in arthriticum, & arthritici in colicum nova non est. Veteres fere omnes post Hippocratem, qui hujusce metastaseos meminit (3), eandem adnotarunt. Immo Galenus (4) causam assignat, quam non aliam esse putat, quam quod humorum in articulos influentium motus ad Colon intestinum est conversus, & revocatus. Quam sententiam confirmans Ballonius (5) subdit: *Si id verum est, cur non post colicos dolores humor in articulos referri potest?* Plures hac de re obser. vid. in Solenandro (6), Rayero, M. N. C. (7), in Drauvizio (8) & Stiffero (9). Quis Baglivi praxim medicam venientem in manus hominum totam perbellis observationibus suffultam admiratus non est? Suspicio postea in plerisque cecidit, eorum, quæ se observasse testatus est Baglivus, nihil fere observasse, a Veteribus deprompsisse omnia. Suspicionem commoverunt Commentarii Ac. Bononien. (10), in quibus plura elegantissime de Baglivo,

narrantur. Verbo dicam: Et Pachioni systema de dura meninge, & Malpighii methodum ad cursum sanguinis in ranis ostendendum sua fecisse declaratur. Qui probe norunt hominis ingenium, qui se continere possint, quin ad suspicandum vehementer adducantur, suas, fuisse practicas observationes? Cæterum cum dolor Ischiadicus ab arthritide vaga sede tantum differat, & intensione, colicam vero in arthritidem mutari manifestum sit, cur non in Ischiadem tandem desinat? Quæ fere Cl. Tozzi observatio est (11).

XII. *In colica pituitosa pillulæ Parac. &c. Mercur. &c.* Plerique minus docti Medentes vix, ac ne vix quidem ad causas morbi respicientes, ad oleosa, & opiata statim confugiunt in eam spem adducti, ut credant, ubi dolorem sedaverint, se curationem rite absolvisse omnem. Quod negant alii, ubi morbum a materia crassa, viscida, ac lenta intestinorum membranæ tenaciter adhærente oriri deprehenderint. Nos ab his sumus. Atque ut ab oleosis exordiamur, minime fallit hæc ratio. Olea quæcumque blanda e seminibus vegetabilium quorundam elicitæ, cujusmodi sunt semina pistach. amygd. dulc. recenter expressa lubricando, emolliendove operantur: hinc ubi intestinorum membranæ corrugatæ, crispatæ, & siccæ fuerint, quoniam applicata crispaturam ipsam, corrugationem, & siccitatem tollunt, alvum leniter subducunt, acresque si qui fuerint humores ad inferiora protrudunt. Si vero alvi durities adsit, atque intestinorum dolor a viscidis, lentis, ac difficilibus humoribus tenaciter eorumdem fibris adhærentibus exoritur, ac fibrarum ipsarum tonum labefactantibus, tantum abest, ut oleosa alvum subducant, ut eandem magis, magisque cohibeant. Cum enim olea ramosis, ac viscidis partibus donentur, & visciditatem humorum augent, & solidarum partium motum enervant magis, ac labefactant. Diversam hanc operandi rationem notantes medici, quid est tandem, cur turpissimum morem oleosa in quocum-

(1) de consens. nervos. part. &c.

(2) in dis. de purgant. fortiorib. ex praxi med. merito ejiciendis.

(3) lib. 6. Epid. p. 4. tex. 30. (4) in com. ad aph. 5. lib. Hippocr.

(5) cons. 8. (6) in cons.

(7) Dec. 1. an. 6., & 7. obs. 208. nec non. Dec. 2. an. 4. obs. 42.

(8) tract. de Scorbuto. (9) tract. de podagra.

(10) de dura monil. sec. 15. (11) prax. med.

cumque dolore præscribendi altiori voce non damnent, & e medio aliquando non tolerant? Si de opiatibus sermo sit, dolorem quidem sedant, sed materia crassa, tenacique tunicis intestinorum adhærente, cum atonia fibrarum, verendum est, ne eadem magis, magisque figatur, atque coli infarctus, & obstructions augeantur, unde morbus paulo post gravissimis stipatus symptomatibus recrudescat. Jam etiam metacente facile omnes intelligunt, nihil in hac colicæ specie efficacius, aut pro ægrorum opportunitate valentius inveniri posse purgante simul, & opiato medicamento initio statim propinando. Non autem quæcumque purgantia visa sunt convenire, sed ea solum, quorum basis Aloe est balsamicis correctâ, interque pillulæ Paracelsi, ut alias mittam fere innumeras, eminent. Purgantium nempe cum balsamis unione fit, ut intestinorum tonus, qui ab illis labefactatur, ab his restauretur, unde purgatio commoda, tuta æque atque efficax habeatur. Purgantium enim vis augetur a balsamis, non augetur tamen stimulus, quod mirum fortasse iis videatur, qui balsamorum naturam nondum sunt assequuti. Minus tamen mirabuntur, si diligenter perpendant, tenuissimo, subtilissimoque sulphureo principio scatere, quæ roborare valent bilis actionem, immo illud ipsum præstare, quod bilis, ut scilicet assumpta facilius solvantur, & intestina ad contentorum expulsionem sollicitentur. Celebres sunt hodie pillulæ illæ Beccherianæ, Stahlianæ, Hoffmannianæ ab inventoribus suis dictæ, quæ, quantum conjicere possum, nihil aliud sunt, quam purgantia quædam succis aromaticarum plantarum soluta, & balsamis unita, quæ eorundem vim stomacho, atque intestinis infestam corrigunt, unde blandissima æque, atque efficacissima ad purgandum evadunt. Nos pillulis Paracelsi utimur, & quod in officinis prostant, & quod alvum purgant commodissime; eoque magis si stimulus addatur, quo purgatio promptior peragatur. Quid porro Mercurii dulcis operatione esse potest opportunius, qui si minus triturratus adhibeatur, in intestina solum agit viscidas, mucosâsque sordes potentissime incidendo, & leniter abstergendo? Ubi cætera frustra adhibita fuerint remedia, Mercurium dulcem summe com-

mendavit Riverius. Dicitur vix potest, quam tutum sit remedium Mercurius, si caute, ac provide adhibetur a Medicis. *Caute*, inquam, ac *provide*: Mercurius enim dulcis, inquit Cl. Ramazzini (1), equo indomito persimilis est, quoties in manus imperitas inciderit: Subdens paulo post: Adeo suspecta sunt beneficia, quæ ab hoste tam infido, ac versipelle proveniunt, ut de Medicorum Mercurio apte dici possint, quæ de suo commentus est poetarum princeps: animas ille evocat orco pallentes, alias ad tristia tartara mittit, dat somnos, adimitque, & lumina nocte resignat. Cautionum summa in eo sita est, ut iusta quantitate, & in morbis a crassis, viscidisque, lentisque humoribus subortis citra phlogosim, & inflammationem exhibeatur, ut de colica hætenus dictum est.

Laudan. nepenth.) Purgantes pillulas cum laudano commendarunt maxime illustres Medici Riverius, Forestus, Poterius, alique. Medicamentum quoddam est laudanum nepenthes ex opio compositum dolorem majorem in modum sedans. Verbum enim græcum Νηπένθης est compositum ex particula privativa νη & πένθος, luctus, quoniam scilicet tristitiam discutit, & hilaritatem inducit; quippe quod Homero teste, vino Convivarum Menelai, ad hunc producendum effectum, immixtum fuerit ab Helena, quæ hujuscemodi pharmacum a Polydamna Ægyptia Thonis Coniuge dono acceperat: hac autem virtute præditum esse nepenthes asserit loco citato, ut quicumque deglutierit illud, malorum penitus obliviscatur, neque tota illa die flere possit, etiam si Pater, & Mater ei mortui fuerint, vel coram ipso filius trucidaretur, aut frater. Vocem porro istam transtulisse videntur chymici ad compositionem opiatam quæ dicitur Nepenthes Aurea Angeli Salæ ab Auctore descriptam (2), vel etiam ad laudanum opiatum vulgare, ut liquet ex not. ad Boerhaavium (3).

XIII. Si obstructa sit alvus, fecesque induratae, clysterem purgationi præmittere &c.) Recte purgatio tunc succedit, cum humor evacuandus rite præparatus est, viæque ad sui expulsionem sunt antea expeditæ. Excedentis in eo qualitatis mutatione parari humorem manifestum est, ita quidem, ut si acer nimis, ac tenuis fuerit, diluendus sit,

cor-

(1) de morb. artif. (2) in opiolog.
(3) de virib. medicam. cap. 8. de anodyn.

corrigendusque, si crassus, viscidusque, attenuandus, incidendus. Quæ nonnunquam præstari solent ab ipso pharmaco peccantis humoris conditioni accommodato. Ita acida pharmaca, cujusmodi sunt cremor tartari, tamarindi, aliaque id genus, biliosos, atque alchalicos humores compescunt, & corrigunt, & simul justa quantitate educunt: salina vero, atque acria apprime conveniunt in iis affectibus, qui a viscidis, lentisque humoribus progignuntur. In hunc finem pilulas aloeticas cum Mercurio ad pituitosam colicam commendavimus. Vix autem, ac ne vix quidem optato fine potiemur, nisi viæ expediantur, clysterem puta purgationi præmittendo, si obstructa fuerit alvus, fecesque in crassis intestinis sint induratae: Imo verendum est, ne dolor molestior fiat, & violentæ stomachi subversiones ex pharmaci licet mitissimi assumptione subsequantur.

XIV. *Alvo subducta olea stillata anisor. cortic. citr. &c. S. Justinæ &c.*) Olea per destillationem ex plantis sale volatili oleoso fœtis elicitæ adversus quamplurimos morbos commendantur. Leucophlegmatia laborantibus, hypochondriacis, hysteriis, apoplecticis, lethargicis prodesse communiter reputantur. Nullo tamen in malo majore laude efferuntur, quam in flatulento ventriculo, ut perbelle ait Cl. Boerhaavius (1), torminibus iliis, colico dolore. Illud tamen diligenter cavendum est, ne a bilioso, acri, tenuique humore, ne a plethora, ac similibus causis oriantur. Hisce enim non solum profligandis inepta sunt, sed eosdem augere valent, aut confirmare. Eximiam porro operam præstant, si dolor a mucosa materia intestinorum parietibus adhærente, ab atonia fibrarum ortum traducet. Tenuissimæ enim, ac subtilissimæ partes ramosis partibus involvuntur, quæ cum diu in actione perennent, lentis, mucosisque quiscuilibet attenuandis, digerendis, laxis intestinorum fibris roborandis opportunissimæ existunt. Idem plane dictum velim de compositis multis oleis volatilissimis, inter quæ eminet celeberrimum illud S. Justinæ Patavii, cujus accurata descriptio extat in lexico pharmaceutico-chymico Jo. Bapt. Capello, quodque ad eosdem morbos vel externe adhibitum ceu potentissimum remedium prædicatur. Quæ indicare volui, ne

adolescentes minus periti specioso anticolicorum titulo in fraudem inducerentur.

Ex decoct. theiform. fl. Chamomil.) Chamomillæ pariter usus insignis est in quamplurimis ventriculi, & intestinorum morbis, ubi discutiendum est, dolores mitigandi, & nervosis partibus placida exoptanda tranquillitas concilianda. Quare adversus cardialgiam, testantibus viris Cl. Foresto, atque Etmullero, adversus dolores colicos ejus decoctum efficacissimum, si quod aliud, medicamen est. Oleum elegantissimum ex hujusce plantæ floribus arte chymica paratur coloris cœrulei, elegantia, atque amenitate ipsi sapphiro non cedens, quod docente Cl. Simon. Pauli eorum dotibus plane instructum est; atque illis, qui decoctum fastidiunt, cum tantillo sacchari in conveniente vehiculo propinari potest ad guttas aliquot. Sed hic pariter prudentia opus est, ut ejusdem usus calidis, ac biliosis interdicator. Nempe laudati Pauli post Cl. Hoffmannum observatio est, olea essentialia stillatitia ventriculo esse infesta, atque adnotante Cl. Geoffroy (2) usu diuturno, atque intempestivo ardorem accendere in ventriculo, & in renibus, sanguinem inflammare, in quibusdam sitim perpetuam excitare, in aliis calidum hydropem inducere. Ecquis igitur ejuscemodi olea nonnisi in frigidis, & a lenta, viscidaque materia oriundis morbis præscribat?

XV. *Remittente dolore pulv. Stomachi. Quercet. &c.*) Basis pulverum Stomachic. Quercetani radix Ari est, quæ, ut alibi ostendimus, tanta pollet acrimonia, ut verno tempore silente caule effossa, & gustata vellicationem per diem integrum in lingua relinquat, particularum valde tenuium, ac volatilium indicio manifestissimo, quæ propterea mucum viscidum, ac spissum ventriculi, & intestinorum parietibus tenaciter adhærentem incidere, attenuare, atque resolvere habent. Ea de causa in colicis doloribus a viscida, & lenta pituita apprime conducit hæc radix. Ex his liquido constare arbitror, in quanta obscuritate versentur qui ad causas istiusmodi affectionum vix ac ne vix quidem respicientes pulverem Stomachicum Quercet. veluti specificum omnibus, & singulis præscribunt. Quæ enim detrimenta in ægros emanatura non sint, si morbus a succorum acredine,

a fi-

(1) Chym. tom. 2. proc. 23.

(2) Mat. Med. p. 2.

a fibrarum spasmō, ac crispatura exoritur?

Quolibet quinto, aut sexto die rhabarb. &c.) Rite tunc purgationem succedere, cum humor evacuandus rite preparatus fuerit, supra ostendimus. Id quod inter initia statim obtineri non potest, maxime urgente dolore, cui totis viribus occurrendum. Remittente igitur dolore, ac viscidis mucosisque quilibet attenuatis, solutisque, purgantibus locus datur, quibus sensim sensimque foras eliminantur. Quid autem præstantius, aut pro egrorum opportunitate valentius rhabarbaro, quod cum peccantes humores educere valet, eosdem etiam corrigit, & paullo sicciores addendo particulas laxatas intestinorum fibras in primum sui elaterii statum restituit?

XVI. *Hiscæ succedant opportuno tempore in diuturniore affectu succi nasturt. aquatic. &c.*) Dolores colici, qui a partium, & succorum ad chyli elaborationem concurrentium vitio ortum traducunt, contumacissimi morbi sunt. Depravatus enim chylus ubi in sanguinem pervenerit, nondum subactis, edomitisque vitiosis salibus, eundem inficit, atque inquinat, unde ad glandulas, ac ductus in cavitatem intestinorum hiantes refluxi morbi recidivam procreant. Tunc vero vix, ac ne vix quidem optato fine potiemur, nisi ad universalia remedia, quæ labefactas primas concoctiones restaurant, glandularum abdominis fermenta corrigunt, ac viscerum naturalium tonum firman, confugiamus. In horum censu veniunt præ ceteris succi plantarum, quæ antiscorbuticæ temperatæ dicuntur, quæque salibus foetæ sunt nonnihil acris, blandis tamen, atque nonnihil subtilis olei, mitis tamen continent, unde sanguinis principia solvere habent, & si quid lentum, ac viscidum est, abstergere, & stimulo solidas partes ad validiores contractiones excitare, unde secretionem omnes in visceribus naturalibus, excretionemque promoveri contingit, eorundem fermenta corrigi, ac chylicationis opus in pristinum statum restitui.

Ardente Sirio aquæ thermales acidule.) Aquas thermales acidulas nescio an ceteris omnibus anteponam. Remedium enimvero est infinitis propemodum experimentis comprobatum. Ratio autem in hoc potissimum sita est, quod ferri divites sunt, spiritum-

que continent quemdam volatilem, ac sulphureum, quibus mucosas ventriculi quilibet atteri contingit, tonum ejusdem confirmari, ac coctiones restitui, in intestinis vero acidum omne naturæ inimicum destrui, & per insignes excretionum vias facile educi.

XVII. *Equo vehatur ager, aut motum quemvis &c.*) Equitatio præ ceteris testante Cl. Sydenhamo ad ejusmodi morbos profligandos plurimum valet. Viscera enim omnia, præsertim vero imi ventris majorem in modum concutiuntur; hinc quod crassum est, attenuari contingit, quod hærens, impactumque, dimoveri, fluidorum omnium excursus promoveri, coctiones restitui, ac pravos, vitiososque succos per insignes excretionum vias extra corporis confinia eliminari. Motus quivis, & exercitatio moderata in aere aperto, & frigidiusculo, quoniam solidarum partium tonum confirmare habet, & fluidorum excursus promoveri, nunquam non bono emolumento esse potest. Hinc Plinius (1) mille passus mane ambulabat; movebatur quoque pila vehementer; nam hoc exercitationis genere pugnabat cum senectute; unde illi post septimum, & septuagesimum annum aurium oculorumque vigor integer, inde agile, & vividum corpus.

Vino maturo absynthite calido utatur.) In istiusmodi morbis adest plerunque inertia bilis, quo fit, ut feces minus fluidæ redantur, intestina minus sollicitentur ad earundem expulsionem, hinc alvus dura fiat, crassæ, viscidæque sordes eorundem tunicis adhereant, hinc dolor. Ea igitur quæ bilis actionem augere valent, hic apprimè convenire manifestum est. Virtute hac præstat vinum, quod tamen ex uvis maturis factum sit, & oleosis partibus constet. Quod si absynthio alteretur, quam plantam stomachi amicitia claram fecit, & calidum in usum vocetur, nobilissimum si quod aliud evadit medicamentum. Spiritu enim volatili oleoso bilis analogo, quo præditum est, vi ignis in motum adactum non solum deficienti bilis actioni occurrit blande stimulo, & lubricando, sed ejusdem activiora principia solvendo efficit, ut crassorum humorum solutio, ac sæcum expulsio facilius habeatur.

XVIII. *In colica biliosa sola venæ sectio, nec*

nec non ol. amygd. dul. &c.) Rem sedulo perpendenti non alię occurrunt indicationes in colica biliosa, quam fibras spasmō constrictas laxandi, emolliendique, humorum acrimoniam, tenuitatem, ac fervorem temperandi, dolorem dire egros exercentem sedandi. Qui morbi causam ad examen minus diligenter revocet, dici vix potest, quam facile in fraudem inducatur, purgantia, aliaque id genus stimulantia medicamenta, quę in pituitosa eximiam operam præstant, egris præscribens. Nihil porro efficacius in colica biliosa venę sectione, qua & copiam acrium, ac vellicantium humorum imminuimus, & fervorem nimium, atque impetum coercemus, & nervoso generi, spiritibusque animalibus in turbas actis placidam exoptandam tranquillitatem conciliamus. Illud enimvero remedii genus est, quo solo gravissimas istiusmodi colicas affectiones debellatas fuisse & Riverii, & Sydenhami, & Hoffmanni, aliorumque observationibus compertum est.

Si de oleo amygd. dulc. sermo sit, nonne ramosis suis partibus acria humorum spicula invertere habet, imparesque reddere ad mordendum, ac vellicandum, spasmodicas nervearum fibrillarum constrictiones laxare, & simul lubricando alvum blande subducere?

Injectis ter, quater, & ultra in die Clysteribus ex decoct. radic. alth. tussil. &c.) Quoniam vero tanta est nervearum partium siccitas, ac crispatura, atque acrium, & vellicantium humorum parietibus intestinorum adhesio, ut impar sit quandoque oleum amygd. dulc. ad easdem ea ratione afficiendas, qua prædictorum humorum per alvum præcipitatio, ut ajunt, haberi queat, unde verendum est, ne oleum diuturna in intestinis mora, & loci calore, & viscerum adjacentium affetur, comburaturque, & acrimoniam empireumaticam acquirens vellicando magis magisque morbum adaugeat, salubre est accuratiorum practitorum consilium, Clysteres emollientes, seu ex decoctione plantarum, quę succum pinguem, tenuem, & blandum continent, cujusmodi sunt rad. alth. tussilag. malv. lil. albor. fl. malvar. verbasco. aliaque id genus, paratos adhibere, quę decocta speciem emulsionis

Tom. III.

(1) Boerhaav. de virib. medicam.

(3) in pharmacop. p. 2. p. 449.

(5) lib. 5. cap. 25.

lubricantis constituunt (1), qua totus intestinorum canalıs a pyloro ad anum usque laxatur, & per mirabilem nervorum ad intestina confluentium cum visceribus fere omnibus humani corporis consensum, quies toto nervoso generi conciliatur, unde & alvum subduci contingit, & spasmos, doloresque remitti.

XIX. *Hiscę frustra adhibitis, Man. unc. i. s. ol. amygdal. dul. &c.*) Clarum hoc medicamenti genus experientia fecit. Narrat Riverius (2), observatum fuisse ægrotum quemdam, cui triginta Clysteres sine fructu injecti fuerunt, hoc remedii genere convaluisse. Est Manna succus pinguis ex arboribus quibusdam, Orno, Laryce, in primis vero e Fraxino exsudans, ut testimonio, & observatione Jo. Raii, cujus meminerunt Sam. Dalē (3), nec non Charas (4), confirmatur, atque in foliis potissimum excrescens, qui saponaceo, atque absterivo sapore donatur. Si oleo amygd. dulc., & jure pingui solvatur, sua saponacea virtute lubricandi vim intendit, constrictas intestinorum fibras mulcet, lenit, & laxat, absteriva vero nonnihil stimulat: unde aptissimum ad acres nonnihil tunicis intestinorum adhærentes humores educendos evadit medicamen.

XX. *Ad opiata tandem deveniendum.*) Plerique in colica biliosa, etiamsi dolor ferri vix ullo modo præ vehementia possit, ab opiatis cane pejus, & angue abstinent, verentes, ne Paralyti, quę solet quandoque morbo supervenire, occasionem præbeant. Ansam dedit suspicioni Baglivus, ubi ait: *Cave ne opiata copiosius exhibeas: solet enim post opiata magnus sudor supervenire, & exinde paralytis.* Quod sic accipias velim, ut intelligas, ab opiatis tandiu abstinendum esse, quandiu eisdem utendi urgeat necessitas. Qui mos præcipue fuit Arabibus Medicis, Methodicisque. Qua de re insignis extat locus apud Celsum (5), dum ait: *Anodyna vocant, quę somno dolorem levant. Quibus uti nisi nimia necessitas urget, alienum est; sunt enim ex vehementibus medicamentis, & stomacho alienis.* Cæterum opiata dato tempore, & occasione adhibita non solum quidquam mali afferre non possunt, sed nullum iisdem efficacius, aut pro ægro-

H

rum

(2) prax. tom. 1. lib. 5. cap. 1.

(4) in pharmac. Reg. p. 300.

rum opportunitate valentius datum est Medentibus invenire remedium. Sententiæ favet Tovuneus, qui adversus opinionem illorum, qui opiata Paralyfim accelerare opinantur, testatur se indubitata experientia doctum larga manu illa non modo innocue, sed semper cum fausto successu adhibuisse. Quid quod diligentissimus ille observator Sydenhamus cæteris omnibus præfidiis opiata anteponat?

XXI. *Aqua hordei calida copiose exhibeatur.*) Veteribus Medicis solemne fuit colicam biliosam & calidiorem usu aquæ frigidæ pertractare. Galeni monitum est, urgente siti, & calore ad aquam frigidam confugiendum esse (1). Hippocrates ipse (2) aquam frigidam febris ardentis remedium esse tradidit. Quem sequuti Celsus, Riverius, Septalius, alique se fausto eventu aqua frigida tum copiose per os assumpta, tum ventri applicita usos fuisse testati sunt. Quod etiam confirmat Amatus Lusitanus, qui fatetur se colicam biliosam subito incantamenti ad instar sustulisse. Qui mos apud plerosque hodie sic invaluit, ut omni alio cibo, potu, medicamento prohibito, ægris & nive perfrigeratam aquam præbeant, & universum corpus nive perfundant. Nisi tamen servetur divini Hippocratis monitum, actu frigida nec confestim admovenda esse, nec multum frigida, vereor ne duræ, rigidæ, atque inextensiles reddantur vasorum tunicæ, ut fluidis libera circulatione trajiciendis impares evadant, hinc & sanguinis, & spirituum motus, in quo vita consistit, intercipiatur, atque eger in vitæ discrimen adducatur (3). Dici vix potest, quam insensum naturæ sit plurimum atque repente refrigerare, ut Hippocrates (4) testatus est. Quod si nimiam fluidorum ebullitionem, fermentationem, calorem compescere valeat aquæ tepidæ usus, acres, vellicantesque particulas dispartiando, dissociando, easque per insignes excretionum vias facile eliminando, cur hac potius, quam frigida aqua non utar? Quem non vadem dabimus, nullum ab usu aquæ calidæ ægro detrimentum creari posse? Nemo ignorat, ebulliando aquam asperitatem, rigiditatemque amittere, levioresque fieri, ac magis politas ejusdem

particulas, seu quod eodem recidit, ad fluendum paratiores, ad diluendum aptiores, ut ostendit Cl. Boerhaavius (5). Cum ergo aqua calida magis diluat, fervori quoque nimio, atque effervescentiæ compescendæ opportuniorem existere manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari. Adeo a veritate alienum est, aquæ calidæ usu flatus elevari, humorumque fermentationem, atque ebullitionem Colicæ causam perperam habitam promoveri, qua perterriti plerique a tanto remedio abstinuerunt.

Semicupium &c.) Semicupium vel ex aqua emollientibus plantis alterata paratur. Alterutro horum totius corporis fibras nimium constrictas, tubulosque omnes clausos mirum in modum relaxari contingit, acres vellicantesque humores temperari, dimoveri, & qua data porta extra corporis confinia educi. *Nocent*, inquit Bayerus, *balnea impuris omnibus corporibus, hinc præmitti debet purgatio, vel potus.* Quod indicare volui, ut intelligerent Adolescentes, in graviore affectu cæteris frustra adhibitis ad Semicupium deveniendum esse.

XXII. *In diuturniore affectu, & sæpe recurrente, ad aquas thermales acidulas &c.*) In delectu aquarum thermalium hærent nonnulli dubii, atque ancipites, verentes, ne si ad acidulas deveniant, nimis exagitant, commoveant, unde morbus augeatur, aut confirmetur; si ad insipidas, nulloque activiori principio præditas, congestionibus resolvendis, viscerum vitiis tollendis impares sint. Quam in re si quid sentio, utrasque locum habere, si diversa morbi tempora spectentur, facile judicaverim.

Enimvero quid mali pertimescendum ab usu acidularum, si non in paroxysmo, & urgente dolore, ac spasmo, sed extra paroxysmum, & ad præservandum in usum vocentur? Spasmodum, & convulsionem plerunque atonia fibrarum sequitur. Ad prava igitur viscerum fermenta corrigenda, acres quoscunque naturæ inimicos succos destruendos, ac per insignes excretionum vias eliminandos, coctiones restituendas, ventriculi, & intestinorum tonum confirmandum nescio an cæteris omnibus anteponam. Acidulas certe Recobarii (cur non aliæ innu-

me-

(1) lib. 12. meth. med. cap. 7.

(2) lib. 3. de morb. n. 6.

(3) Vid. com. in aph. 2. cap. 4.

(4) sect. 5. aph. 24.

(5) De virib. medic.

merē?) in colicis intestinalibus, cum ita ægri torquentur, ut sæpe, quemadmodum notat Sennertus, convulsionem reformidemus, efficacissimas esse, ac plane mirabiles testatus est Cl. Gratianus (1): *Vix enim, inquit, ullus dubito, quin hac de causa hujus fontis pretium plurimum augeatur.* Quod si quis uti velit insipidis aquis, nulloque activo principio præditis, cujusmodi sunt Nocerianæ, non est cur multum pugnemus. Præterquam enim quod acribus, vellicantibusque humoribus diluendis, & terra calcaria, qua fœtæ sunt, absorbendis, ac præcipitandis, spasmis præterea solidarum partium relaxandis copia, & pondere existunt opportunissimæ.

Tandem ad Lac confugiendum.) Pravis, vitiosisque stomachi, & intestinorum succis eductis, atque universa sanguinis massa temperata, biliosarum, acriumque particularum in sanguine abundantium copia imminuta, quid uno lacte præstantius, aut pro ægrorum opportunitate valentius? Eodem læves, politasque particulas in sanguinem invehiri contingit, acres biliosasque temperari, ineptasque reddi ad vellicandum, ac stimulandum, constrictas fibras emolliri, laxari, atque ab ulteriori vellicatione præservari. *In doloribus colicis, inquit Ballonius (2), iisque biliosis lactis usum valde contulisse vidi. Et tametsi Hippocrates lactis usum interdicit dum sunt dejectiones biliosæ, tamen nisi insignis aliqua sit febris que corrumpit lac, ab eo abstinendum non videtur.* Si Sydenhamum audimus, tanti facit lactis usum, ut si quid in summa rerum angustia sperari possit, id ab uno lacte sperari jure posse confidat: quod observationibus confirmavit inquit: *Mulieres aliquot cum affectibus hystericis diu conflictatæ, maximeque ea specie, quam ego colicam hystericam appello, tandem solo lacte aliquandiu vefcentes convalescere.*

XXIII. *Hystericam colicam solum laudanum liquidum &c.*) Nonnulli cum animadverterint, in colica biliosa, & hystericæ varios humores, virides, flavos, aut alterius coloris per vomitum excerni, cathartica medicamenta in usum esse vocanda existimant, ut qua data porta extra corporis confinia protrudantur, sicque cessante irritatione, quam in nerveas fibrillas inducunt, morbus

profligetur. Qui in quanta obscuritate versentur dici vix potest. Vomitus enim a succo, qui a ventriculo, & qui a glandulis intestinorum Peyeranis extillat, a reliquis ciborum, a succo pancreatico, bilioso ob inversum duodeni motum in ventriculum regurgitantibus dependet, quem vomitum patiuntur illi, qui curru vehuntur, qui navim conscendunt, qui cæteroquin in perfectissimo valetudinis statu sunt constituti. Si ullo in casu verendum est, ut purgantia seivissimum dolorem efficiant colicum, ut Forestus (3), ac Bartholinus (4) testantur, id maxime verendum est, ubi spirituum perturbatus, atque inconcinnus motus eidem occasionem dederit. Quod sedulo perpendens Sydenhamus vel ipsis enematis lenissimis prorsus abstinendum esse, ac statim ad suum illud tantopere præstans laudanum confugiendum, & in illius usu persistendum esse haud dubie affirmavit. Et sane quid ad inordinatos, atque effrænes spirituum motus compescendos opio, & ex illo paratis medicamentis efficacius?

Premissa venæ sectione, ubi suppressio sit mensium &c.) Non est silentio prætereundum, nonnullos in ea fuisse opinione, ut crederent, sanguinem, qui per vasa uteri certo, statoque tempore excerni solet, in iisdem vasis detentum hystericis affectionibus ansam præbere. Impuras autem, ac fæculentas tantum sanguinis particulas excerni putabant; idcirco verebantur, ne totam sanguinis massam inficerent, spiritus quoque animales conspurcarent, unde in vehementes turbas abirent. Verum cum hodie saniorum Medicorum uno consensu statutum sit, a solo superfluo sanguine cæteroquin optime, & naturaliter constituto in uteri vasa propter peculiarem ejusdem structuram delato Mensium fluxum pendere; imo hystericæ affectiones & virginibus pueris antequam menstruas purgationes patiantur familiares sint, & adultis, & vetulis, & fœcundis mulieribus, & sterilibus, & in quibus Menses immodice fluunt, illorum sententiam corrumpere manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari. Itaque venæ sectio in hystericis mulieribus, quibus menstruæ purgationes deficiunt, non eo sane consilio instituitur, ut menstruus fluxus revocetur,

H 2

(quod

(1) *Dis. de font. acid. Recob.* (2) *com. in lib. Epid. p. 98.*(3) *lib. 21. obs. 13.* (4) *hist. anatom. cent. 4. obs. 23.*

(quod difficillimum) sed ut vasa a distentione liberando, ac materiem proximam spirituum educendo solidis partibus laxitatem, atque placidam exoptandam tranquillitatem conciliemus, atque hac ratione anodynus, opiatisque viam aperiamus, ut luculenter tradit laudatus Sydenhamus.

Qui tantum causarum varietatem ad examen sedulo revocaverit, nullus dubito, quin specificis medicamentis plus tribuat quam par est. Ut innumera fere mittam, quorum accurata descriptio extat apud Cl. Tozzium, aliosque, nolo silentio præterire, stercoribus quorundam animalium suam

laudem non defuisse in Etmulleri Schrodologia dilucidata (1). Boerhaavius ipse experimento didicit, Animalium stercora continere salem quemdam ad nitri naturam accedentem, qui intestinorum spasmis sedandis, ac nimio humorum fervori compe-scendo existit opportunissimus. Apte tamen in hunc locum cadit, quod Cl. Juncherus (2) de istius generis medicamentis, ac præsertim de stercore equino effatus est: *At ubique non modo remedium est elogiis impar, sed & multis nauseosum; ideoque talibus relinquendum, qui jucunditatem ex ipsius usu percipiunt.*

C A P U T V I.

De lumbricis.

I. **V**ermes nullibi frequentius, quam in cavo intestinorum stabulantur.

II. Horum tria sunt genera. Teretes, qui plerunque ileon occupant, lati, qui totum intestinorum canalem, ascarides tandem, qui rectum.

III. Animalcula sunt vermes ex minimis avis nobis connata, tandiu innocua, nec hominibus infensa, quandiu

IV. Alimenta crassa, viscida, ac facile putrescentia, lactis ingurgitatio, ingluvies pueris familiaris, habitus serosus, humidusque, bilis inertia, autumnus humidus, & inæqualis insigni eorumdem proventui occasionem præbeant, vel dulcia, mellita, saccharina, horai, acidique fructus ingesti eosdem irritent, vel pituita intestinalis, seu gastrica, in qua nidulantur, corrumpatur, pravumque halitum mittat.

V. Inappetentia, aucta fames, dolores stomachi, tormina graviora vacuo ventre, & eorumdem remissio sumpto alimento, sensus globi ad gulam ascendentis, & suffocationis, alvus, & urina modo immodice fluens, modo suppressa, oris fetor peculiaris ad aciditatem vergens, aphonia, alternus faciei rubor, & pallor, tussis sicca, narium pruritus, dentium stridor, pavor in somno, delirium, epilepsia, vertigo, convulsiones artuum, cordis palpitatio, extremorum refrigerationes, aliaque id genus vermes in intestinis nidulantes plerunque comitari solent. At nisi vermes per os, aut alvum deiciantur, his parum, aut nihil fidendum.

VI. Ubi corpuscula quedam cucurbitæ seminibus analoga cum facibus exeant, latis vermibus laborare ægrum censendum.

VII. Ascarides molesta titillatione ad anum, prurituque insigni, quem Syncope non raro excipit, ac frequenti tenesmo se produnt.

VIII. Convulsio a verminatione cum halitu ab ore fetidissimo, & mortuorum vermium excretionem lethalis.

IX. Quam bene cedunt in curatione anthelmintica cum purgantibus consociata! Æthiope minerali a gr. xii. ad ℥ i., & radic. Mechocam. s. p. a ℥ s. ad ℥ i., ex syrup. cortic. citr. vel conser. flor. persicor. uti soleo. Ceterum si alvus soluta sit, solus etiam Mercurius a ℥ i. ad ℥ i. ratione ætatis, crudus, vel ex ovo sorbili, vel ex conserva aliqua in mortar. vitr. opt. mixt. vel saliva, aut acido citri extinctus addit. benzoin. gr. ii., & conser. flor. persicor. q. s. optimus: dum interim aqua gramin. aut rut. caprar., in qua Mercurius crudus ebullierit, & servetur, pro potu uti commodum, aut saltem innocuum.

X. Si convulsiones adsint, oleo amygd. dulc. leniendæ.

XI. Quibus bis, terque propinato medicamento purgatio non succedit, iis medicamentum purgans dare amplius non oportet.

XII. Neque Glysteres ex dulcibus, ac melitis tuti sunt. Ex lacte & butyro, ex ol. amygd. dulc. ex decoct. emollient. magis proficui.

XIII. Acida, præsertim vero succus limon. ubi æstus adsit summus, & bilis fervidior pec-

(1) p. i. sect. 3. p. 223.

(2) consp. therap. gen. p. 345. & 46.

percet, ubi putredo humorum, defectiones alvine enormes eximiam operam præstant.

XIV. Ubi crassities humorum, & bilis inertia adsit, amara, lixiviosa salia, spirituo-fa, alcalina, potius conveniunt. Semen Santonicum præstat ad ℥ ii. ex potu Caffè. Semen centaur. min. a ℥ i. ad ℥ ii. coralin. pul. ad ℥ i. Sequens quoque mixtura eximia. ℥. Sal. absynt. ℥ i. ol. amygd. dulc. .s. i. r. e. unc. .s. aq. rut. caprar. unc. i. M. coq. in vitreo vase in lactis formam: & ubi vires præ morbi vi valde dejectæ sint, spiritus sal. armoniac. a ℥ .s. ad ℥ i. spirit. Cor. Cer. a ℥ i. ad ℥ .s. in aq. suc. melis. acetos. theriacal. eximia: quamvis rhabarbarum in pueris nunquam omittendum.

XV. Aq. pariter Tetutiana efficacissimum si quod aliud medicamen est adversus ejusce-modi morbos.

XVI. In diuturniore affectu ad aquas acidas Recobarii deveniendum, vel similes.

XVII. Ad hæmorrhoides internas dolentes, venæ sectio, fatus emollientes, linimenta anodyna, lubricantia, refrigerantia, aliaque lib. 5. recensita cap. 9. aph. 19. hic quoque locum habent.

CAPUT VI.

De lumbricis.

I. **V**ermes nullibi frequentius, quam in cavo intestinorum &c.) Nulla fere humani corporis pars est, in qua vermes reperti non fuerint. In corde, ejusque pericardio, in cerebro, pulmone, hepate, renibus, vesica, dentibus cavis observatos fuisse tradunt passim Scriptores magni, & docti. Exempla prostant in Act. R. S. A. P. Londin. ephemeridibus Nat. Cur. in Schenkio, Bartholino, Hildano, Foresto, Tulpio, Boneto, aliisque, qui observationes permultas, atque historias collegere. Maxime illustris est illa Cl. Ruyschii, qui (1) in imis ossium cavitatibus chrysalidum, seu nympharum exuvias detexisse restatus est. Adeo verum est vel in absconditis quibuscumque, atque intimis recessibus stabulari. Venter tamen, & intestina omnium opportunissima esse vermibus asserendis loca facit blandus eorumdem, placidusque vermicularis motus, longissimi ca-

nalis anfractus, circumgyrationesque variæ, ac miræ circumvolutiones, chyli in iisdem elaboratio, excrementorum separatio, adjacentium viscerum fatus, temperatusque calor. Miti enim calore vivificantur, chyli reliquiis, & excrementis nutriuntur, crescunt, augentur, in flexuris intestinorum sese abscondunt, ita ut a placido illo peristaltico motu e sua sede, nidoque dimoveri, atque deturbari minime possint.

II. Horum tria sunt genera. Teretes, qui &c.) Vermes in teretes, latos, & ascarides diviserunt Veteres fere Medici. Teretes frequentissimi omnium sunt, & satis noti. Nisi enim aliquanto albidiores sint, ad terrestres quam maxime accedunt. Illis autem omnino similes extra humanum corpus intueri adhuc datum non est hominibus: (qua de re plura inferius). In tenuibus potissimum intestinis, jejuno nimirum, & ileo latitare, id maxime suadere videtur, quod per os frequentissime, quandoque per nares vomitu ejiciuntur; a tenuibus enim facillime in ventriculum ascendunt, nerveas autem ejusdem fibrillas moleste afficiendo in violentas, & non ordinatas contractiones sollicitant, ac vomitum, quocum ejiciuntur, excitant. Quamquam vero sæpe ac sæpius per alvum deiciuntur. Ilei membranas, quibus firmiter inhærent, perforasse, & abdominis cavitatem penetrasse ostendit Cl. Hildanus (2). Ex umbilico pueri octennis exulcerato lumbricum teretem sex, vel septem digitos longum evulsum, ex tumore vero aperto in inguine Chirurgi manu duos lumbricos intestinalibus omnino similes rosione facta exeuntes videre est apud Jo. Allem (3).

Lati) Ad latorum vermium historiam quod spectat, scire interest, tæ-nias græce, idest fascias appellari, unde & fasciati quoque vermes appellantur. Fasciolam autem perbelle referunt, si caput, & caudam excipias, quæ in acutum desinunt, quibus tamen non raro carent. Ad insignem longitudinem extendi solent. Observationibus enim Cl. Plateri, Baglivi, aliorumque compertum est, tæ-nias longitudine triginta, & quadraginta pedes æquasse. Cæterum duos, octo, & decem pedes mensura excedere, a plerisque observatum est. De hisce vermibus consulendus præsertim est Cl. Dan. Le Clerc.

(1) advers. anat. Dec. 3. p. 18.

(2) obs. cap. 1. obs. 57.

(3) Synopsis. univ. Medic. art. 690.

Clerc. (1). Latum vermem quindecim circiter ulnas longitudine æquantem Bononiæ vidi penes virum præstantissimum, amicissimumque Jo. Montum Instituti S. A. B. Musei præsidem, atque historiæ naturalis professorem solertissimum. Plures in intestinis non adsunt ejusmodi lati vermes, sed unus ut plurimum, qui propterea folium appellatur, quod Cl. Andrii Med. Parisiensis magni nominis, qui de vermibus in humano corpore genitis egregium tractatum idiome gallico conscripsit, affirmavit. Ast alii binos quandoque, imo plures hospitari putant. D. Hageunot (2) tæniam in ventriculo felis, aliamque in duodeno se reperisse testatus est. Quæri tamen potest, an hicce distinctus ab altero vermibus sit, an potius portio ejusdem. Hinc lis orta inter philosophos. Nonnulli in eam opinionem venerunt, ut crederent, tæniam vermem esse unicum ad eam, quam diximus, longitudinem extensum. Plures vermes latos simul invicem arte excipi, atque uniri, & fasciam veluti quamdam constituere longissimam judicarunt alii. Fulcit horum opinionem id maxime, quod geniculis transversis per totum divisus conspicitur latus lumbricus, & si forte extremitates duas, quæ prope nodum sunt, disjicias, lumbricum in plures dispartiri lumbricos sine ullius lacerationis indicio haud injucundo spectaculo deprehendes. Quid ipse observaverim paucis habeto. Mulier quædam insignem latorum vermium copiam septem, vel octo circiter digitos transversos longitudine æquantium, & viventium ejecit. Quæ res cum admirationem in adstantibus commoverit, placuit eosdem in apto loco servare, ut intueri illos, ac judicium ferre suum accedens Medicus posset. Mirum dictu paulo post plurimos simul arte unitos fasciam decem circiter pedes longitudine æquantem, & distinctis geniculis divisam, cum prius non esset, constituisse. Cur ergo idem in intestinorum cavitate plane fieri non dicamus? Quam proni sunt Medici ad hujusmodi conjecturas! Si ita res habeat, jam liquido constare arbitror, qui fieri possit, ut plures, iique satis longi esse possint in intestinis vermes tæniæ. Sufficit, ut in longo intestinorum tractu, quæcumque demum causa fuerit, disjungantur. Fasciam, quæ unica intestinorum

canalem occupabat, in plures dispartiri manifestissima res est. Quidni liceat conjectare, cucurbitinos, quos a fascia distinctos esse vermes suspicati sunt nonnulli, distinctum genus non constituere, sed eorundem minimas portiones esse?

Ascarides tandem &c.) Ascaridibus nomen dedit Galenus. Sunt autem tenues, breves, minuti, ac numerosissimi vermiculi magnitudine, crassitie, & tota fere figura acubus similes in intestino recto, & juxta sphincterem musculum nidulantes. Fibras ejusdem molestissime vellicant, mordent, ac corrodunt, hinc tenesmo insigni laborantes ægri insignem eorundem numerum cum excrementis ex ano ejiciunt.

III. *Animalcula sunt vermes ex minimis ovis nobis connata &c.*) Quo modo in humano corpore generentur vermes, quæstio est inter philosophos maxime illustris. Sunt enim, qui volunt, vermes in humano corpore ex ovulis insectorum gigni, atque opinionem hanc suam plurimis, ac satis firmis rationum momentis fulciunt. Innumera fere sunt insecta, quæ post secundum inter se coitum ovula sua in herbas, flores, fructus, aliaque esculenta, ac potulenta deponunt. Hæc sive ab hominibus immediate ingerantur, sive a brutis in escam hominum cedentibus devorentur, in humanum corpus transmittuntur, unde blando ventriculi, intestinorum, aliarumque partium fotu, ac calore vivificata in reptilia animalia convertuntur. Præterquamquod aerem ipsum, quem inspiramus, & deglutimus, innumeris ovulis refertum esse experimentis nobilium physicorum compertum est. Huc accedit, in esculentis quamplurimis, in ipso aere vermiculos vivos existere, ingestos porro, ac deglutitos pro varia minimarum eorundem partium expansione, variam quoque formam, non secus ac in terrenis contingit, induere. Cum vero deprehendant in pueris solo lacte vescientibus nulla adesse vermium indicia, atque eadem non prius apparere, quam si alia edulia verminoso seminio fæta assumant, non solum ad suspicandum, sed ad vehementer credendum adducuntur, humanos vermes ab insectorum ovulis exoriri. Infinitus enimvero sim, si singula percensere numerando velim, aut explicare dicendo, quæ a D. Nicolao Andrii (3) aliisque pro

(1) *hist. lator. lumbric.* (2) *Memoir de l' Acad. Vol. 17. p. 484.* (3) *tract. cit.*

pro hac sententia afferri solent, ut qui aliter sentiat, garrere, & somnia narrare videatur. Verum non defuerunt, qui eadem altiori voce damnarunt, & e medio tollere, quantum illis fas fuit, conati sunt. Qui fere sunt, qui lumbricos ingenita nobis esse animalcula cum Cl. Vallisnerio autumarunt, qui cum naturalem omnem historiam luculenter pertractaverit, de vermium in humano corpore generatione egit luculentissime. Dici vix potest quam apte præclarus Auctor argumentis a Cl. Andrii, aliisque allatis satisfaciatur omnibus.

Et primo quidem quod attinet ad vermes, quos oriri ajunt ex ovis insectorum cum herbis, floribus, ac fructibus, & ipso aere ingestis, ac deglutitis, diversæ omnino speciei sunt, propterea ne humani quidem: hinc si nascuntur, quod credi vix potest, simul ac nati sunt pereunt defectu vel alimenti, vel congrui, atque ipsis opportuni nidi, vel aeris liberi, & aperti, aut a calore nobis insito, & fermentis insignis efficacis, atque activitatis perirent. Præterea humani vermes nunquam in chrysalides, aurælias, & nymphas convertuntur. Deest enim placidus, quietusque locus, atque eorum naturæ accommodatus nidus, ut fiant illæ mutationes, quæ ad novum omnino animalis genus constituendum necessariæ sunt. Itaque similes non esse perspicuum est. Aptè cadit in hunc locum animadversio illa Cl. Ruyschii (1), quod in humano corpore generentur vermes, tam diversa forma discrepantes inter se, ita tamen differentes ab omnibus aliis in natura rerum unquam repertis, ut nusquam iis similem ullum homini datum sit intueri extra humanum corpus. Quid quod observatio illa in pueris solo lacte vescentibus nulla adesse vermium indicia, nec prius eadem apparere, quam edulia verminoso seminio foeta assumant, falsa est? Non solum enim in pueris, sed vel in foetibus adesse vermes evincit Hippocratis observatio (2) Cuiusnam magis subcenseam? At nunc, inquit, de lumbricis latis dicendum. Eos enim in puero dum adhuc in utero est gigni assero: Teretes lumbrici isthic eodem modo nascuntur: atque observationem probat subdens: Ubi pueri in lucem sunt editi, iis mulieres hæc medicamenta cibo in os indito afferunt, ut stercus ex intestino exeat, & minime adu-

ratur, simulque ut intestinum dilatetur. Quo cibo in os indito multi sane pueri tum rotundos, tum latos lumbricos una cum primo stercore per alvum dimiserunt. Multi sane pueri &c. An deceptum fuisse Hippocratem fas sit suspicari? Nemo dixerit, qui hominis ingenium, mentis perspicuitatem, dexteritatem in observando, & accuratationem noverit. Quamquam ne lippos quidem, ac tonsores multis, ac frequentibus observationibus decipi censendum est, nedum Hippocratem. At obscurum est, inquires, quæ via ovula hæc in intestina deferantur, quam difficultatem effugiunt, qui vermes in humano corpore ex ovulis insectorum nasci existimant, eaque cum herbis, floribus, fructibus, pultibus, jusculis, carnibus, aliisque in escam hominum cedentibus ingeri, ac deglutiri. Rem facillime expediunt, qui fingunt sibi, aut imaginantur, ovula hæc copiosissima esse, durissima, solidissima, minutissima, quam maxime tenuia, ideoque in lactearum venarum poros commodissime sese insinuare, sanguini immisceri, & ad foetus per venam umbilicalem transmitti. Quamquam ubi in sanguinem matris irreperint, una cum lacte in stomachum, atque intestina deferri rationi consonum est. Quid vetat, quominus philosophus id sibi pro necessitate fingat, aut imaginetur? Jam vero habet, quo innumera fere phænomena explicet commodissime; primum cur verminatio hæreditarius sit morbus. Cum enim in sanguine minutissima illa ovula contineantur, eodem vero nutriatur foetus, parem ovulorum numerum recipiendo aptum esse manifesta res est, iisdemque de causis vivificari, augeri, crescere. Patet etiam, cur illi, qui duram alvum habent, minus obnoxii sint verminationi, magis vero qui solutam. Alvo enim libere fluente ova inter rugas intestinorum recondita, eisdemque firmiter adherentia difficillime avelluntur, atque una cum faecibus per alvum demittuntur. Contrarium succedit in alvi duritie, faecibusque induratis.

IV. Alimenta crassa, viscida &c. lactis ingurgitatio &c.) Vermes hominibus infestos evadere, cum copiosior habetur eorundem numerus, quam omnes in intestinis contineri possint manifesta res est. Omnia igitur, quæ aptum vivificandis ovulis nidum,

vi.

(1) adver. anat. Dec. 1. p. 18.

(2) lib. 4. de morb.

vivificatis nutrimentum, ac pabulum præbent, quo augeantur, crescant, verminationi tribuere luce clarius apparet. Huc spectant alimenta crassa, ac viscida, quæ difficillime a stomacho solvuntur, minus soluta diuturna in ventriculo mora corrumpuntur, ac putrescunt, huc lactis ingurgitatio, quod facillime acorem contrahit, ac corrumpitur, unde aptus vermibus nidus, ac nutrimentum.

Ingluvies &c.) Invaluit vulgo, puerum fame non laborantem ægrotare. Mirum autem quantum a continuo, & nunquam intermisso alimentorum cujusvis generis usu turbetur illa placida quies tantopere necessaria ad chylosim rite perficiendam. Huc accedit, varia, ac diversa alimenta difficillime attenuari, ac subigi, & si quæ prava sint, cæteros bonos, laudabilesque succos corrumpere, unde aptus vermibus nidus, ac nutrimentum, hinc eorundem insignis numerus.

Habitus ferofus, humidusque.) Habitu ferofum, humidumque conferre ad copiosorem vermium proventum facit potissimum observatio, infantes, qui tali habitu donantur, vermibus maxime obnoxios esse, & Hollandis, qui laxiori fibrarum textura sunt præditi, lumbricorum Epidemicas constitutiones familiares esse. Neque hujusce rei ratio in arduo posita. Siquidem in his organa chylicationi dicata atonia peccare contingit, succos autem gastricos crassitie, visciditate, & lentore, unde cruditates in stomacho, & intestinis generari contingit, quibus ovula vivificantur, crescunt vermes, multiplicantur.

Bilis inertia &c.) Dum chylus per pylorum in intestina descendit, veluti caseosus, & crassis, viscidis, impurisque particulis onustus bili miscetur. Hunc sale suo volatili oleoso, ac saponacea virtute intime penetrat, scindit, attenuat, aquea oleosis miscet; (oleosum enim corpus sine salis interventu commixtionem aquæ non patitur, hinc saponarius liquor jure optimo dicitur bilis) lævem, mobiliorem, & fluidiorem reddit, partium sæculentorum separationem promover, ut purus per lactea in sanguinis massam propellatur. Si bilis inertia adsit, corrumpi eundem contingit, & aptum vermibus nidum, ac pa-

bulum præberi, unde copiosus eorundem proventus. Aptè hinc Helmontius: *Ubi deficit bilis, ibi lumbricorum patria*. Liquet ex his, cur juvenes, in quibus bilis vividior adest, verminationi minus obnoxii sint, quam pueri.

Autumnus humidus, & inequalis.) Non alia de causa certa anni tempora, autumnus præsertim humidus copioso vermium proventui ansam præbet, quam quod solidas partes majorem in modum relaxat, ita ut ineptè evadant ad munia chylicationis rite obeunda, unde chyli corruptio, quo vermes tantopere delectantur. Epidemicam ab hac causa vermium constitutionem repetendam esse censuit Frid. Hoffmannus (1). Quod antea adnotarunt Hippocrates & Galenus in com. Hippocratis (2): *In Autumno, inquit, ferini sunt stomachi dolores, & vermes Ascarides nuncupati vespere infestant*. Autumnum quoque ferinum appellavit Hippocrates; Galenus autem non aliam hujusce rationem assignavit, quam quod in autumno gignuntur Ascarides, & Lumbrici. Cum vero Hippocrates (3) genus istud Animalculorum *ἄνελ* appellaverit, quod latinis audit fera, non defuere, qui ferinos illos stomachi dolores pro doloribus a vermibus oriundos habuerunt.

Vel dulcia, mellita, saccharina &c.) Cum nonnulli vidissent, a dulcibus, & mellitis rebus, a fructibus horæis, acidisque ingestis symptomata verminationis propria se prodere, in eam opinionem venerunt ut crederent, ova in istis condi, quæ in stomachum, & intestina delata vermes progignerent. Verum crediderim cum Cl. Vallisnerio propter experimenta a viro diligentissimo Francisco Redio instituta (4), a fructuum, aliarumque similium rerum abusu excitari dolores intestinales propter vermes jam existentes prius, irritatos a succo male digesto, acido, crudoque chylo tenerrimæ eorundem, atque mollissimæ structuræ infesto, quo fit, ut fugam querentes in intestinorum parietes quaquaversum impingant, ac stimulo eisdem sint, & molestiæ. Succo uvæ diu appensæ, quæ saporis amœnitate præstat, vermibus affuso, paulo post eosdem obrigescere, atque exsiccari vidit laudatus Redius: Succo vero mali perfici, & pyri adhuc viventes mire contorqueri, atque agitari

(1) de verm. sect. 9.

(2) de morb. pop. in princip.

(3) conc. lib. 6. Epid.

p. 7. & lib. 4. de affect.

(4) observ. degli anim. c. 119.

rari deprehendit. Ecquis igitur ad credendum adducatur, ejuscemodi fructus copiosiori vermium proventui occasionem præbere? Nisi forte id ex eo fieri dicamus, quod dulces, atque horæi fructus in stomacho facile corrumpantur, corrupti vero ceteros bonos, ac laudabiles succos inficiant, ac depravent, cruditatesque gignant, in quibus vermes nidulentur, crescant, augeantur. Quare salubre est Celsi monitum (1), fructus dulces primo cibo comedendos esse, ut scilicet adventu melioris escæ illorum malitia obtundatur, ut de Melonibus (quorum esu quatuor Cæsares periisse tradit Cuspinianus in vita Frider. 3.) aliisque dulcibus fructibus ostendit Nonnius (2).

Vel pituita intestinalis &c.) Haud infrequens est, vel diuturna mora, vel bilis defectu, quæ sale suo volatili oleoso alimenta in ventriculo attenuata condit, aquea oleis immiscet, a corruptione præservat, pituitam intestinale, seu gastricam, in qua vermes nidum habent, corrumpi, unde pravum halitum mittat, qui vermibus infestus ad fugam excitet, vel eosdem enecet, unde molestiæ sint, ac stimulo nerveis intestinorum fibris, hinc symptomata verminationis se prodant.

V. *Inappetentia, aucta fames &c.*) Inappetentiam tunc fieri in iis, qui vermibus laborant, cum a pravis humoribus in ventriculo, & intestinis existentibus, qui vermibus pabulo sunt, eorundem tonus infirmatur, succi gastrici titillationem, & molestam quamdam vellicationem in nerveas fibrillas inducentes obruuntur, manifesta res est. Augetur tunc fames, cum vermes molesta rosione, & morsu nerveas fibras afficiunt. Mirum autem auctam famem maciem plerunque sequi, quod non aliunde repetendum est, quam ex eo quod chylum continuo sugendo vermes impedimento sunt, quominus idem in sanguinem per lactea ferri possit, quo opus est ad humores deperditos restituendos.

Dolores stomachi, tormina graviora vacuo ventre.) Ab hoc eodem fonte & stomachi dolores, & tormina graviora vacuo ventre repetenda sunt. Deficiente enim alimento vermes in membranas vehementius adiguntur, fortius mordent, & interdum erodunt; assumpto eodem pabulum habent,

Tom. III.

(1) lib. I. (2) de re cibarij lib. I. cap. 4.

(4) Epist. medic. sect. 7. (5) lib. I. obs. 65.

quo vescantur, membranæ lacteo succo obliniuntur, ac mulcentur, hinc stimulo, atque irritatione cessante, symptomata quoque verminationis mitescant necesse est. Memorabile est, quod narrat Trallianus (3), vermes tunicas stomachi erodentes *cardiacos affectus*, & *animi affectiones excitare, ut nonnulli statim intereant, unde mors infantum inopinata ab eroso fit ventriculo*. Quod ipse in viro cardialgia a vermibus divexato post mortem deprehendisse bona fide testor.

Sensus globi ad gulam ascendentis, & suffocationis.) In globum præsertim rotundi vermes coacervantur, intestina mire distendunt, ad ventriculum, & œsophagum usque ascendunt, arctant eundem, occludunt, subjectam tracheam comprimunt, aeris in pulmones ingressum prohibent, hinc sensus globi ad gulam ascendentis, hinc suffocationis sensus. Cujus memorabile exemplum extat in Gregorio Horstio (4), ubi tradit, filiam quatuordecim annorum a vermibus tantam colli constrictionem passam fuisse, ut quasi laqueo injecto ejus fauces præcludi, & in imminente suffocationis periculo prope certissimo versari videretur.

Alvus, & urina modo immodice fluens, modo suppressa.) Alvus plus equo fluit, & urina copiosius emittitur, si in crebriores contractiones a morsu, & erosione sollicitentur intestinorum, & cum his mire consentientes vesicæ fibræ. Si vero præter modum crispentur, convellanturque, occluduntur ductus, unde fæces, & urina excernuntur, hinc alvi constriction, urinæ retentio. Puerum septem annorum magna urinæ incontinentia divexatum, & sæpius veluti fulmine ictum violentis convulsionibus cum ingenti simul fame juncta laborantem, quæ omnia dejectis vermibus binis longis, & teretibus conquieverunt, memorat Pechlinus (5).

Oris fœtor peculiaris ad aciditatem vergens.) Oris fœtor peculiaris ad aciditatem vergens pathognomonicum signum passum habetur. Fieri enim minus vix posse credunt, quin fæces, quas continuo emittunt vermes, eorumque cadavera, pituitam intestinale gastricam, in qua nidum habent, corrumpant, unde fœtor. Quid ta-

I

men

men vetat, adnotante Cl. Harrisio, quominus oris ille fœtor a corruptelis humorum, & impuritatibus in primis viis existentibus, etiam si vermes non adsint, exoritur? Quo apparet, inseparabile, & maxime proprium signum perperam constitui.

Aphonia, alternus faciei rubor, & pallor, tussis sicca &c.) Aphoniam in verminatione adnotarunt Cl. Fullerus, Baglivus, alique. Contingit autem, quod irritatis, & convulsis imi ventris nervosis partibus minoris sectionis evadunt vascula sanguifera easdem perreptantia, ideo minori sanguinis quantitati vehendæ paria; reliquum est igitur, ut ad superiora, laryngem scilicet, pharyngem majori copia feratur, ut ex hydrostaticis legibus constat. Itaque vasa laryngis, pharyngis sic turgere possunt, ut premantur nervi lingue motores, quo facto aphonia contingit. Ab hoc eodem fonte subita illa mutatio coloris faciei pallidi in elegantem ruborem, & contra repetenda. Constrictis siquidem imi ventris vasis sanguis ad superiora cogitur, vasa distendit, atque ibidem subsistens ruborem faciei conciliat: cessante stimulo, atque irritatione, ac vasculis relaxatis, equabili circulo sanguis restituitur, & pallor subsequitur. Undenam tussim siccam, narium pruritus, dentium stridorem, pavorem in somno, deliria, epilepsias aptius repetas, quam a molesta vellicatione, irritatione totius nervosi generis, quam vermes excitant, atque abhinc prodeunte nerveorum filamentorum cum cerebri, tum reliquarum partium varia, atque inordinata concussione? Testes locupletissimos habemus Pechlinum (1), qui refert, puerum vermibus divexatum in Epilepsiam post dolores lumborum, ventris, & penis, ut in suspicionem calculorum ventum fuerit, incidisse, quæ cum colli doloribus cessavit, vermibus alvo emissis. Memorabilis quoque est observatio Cl. Thomasi in M. C. (2) de juvenula horrendis epilepticis insultibus pressa cum apparitione simul spectrorum, quæ omnia statim cessarunt vermibus per superiora, & inferiora eductis. Ut mittam observationem in M. N. C. de filiola octo annorum vermibus laborante, quæ tantis convulsionibus correpta est, ut caput, brachia, & crura perennibus, inordinatisque motibus concuterentur, caput a dextro in sinistrum,

brachia, & crura sursum deorsum agitantur (3).

At nisi vermes per os, aut alvum deiciantur &c.) Ne supra recensitis symptomatibus plus tribuendum sit, quam par est, facit potissimum ea ratio, quod eadem fere a pravis, vitiosisque humoribus in primis viis certo, statoque tempore collectis, atque extremitates nervorum proritantibus oriri possint. Minus dubitandum est in pueris. His enim maxime familiares sunt vermes; ideoque in omnibus fere hujus ætatis morbis si non certo statuere, at ad suspicandum vehementer adduci possunt Medentes, ubi prædicta symptomata apparuerint, vermes adesse, etiam si nondum per os, aut alvum dejecti fuerint.

VI. *Ubi corpuscula quedam cucurbitæ seminibus analoga &c.*) Cucurbitinos vermes, quos a fascia distinctos esse suspicati sunt nonnulli, distinctum genus non constituere, sed eorundem minimas portiones esse supra ostendimus. Optimum proinde practicum consilium post Hippocratem fere omnium, corpuscula illa, quæ simul cum alvinis fecibus exeunt, cucurbitæ seminibus analoga pro genuinis latorum vermium indicibus habere. Nihil enim interpretante Spigelio, cujus meminit Hoffmannus, aliud sunt, quam nodus lumbricorum medius, crassus a lateralibus & suis membranaceis appendicibus putredine jam absumtis superstes.

VII. *Ascarides molesta titillatione ad anum, prurituque &c.*) De Ascaridibus vermibus nihil attinet dicere. Cum enim intestinum rectum occupent, manifestum est, eorundem motu, ac rosione nerveas ejusdem fibras molestia insigni affici, varie inordinateque concuti, unde molesta ad anum titillatio, pruritus, atque frequens alvi dejectio. Morsus irritatio tanta quandoque est, ut convulsio per mirabilem nervorum consensum ad cor usque propagetur, unde sanguinis motum intercipi contingit, atque animi deliquia supervenire.

VIII. *Convulsio a verminatione cum halitu ab ore fœtidissimo &c.*) Duplici modo convulsio illis accidere potest, qui vermibus premuntur, morsu scilicet, & erosione in nervearum fibrillarum extremitates inducta, & halitibus, qui a vermibus mortuis, & cadaveribus factis exhalant, qui chy-

(1) loc. cit.

(2) Dec. 3. an. 3.

(3) Dec. 1. an. 6. obs. 187.

chylum primo, deinde sanguinem inficiant, tandem spiritus animales, qui propterea sese in nerveas cerebri fibras hisque appensos nervos irruentes cæco impetu, atque eosdem varie, inordinateque concutientes, viscerum fere omnium, ac totius corporis convulsiones excitent. Hujusce porro convulsiones indicio est halitus foetidissimus, ac cadaver olens, & mortuorum vermium excretio. Putredine illa in intestinis existente, facile spirituum, & liquidi arteriosi influxu eadem destituuntur, hinc sphacelatio, quæ plerunque ad lethum ducit, ut ex Actis Hafnienfibus (1) & Lentilio apparet (2).

IX. *Quam bene cedunt in curatione anthelmintica &c. Æthiope minerali &c.*) Quæ cum ita sint, suppetit jam quid in curatione præstandum sit: non solum enim enecandi sunt vermes, sed expellendi etiam, ne in iisdem detenti corrumpantur, putrescant, & lethali convulsioni, aut sphacelationi intestinorum occasionem præbeant. Hinc anthelmintica cum purgantibus exhibenda. Anthelmintica enim medicamenta, quæ enecandi vermes vim habent, intelligimus *Ελμίνθας*, siquidem verbum græcum est, quod latinis audit vermis. Anthelmintica igitur medicamenta, quæ vermibus sunt infestissima, eosque enecandi vim habent. Inter anthelmintica Mercurius principem obtinet locum. Veriti sunt nonnulli, ne ex mechanicis Mercurii affectionibus ejusdem operandi ratio satis concinne peti posset. Itaque occultam quamdam qualitatem in scenam nunc denuo invexerunt. Quid enim tandem sibi vult peculiaris proprietas, facultas, qua voce ipse Hoffmannus (3) usus est, quam occultam qualitatem? Hac occulta qualitate cum venena agere potissimum viderentur, Mercurium ipsum inter venena vermibus dicta recensere minime dubitarunt. Quamquam vero si per occultam qualitatem eam operandi rationem intelligant, quæ explicari nullo modo potest, verendum est, ne minus placeant mechanicis quibusdam, qui tantam industriam pollicentur, ut se commode explicare eandem valere haud dubie affirmant. Quid enim quod Mercurius infestus sit hisce animalculis, quod constet partibus solidissimis, minutissimis, ad fluen-

dum paratissimis, ideo vermium corpuscula penetrare, & teneram eorundem structuram destruere valeat? Non unus autem est modus exhibendi Mercurium. Alii Mercurio crudo vel ex ovo sorbili, vel ex conserva aliqua, vel saccharo cantho in mortario vitreo exacte mixto, duce Cl. Hoffmanno, qui mira se eodem præstitisse testatus est, uti solent; alii cum Cl. Harrisio Æthiope Minerali, qui scilicet ex mixtione sulphuris, & Mercurii elicatur; alii cum Helmontio, & Meibomo seniori Mercurio aqua, vel vino decocto. Si quæras quam Mercurii præparatione uti magis expediat ad enecandos vermes, anceps animo herere cogor, & liberum cuique suum, ut mihi meum judicium relinquere. Sunt omnibus equales vires, æqualesque facultates, si famosam illam aquam cum Helmontio, ac Meibono, tum Hoffmanno, Baglivo, aliisque commendatissimam excipias, quæ ne probari, atque accepta esse possit, facit experimentum, nullam nec coctione, nec quassatione, nec alia quavis arte Mercurii particulam aquæ particulis uniri, atque sociari posse. At vero an nobilissimum remedium, longoque usu probatum rejiciendum? Profecto cum nulla ratio suppetat, propter quam vermibus infesta sit, de eadem saltem dubitandum. Ratio desumi videretur ex Mercurii particulis, quæ solæ vermibus enecandis aptæ natæ sunt. Cum vero eisdem nihil omnino scateat, quem tandem habere potest usum? Quidni liceat affirmare cum Cl. Monto (de quo Franciscus Maria Zanottus eleganter in com. A. B. (4) suas esse, ut in ceteris disciplinis, sic etiam in medicina anticipationes communes, & falsas, quæ Medicis vel *κλινικοτάτοις* aliquando nonnihil imponant? Si ulla pro ejusmodi remedio ratio suppetit, cur adhibendum, eadem ipsa videtur, propter quam nullas habere vires reputatur. Ob id enim potissimum, quod nulla Mercurii particula eidem uniatur, atque societur, id laudis acquirit, ut nocere, quod summum est, nulla ratione queat. Cæterum aliis Mercurii præparationibus suas esse æque validas vires facit potissimum ea ratio, quod Mercurius quocumque tandem modo præparetur, varie quidem aliis corporibus unitur, & sub diversa forma se prodit, ita tamen,

I 2 ut

(1) tom. 2. p. 88. (2) *Miscel. Medic.* p. 365. (3) *de vermib. sect.* 7.

(4) p. 91.

ut si addatur corpus, quod majorem habeat cognationem, ac congruentiam, huic libentissime, priore dimisso, uniatur, nullo sui ponderis, ac fluiditatis detrimento. Celebre est experimentum, & physicorum consideratione haud indignum, quod sumitur ex sublimato Mercurio corrosivo super lamina ferrea, vel cuprea extenso. Liquefunt enim saline partes, acidæ vitriolicæ intimam ferri, & cupri substantiam penetrant, ac corrodunt, & Mercurius sub forma globulorum, qui vel nudis oculis conspiciuntur, currentium adhuc, & fluidissimorum se prodit. Si Cinnaberi factitiæ, quæ habetur ex Æthiopis Mineralis sublimatione, affundatur limatura ferri, Mercurius liber dimittitur nullo sui ponderis, ac fluiditatis detrimento. Alia prope innumerabilia experimenta passim sumunt Chymici. Ea nimirum est cognatio, & congruentia salinarum particularum, & acidæ vitriolicæ, sulphuris cum ferro, cupro, & aliis metallis, ut libentissime simul arte uniantur, Mercurius vero, qui nullam habet, dimittatur. Hæc attigisse neque inutile prorsus, neque injucundum duxerim. Habet enim physicus, quo infinita fere phænomena cognatione hac, & congruentia explicet commodissime. Habent Medentes, quo jure meritoque affirmare possint, nullum fere interesse discrimen inter Mercurium dulcem, Æthiopem Mineralem, & Hydrargyrum ad enecandos vermes. Si Mercurius dulcis minus tritus exhibeatur, præterquamquod vermes enecare valet, in intestina etiam agit, & salivales glandulas stimulo diarrhœam benignam excitat, ac pituitam, in qua vermes nidulantur, blande detergit, expellitque. Si Æthiops Mineralis, præterquamquod Cl. Harrisii, aliorumque observationibus compertum est, enecandis vermibus opportunissimum existere, illud præterea commodi ex illius usu percipitur, ut nunquam sanguinem ingrediatur, sicque salivatio, aliaque symptomata præcaveantur; quibus ductus rationibus cæteris ipse antepono, ac valde miror de ejusdem inefficacia a nonnullis cum Boerhaavio blaterari. Si ad hydrargyrum, ubi res & occasio tulerit, confugas, non solum insignem chymicis laborem detraxeris, sed etiam illud periculi effugeris, ne minus recte præparatum sit, vel

eiusdem alteratione varia, atque unione aliis corporibus humano corpori infestum evadat, ut plerique jure optimo affirmarunt. Solum illud curæ esse debet, ut nunquam Mercurius in forma liquida, vel pulvere exhibeatur, ut præ cæteris sapienter monuit Cl. Lemeryus (1), quod & de aliis metallicis, & drasticis intelligendum, est. Dum enim descendunt in ventriculum ex ejus plicis ob gravitatem non facile detergantur, sed firmiter adherent, & corrosiva fiunt, unde insignes spasmi, & inflammationes subsequuntur. Quod affirmari nullo modo potest, si forma solida exhibeantur. Sensim enim sensimque in stomacho solvuntur, unde activitatem remedii dividi contingit, dispergi, ac mitiorem fieri.

Radic. Mechoac. &c.) Quamplurima sunt purgantia, quæ passim adhiberi solent cum anthelminticis in verminatione, scamonium fumo sulphuris correctum, ideoque sulphuratum dictum, vel cydonys, quod diagrydium appellatur. Utrumque enim purgandis pueris, educendisque vermibus opportunum reputatur. Expurgandis tamen iis, qui vermibus laborant, & quorum ventriculus, atque intestina mucosis quisquiliis, in quibus nidulantur, sunt maxime obducta, Mechocan. radix cæteris anteponenda est, utpote quæ tenellæ puerorum structuræ est maxime accommodata. Adeo mitis est, ut vel infantibus innoxie detur, ac serosa, quibus eorum corpora abundant, sine molestia educat. Salinis, & resinosis principiis scatere experimentis Cl. Boulducii, Geoffroy, aliorumque compertum est. Atque hi quidem extractum parant salinum, & resinosum, iisque qua data occasione utuntur. Verum cum ejusdem substantia utroque simul principio operetur, ac salina pars resinosam corrigat, sit, ut mitissimum eque, atque efficacissimum evadat medicamentum, ideoque extractis anteponendum.

X. *Si convulsiones adsint, prius oleo amygdul. &c.*) Considerandum est diligenter, quocum res sit, & quæ potissimum symptomata cum verminatione conjungantur. Frequentissime motus convulsivi superveniunt, quibus ut plurimum vermium morsus, & vellicatio in extremitates nervorum inducta ansam præbet. Tunc vero oleosa sunt in usum vocanda, quæ præterquamquod lumbricis applicata omnes eorum tracheas

cheas obstruendo enecare valent, ut experimentis Francisci Redi, & Baglivi (1) compertum est; accedit prætera, convulsas intestinorum fibras, & membranas spasmō constrictas laxare, mulcere, easque a morfu vermium, & erosione tueri; demum efficere, ne ab acribus purgantium particulis postea labefactentur intestinorum fibræ, unde vermes sine noxa, & molestia expellantur. Quæ fere methodus est Cl. Hofmanni, quæ cum tutissima omnium visa semper mihi sit, eandem cæteris omnibus anteponendam censui.

XI. *Quibus bis, terque propinato medicamento purgante purgatio non succedit &c.*) Animadvertendum est, quandoque nullam sequi purgationem, ac vermium excretionem, etiamsi ter, & ultra propinatum fuerit purgans remedium. Tunc vel fasciati sunt vermes, qui cum totum intestinorum canalem occupent, difficillime propter mirros intestinorum anfractus, ac circumgyrationes, circumvolutionesque ejiciuntur, vel rotundi, & teretes sunt in globum coerciti, & canalem obstruendo purgantis actioni resistunt, vel in cæco intestino, appendice vermiformi repositi purgantis vim eludunt, ideoque si purgantia continuo adhibeantur, periculum est, ne sensim sensimque auctis eorundem viribus adeo irritentur nervæ intestinorum fibræ, ut in insignes spasmos, & convulsiones agantur magno ægotantium damno.

XII. *Neque Clysteres ex dulcibus, mellitis &c.*) Plerique in eam opinionem adducti, ut crederent dulcibus, ac mellitis vermes delectari, Clysteres ex iisdem rebus paratos injiciendos curant, rati futurum, ut istorum jucunditate illecti ad inferiora, intestina scilicet crassa invitentur, & per alvum commode dejiciantur. Verum cum experimentis Cl. Redi compertum sit, dulcibus, ac mellitis irritari magis, magisque vermes, verendum est, ne ejuscemodi Clysterum usu in vehementiores turbas agantur, sicque morbus augeatur potius, aut confirmetur. Tutissimos porro ex lacte, butyro &c. quis non esse judicet?

XIII. *Acida &c. ubi æstus adsit summus, & bilis fervidior peccet &c.*) Sennerti monitum est, præsentē febre, & alvi fluxu, ab acribus medicamentis, a purgantibus in verminatione esse abstinendum. Nihil por-

ro ad æstum compescendum, ad bilis fervorem temperandum, humorum putredinem corrigendam, alvi fluxus sistendos acidis efficacius, aut pro ægrorum opportunitate valentius. In constitutione quadam Epidemica febrium malignarum insignem vermium proventum observare mihi contigit. Sitis autem urgebat, calor intensissimus erat, copiosus sudor, diarrhœæ, vomitus immoderati, foetidissimus ab ore halitus, aliaque hujusmodi. Mirum plerosque subacidis remediis, præsertim vero succo limonium, insigni facta vermium dejectione, siti, immoderatis evacuationibus cessantibus, perfectissime convaluisse. Ecquis ad credendum vehementer non adducatur cum Ballonio, gastricas fuisse febres istiusmodi malignas ab insigni succorum gastricorum corruptela, bilis præsertim, tenuiorum, volatiliorumque humorum fusione, exsolutione? Acida porro acre fluidorum invertendo, sales volatiles corrosivos figendo, ac dissolutionem prohibendo eximiam præstiterunt operam. Ea ratio est, cur acida refrigerandi vi polleant, & catharticum vim infringant; eorum enim sulphur exaltatum cogunt, & figunt. Vires acidorum egregiæ innotuere Veteribus fere Hippocrati, Galeno, Dioscoridi, aliisque, iisque potissimum in plerisque morbis malignis, contagiosis summa cum felicitate usi sunt. Quid quod Medici in India plus præsidii in limonibus ponunt, quam in famoso illo lapide bezoartico, aut theriaca ad malignos morbos, & pestilenciales præcavendos (2)?

XIV. *Ubi crassities humorum, & bilis inertia adsit, amara &c.*) Non defuere, qui inter specifica ad enecandos vermes amara quoque recensenda esse contenderunt. Wepfferi enim observationibus compertum est, plurima insecta ab amaris devoratis spasms affici, & convulsa plerunque mori. Celebre est Semen Santonici, centaur. minor. coralin., nec non absynt. tanacet. & ex iis salia elicta lixiviosa dicta, quibus addenda acria spirituosā alcalina, acria, ut spirit. cor. cer. sal. armoniac. aliaque odore sulphureo graveolente prædita as. foetid. sagapen. myrrha, & similia, quæ non solum amaritie sua, atque odore vermibus infesto operantur, sed etiam salibus volatilibus, oleosis, & siccioribus particulis, quæ

fo-

(1) *Epist. de lumbric. lat. ad Nicol. Andrii.*(2) *Vid. com. in aph. 12. cap. 9.*

solidas partes laxatas jam corroborare habent, ac mucilagineas sordes, in quibus eorum ovula retinentur, foveanturque, resolvere. Rhabarbarum hisce prestare facit potissimum, quod purgante simul facultate donatur, & bilis actionem adeo juvat, ut in biliosis adhibitum icterum quandoque progignat.

XV. *Aqua pariter Tetutiana &c.*) Aqua Tetutiana vermibus infesta est, tum quod salinis spiculis, ac mordacitate sua peristalticum intestinorum motum sollicitat, sordisque omnes, & mucosas quisquillas, in quibus vermes nidulantur, abstergit, atque suo pondere ad alvum precipitat, tum quod tenerrimam eorumdem structuram ledit. Asclepiades ipse ad enecandos vermes salinam aquam commendabat; atque illi, qui prope mare degunt, marinam aquam summo cum emolumento adversus vermes assument. Hoffmannus pariter mentionem facit quorundam fontium mineralium medicorum, qui examine instituto salis communis divites erant, atque aliud falsum instar arcani duplicati continebant, qui præ ceteris habebant peculiarem virtutem anthelminticam, dum epoti omnis generis lumbricos, inque primis ascarides magna in copia cum fecibus ejiciebant (1).

De usu aquæ Tetutianæ Vid. Cap. 3. lib. 3. aph. 13.

XVI. *In diuturniore affectu ad aquas acidulas Recobarii &c.*) Non alia ratione metalla quædam anthelmintica vi donari reputantur, quam quod spiculis suis pun-

gunt, lacerant tenellam vermium structuram, eosque occidunt. Huc spectant, præter Mercurium, Mars, ejusque vitriolum, & ex his composita medicamenta. Cæteris omnibus præstant aquæ acidulæ hodie maxime celebres in agro Vicentino Recobarii. Vitriolum enim martis continere certis experimentis Cl. Jo. Gratiani compertum est. Anthelminticam eisdem inesse facultatem si quis sentiat, quod vitrioli martis divites sunt tenerrimæ vermium structuræ infesti, garrere omnino, & falsa sentire non videatur; at ad veritatem propius accedere, qui ex eo repetat anthelminticam earumdem virtutem, quod crassas, ac mucilagineas sordes in primis viis hærentes abstergere, infarctus referare, coctiones restituere, viscerum naturalium fermenta corrigere, tonum confirmare habent, vermium nidum destruere, ac minutissima ovula per insignes excretionum vias eliminare, atque hac ratione verminationis fundamenta ab imo convellere. Religiosum quemdam Ascaridibus laborantem, clysteribus, fotubus, suppositoriis, atque aliis internis medicamentis prope innumeris frustra tentatis, non solum usu aquarum Recobarii ea ratione liberatum fuisse, ut molestiam ex illorum morfu, ac rosione postea nunquam perceperit, sed decursu temporis nunquam iisdem obnoxius fuerit, bona fide testor. Quid plura? An de ejus remediî efficacia dubitandum est, quam cum ratio eximiam esse evincit, observationes eandem confirmant?

C A P U T VII.

De immodico hæmorrhoidum fluxu, earumque tumore.

I. **S**anguis in hæmorrhoidalibus vasis internis stagnans, tumoremque elevans hæmorrhoides cæcas internas dictas progignit, in externis externas.

II. Quotiescumque disrumpantur, aut corrodantur, ita ut sanguis extra modum ex ipsis effundatur summa cum virium jactura, corporis pallore insigni, inappetentia, aliisque gravissimis symptomatibus, immodicus hæmorrhoidum fluxus exoritur.

III. Sanguis etiam in statu naturali per vasa imi ventris tarde movetur; multo magis si copia peccet, vel non rite fermentatus,

ac volatilizatus fuerit. Hæc nimirum conjunctæ morbi causæ sunt.

IV. Qui lauto utuntur cibo, qui otiosam, & sedentariam agunt vitam, qui alimentis crassis, viscidisque utuntur, animi pathematibus, mœrore præsertim, ac tristitia tenentur, qui temperamento donantur melancholico, qui hypochondriaci, ad hujusmodi morbos proni sunt.

V. His accedunt laboriosi partus, irrita fecum expulsio, purgantia validiora, aloetica in primis iis exhibita, qui istiusmodi affectionibus obnoxii sunt.

VI.

(1) Op. med. pract. dissert. Dec. 2. Diff. 1. de salium mediorum eccellente virtute sect. 21.

C A P U T VII.

De immodico hæmorrhoidum fluxu, &c.

VI. Immodicum hæmorrhoidum fluxum sanguinis ad instar loturæ carniū excretio sequitur, hunc pedum œdema, tandem hydrops.

VII. Cave a sanguinem supprimentibus in ejusmodi morbis, nisi forte propter enormem hæmorrhagiam periculum sit, ne in syncopem ager labatur gravissimam.

VIII. Si plethora adsit, venæ sectio in brachio celebranda: in virium collapsu insigni cucurbitulæ siccæ mammis, aut hypochondriis applicandæ.

IX. Interea Spongiæ succo hypocistidis aqua plantaginis soluto, decocto Myrt. balaustior. cortic. granatorum imbutæ apertis venis, si externæ fuerint, admovendæ, si internæ, ope parvæ syringæ eadem injicienda.

X. Ad vitriolata tamquam ad sacram anchoram confugiendum. Colcothar vitrioli, aquæ multæ stipticæ, Lemerii, Robelii & h. m. huc spectant.

XI. Pro usu interno solo fungo melitensi contentus sum, vel simili.

XII. Si vero lentus sit sanguinis fluxus, res autem cum ægris boni, ac laudabilis habitus, præmisso sero lactis tamarindato, vel cassia cum pulpa tamarindorum, succi optime depurati urtic. heder. terrestr. plantagin. ad unc. iii. quotidie exhibendi.

XIII. Æstivo tempore Aquæ Brandulenses per XV. dies, quæ libræ quatuor non excedant cum tinctura Mart. suc. cydon., aut acido vitrioli, aut sulphuris extracta ad gur. xx. vel xxx. eximiam operam præstant.

XIV. Autumno tandem lac primum asinum, tum vaccinum aqua plantaginis coctum cum corallorum præparatorum 3 .s. cæteris palmam præripiunt.

XV. Juscula extremitatum pedum vituli, gelatinæ ejusdem, gum. arabic. ac tragacant. a 3 .s. cum alimentis assumpta apprime visa sunt convenire.

XVI. Si obstructionibus imi ventris laboret ager, cachecticus sit, pedum œdemate laboret, rhabarbaro a gr. xv. ad xx. quolibet tertio, vel quarto die uti expedit.

XVII. Horum dierum intervallo tartarus vitriolatus in parca dosi locum habet.

XVIII. Succu plantaginis, urticæ, hederæ terrestris hic quoque visi sunt convenire.

XIX. Quid mali verendum ex usu aquarum acidularum, si in parca dosi exhibeantur?

XX. Reseratis obstructionibus ad Lac ut supra deveniendum.

I. **S**anguis in hæmorrhoidalibus vasis internis stagnans &c.) Nemo ignorat, hæmorrhoidales venas non alias esse Anatomicis, quam quæ ultimæ intestini recti oræ consistunt. Alias porro internas esse, externas alias manifesta res est. Hæ nimirum inferiores sunt, & in ramum hypogastricum venæ cavæ influunt, illæ superiores, & in ramum mesentericum, & inde in venam portæ abeunt.

Quotiescumque autem in his subsistit sanguis, aut ejus motus maxime retardatur, necesse est, ut a novo continuo affluente sanguine in ea quantitate in prædictis vasis cumuletur, quæ eorundem diametro minime respondeat. Ea igitur distendat necesse est, eo usque dum tumor insignis fiat, qui & nerveas fibrillas, quibus contexta sunt, & membranas, ac partes, quibus interjecta, moleste afficiens in vehementiores, & non ordinatas contractiones agens dolorem insignem excitet. Tumorem, doloremque vasorum, hæmorrhoidum cæcarum titulo insigniverunt Veteres fere Medici. Ex divisione venarum hæmorrhoidalium in internas, & externas liquet, cur in internas pariter, & externas hæmorrhoides cæcæ jure optimo divisæ sint. Cæteras divisiones desumptas ex magnitudine, ex figura, unde ob similitudinem aliqualem ficus, crysta galli, condylomata dicuntur, tamquam inutiles medicinam facientibus prætermisimus.

II. Quotiescumque disrumpantur, aut corrodantur, ita ut sanguis &c.) Non potest sanguis in vasis hæmorrhoidalibus diutius subsistere, atque eadem præternaturaliter distendere, quin vel disrumpantur tunice, vel acrimonia corrodantur, unde sanguis in intestinum rectum effundatur. Quod ubi contigerit, fluxus hæmorrhoidalis dictus exoritur, qui quandoque mitis adeo ac placidus est, & per intervalla recurrens, ut superfluo evacuato sanguine quamplurimi, iique gravissimi morbi præcaveantur. Talis fluxus familiaris est iis, qui calidiores incolunt regiones, & mulieribus, quibus menstruæ purgationes deficiunt, vel plurimum imminutæ sunt. Quandoque modum

dum excedit, ita ut vires paulatim deficiant, corpus universum pallore perfundatur, inappetentia, tumores edematosi superveniant, aliaque ejusmodi, quæ in summum discrimen egrum adducunt. Talis porro fluxus immodicus censendus est, & medicam opem exposcens. Quod monere volui, ne in fraudem inducerentur adolescentes existimantes, quamcumque sanguinis evacuationem copiosam immodicam esse. Non enim copia, & quantitate æstimandæ sunt sanguinis, cæterorumque humorum evacuationes, sed naturæ tolerantia, vel labore insigni, ac gravamine. Potest enim in Socrate ea copia effundi sanguinis citra ullam noxiam, quæ cæteroquin in Thalia maxima sit. Id quod a varia Socratis, & Thaliæ constitutione tum quoad solidas, tum quoad fluidas partes repetendum. Idem plane & de Diarrhœa, & Vomitu, & Cholera morbo dictum velim.

III. *Sanguis etiam in statu naturali per vasa imi ventris tarde movetur &c.*) Per ea vasa celer est sanguinis motus, quæ insigni elatere, seu vi naturalis suæ contractionis valida, ac firma donantur. Hæc enim validius, & fortius sese contrahentia fluenti sanguini calcar addunt, unde ejus velocitas. Atqui venæ mesaraicæ imbecilles a natura sunt constitutæ, neque elatere illo, ac vi donantur, qua fluentem sanguinem impellere valeant; ergo tardus per easdem motus est. Huc accedit, in innumerabiles furculos, ac ramos elegantissimos arcus describentes dividi. Retardari autem debere majorem in modum sanguinis motum tot resistentias offendentis in tortuoso illo incessu, luce clarius apparet. Sed quod magis mirari subest, venam portæ, licet ea tunicarum soliditate, quæ arteriis propria est, minime donetur, sanguinem valido impetu a corde projectum immediate non recipiat, & minime ab extraneis comprimatur, arteriæ tamen sanguinem vehendo vires agere. Nil mirum igitur si lentior sit per eandem motus, eo magis cum sanguis contra propriam gravitatem ascendat. Quamquam si consideremus vasorum hæmorrhoidalium constitutionem, constat, ea partibus musculosis, & solidis, quæ continuo motu propulso humores exprimant, destitui; hæc fit, ut iidem non eadem felicitate, & rhythmo revehantur mediis venis,

unde eorundem stagnatio. Ultraquamquod fieri minus vix potest, quin a fecibus præsertim duris hærentibus in intestinis venæ illorum substantiam perreptantes valde premantur, quapropter intercipiatur, vel saltem languescat sanguinis ascensus; hinc in vasis, ubi minima datur resistentia, nimirum circa podicem, tarda circuitio. Adde, a continuo fecum, atque excrementorum transitu vasorum eorundem tonum ita infirmari, ut nullam fere vim, ac nisum faciant in affluentes humores; quare ex gravitate contenti, & ex enervato continentis vasis motu congestiones humorum succedant necesse est, quas interdum immodicæ evacuationes excipiunt. Qui plura cupit, adeat Cl. Stahlî diff. (1), qua morbos omnes, qui a difficili per venam portæ, & hepar cursu proficiscuntur, diligenter exaravit.

Multo magis si copia peccet, vel non rite fermentatus &c.) Immodicæ autem evacuationes facillime excipiunt, cum præ copia sanguinis vasa ita distendantur, ac turgent, ut inepta fere trajiciendo eidem evadant. Inepta porro evadunt ex eo potissimum, quod plenitudine sanguinis, ac plethora ad vasa vera peccante, superatur eorundem resistentia, præsertim illorum, quæ minimo donantur elatere, cujusmodi sunt sedales venæ. Hinc cum imminuatur sanguinis motus, resistentiæ autem eedem sint, congestiones in iisdem fieri debere manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari. Quid si rite fermentatus, ac volatilizatus non fuerit, crassitie, visciditate, ac lentore peccet? Segnius quidem moveri, & quemcumque obicem offendar subsistere, atque hære lippis æque, ac tonsoribus notum est plus, quam ipsorum digiti, atque unguis. Est ne cur ad tartaream indolem eo loci collectam, aut ad humorem melancholicum, quem a Liene excipere, & interdum expurgare hæmorrhoidales venas arbitrabantur, confugas? Vetant sanguinis circulationis leges, & vasorum oscula ubique similia, quominus illæ fiant depositiones. Quominus Lienem inculpes vetat Anatomicorum observatio nullam Lienis cum vasis hæmorrhoidalibus connexionem, communicationem immediatam nullam adesse. Quo magis patet vel a sanguinis copia, vel ab eodem non rite

te fermentatō, ac volatilizado hēorrhoidalium vasorum tumorem, doloremque, disruptis vero, aut erosis eorundem tunicis, hēorrhoidalem fluxum subsequi.

IV. *Qui lauto utuntur cibo, qui otiosam, ac sedentariam agunt vitam &c.*) Qui lauto utuntur cibo plus boni succi in sanguinem invehunt, quam nutriendis, augendisque partibus faciat. Necesse est igitur, ut sanguinis massa majorem in se materiem contineat, atque hac ratione plethora ad vasa vera exciteretur. Quemadmodum nihil ad attenuandum sanguinem, ac fluida nostri corporis moderata exercitatione aptius, ita nihil ad crassitiem, visciditatem, ac lentorem eorundem progignendum vita otiosa, & sedentaria opportunius. Exercitatione enim solidę partes vim, robur, atque elaterium acquirunt, ideoque exagitando, & commovendo sanguini pares fiunt, quod dici vix potest, quantum ad eundem attenuandum faciat. In otiosa e contra, & sedentaria vita cessante musculorum, solidarumque partium actione, humores crassos, viscidos, ac lentos cumulari, qui congestionibus præsertim viscerum imi ventris ansam præbent, adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla.

Qui alimentis crassis, viscidisque utuntur, animi pathematibus &c.) Alimenta crassa, ac viscida difficillime a stomacho solvuntur; chylus propterea crudus, acidusque generatur, qui ubi in sanguinem pervenerit, eundem simili vitio inquinat, unde in vasis imi ventris congestionibus facile contingunt hēorrhoidibus impetum daturę. Sed a nulla re magis, quam ab animi pathematibus, angore præsertim, ac tristitia hēorrhoidum vitia proficiunt. Tonum enim, ac robur partium labefactari contingit, primas coctiones turbari, congruam sanguinis mixturam tolli, viscidum, lentum evadere, retardari ejusdem motum ea ratione, qua opus est ad viscerum imi ventris infarctus, atque obstructions immodicis evacuationibus occasionem daturas.

Qui temperamento donantur melancholico, qui hypochondriaci &c.) Temperamento melancholico ii donantur, qui cor, & vasa angustiora habent, qui fibras duras, crassas, ac densas. Hinc sanguinis, & humorum motus tardus, lentusque, crassitudo autem insignis iis est. Sanguine terrestribus, & salinis fixioribus particulis onusto

sunt præditi, unde tarditas eorum, & segnities in actionibus exoritur, assidua meditatio, & gravitas. Ecquis autem non videat, quam facile congestionibus in sedalibus venis, & aliis imi ventris vasis in ejusmodi temperamentis subsequi valeant? In iis, qui hypochondriacis affectionibus laborant, insigne chylicationis opus labefactatur, unde chylus acidus, crudus generatur, qui sanguinem ingressus eundem crassum, viscidum, & ad motum minus expeditum reddit, unde in visceribus imi ventris facile subsistit, atque hēorrhoides progignit.

V. *Laboriosi partus, irrita fecum expulsio &c.*) In laborioso partu fieri minus vix potest, quin ob validum musculorum abdominis nisum, & compressionem in vasis mesaraicis factam interceptiatur liber sanguinis motus; cumque a venis hēorrhoidalibus ferri non possit ea celeritate, qua per arterias advehitur, necesse est, ut subsistens, atque hærens congestionibus, tumoresque excitet, quos fluxus interdum sanguinis excipere solet. Idem fere nisus, ac conatus ad induratas expellendas fæces necessarius est. Imo ab induratis, vique expulsis fæcibus valide premi, & angustari sedales venas contingit, earundem tonum labefactari, aut alia ratione affici, qua opus est ad congestionibus humorum, & abhinc prodeuntes hēorrhoidum tumores, doloresque procreandos.

Purgantia validiora, aloetica in primis iis exhibita, qui &c.) Aloes quoniam constat sulphure quodam tenuissimo, & insignis efficacitæ, & sale pariter quodam summe subtili, atque acri, ea præ cæteris acrimonia pollet, qua intus assumpta, prædicto hēorrhoidum fluxui producendo opportunissima existit. Infestam hujusce medicamenti vim noverunt Veteres fere Medici, ac propterea nisi correctæ prius fuerit, eadem utendum esse existimabant. Hinc Aloem vel succis plantarum amarificantium uniebant, aut succo rosarum dissolvebant. Utroque autem modo principium illud summe activum infringi, ac mite fieri curabant. Quos sequuti Recentiores medicamenta ex Aloe mitissima confecerunt. Celebre est illud Pechlini, quod ex Aloe succis plantarum amarificantium mixta, ac soluta per repetitas vices, atque inspissata

conficitur, quod mitissimum æque, atque efficacissimum ad purgandum existere testatus est. Quocumque tamen modo præparetur Aloes, prudentis esse facile judicaverim in iis, qui istiusmodi affectionibus obnoxii, prorsus abstinere, docente Fonseca (1): *Caveat quisque omnino a pillulis de Aloe; aloë enim aperit ora venarum, & hæmorrhoides adeo inducit, ut ex centenis his pillulis utentibus nonaginta hæmorrhoidibus laborent.*

VI. *Immodicum hæmorrhoidum fluxum sanguinis ad instar loturæ carniū &c.*) In immodicis sanguinis evacuationibus summum fieri spirituum dispendium perspicuum est: hinc languescere cordis, & arteriarum motum necesse est, ventriculi, pancreatis, hepatis, mesenterii, aliarumque partium, quæ chylo aut elaborando, aut perficiendo dicatæ sunt, tonum imminui, chylum crudum aqueum generari, qui sanguinis massam ingressus, cum eidem intime misceri nequeat, dilutum nimis, atque aqueum reddit, unde ex apertis hæmorrhoidalibus vasis effusus loturam carniū emulatur. Veteres Medici fluxum huncce hepaticum dixerunt, putantes a frigida, & humida hepatis intemperie non rite sanguificantis produci. Verum post inventam sanguinis circulationem, cum organa sanguificationi dicata longe diversa sint ab hepate, corruere illorum sententiam luce clarius apparet. Imo dubitant plerique, an revera detur fluxus hepaticus, qualis a Veteribus cum Galeno describitur. Quidquid tamen hac super re sentiant Medici, illud citra erroris suspicionem affirmari posse videtur, diuturnos hæmorrhoidum fluxus loturæ carniū similes fluxus sequi, quos an aliunde, quam ab recensitis causis aptius repetas?

Hunc pedum edema, tandem hydrops &c.) Sanguis spirituosus, volatilibus, ac balsamicis partibus destitutus, aqueis, crudisque plurimum refertus fieri minus potest, quin iners ad motum, lentus, ac segnis reddatur; quapropter per minima capillaria vasa, præsertim illa, quæ longe a corde

sunt diffusa, in quibus minima est vis, atque impulsus, facile subsistens tumorem pedum ædematosum progignat. Quid quod, si diuturna sit nimia sanguinis evacuatio, optima sanguinis mixtura perverti debet, atque ejus compages ita solvi, ut serosa pars a reliquarum nexu secedens facile e glandularum poris elabatur, atque inde vel in cavitates transudet, vel intra partium laxam structuram subsistat, ut hydrops?

VII. *Cave a sanguinem supprimentibus in ejusmodi morbis, nisi &c.*) Quamvis omnes evacuationes præternaturales morbosæ censendæ sint, nihilominus tamen illæ præ temporis diuturnitate necessariæ quasi fiunt. Hinc est, eos, quibus supprimuntur, in gravissimos morbos incidere. Ita Hippocrates (2): *Diuturnas curanti hæmorrhoides, nisi una quæpiam servetur aperta, periculum aquæ inter cutem, aut tabis impendet;* atque Celsus (3): *In quibusdam hæmorrhoidum fluxus parum tuto supprimitur, qui sanguinis profluvio imbecilliores non fiunt: habent enim purgationem hanc non morbum; ideoque curati quidem, cum sanguis exitum non haberet, inclinata in præcordia materia subitis, & gravissimis morbis correpti sunt.* Plures histor. vid. in Galeno (4), Hildano (5), Heurnio (6). Quid quod natura in primis suppressis mensibus per hæmorrhoidalia loca abundantem sanguinem sepiissime emittat? Quod jam observavit Hippocrates (7), & exemplo confirmat, dum ait: *Filia Ædilis mensibus non prodeuntibus per duos annos hieme habuit hæmorrhoides;* & Heurnius (8) inquit: *Novi mulieres, quæ mensium vice hæmorrhoides fundebant.* Cum vero ex suppressis mensibus quamplurimi gravissimique morbi ortum traducant, ut observationibus ipsiusmet Hippocratis (9), Hildani (10), quæque extant in M. N. C. (11), & Actis Hafniens. (12) compertum est, equis temeritatis notam effugere poterit, qui ejusmodi evacuationes usu adstringentium cohibeat? De adstringentium noxa memorabilis est locus in Aetio (13): *Communis error*

(1) tom. 1. conf. 57.

(2) 6. aph. 12.

(3) lib. 6. cap. 18.

(4) lib. 6. can. 29. & lib. 3. de humor. com. 26.

(5) Cent. 2. obs. 11.

(6) com. in aph. 46.

(7) in coac. & lib. 4. epid. cap. 20.

(8) com. in aph. 10. lib. 6.

(9) lib. de virgin. morb. 1. 120. & lib. 1. de

morb. mul. 5.

(10) cent. 5. obs. 41.

(11) Dec. 1. an. 1. obs. 85.

(12) Vol. 2. obs. 78.

(13) lib. 1. cap. 16.

& muliercularum, & barbitonforum est, qui & Medicis fugiendus, exhibentium adstringentia, quæ nullo tempore, nullaque occasione unquam in usum venire possunt. Adstrictis enim locis aut nobiliora membra invadent molesta illa excrementa, aut retenta in malum habitum, aut hydropem laborantes ducunt (1).

VIII. Si plethora adsit, venæ sectio &c.) Ubi plethora morbo occasionem præbet, quam tuto venæ sectio celebratur! Imminuta sanguinis copia vasa hæmorrhoidalia nimis distenta, ac relaxata in pristinum sui elaterii, ac toni statum restitui contingit, quæ propterea sese validius, & fortius contrahentia sanguinem dimovere habent, ac circulo reddere, unde immodica evacuatio cohibetur. Quod non sine admiratione accipi solet ab iis, qui vires ab evacuatione sanguinis debilitatas per venæ sectionem magis magisque infirmari, ac fere collabi putant magno ægrotantium damno. Qui dici vix potest in quanta obscuritate versentur. Ex corporibus enim pleni habitus sæpissime incredibilis sanguinis copia sine noxa effunditur. Aptè in rem cadit elegans locus apud Jo. Heurnium (2), dum ait: *Illustrissimus Auran- tie Princeps Vvilhelmus Nassovius Antverpiæ a latrone læsus sclopeto in collo, ita ut jugularis magna illa vena maximam sanguinis funderet copiam per plurimos dies, cum quotidie plures sanguinis libras emitteret, fluxione tandem colcothare cohibita, salvis viribus evasit.*

In virium collapsu insigni cucurbitulæ siccæ mammis &c.) Quamquam revera si tanta sit sanguinis evacuatio, ut vires majorem in modum languescant, haud inficias ire ausim, imminuendi sanguinis copiam indicationem nullam adesse, solum revellendi. Salubre propterea practicum consilium, cucurbitulas siccas mammis applicandas, Hippocratis præunte exemplo, qui (3) mulieri ad cohibendum menstruum fluxum cucurbitam mammis apponit. Rarefacto nimirum insigniter intra cucurbitulæ ventrem aere per ignem ibi accensum, vis ejus elastica imminuitur. Eadem imminuta fit, ut tota atmosphæra aeris externi, cum ferme nullam resistantiam habeat, vehementer cucurbitulam premat adversus cutem, sic

ut interni aeris cum externo communicatio auferatur. Quare partes cucurbitulæ subjectas minorem pressionem ab aere intra cucurbitulam contento pati, necesse est. Particulæ autem, quæ intra sanguinem, intra musculorum interstitia, & alias subjectas partes continentur, sese vi sua elastica expandunt, tumoremque elevant. Ad tumentem locum sanguis quoque cogitur. Motu autem ad mammas excitato fit, ut ab hæmorrhoidalibus vasis revellatur, hinc fluxus facilius cohibeatur.

IX. Interea Spongiæ succo hypocistidis aq. plantag. soluto, decocto myrti &c.) Succus hypocistidis ex planta ejusdem nominis recenti fructu contuso exprimitur, & ad solis radios ad extracti solidi consistentiam densatus ad necessarios usus asservatur. Potens adstringens est, ut sapore ejusdem evincitur; nulla siquidem meliori ratione cognosci potest adstringens vis plantæ cujusdam, quam ex sapore austero, & adstrictionis sensum relinquentem. Summitates myrti ore exceptæ linguæ fibras adeo potenter adstringunt, ut moveri eadem vix amplius posse videatur. Eodem sapore cortex mali granati, & flores mali Punic. balauſtia dicti donantur. Hisce propterea qua data occasione uti possumus ad nimias sanguinis evacuationes sistendas apertis vasis applicando, ut viribus suis integris operentur.

X. Ad vitriolata tamquam ad sacram anchoram confugiendum. Colcothar vitrioli.) Quamvis hæcenus recensita medicamenta potenter adstringant, nulla tamen ratione æquiparanda sunt vitriolo, & ex hoc desumptis medicamentis. Calcinatio vitrioli, quæ colcothar dicitur, ceteris præstat vitrioli præparationibus. Celebre hac super re experimentum instituit Cl. Lemeryus, quod philosophorum etiam consideratione haud indignum videtur. Sumit nimirum æqualem portionem limaturæ ferri, & sulphuris, & cum aqua simplici massam quandam in congruo vase satis mollem conficit. Observat non plures elabi horas, quin effervescentia suscitetur, quæ calorem vasi insignem conciliat: fumi densissimi exhalant, qui non raro inflammantur: cessante fermentatione remanet materia quædam, quæ vitriolum martis dicitur. Hæc si ve-

K 2

he-

(1) Vid. Septhal. in animad. lib. 7.

(2) in com. lib. 1. aph. 3.

(3) 5. aph. 5.

hementissimo igne tractetur, calcinatur, privaturque omnibus partibus phlogisticis, & in calcem quamdam mutatur acidissimis, & terreis partibus prægnatam, quæ colcothar appellatur. Ratione acidarum partium, & terræ potentissime adstringit, & in usum tantum externum excipitur. Effervescentiæ ratio non aliunde petenda est, quam ab admixtione sulphuris, quod cum vitriolis constet partibus, & pinguedinosis inflammabilibus, fit, ut vitriolicæ particulæ secedentes ab inflammabilibus ferro, quocum majorem habent cognationem, intime uniantur, ejusque poros subeant. Dum hæc fiunt, effervescentia excitatur tanta, ut vasa ipsa non raro disrumpat; avolantibus interim subtilioribus particulis, vitriolum ferro unitur, & vitriolum martis habetur, ex hoc colcothar dictum. Experimentum hoc effecit, ut Lemeryus plura corollaria efficeret, quibus se quam plurima phænomena physicis clare explicare posse existimavit. Cum enim sulphur, & ferrum in terraqueo globo ubique inveniantur, si forte contingat, ut sulphur ferro occurrat, fermentatione hac suscitata intelligi facile potest, qui terræ motus, quassationes, rupturæ contingant, qui meteora quædam fiant, præcipue vero fulmina, flammæ dispersio per aerem, aliaque id genus.

Aquæ multæ stipticæ Lemerii &c. huc spectant.) Colcothar Vitrioli basis est illius aquæ stipticæ Lemerii dictæ. Oleum vitrioli famose illius Robelii. Aqua lapidis medicamentosi Crollii vim adstringendi a vitriolo maximam partem agnoscit. Hæc quidem omnia in usum vocari possunt, ubi colcothare vitrioli uti minus placeat. Cavendum tamen quam diligentissime, ne vel gutta quidem adstringentium ejuscemodi aquarum per os ingeratur. Si quam enim mutationem, & alterationem in sanguine e vena recens extracto vitriolata efficiunt, similem in sanguine per venas excurrente, si intus sumantur, faciunt, cum experimentis Cl. Stancarii (1) compertum sit, concrecere sanguinem, colorem obscurum induere, atque in grumos cogi, verendum est, ne in viscus aliquod coactus sanguis inflammationi, aut aliis morbis ansam præbeat.

XI. Pro usu interno solo fungo melitenfi

&c.) Missis igitur vitriolatis ad ea confugiendum esse ratio suadet, quæ præterquamquod nullam, aut ferme nullam in extracto sanguine alterationem efficiunt, tutissima porro, atque efficacissima esse ad sanguinem supprimendum observationes cum certæ, ac constantes, tum multæ, ac frequentes evincunt. Hujusmodi sunt fungus melitenfis, atque alia de hæmoptoe (2) recensita.

XII. Si vero lentus sit sanguinis fluxus, res autem cum ægro boni, ac laudabilis habitus, præmisso sero lactis tamarindato.) Jam ad chronicam, & lentam hæmorrhagiam sanguinis ventum est, quam levissimis, ac mitissimis medicamentis pertractandam esse ex superius allatis perspicuum est. Potest eadem ortum traducere a sanguine non rite fermentato, ac volatilizzato citra ullum in visceribus imi ventris, hepate præsertim, vitium, quod impedimento sit, ne sanguis libera, atque æquabili circulatione trajiciatur, atque congestionibus in sedalibus venis occasionem præbeat, vel vero cum eisdem coniungi. Si primum contigerit, id quod bonus, ac laudabilis ægri habitus, obstructions nullæ in visceribus imi ventris conspicuæ manifestum reddent, nihil aliud præstandum esse videtur, quam ut sanguis in pristinum suæ fluiditatis statum restituatur, atque labefactatis partibus debitus tonus concilietur. Priusquam vero ad ullum remedii genus confugas, animadvertas velim, alvum lubricam facere in hoc morbo valde proficuum esse. Indurata enim fæces nonnisi conatu summo expelluntur, quo fit, ut sanguis e disruptis vasis copiosius effundatur. Id autem præstare per purgantia stricte dicta periculosum duxerim. Cum enim stimulando operentur, morbum augere posse manifestum est. Lenientia igitur tantum locum habere videntur, ac lubricantia, quorum tamen delectus habendus est. Ea enim solum in usum vocanda, quæ cum alvum blande solvere, tum vasis hæmorrhoidalibus apertis levem adstrictionem conciliare valent. Inter hæc eminet Serum lactis tamarindatum, pulpa tamarindorum, quorum eximius est usus in quibuscumque sanguinis evacuationibus, speciatim vero in hæmorrhoidibus, ut præ cæteris Cl. Mercurialis testatus est.

Succo

(1) in com. A. Bonon. p. 159.

(2) cap. 2. lib. 2. aph. 11.

Succi optime depurati urtic. heder. terrestr. plantag. &c.) Urticam sale nitroso, aut saltem sale quodam armoniacali, quod nitrum inchoatum dici potest, fetam esse a libi ostendimus. Ratione hujusce salis virtus eidem jure optimo tribuitur blandissime attenuandi, & simul fervorem nimium, motumque compescendi, atque hac ratione sanguinem supprimendi. Si eadem planta ore detineatur, dentibusque trituretur, levis cujusdam adstrictionis sensum linguae conciliat, blandę cujusdam adstringentis facultatis indicio manifestissimo. Idem plane dictum velim de hedera terrestri, utcumque nonnulli affirmant cum Cl. Tournefortio, præter salinas partes sulphureas eidem arte commixtas inesse. Mitissima enim planta est, ac balsamica vi, eaque blandissima, & non admodum calefaciente pollet. Quapropter ad sanguinis crasim corrigendam, ad debitum vasis tonum conciliandum, atque hac ratione sanguinem supprimendum plurimum valet.

XIII. *Æstivo tempore Aquę Brandulenses &c.*) Nihil ad immodicum hæmorrhoidum fluxum cohibendum aquis Brandulensibus efficacius, aut pro ægrorum opportunitate valentius. Sale enim quodam nitroso abundare creduntur, non modo ab incongruis succis, & superfluis, & vitiosis salibus inquinati sanguinis crasim emendandam aptissimo, quo fit, ut remisso sanguinis motu, qui prius in sedales venas impetum dederat, cruentę excretionis occasio deficiat; verum etiam laxatis præter morem vasculis intestina, conterminasque partes percurrentibus prompte subveniendum. Solent in parca dosi exhiberi, ne præ copia, & pondere prædicta vascula nimis distendendo, ac relaxando morbum augeant, aut confirment.

Cum tinctura Mart. suc. cydon. aut acido vitrioli &c.) Sunt qui crocum Martis adstringentem dictum adhibent in ejusmodi morbis. Verum cum nihil sit aliud quam ferri limatura violentissimo igne pertractata, ita ut avolantibus sulphureis, subtilioribusque particulis remaneat terrea pars acidis particulis feta, si quid sentio, ab eodem abstinendum traderem. Verendum enim est, ne plus æquo adstringendo hæmorrhoidalem fluxum intempestive cohi-

beat, quod periculosum est, ut ex supra allatis apparet. Satius porro duxerim uti tincturis aliquo succo acido elicitis, quæ cum blande adstringendi, seu corroborandi virtute donentur, dici vix potest, quam tuto, feliciterque morbum depellere habeant.

XIV. *Autumno tandem lac primum asininum, tum vaccinum, aqua plantag. &c.*) Lac asininum, utpote tenuius, & ad diluendum, salesque acres, atque erodentes dispartiendos, ineptosque actioni suæ constituendos aptius, quo fit, ut cruentę excretionis occasio deficiat, solet primum adhiberi in hæmorrhagiis, mox vaccinum, utpote crassius, & ad debitam sanguini consistentiam conciliandam, ad vasa disrupta, aut alio quovis modo aperta conglutinanda opportunum. Quod eo magis evenire censendum est, si aqua plantaginis coctum exhibeatur, quæ planta vulnerariam habet virtutem, cujus propterea eximius usus est, ubi immodicę sanguinis evacuationes sistendę sunt, vel si contusa affectis, apertisque vasis applicetur. Quid quod illud etiam commodi sequitur ex lactis usu aqua plantaginis cocti, ut difficilior in stomacho ace scat, & corrumpatur, ideoque exhiberi possit ad menses citra ullius noxę periculum?

Cum corallorum præparat. &c.) Sed nihil efficacius ad lactis corruptionem in stomacho præcavendam terrestribus corporibus, quęque absorbentium titulo passim insigniuntur. Ejusmodi sunt oculi cancerorum, testę calcinatę, margaritę omnes, matres perlarum, coralla. Coralla ut ceteris omnibus anteponam, facit potissimum ea ratio, quod præter terram copiosam oleo bituminoso, & balsamico cum eadem arte conjuncto feta sunt, ut testatus est Cl. Geoffroy (1). Hinc corpus ingressa qua occasio fert non modo restituere tonum viscerum valent, sed & acres succos, unde crebro sanguinis crasim vitari contingit, ebibere, ac fluxum sanguinis cohibere.

Plures autem corallorum præparationes recensentur ab Auctoribus: magisterium, syrupus, sal, tinctura. Quibus tamen præparationibus corallum adeo mutatur, ut novam omnino, ac diversam a naturali indolem acquirat. Quam non mutationem subierit corallum, si acidis liquoribus solvatur,

&

(1) tom. 1. mat. medic. &c.

& alchalinis precipitetur, quæ præparatio magisterium corallorum appellatur? Si de sale corallorum sermo sit, nihil est aliud, quam crystalli oriundæ ex acido sale cum corallo per dissolutionem, & evaporationem conjuncto: tantum abest, ut vere sit sal ex corallis extractus. Quænam corallorum tinctura, si & tartarus, & vitriolum album, aliaque ejusmodi ad eandem extrahendam exhibeantur? Imo spiritus vini commune menstruum in usum vocatur. Qui experimenta hæc sumunt, colore corallorum eleganter purpurecente delectantur, eumque a corallo repetendum esse existimant. Verum quid quod non tam a corallo colorem, & vim obtinet, quam a menstruo, aut aliis rebus, quæ corallo consociantur? Sed video jam quam varius futurus sit sermo illorum, qui tincturam anodyne corallorum Helvetii titulo insignitam adhibent, quæ sit additione sal. volatil. tartar. flor. benz. camphor. croc. præsertim vero Opii ea ratione, qua basis ejusdem dici possit, unde ad fluidorum, solidorumque motum nimium compescendum, ac sanguinis immodicas evacuationes cohibendas valere plurimum reputatur. Licet haud inficias ire ausim, præstari id posse a tanto medicamento, præstari tamen propter opium facile judicaverim. Quod si ita res habeat, auctor essem, ut vel vini spiritu tinctura ex opio eliceretur, vel per simplicissimam aquam (quo pariter menstruo extrahi patitur) sicque labor omnis in tincturis corallorum obtinendis chymicis subtraheretur. Quid non præstitit Laudano illo suo liquido in hisce morbis Sydenhamus? Quid non præstat opium crudum, torrefactum, aut alio quovis modo præparatum?

Ne autem medicamentis ex opio desumptis ad sanguinem suppressendum utamur, facit experimentum Cl. Stancarii (1), quo compertum est, magnam cum ex vitriolo, tum ex opiatis sanguini e vena extracto affusis mutationem sequi, quam si afferant ubi per os assumantur, periculum est, ne gravissima detrimenta in ægrum emanatura sint. Sola porro coralla tenuissime trita, & super porphyritem in alcohol redacta, quæ coralla præparata dicuntur, tutissima sunt, æque atque efficacissi-

ma, ut Cl. Geoffroy (2) luculenter ostendit.

XV. *Juscula extremitatum pedum vituli, gelatinæ ejusdem, gum. arab. &c.*) Quid non fecere sola victus ratione Hippocrates, Celsus, Mercurialis, alique in curatione morborum? Ecquis est qui non videat, gelatinosa debitam sanguini consistentiam tribuere, tenues humores incrassare, atque edulcorare, vasa aperta conglutinare, atque hac ratione immodicos hæmorrhoidum fluxus certo, feliciterque debellare? Gum. Arabicum, Tragacant. & similia præterquamquod stomacho, qui plerunque in hisce morbis labefactatur, amica sunt, eundem majorem in modum corroborando, ac confirmando, præterea partibus suis mucaginosi acres nimis, mordacesque humores demulcere valent, tenuiores inspissare, vehementiorem motum compescere, vasa disrupta, atque exesa eadem ipsa mucagine obducere, & humorum acrimonia rodente præservare.

XVI. *Si obstructionibus imi ventris laboret æger &c. rhabarbaro &c.*) Tres indicationes potissimum occurrunt Medentibus hoc casu, sanguinem suppressendi, obstructiones in imo ventre referandi, serum superfluum in lymphaticis vasis subsistens, vel ex iisdem in cavitates effusum extra corporis confinia educendi. Quæ sanguinem suppressunt contraria iis sunt, quæ obstructiones referant, ac serum educunt. Quid ergo agendum in hac rerum angustia? Nempe sedulo perpendendum, quæ causæ morbi fuerint, qui effectus. Ab immodico e. g. hæmorrhoidum fluxu hydrops ortum traduxit, immodicus hæmorrhoidum fluxus ab obstructionibus viscerum imi ventris. Si obstructiones tollantur, quæ impedimento sunt, quominus sanguis libera circulatione per vasa mesaraica, ac venam portæ trajici possit, unde ad sedales venas ferri necessum est, easdem distendere plus equo, dirumpere, aut alio quovis modo aperire, nonne sperandum est, immodicum hæmorrhoidum fluxum atque abhinc prodeuntem hydropem profligatum iri? Ad obstructiones porro referandas cathartica, & emetica medicamenta passim commendantur. Hippocratis observatio est, cathartica turbationem, & dolorem circa hypochondria exci-

ta-

(1) loc. cit. (2) loc. cit.

tare. Quare eorum loco (1) vomitum singulis septimanis consulit, ut humores in primis viis herentes per superiora expurgentur. Ex hoc corpus peroptime habere subdit. Verum quidquid aliis hac super re videatur, solo rhabarbaro, si quid sentio, utendum traderem. Cum enim agatur de morbo, in quo non solum primæ viæ, hisque adjacentes partes, & viscera a viscidis, lentis, mucosisque quicquiliis expurgandæ sunt, sed etiam urinae promovendæ, & solidæ partes roborandæ, & leniter adstringendæ, nihil eodem efficacius, aut pro ægrorum opportunitate valentius. Nam præter purgantem, diureticam quoque, & leniter adstringentem virtutem eidem inesse accuratiorum practicum observationibus compertum est, utcumque affirmet egregius chymicus, & Academicus Parisiensis Boulducius, ne in rhabarbaro quidem tosto, atque in materia tincturæ per communem aquam extractione remanente certum ullum virtutis huiusce adstringentis indicium per sæpe repetita experimenta habere potuisse.

XVII. *Horum dierum intervallo tartarus vitriolatus &c.*) Tartarus vitriolatus sal quidam falsus est ex sale tartari, & spiritus vitrioli portione emergens, qui leniter incidendo, & aperiendo operatur: propterea eximius illius usus est, ubi humores crassi, viscidique sic alterandi sunt, ut per vasa libere moveri queant, ac circulo restitui, & superfluum serum per urinae vias educendum. At, inquis, aperiencia medicamenta quantumvis mitissima immodicas quascunque evacuationes augere valent: ergo ab aperiencia abstinendum est. Recte quidem, nisi emolumenta, quæ ex usu aperiencia medicamentorum percipiuntur, majora sint damnis, quæ ab iisdem afferri queunt. Si majora sint, quid sit tandem, cur abstineas omnino non video. Dum mucosas sordes abstergis, obstructions reseras, nonne morbi causam removes? Remota morbi causa, morbus tandem corrumpat necesse est.

XVIII. *Succi plantaginis, urticae &c.*) Plantago, hederæ terrestris, & similes plantæ præter vulnerariam, ac balsamicam, eamque mitem, ac blandissimam, virtutem diureticam etiam sortitæ sunt:

hinc in immodico hæmorrhoidum fluxu, cui pedum ædematosi tumores supervenerunt, nobilissima si quæ alia medicamina existunt. Non solum enim sanguinem suppressere valent, sed blandissime attenuando, serosasque partes per urinae vias educendo obstructionibus, si quæ sunt in imo ventre, atque hydropi opitulari. Diureticam præ ceteris plantis plantaginis facultatem novere Cl. Majerne, & Willisius, propterea ejusdem succum concretum, & inspissatum in hydropo summis laudibus extulerunt. Quid opus est pluribus? Cum sale quodam ad nitrum accedente experimentis Cl. Boerhaavii (2) fætam esse compertum sit, satis habes, quo statuere possis, prædictis muneribus obeundis oppotunissimam existere.

XIX. *Quid mali verendum ex usu aquarum acidularum &c.*) Fortasse vix alio ordine fluxum hæmorrhoidum nimium ab obstructionibus imi ventris pendentem cohiberi melius deprehendes. Acidulæ enim dum sanguineam massam lentis, viscidisque humoribus inquinatam, atque impeditam attenuant, atque expediunt vasa ad hepar, & mesenterium pertingentia, vasorum præterea eorundem, atque sanguinis texturam eo redigunt, ut illa ad numerum pateant, hic vero per destinatos a natura meatus, ac ductus ubique, & æquabiliter fluat, ex quo tandem fit, ut remisso sanguinis motu, qui prius in sedales venas impetum dederat, cruentæ excretionis occasio deficiat. Adde, ipsas venas laxatas jam vimineralium partium corroborare, & fibris qua fieri potest tonum restituere; hinc sanguinem in iisdem hærentem validius, & fortius se se contrahentibus dimoveri contingit, circulo restitui, atque hac ratione morbi recidivam præcaveri.

XX. *Referatis obstructionibus ad lac &c.*) Lac ubi cachecticus sit eger, obstructionibus laboret, ac sanguis nimis aquosus peccet, solutaque sit ejusdem compages, ferri minus solet. A stomacho enim vel congrue, ac rite solvi nequit, ac digeri, vel libere in sanguinis massam invehiri, unde diuturna in ventriculo, atque intestinis mora facile acescit, ac corrumpitur, vel ubi in massam sanguinis pervenerit, solidas

(1) 4. de vict. rat. (2) Chym. t. 2. p. 22.

das partes magis magisque relaxat, sanguinem humoresque inertes ad motum reddit, quo fit, ut morbus augeatur, aut confirmetur. Quare salubre practicum consilium,

obstructiones prius remove, ut optato fine potiri valeamus. Conf. com. in aphor. 16. cap. 8.

C A P U T VIII.

De affectione Hypochondriaca.

I. **A**ffectionis Hypochondriacæ duo sunt gradus: alter convulsionem in extremitates nervorum, qui viscera in Hypochondriis sita perreptant, alter vero circa principia eorumdem inductam pro causa agnoscit.

II. Illi ansam præbet chyli aciditas, viscido-acres irritantes sordes in primis viis, inque proximis visceribus hærentes propter salivæ, succi pancreatici, biliosi, & qui a ventriculi, & intestinorum glandulis extillant, solidarumque partium ad chyli elaborationem concurrentium vitia; huic vero sanguinis, ac spirituum vitiosa diathesis, ac valde sensilis nervosi generis constitutio propter vitia primarum concoctionum sanguini communicata.

III. Vitiatam sanguinis, ac spirituum diathesim succorum, & partium ad chyli elaborationem concurrentium vitium perpetuo sequitur, hinc morbus intenditur.

IV. Causæ antecedentes, & externæ sunt prava victus ratio, ciborum scilicet crudorum, fumo induratorum, leguminum, lacticiniorum abusus, vel etiam bonorum, ac laudabilium, præsertim si dentibus non triturentur, diurnæ quævis animi, mentisque curæ, studia intensa, hæmorrhoidum suppressio, aliæque huiusmodi.

V. Prodit se primum malum hypochondriacum ciborum fastidio, inappetentia, aucta quandoque fame, rerum insuetarum, & incongruarum appetitu, ructibus copiosis acidis, austeris, amaricantibus, flatibus, borborygmis, stomachi, & intestinorum inflationibus, tensionibus, doloribus, cardialgiis, colicis, tumoribus sub costis spuris, in sinistri hypochondrii regione conspicuis, vomendi conatibus, quos vomitus ipse viscidarum sordium non raro excipit, gravioribus jejuno stomacho, & a pastu, alvi duritie, interdum alvi fluxu, copiosa salivæ excretionem.

VI. Accedunt mox capitis dolores, tremores, anxia deliria, animi angores, cogitandi, reminiscendique impotentia, somni perturbati, terra insomnia, vertigines, mem-

brorum tremores, ac subsultus, cordis palpitantes, deliquia, dolor regionem renum quandoque occupans, ac calculum mentiens, urinæ tenuis limpida copiosa excretio, improvvisa ejusdem suppressio, tussis sicca, pectoris angustia, spirandi difficultas, quam globi ad fauces ascendentes, & strangulationis sensus quandoque excipit, quibusdam suffumigiis mitescens, animi vero commotionibus gravioribus recrudescens.

VII. An spirituum ataxia a debiliore eorumdem crasi hypochondriacæ affectionis unica, & constans causa?

VIII. Si res mihi sit cum agro laxioris habitus, temperamenti, ut ajunt, frigidi, innappetentia insigni laborante sine febre, atque hypochondriorum aestu, contentus sum salibus lixiviosis absynthii, centaur. minor. agrimon., vel tartar. solub. terra sol. tartar. tart. vitriol. a $\mathfrak{z}$ ii. ad $\mathfrak{z}$ i. ex juscule junioris pulli propinandis ad multos dies.

IX. Si præpollentis acidi indicia se prodant (sunt autem aucta fames, ventriculi morsus, rerum insuetarum, & incongruarum appetitus, ructus acidum spirantes) pulvere Wedelii absorbente, dempto eidem vitriolo, ad $\mathfrak{z}$ .s. uti expedit.

X. Alterutrum horum adhibeam, levem infusionem rhabarbari quolibet tertio, vel quarto die exhibeo in hunc fere modum paratam. $\mathfrak{M}$. Rhabarb. elect. in taleol. incis. $\mathfrak{z}$ ii. tartar. vitriolat. vel solubil. $\mathfrak{z}$ i. $\mathfrak{M}$. infund. per xxiv. horas super cineres calid. in aq. font. unc. vi. Coletur postea, & leniter exprimatur liquor. Colaturæ addatur syrup. flor. persicor. unc. i. pro una, & sic pro aliis.

XI. Primo vere suc. optim. depur. Fumar. Sonch. Agrim. Tarax. Melis. ad unc. iiii. ex juscule tenerioris pulli uti præstat, vel extra veris tempus suc. condensat. ad $\mathfrak{z}$ ii., superbibendo levem decoctionem earumdem plantarum; vel sero Caprino depurato, ac macerato cum herbis supradictis ab unc. x. ad lib. i. diu repetito.

XII.

XII. Hisce Martialia succedant. Si acidum mucosis quifquiliis praevaleat limatura maris .s. super lapide porphy. laevig. a gr. x. ad xv. ex suc. concret. absynt. aut ejusdem conserva, superbibendo serum depuratum, vel destillatum cum iisdem plantis.

XIII. Si mucus iners praedominetur, syrup. Kalybeatus Willisii ab unc. .s. ad unc. i. .s. vel tinctur. mart. acido extract. aut tartarizata a ℥ i. ad ℥ ii. cum sero lactis depurato, vel destill. ut supra, per xxv. circiter dies.

XIV. Uti salium digestivorum, sic succorum, & martialium usui rhabarbari usus intermiscendus. Validior purgatio mala.

XV. Praevalente muco inerti, & alvi stipticitate urgente, ut summum pillul. tartar. Bont. a ℥ .s. ad ℥ i. vise sunt convenire, dummodo ad hemorrhoidum fluxum proclives non sint acri.

XVI. Opportuno tempore ad aquas acidulas deveniendum, tandem ad lac asininum.

XVII. Cibi simplices sint, ab acidis, a vino aeger abstineat, praesertim dum lacte utitur. Tincturam absynt. calamint. menth. elix. propriet. Paracel. vitriol. Minsicht. aliaque in vomitu ad stomachum corroborandum adhibeat, vel ex decocto Caffè mane in deliciis habito, eaque frequenter anni decursu.

XVIII. Si aeger siccioris, & calidioris sit habitus cum hypochondriorum aestu, tensione, pulsus duritie, febre solo ol. amygd. dulc. vel pulp. Cass. ejusque conserv. , vel ut summum sero lactis caprino depurat. ad Lib. i. cum magnes. aut tartar. solub. ℥ ii., nec non Clysteribus ex decoct. bord. ex lact. & butyro, aut decoctione emol. & ol. Amygd. dulc. lilior. , & similibus contentus sum.

XIX. Primo vere suc. optime depurati Portulac. Cichor. Endiv. Fum. Acetof. Acetofel. Borrag. , vel serum lactis cum iisdem suc. destillat. vel leves decoction. plantarum addi. ad grat. sapor. syrup. acetof. simplic. vel Oxymel. ab unc. .s. ad unc. i. visa sunt convenire.

XX. Aestuosa tempestate ad balnea aquae dulc. ad aquas Willenses, Nocerian. vel Acidul. longe a fontibus, vel aq. dulci temperatas deveniendum.

XXI. Tandem ad lac asininum ab unc. vi. ad x. una cum sequenti pulv. ℥. Ocul. cancror. prap. matr. perlar. ebor. margarit. prap. Tom. III.

specier. diamargar. frig. a p. æ. f. pul. a ℥ .s. ad ℥ i. exhibend. nec non omni finita medicatione ad sequens electuarium loco tincturae absynthii aliorumque calidorum, quae in prima hypochondriacae specie locum habent. Sit autem. ℥. Confect. alcherm. unc. i. pulv. e chel. cancror. ras. cor. cer. Ebor. margarit. prap. specier. letificant. Galen. a ℥. ii. M. cum syrup. de cortic. citr. q. .s. f. electuar. ad ℥ ii. propinandum, superbibendo aquam suc. buglos. borrag. melis. flor. tunic. q. .s.

XXII. In quacumque mali hypochondriaci specie motus corporis moderatus, equitatio praesertim, peregrinationes, venationes instituantur. A quibuscumque mentis laboribus a pastu praesertim abstineat aeger, hilaris vivat, & si fieri potest sola victus ratione gubernetur.

CAPUT VIII.

De affectione Hypochondriaca.

I. **A**ffectionis Hypochondriacae duo sunt gradus: alter convulsionem in extremitates nervorum &c.) Mali hypochondriaci, aut huic persimilis meminisse videtur Hippocrates sub nomine morbi siccatorii, & ructuosi (1). Idem postea a Diocle Carystio apud Galenum (2) paulo accuratius descriptus invenitur. Viscera autem, quae in hypochondriis sita sunt, nomen eidem dederunt, quod ab hisce potissimum laesis, ac labefactatis oriri reputaretur. In proximis vero laesionis causis assignandis orta litigia. Mitto Veterum quorundam opinionem, qui eandem a jecoris intemperie calida, ventriculi vero frigida commenti sunt, atque illorum, qui Lienem tartareos, atros, melancholicos, atque atrabilarios succos generantem accusabant, ceu quae Recentiorum Medicorum studio jamdudum explosae, atque e scholis ejectae fuerunt. Recentiores nonnulli Graafium, & Sylvium sequuti, progressi longius acidum pancreatis nimis austerum vitiose in intestinis cum bile effervescentem causam voluerunt. Fieri enim id minus posse, quin flatus, & vapores eleventur, qui cum sint valde acres, abdominis, & hypochondriorum dolores excitent. A vitio primarum viarum decursu temporis sanguini communicato ipsius san-

L

gui-

guinis crasim vitari, hinc alia, atque alia deinceps symptomata gravissima exoriri. Cui quidem opinioni quantum adstipulandum sit, liquet ex supra allatis de intestinorum dolore (1), ubi succum pancreaticum cum bile effervescente nullo modo posse ostendimus. Longe maxime dissentire ab omnibus visus est Willisius affectum huncce ad motus convulsivos revocans, atque asseverans ejus causam esse inordinatum, ac confusum spirituum animalium motum circa nervorum principia existentem, propter admixtionem particularum heterogenearum, quæ particule heterogeneæ spiritus una secum in canales nerveos deducunt, & in viscera imi ventris, atque in universum corpus cæco impetu irruentes symptomata, quæ affectionem hypochondriacam constituunt, procreare valent. Firmis adeo, validisque rationum momentis sententiam hanc confirmavit, illustravitque, ut plerisque medicorum ad eandem ceteris omnibus anteponendam excitaverit (2). Et sane quin proxima, & immediata causa affectionis hypochondriacæ a convulsione repetenda sit, nemini dubitandum est. Convulsionem tamen excitari perpetuo propter vitia sanguinis, ac spirituum tantum abest, ut credam, ut in contrariam sententiam facile inclinem. Cum enim saltem inter morbi initia symptomata se prodant, quæ viscerum tantum in hypochondriis contentorum, præsertim illorum, quæ ad chylosim sunt comparata, offensas manifestant, ad credendum vehementer adducor, affectionem hypochondriacam quandoque a convulsione in extremitates nervorum viscera in hypochondriis sita perreptantium inducta pendere, eamque primum affectionis hypochondriacæ gradum constituere; decursu vero a convulsione circa principia nervorum excitata, quæ alterum quasi gradum constituit. Hac de re plura infra dicemus.

II. *Illi ansam præbet chyli aciditas &c. propter salivæ, succi pancreatici &c.* Quo modo in extremitates nervorum viscera in hypochondriis sita perreptantium convulsio excitetur, facilius innotescet, si modum, quo naturalis chylicatio peragitur, prius exposuero. Duo autem conspirare videntur, salivæ, succi eidem analogi a glandulis ventriculi extillantibus, biliosi, pancreatici,

aliorumque in intestina confluentium debita copia, vis, energia, nec non ventriculi, & adjacentium partium maxime respirationi inservientium motus, elasticitas, robur. Ut appareat totum concoctionis ciborum negotium hisce duobus potissimum peragi, silentio prætereundum non est, singulari providentia factum fuisse, ut alimenta (supponimus jam apta esse ad mutationem illam subeundam, quæ chylosis dicitur) quæ nutritioni Animantium inservire debent, artis primo adminiculo varie præpararentur, hinc diversa attritione, coctura, mixtura cum aliis fluidis aptiora redderentur ad eandem mutationem, quæ in humano corpore fieri debet, subeundam. Cibi vero sic mutati alias in ore mutationes subeunt, masticatione primum, qua conscinduntur, deinde morsu atteruntur, & adjuvante præcipue motu lingue muscoli in omnia volubilis, atque ad omne punctum oris applicabilis sic trituri cibus salivæ, liquidis aliis, humoribusque illuc confluentibus permiscetur, a quibus majorem attritionem, & solutionem nacti versus fauces protruduntur, occlusaque laryngis rimula, & pharynge dilatata deorsum pelluntur in œsophagum juvante motu peristaltico fibrarum miro quodam modo œsophagi tunicas investientium. A glandulis ventriculi, sive, ut aliis placet, ab arteriis, a nervis secernitur humor quidam, quem non acidum, sed leniter salsum cum Boerhaavio plerique faciunt. Huic humori denuo affusi cibi, aquea ejusdem parte levigantur, in fluorem solvantur, salina vero penetrantur, scinduntur, usque dum reliquiis ciborum, & calore loci conspirantibus nova semper saliva ex ore, œsophago, atque ex ventriculi tunica affluente perpetuo agitentur, macerentur, attenuentur, diluantur. Jam membranam ventriculi carnosam, seu musculosam fibrarum vario ordine, & quasi inextricabili donari, ut quedam quasi circulares a parte superiori ad inferiora descendant, aliæ in superiori ventriculi parte inter utrumque orificium, aliæ a sinistro latere ad dexterum oblique excurrant, quædam orificia ambiant, perspicuum est. Huic vim, & robur inesse summum ad alimenta intus contenta valide premenda, terenda magis, magisque attenuanda nemo unus dubi-

(1) *com. in aph. 5.* (2) *cap. 11. de morb. convuls.*

dubitaverit, qui certis observationibus edoctus compertum habuerit, quædam animalia masticatione carentia ventriculos habere, qui musculis firmis adeo, densisque donantur, ut aliquibus in locis plures uncias crassitudine sua exequant, ut propterea eosdem in Gallo Indico Cl. Borellus (1) cum potentia librarum 1350. comparaverit. Huc accedit compressio assidua, & alterni diaphragmatis musculi firmi, ac robusti, nec non musculorum omnium abdominalium ictus. Huc vibrationes violentæ Aortæ suppositæ, huc pressiones innumere tot arteriarum ventriculi, omenti, pancreatis, lienis, & aliorum viscerum. Hisce enimvero Archibaldus Pitcarnius, & Dominicus Hecquetus ejusdem discipulus tantam solvendi cibos inesse efficaciam existimarunt, ut fluida humoresque in ventriculum confluentes vix in laboris partem vocaverint, qua in re tamen multis minus placuere. Quid de aere dicam? Aerem in ventriculo rarefactum solvendis alimentis quammaxime tribuere liquet ex consideratione machinæ D. Boylei pro digestionem a Papino descriptæ, qua sola vi aeris rarefacti parvi liquidi interventu ossa ipsa durissima pastæ ad instar mollescunt. Quibus omnibus materia semper evadit mollior, levigatur, in fluorem solvitur, cinericius colorem inducit, & per pylorum in intestina protruditur, donec tenaciora a priore opera residua continuatis diu, agentibusque iisdem causis, tenuiorem semper sui partem dimittant, & durissima tandem exsucca omnino reddita forma adhuc fere pristina coherente fere integra expellantur. Accurrens bilis, & succus pancreaticus in duodenum chylosæ massæ admiscuntur, & aquea oleosis immiscendo, penetrando, scindendo, ulterius diluendo, fluidiorem, mobiliorem, levem reddendo partium feculentarum separationem promovent, ut purus chylus per lactea in massam sanguinis propellatur. Quæ fere Boerhaavii, Cyrilli, aliorumque sententia fuit, quam saniores Medici, Chymicorum opinione relicta, utcumque Vieussenius, Astrucius, Andryus, Mangetus, Vallisnerius, alique strenue illam defendant, sunt amplexati. Et sane qui sibi libentissime blandiri velit, vix in eandem ire poterit, si illud vel leviter tantum mente volutaverit, suc-

cum illum acidum, quem secerni putant in corporibus animalium analogum liquoribus acidis, a quibus corpora durissima facillime dissolvuntur, qui succus aculeis ciborum meatus, ac poros penetrando, scindendoque ciborum coctionem perficiat, multis quidem corporibus dissolvendis parem esse, non omnibus, & singulis. Videmus enim acida sanguinem, lac, aliosque cibos coagulare. Deinceps si succus ille acidus alimenta intus contenta penetrando, scindendo dissolvit, quid est cur ventriculi fibræ exquisito sensu præditæ nullam offensam patiantur, & in omni chylosi stomachi subversiones, doloresque non subsequantur? Rationem experientia confirmat. Ventriculi enim Animalium ab aliis Animalibus ingesti egregie concoquuntur, & digeruntur. Quænam autem ratio, propter quam liquores illi acidi in membranosas partes extrinsecus advenientes agere debeant nullam ventriculi fibræ noxam inferentes? Argumentum, quod nescio an cæteris omnibus anteponam paucis habeto. Volunt Chymici in ventriculo adesse succum acidum volatilem, alchalicum vero ab alimentis assumptis intus ferri; cum vero acida volatilia cum volatilibus alchalicis permixta fermentationem ineant, ut ex chymicis observationibus constat, colligunt, acidum ventriculi in alchalicum agere. Verum si quid sentio, difficultatem offendunt, quam declinare si velint, non facile possint.

Videmus enim alimenta, in quibus acidum abundat, egregie concoqui, optime dissolvi. Ab acido ne dissolvuntur? Nemo illorum id facile concesserit. Acidum enim, si eosdem audimus, in alchalicum, non in acidum agit. Quæ sane omnia effecerunt, ut chymicorum de ciborum coctione doctrina tamquam commentitia a plerisque damnata sit, atque omnino rejecta. Archibaldi Pitcarnii, & Dominici Hecqueti de ciborum tritu sententiam mancā esse ex supra allatis etiam me tacente facile omnes intelligunt. Cum igitur & salivæ, & succi pancreatici, & bilioli, & qui a glandulis ventriculi, & intestinorum extillat debita copia, vis, energia, solidarumque partium debitus tonus ad chyli elaborationem, perfectionemque necessario concurrant, fit ut quotiescum-

cumque illorum defectus adsit, vel inertia, istarum vero atonia peccet, alimenta quantum opus est non terantur, eorum sulphur ramosum soluto sale non dissolvatur, & chylus acidus, & crudus conficiatur, qui nervearum fibrillarum, quibus totus ventriculi, & intestinorum canalis contextus est, convulsioni, spasmo, atque malo hypochondriaco ansam præbet. Præcipuam causam, & efficientem acidi esse salem, qui terrestribus, sulphureisque partibus magna ex parte secretus valde acutus est, & sal primigenius a chymicis vocatur, experientia demonstratum est. Liquor enim acidus ex vegetabilibus non fermentatis per destillationem educitur non ob aliam causam, nisi quod sal eorum primigenius magna ex parte a terrestribus partibus, & a sulphure per destillationem secernitur; terrestres enim partes cum gravissimæ sint, nunquam attolluntur in alembico, sulphur vero cum ramosum, & valde implexum sit corpus, difficile a mixtorum vinculo expeditur. Quo patet, alimenta male trita soluto sale, non sulphure, chylum acidum præbere.

Huic vero sanguinis, ac spirituum vitiosa diathesis &c. propter vitia primarum concoctionum &c.) Jam vero ubi chylus male elaboratus, crudus, viscidusque, atque abhinc prodeuntes viscido-acres irritantes sordes per venas lacteas in sanguinem propellantur, eundem pariter vitari debere manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari. Nimirum acidum non generant quidem vasa (quo loco quæstio occurrit inter chymicos, & mechanicos longe gravissima) sed a stomacho generatum, aut ab acido factas concretiones conservant, præsertim si & ipsa atonia laborent, quo fit ut sanguis segnier moveatur, concretionisque ab acido factæ difficulter solvantur; hinc dissolutio illius nexus, ac vinculi, quo pro optima valetudine constituenda alligari mutuo, & firmiter conjungi debent varia illa genera partium, quibus cum fluida nostri corporis, tum solida componuntur; hinc oleosarum, ac balsamicarum depressio, acidarum exaltatio, solidarum vero ea constitutio, qua liquidorum per easdem excurrentium impressiones vel levissimas quasque recipere valeant; hinc totius nervosi gene-

ris convulsivæ contractiones, hinc malum hypochondriacum ex totius corporis intemperie. Quo magis patet, unam esse affectionis hypochondriacæ causam, locum tamen primario affectum differentiam facere. Quod & de plerisque aliis morbis dicendum, ut Hippocrates (1) testatus est, inquiens: *Morborum omnium unus, & idem modus est; locus vero ipse eorum differentiam facit; quare videntur quidem morbi inter se nihil simile habere, propter diversitatem scilicet locorum, cum sit tamen una morborum omnium & species, & causa quoque eadem.*

III. *Vitiata sanguinis, ac spirituum diathesis, succorum, & partium &c.*) Quoniam sanguis proxima est liquorum omnium materia, spiritus vero per nervos ad organa eorundem secretionibus dicata transmittuntur, cum a naturali crasi, & temperie recesserint, succos pariter ad chyli elaborationem concurrentes, salivam scilicet, succum pancreaticum, biliosum, & qui a glandulis extillat, a naturali constitutione aberrare debere, pravos, vitiososque separari, solidas vero partes prædicto muneri obeundo dicatas debito, æquali, & ordinato spirituum influxu destitutas atonia corripere, inæqualiter tendi, aut alia ratione affici, qua optima alimentorum solutio, maceratio, perfecta chyli elaboratio pervertatur, unde chyli ipsius, & sanguinis, & spirituum vitia augeri, & morbus intendi debet, adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla.

IV. *Cause antecedentes, & externe sunt prava victus ratio, ciborum scilicet crudorum &c.*) Quæcumque vel solidarum partium tonum, vel succorum ad chyli elaborationem concurrentium crasim vitare valent, atque hinc insigne chylicationis opus evertere, ea affectioni hypochondriacæ producendæ opportunissima existunt. Huc spectat ciborum crudorum, acidorum, fumo induratorum, & similium abusus, qui solutioni majorem in modum resistentes, membranarum ventriculi tonum labefactare valent, succorum vero vim infringere, atque ineptos suis muneribus humores constituere, unde chylosim facile depravari contingit, viscido-acres irritantes sordes generari, quæ extremitates nervorum viscerum in hypochondriis contentorum irritando

rando innumeras fere læsiones pariunt. Quo loco minus mirari subit, Blanchardum (1) affectionem hypochondriacam morbum Frisii familiarem pronuntiasse, quod pisces, lacticiis, & acetariis abutuntur. Quidni liceat conjectare, longe graviolem, frequentioreque esse morbum, quam antea unquam fuerit, ut liquet ex Veterum Scriptorum monumentis, præsertim Dioclis Carystii (2), ac vix ullos hodie reperiri homines, qui eodem se immunes esse gloriari possint ob id potissimum, quod voluptatem in vitium gulæ vertunt? Quem pessimum morem altiori voce damnavit, & e medio quantum illi fas fuit tollere conatus est Cl. Tozzi in praxi, quo loco, *Idque fortasse*, inquit, *ab intemperantia in victus ratione a tot, tantisque gulæ libidini- bus, itemque ex acidis, gelidissimisque potio- nibus iteratis, atque præpostere, importune- que sumptis jejuno stomacho, a pastu, æsta- te, hyeme, etiamsi nulla sitis urgeat, alia- que necessitas cogat citra quascumque corporis exercitationes.*

Vel etiam honorum, ac laudabilium, præ- sertim si dentibus non triturentur &c.) Cibi quicumque sint, si nimia quantitate inge- rantur, stomachum nimis gravant, atque molestiæ eidem sunt, unde nausæ, irriti vomendi conatus, aliaque ejusmodi subse- quuntur. Quod quidem duplici ratione contingit, vel quod corrumpuntur, & sti- muli vim acquirunt, vel quod inconcocta remanent, & moleste pariter ventriculum afficiunt. Utrumque, aut alterutrum con- ringat, manifestum est, cum solidas partes, tum fluidas ad chyli elaborationem concu- rrentes facile vitari, chylicationis opus everti, sordes acres, vellicantesque genera- ri, quæ extremitates nervorum vellicando hypochondriaca pathemata progignere va- lent. Quid si dentibus non triturentur ali- menta? Primam digestionem fieri in ore vel lippis, ac tonsoribus notum est. Hinc peti potest ratio, propter quam senes e- dentuli, quibus alimenta non satis ore tri- rantur, difficiliorem habeant concoctio- nem, atque affectioni hypochondriacæ sint plurimum obnoxii.

Diuturnæ quævis animi, mentisque curæ.) Nihil frequentius medentibus occurrit, quam graviores stomachi, & intestinorum subversiones a diuturnis assiduisque animi

curis. Spiritus animales in cerebro detenti minore vi, ac copia per nervos ad partes transmittuntur, unde solidarum partium, fluidarumque ad chyli elaborationem concu- rrentium texturam eo redigi contingit, ut impar omnino sit ad optimam ciborum coctionem, ac laudabilem chylosim perficiendam, illarum quidem propter defectum pristini elaterii, istarum vero ob viscidita- tem, inertiam. Cum enim viscera fere omnia in imo ventre sita, vel insigni glandularum aggregatu componantur, cujusmo- di sunt Hepar, Pancreas, ac Mesenterium, vel tunicis, in quibus pariter glandulæ copiosissimæ inseruntur, uti sunt ventriculus, intestina, quæ glandulæ juxta diversam structuram, situm, magnitudinem, motum naturalem, tum extrinsecus advenien- tem, a pressione scilicet externarum par- tium, musculorum, & adjacentium visce- rum diversos succos, humoresque ad chyli elaborationem concurrentes separant, fit ut debilius sese contrahentibus fibris, qui- bus eadem viscera contexta sunt, liquo- rum, seu fermentorum eorundem secretio- nes non solum imminuantur, sed ejusdem activitatis non sint, unde chylum male e- laborari contingit, nec ab excrementitiis sordibus optime depurari, acres, vellican- tesque sordes in primis viis colligi, atque hinc prodeuntes nervearum fibrarum spas- mos, atque hypochondriaca pathemata ex- citari. Aptè cadit in hunc locum, quod tradidit Baglivus, dum ait: *Qui laborant animi pathemate, potissimum corripuntur solent morbis ventriculi, ut inter cæteros observavi in mærentibus, qui conqueruntur primo de languore ventriculi, mox inappetentia, oris amaritie, siti circa horas matutinas, cru- ditatibus, flatibus, & tensionibus hypo- chondriorum.* Cæteras affectiones, quæ ex assiduis animi, mentisque curis exoriantur, descriptas videsis in Fernelio, Sa- lomone (3).

Studia intensa.) Ea est inter viscera imi ventris, ventriculum præsertim, in- testinorumque canalem, & Cerebrum con- nexio, ut una parte affecta altera quoque afficiatur, atque omnes simul, & perpe- tuo malorum, bonorumque participes sint, ut docet Hippocrates: *Stomachi subversio cerebri consumptio.* Quæ res Helmontium ad credendum vehementer adduxit, sentien- tem

(1) p. 2. prax. cap. 6. (2) loc. cit. (3) proverb. 17. & c. 15.

tem animam non in cerebro, sed in ventriculo, præcipue superiore ejusdem orificio, quod innumeris nervorum propaginibus donatur, collocandam esse. Id quod contingit non tantum ob mirabilem nervorum consensum, sed etiam propter insignem digestionis ciborum negotium, cui sane cerebrum ipsum spiritus per nervos ad ventriculum, & huic inhærentes partes, ac viscera transmittens inservire certo certius habendum. Hinc sapienter admodum, prudenterque Cornelius Celsus loquens de iis, quibus caput debile, atque infirmum est, parum alimenti, idque facilis concoctionis exhibendum esse præcepit, atque omnium quemcumque vel levissimum etiam imaginandi mentis laborem prohibendum. Tenuissima enim nervea filamenta, quibus cerebrum contextum est, tensa esse non possunt, quin uberiori spirituum influxu vigorentur, quod sine aliarum partium nervosarum, maxime chylicationi inservientium laxitate insigni fieri non posse adeo manifestum est, ut curiosiore explicatione nullatenus indigere putem. Quid quod anxia, ac morosa studia spiritus ipsos consumant, ut Vossius (1), & Vedelius (2) testati sunt? Quo loco minus mirari subit, Ciceronem summa fuisse corporis gracilitate, & infirmitate ob assiduas meditationes, & lucubrationes, quas in vita tantopere amavit, ut liquet ex ipsius operibus, in quibus eorundem sæpissime mentionem facit; & Baronium, ut refert Janus Nicius Erythræus (3) ob assiduum studiorum laborem tabe pressum obiisse, qua cibos omnes utcumque nitidos, delicatos, suavesque ita fastidiebat, ut quotiescumque ad prandium, vel cœnam vocaretur, tamquam ad supplicium se rapi diceret. Si addas, litteratos homines curvo, inflexoque corpore cartis quasi incumbentes abdominis contenta multum sibi comprimere, ut egregie notat Ramazzinus (4), ac desidem, & sedentariam vitam agere, quo nihil potentius ad virium robur infirmandum, habes, quo ad credendum vehementer adduci possis, a studiis intensis ventriculi, & viscerum chylicationi inservientium tonum labefactari, atque hinc malum hypochondriacum exoriri.

Hæmorrhoidum suppressio.) Inter multos

gravesque morbos, qui ex suppressis hæmorrhoidibus ortum traducunt, frequentissime occurrunt affectiones hypochondriacæ, quæ res ansam plerisque dedit ad credendum, insignem illum vasorum numerum a natura ita esse comparatum, ut materiæ unius alicujus, quæ sanguinem, ac cæteros humores inficere, atque inquinare posset, excretio haberetur. Et sane tot arteriolæ, ac venulæ mirum in modum circumvolutæ, in varios flexus actæ glandulam quasi alteram constituere videntur, cujus ope una cum sanguine sæculentæ materiæ secretio peragatur. Hinc nil mirum videri debet, Cl. Fernelium affirmasse, in aliquibus non raro e vasis hæmorrhoidalibus excerni materiem quamdam aqueam, viscidam, ab imperitis purulentam falso habitam, cum nihil sit aliud, quam sæculenta, atque impura materia, cujus excretionem tota sanguinis massa depuratur, unde innumeri fere morbi præcaventur. Si forte contingat, ut in sanguine eadem retineatur, ejusdem crasim, ac naturalem temperiem everti eo prorsus modo existimant, quo vinum perfectissimum quorundam corporum admixtione in acrum mutatur. Hinc acribus, vellicantibusque sordibus in cerebro congestis, atque in tenuissima nervea filamenta se se insinuantibus, altiusque penetrantibus convulsiones, affectionem hypochondriacam excitari. Quæ fere illorum sententia est, qui affectionem hypochondriacam a convulsione in principia nervorum inducta ex totius corporis intemperie repetendam esse pugnacissime sustinent. Quæ tamen minus probatur, commendaturque iis, qui hæmorrhoidalem fluxum aliunde, quam ab hoc fonte altius, ac subtilius commenti sunt. Non enim sanguinem sæculentum, aut materiem aliquam corruptam per hæmorrhoidalia vasa ejici existimant, sed bonum, ac laudabilem, cum videlicet copia peccans, vel crassus, viscidus, ac lentus non ea celeritate, qua per arterias advehitur, ab hæmorrhoidalibus revehitur; (quod quidem facile contingit ob meseraicarum venarum compressionem, debilitatem, tortuosum incessum, peculiarem venarum hæmorrhoidalium constitutionem, aliasque id genus alibi recensitas causas) unde in iisdem subsistens eadem

(1) *Idolatria Gentil.*

(2) *tract. de studior. intemperie.*

(3) *Pinacoth.*

(4) *de morb. artifi. de litter. morbis.*

dem majorem in modum distendit, disrumpit, vel acrimoniam nactus diuturna mora exedit, corroditque. Non alia porro meliori ratione affectiones hypochondriacæ explicari posse videntur a suppressis hæmorrhoidibus, quam quod sanguinis circulatio cum per hæmorrhoidalia vasa, tum mesaraica, venam portæ, & reliqua viscerum imi ventris perturbatur, stagnationes, infarctus, obstructionesque subsequuntur, unde succi biliosi in hepate, pancreatici in pancreate, salivalis in glandulis ventriculi, & intestinorum secretio inhibetur, vel plurimum saltem languescit, chylosis propterea pervertitur, acres vellicantesque sordes in primis viis colliguntur, quæ hypochondriaca pathemata excitare valent. Quamquam vero non hisce finibus tantum coerceri affectionem hypochondriacam facile concesserim, sed ex visceribus in hypochondriis sitis vitium postea sanguini communicari, ejusdem, & spirituum crasim vitari, atque alterari ea ratione, qua opus est ad universum nervorum genus mire percellendum. Quem statum alterum affectionis hypochondriacæ gradum appellare cur dubitemus?

V. *Prodit se primum malum hypochondriacum per ciborum fastidium.*) Rem ita se habere clarius apparebit, si singula symptomata, quæ inter initia primum, & in primo affectionis hypochondriacæ gradu, mox illa, quæ decursu temporis, & in altero gradu observari solent, juxta allatam hypothesin explicemus commodissime. Manifestum est omnium Medicorum consensu, præcipuam famis sedem, & fundamentum stomachum esse: Imminuta igitur eadem erit, id vel vitio membranarum ventriculi contingat, quæ propter atoniam impares sunt ad tristem illam sensationem, quæ ad famem naturalem facit, percipiendam, vel succorum gastricorum, qui propter defectum, vel inertiam ad easdem vellicandas inepti existunt.

Aucta quandoque fame.) Depravata chylosi fieri minus potest, quin cruditates generentur, quæ diuturna in ventriculo mora facta eam acrimoniam nanciscantur, qua membranæ ventriculi irritentur, vellicenturque, unde ad appetendum cibum Animal excitetur. Auctæ hujusce vellicationis causam ab acerrimo acido plerique repetendam esse contendunt. Verum ad

levem succorum gastricorum alterationem, mutationemve augeri posse famem facit potissimum exquisitus ventriculi sensus, unde levem quamcumque impressionem recipiendo opportunus existit.

Rerum insuetarum, & incongruarum appetitum.) Viri nisi hypochondriaci sint, nunquam depravato illo appetitu, quo absurdas res, & a natura alienas, cujusmodi sunt gypsum, vitrum, calx, stercus, & alia id genus avidissime, & cum voluptate ingerunt, corripuntur. Pica audit morbus iste. Tanta autem est rerum, quas appetunt, aviditas, ut nisi illis frui possint, languescant, & animo interdum delinquant. Mirum autem ingesta, licet omnino absurda, ne vel minimum quidem incommodi afferre. Quæ res ansam dedit nonnullis ad credendum, a cerebro potissimum causam depravati hujusce appetitus repetendam esse. Cum enim viderint quantus esset in cibos vel absurdos assumendos impetus, phantasiam corruptam, & depravatam esse putarunt, seu certas quasdam motiones in cerebrum, & appensos nervos induci, quæ certas rerum imaginationes in animum inducant, unde animal ad easdem assumendas determinetur. Recte hi quidem. Pro varietate enim harum motionum varius, ac diversus oritur rerum appetitus. Verum adversus hos pugnant alii, ac depravatum ventriculi fermentum depravati appetitus causam statuendum esse pugnacissime sustinent, citra quod mira illa phænomena, quæ passim in Pica laborantibus observantur, explicari nulla ratione posse. Celebris est historia apud Sennertum de muliere quadam cretam, & molares lapides contritos ad librarum pondus deglutiente, ne vel minimæ quidem læsionis notis apparentibus. Qui autem fieri potest, ut membranæ ventriculi cretas, & lapides diu sine noxa ferre possint, nisi depravatum sit ventriculi fermentum ea ratione, qua opus est ad res adeo pravas edomandas, ut qualitatibus suis non nocent? Nomine fermenti jam salivæ, succi a glandulis œsophagi, & ventriculi extillantæ affluxum illi intelligunt, quod figuram immutare, vel texturam dissolvere, vimque eorum corporum infringere valeat, quæ ceteroquin exquisitissimas ventriculi fibras scinderent, dilacerarent, aut simili modo molestissime afficerent. His ducti ratio-

tionibus depravatum ventriculi fermentum depravati appetitus causam constituunt. Quid ipse in re ardua, ac perdifficili sentiam paucis habeto. Non solum ventriculi fermentum, sed & phantasia, & organa gustui, & odoratui dicata male affecta depravati appetitus causa proxima sunt, ita tamen ut stomachus primum, deinde medullares cerebri fibræ, postremo narium, & linguae papillæ afficiantur. Ad hujusce rei statum melius intelligendum sciendum est, ab externis objectis sensibilibus aliquam in nervorum extremitates sensorium constituentium mutationem induci, quæ mutatio nihil aliud esse videtur, quam motio quædam, quæ ad cerebrum usque, & medullares ipsius fibras per continuatos nervos delata, peculiarem illis tremorem communicat respondentem objecto, & modo, quo exteriori organo applicatur; pro varia autem motionem varias ideas, & perceptiones in animum suscitari. Quibus sic constitutis licet colligere, a depravato ventriculi fermento motiones quasdam in ipsius membranas, & nervos excitari; quæ cum ad cerebrum usque perveniant, certas ciborum imaginationes in animum inducant, unde animal ad appetendum excitetur. Quoniam vero cibi absurdi sunt, & a natura alieni, necesse est, ut eæ motiones in ventriculum primum, mox in medullares cerebri fibras inductæ organis gustus, & odoratus communicentur, & cum papillæ linguae, tum membrana pituitariæ talem tonum, & tensionem habeant, ut motus qui inducitur a rebus absurdis sit illis consentaneus, ideoque jucundus, & suavis; e contra qui a rebus suavibus sit, dissentaneus sit, asper, & a sensibus alienus. Hinc nil mirum videri debet, si tam avidè cibos appetant quosdam, quosdam vero fastidiant, ab illis voluptate afficiantur, ab aliis ledantur.

Ructibus copiosis, acidis, austervis &c.) Ructus duplici modo fieri plerique opinati sunt, cum videlicet alimenta putrescunt, & nidorem contrahunt, & odorem fetidum, qualis ovorum corruptorum, vel sapore amaro inficiuntur, qualis est axungie rancidæ, olei amygdalar. dulcium, & nucum, deinde cum tota ciborum massa acidum saporem contrahit, nec rite fermentata volatilizatur. Hanc acidam, nidorofam illam appellant. Nidoro-

fam quidem a nimia sulphurearum, & oleosarum particularum quibus scatent alimenta, solutione, & exaltatione repetunt, hanc autem exsolutionem a bile acriori, ac nimis volatili ad ventriculum delata fieri arbitrantur. Acidæ cruditatis causam acidum digestivum totam chyli massam inficiens accusant. Verum cum coctio ciborum, ut supra ostendimus, non ab acido, vel quocumque alio humore tantum dependeat, corrumpere hanc opinionem perspicuum est. Satis porro superque esse duxerim, ut naturali everfa chylosi, diutius quam par est in ventriculo detineantur cibi, ac corrumpantur; corrupti enim, & putrescentes ructus acidos, acorem, vel quid simile spirantes progignere manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari.

Flatibus, borborygmis, stomachi, & intestinorum inflationibus, tensionibus &c.) Corrupti sic, ac putrescentes cibi succos reliquos in ventriculo, inque proximis visceribus inherentes inquinant, qui propterea nerveas fibrillas mordent, irritant, in spasmos agunt, canalem intestinorum præsertim in flexuris coarctant, ita ut ne aer quidem libere fluere possit, imo coercitus idem quaquaversum sese expandens, atque exitum quærens strepitus, ac sonitus adeo insignes in abdomine excitet, ut Æolus in Neptunum sævire videatur. Cum vero exire, & fluere libere nequeat, aer calore loci, & adiacentium viscerum sic rarefit, expanditur, ut membranas majorem in modum distendat, in tumorem elevet, ac nerveas fibras molestissime afficiat, unde abdominis tensiones, inflationes, dolores, aliaque ejusmodi gravissima symptomata subsequuntur.

Colicis tumoribus sub costis spurii in sinistro hypochondrii regione &c.) Colon ob insignes flexuras, quas in utroque hypochondrio sub costis spuriiis format, aere exitum nitente, vel mucilaginis viscido-acribus infarcitur, distenditur, in tumorem elevatur. En tumores sub costis spuriiis in sinistro hypochondrio conspicuos, doloresque ægros dire exercentes, quos multi minus docti affecto lieni tribuere non dubitarunt.

Vomendi conatibus, quos vomitus ipse viscidarum sordium.) Si acres, vellicantefque fordes in primis viis stabulantes nerveam

veam ventriculi, & intestinorum tunicam proritent, atque in spasmos agant, inverti facile eorundem motum contingit, hinc vomendi conatus, ac vomitum ipsum supervenire. Quod adnotavit Arabum Medicorum facile princeps Avicennas, qui (1) hujusce morbi effectus describens, quosdam esse, ait, quibus accedit dolor in fine spatii comprehensionis cibi in stomacho, & horum quibusdam dolorem non sedari donec evomuerint.

Graviores jejuno stomacho, & a pastu.) Dum stomachus cibus vacuus est, acres, vellicantisque sordes in ipsius membranas tantum, ac parietes vim exserunt, hinc aucto solidarum partium spasmu augeri morbum necesse est. Ingestis cibus, digestionem eorundem incipiente, turbas facile excitari perspicuum est, laxatas membranas moleste affici, atque omnia symptomata a pastu exacerbari. Quod præ cæteris indicasse videtur Hippocrates, quo loco hypochondriam (venit eidem morbi nigri nomine) describens (2): Fauces, inquit, & os ex vomitu incenduntur, dentes obstupefcunt, & quod vomitione rejectum est terram attollit, cumque vomuerit, paulo melius habere videtur, neque sine cibo esse, neque copiosorem cibum ingestum ferre.

Alvi duritie, interdum alvi fluxu, copiosa salivæ excretionem.) Nullum fere symptoma, quod affectioni hypochondriacæ magis commune sit, quam alvi durities. Quæ quidem duplici modo contingere potest. Vel enim pendet a viscidis, crassis, lentisque humoribus, ac mucilaginis sordibus intestinorum tonum enervantibus, atque eorundem canalem obstruentibus, vel a tali spasmodica constrictione, ut inepta sint ad fæces motu suo blando vermiculari expellendas. Si nervæ fibræ vellicentur, proritentur, aut alia simili ratione afficiantur, qua est opus ad copiosorem bilis, succi pancreatici, & qui a glandulis pejeranis extillat effusionem, alvi fluxum supervenire debere adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla: sordes porro istæ in primis viis, inque proximis visceribus inhærentes Mesenterii, Hepatis, Lienis, Pancreatis obstructionem gignunt, qua lymphæ secretio in iis locis impeditur, quapropter per vasa in os derivatur, os, & fauces inundantur, un-

Tom. III.

de copiosa salivæ excretio.

VI. Accedunt mox capitis dolores, tremores &c.) Ubi morbus altas in hypochondriis radices egerit, ac vitia in iisdem genita sanguini communicentur, spiritusque animales incongruarum particularum admixtione coinquantur, manifestum est, nervea filamenta cerebrum, ejusque membranas, & appensos nervos constituentia in vehementiores, & non ordinatas contractiones agi, varie inordinateque concuti, unde dolores capitis, tremores, aliæque fere innumeræ phantasie, motuum, & sensuum lesiones.

Dolor regionem renum quandoque occupans &c. urinæ tenuis &c.) Nonnisi ab inordinato, perturbatoque spirituum animalium motu, ac vehementi nervosi generis convulsione oritur dolor ille renum regionem occupans, ac nephritidem mentiens, cujus quidem spasmi indicio est urinæ tenuis, ac limpidæ copiosa excretio. Inter omnia vero, inquit Sydenhamus, quæ in hoc morbo comparent phenomena, illud maxime proprium, atque adeo fere inseparabile, quod scilicet ægræ (nempe hystericæ mulieres) urinam subinde reddant plane limpidam, & instar aquæ e rupibus scaturientis, idque satis copiose. Dum enim universum fere nervorum genus diris convulsionibus premitur, tubulorum renalium diameter ita angustatur, ut seroso tantum, & aqueo latici aditus præbeatur. En tenuitatem. Comprimuntur porro cum a cæteris adjacentibus partibus convulsis jam, tum a suis membranis Renes; hinc totum in ipsis contentum serum exprimitur; præterea sic angustantur vasa omnia, ut quæ rubicundæ sanguinis parti vehendæ apta erant, lymphaticæ solum ferendæ paria evadant, hinc & secundi generis vascula fiant, & tertii, & sic porro, ita ut mire multiplicentur vasa serum urinarium deferentia. Hisce multiplicatis, atque angustioribus redditis fit, ut major sit celeritas fluidi permeantis, ideoque major ejusdem copia separetur, unde copia urinarum emergit. Si tanta sit convulsio, ut tubuli renales, ureteres, & orificia vesicæ occludantur, supprimi urinam debere adeo manifestum est, ut nihil sit manifestius.

Tussis sicca, pectoris angustia, spirandi difficultas, quam globi ad fauces ascendentes &c.)

M

Spi-

(1) lib. 3. fen. 3. tract. 2. c. 1. (2) de morb. l. 2. sect. 5. in fine.

Spiritibus animalibus cæco impetu hac illac in diaphragma, pulmones, tracheam, cæterasque partes respirationi inservientes irruentibus, & tussis sicca, & pectoris angustia, spirandique difficultas, quam globi ad fauces ascendentes, & strangulationis sensus excipit, exoriuntur. Sensum globi ascendentes nonnulli repetunt ab aere coercito inter tunicas aliqua in parte spasmo contractas, qui cum vim elateris majorem exerceat, quo magis angusto spatio coercetur, sensum illum globi ascendentes efficiat. Verum gratis id assumi videtur, cum sola partium convulsarum contorsio, & inversus veluti quidam motus a partibus inferioribus ad superiores eidem producendo opportunissimus existat.

Suffumigiis mitescens.) Qua ratione suffumigia in convulsivis morbis operentur questio est. Qui actiones fere omnes nostri corporis a fluidis partibus repetunt, existimant, a corporibus, quæ comburuntur, exhalari tenuissimas quasdam, & subtilissimas particulas, quæ naribus exceptæ, in nervos membranam pituitariam constituentes se insinuando spiritibus animalibus immiscantur, eosdem alterant, & in ordinem redigunt, unde partes, quæ a perturbato, & irregulari spirituum motu convulsæ sunt, relaxari contingit, & a nimia nerveorum filamentorum distractione, atque dolore liberari. Alii e contra in ea sunt opinione, ut credant, suffumigia, quæ fiunt ex combustis graveolentibus corporibus, tenuissimas, ac subtilissimas emittere particulas ad membranam pituitariam, nerveas ejusdem fibras irritare, vellicare, unde spiritus ad eam partem avocantur priorem illam relinquentes, in quam inconcinno, atque irregulari motu irruerant: ex quo fit, ut affecta pars relaxetur, ac convulsio sedetur. Rem exemplo vulgatissimo illustant. Dolor enim vehemens aliquam nervosam partem afficiens, ligatura valida in opposita facta, qua spiritus ad eandem avocantur, priorem viam relinquentes, egregie sedatur. Cum nihil in hac affirmetur, quod extra omnem dubitationis aleam positum non sit, in illa e

contra suppositionibus opus sit non paucis, nimia scilicet illa corpuscula in nervos per minutissimos porulos se insinuare, deinde spiritibus immisceri, tandem ipsos in sua crasi alterari, quæ omnia momento fere temporis peragi haud posse videntur, illam, si quid sentio, huic anteponendam traderem. Quanta sit vis odorum ad fibras nostri corporis percellendas liquet ex Ammano (1), qui a sola candelæ sebaceæ extinctione abortum, uteri suffocationem, epilepsiam, & mortem ipsam annotavit; ex Foresto (2), qui ex fetore lucernæ extinctæ hysterica pathemata, ac fetum extinctum observavit; Olao Borrichio (3), qui memorat mulierem quamdam in formandis candelis occupatam respiratione difficili, gravi cephalalgia, vertigine, & oculorum rubore correptam fuisse; Amato Lusitano (4), qui Pistorem quemdam suffimentis, quæ ad excipiendum Portugalliæ Regem fiebant, in terram quasi Apoplecticum concidisse tradit, ut mittam insignem exemplum violentissimæ purgationis per superiora, & inferiora, quod extat in *Hist. Ac. Par.* solo odore rosarum pallidarum, quod & a Peclino confirmatum legimus (5), & a Bartholino (6), atque ea quæ de mirandis odorum viribus legi possunt in Roberto Boyle (7).

Animi vero commotionibus &c.) Nihil est, quod spirituum motum magis perturbare valeat, atque in vehementes, ac non ordinatas contractiones agere nervorum genus, quam animi commotiones, multo magis si spiritus, & nervi ad easdem suscipiendas jam sint dispositi, quemadmodum in hypochondriacis, & hystericis contingit. Quid non præstat improvisum gaudium, præsertim languidis, & imbecilibus? Polycratam feminam a Naxo insula ex repentino gaudio animam expirasse testatus est Aristoteles. Chilonem Lacedæmon. philosophum eximium, dum victorem in Olympia filium conspexit, repente mortuum fuisse refert Plinius (8). Plura exempla vid. apud Gellium (9), P. Lotich. (10), quæ a libi a nobis dicta sunt (11).

VII. *An spirituum ataxia a debiliore eorum*

(1) *In Parænesi critica casu* 59. (2) *lib. 28. obs. 30.* (3) *In Act. Hafniens. Vol. 5. hist. 86.*

(4) *prax. admirab. lib. 3. obs. 99.* (5) *exercitat. de purgant. cap. 1. & 5.*

(6) *hist. anat. & med. cent. 5. obs. 64.*

(7) *de mira effl. subtil. cap. 4. de insigni efficac. c. 6.*

(8) *lib. 8. c. 53. hist. natu.* (9) *Noct. atticar. lib. 3. c. 15.* (10) *lib. 3. cap. 4.*

(11) *com. in aph. 3. cap. 8. lib. 1. & Com. in aph. 6. cap. 1. lib. 3.*

rumdem crassi &c.) Thomas Sydenhamus (1) morbum huncce, quem ad convulsivos morbos refert, a spirituum *πῆξις*, quæ græca vox latinis audit confusio, ordinis desertio, ab α, & *πῆξις*, quod a *πῆξις* ordino, tanquam a proxima causa repetendum esse putat: in motus autem inordinatos, & perturbatos adigi spiritus propter debiliorem eorumdem crassum, ita ut facile dissipentur, & a levi etiam causa commoveantur. Firmis validisque rationum momentis opinionem hanc suam confirmat. Et primo observatione, Mulieres scilicet præ maribus hoc affectu laborare; Mulieres siquidem præ viris debiliorem, & rariorem spirituum texturam, sive crassum, atque universum nervorum genus maxime sensile obtinent, & molliorem totius corporis habitum; litteratos homines, & acri ingenio præditos facilius præ aliis eodem corripitur, quia rariori, tenuiori, & facile dissipabili donantur textura. Quid quod causæ eædem externæ inopiam hancce, ac debilem spirituum texturam evincunt? Horum in censu numerantur ira, terror, timor, mæstitia, aliaque animi pathemata, odores nimis fortes, & acuti, quibus spiritus animales nimis rari, ac debiles in turbas aguntur, ac varia symptomata, quæ in hypochondriacis, & hysteriis observantur, progignunt. Animadversionem præ cæteris meretur vomitus materiæ flavæ, viridis (a corruptione insigni succorum in primis viis stabulantium ortum dices) qui non aliunde quam a perturbato spirituum animalium, atque inverso peristaltico ventriculi, & intestinorum motu, quo & succus pancreaticus, & biliosus, & qui a glandulosis folliculis ventriculi, & intestinorum extillat, & reliquæ ciborum ejiciuntur. Rem ita esse evincit luculentissime observatio. Plerique enim cæteroquin optime valentes, qui itinera per mare instituunt, vix ac navim conscenderunt, toto corpore perturbantur, virium languore, vertigine, nausea, stomachi dolore corripuntur, evomunt, animo delinquant. Vomitu autem (mirum dictu!) insignem quantitatem humorum flavescens, viridium, quique corruptæ bilis speciem præferunt, ejiciunt. Et tamen inordinata, insolita quædam undulatio spiritibus per irregulares navis motus communicata, quo universum fere nervorum genus

convellitur, accusanda. Qua de re legi meretur Cl. Giminiani Montanari epistola, in qua problema resolvit: *Perchè li forestieri, che capitano in Venezia, si stanchino nell' andare in Gondola*. Verumtamen licet justis laudibus æquare non valeam, quæ singulari plane perspicuitate tradit Sydenhamus de spirituum animalium ataxia propter debiliorem eorumdem texturam, parcat tamen, si in suam non eo sententiam cum docet, unicam hanc, constantemque esse proximam morbi causam. Possunt quidem spiritus in feminis, & litteratis hominibus, eo quod pauci, debilioris, ac rarioris texturæ sunt, in inordinatos, irregulares motus, minime tamen in effrænes, violentasque abire turbas, quæ ad atrocissimos dolores, ad immanes convulsiones, membrorum contractiones, rigiditates excitandas valeant. Spirituum animalium soliditate potius, firmitudine, acrimonia insigni, solidarumque partium, ac tenuissimorum filamentorum nervorum nimis sensili constitutione opus esse crediderim. Quamquam haud inficias ire ausim, debiliorem spirituum crassum vitia primarum concoctionum facile sequi, acidus generari succos, qui extremitates nervorum vellicando primo affectionis hypochondriacæ gradi ansum præbeant.

VIII. *Si res mihi sit cum agro laxioris habitus &c. contentus sum salibus lixiviosis &c.*) His ita constitutis licet colligere, eo nervos industriæ omnes in curatione hujusce morbi intendendos esse, ut vitia viscerum in hypochondriis contentorum emendantur, a sordium, pravorumque excrementorum sarcina liberentur, irritationes omnes, & convulsivæ nerveorum filamentorum contractiones sedentur. Illud vero curæ cordique maxime esse debet, ut sordium natura internoscatur. Quod nulla meliori ratione obtineri posse perspicuum est, quam ad ægotantis habitum, & symptomata quæ morbum comitantur, respiciendo. Ubi res sit cum agro laxioris habitus, temperamenti ut ajunt, frigidi, qui inappetentia insigni laboret, qui febre careat, atque hypochondriorum æstu, crassas, ac mucilagineas sordes, mucosæque quisquillas, primas vias, hisque inhærentes partes infarcire rationi consonum videtur. Ea igitur quæ incidendo, abstergendo, & leniter vellicando operantur, hic locum habere perspicuum est.

In horum censu veniunt primum sales lixiviales, qui videlicet ex cineribus quarundam plantarum combustarum per lixivium extrahuntur, cujusmodi sunt absynth. centa. minor. agrimon., qui quidem viscidis, crassisque sordibus attenuandis, incidendis, laxatis stomachi, & intestinorum fibris roborandis adeo opportuni existunt, ut istorum repetito usu inappetentiam, ut alibi vidimus, in famem cinam. dedisse Riverius testetur in observ. a Pechequo derivatis. Simili fere virtute donantur medii sales, qui videlicet ex acidorum cum alchalicis mixtione parantur. — Ex sale tartari aciditate cremoris tartari saturato sal medius resultat, qui tartari solubilis nomine venit. Si sal ejusdem tartari fixus aceto saturetur, sal quidam falsus emergit, qui terra foliata tartari dicitur. Ex sale tartari & spiritus vitrioli portione emergit alius quidam sal falsus tartarus vitriolatus dictus, aliaque hujusmodi, quæ omnia leniter incidendo, ac digerendo humores ad evacuationem disponunt, ut mitissimo quovis pharmaco educi commode possint, id quod de sale polychresto, aliisque dictum velim.

IX. *Si præpollentis acidi indicia se prodant &c. pulvere Wedelii absorbente.*) Vis acidum edulcandi alchalicis tantum, terrestribus, insipidis tribuitur. Ejusmodi sunt oculi cancrorum, chelæ caneror. coral. terræ multæ sigillatæ, quæ omnia poros ad acidum imbibendum idoneos habent. Constat enim, acetum, & spiritum vitrioli acorem fere omnem amittere, si eisdem oculi cancrorum, conchæ, aliaque id genus affundantur. Terreæ hujusmodi porosa corpuscula cum acido ventriculi coeuntia salem neutrum componunt, qui leniter nerveas intestinorum fibras irritans sordes, humoresque excrementitios ad alvum præcipitat. Ad cuius rei statum melius intelligendum sciendum est, absorbentia terreæ nunquam per venas lacteas in sanguinem invehiri; cum autem acidi humores terreis hisce corporibus arcte uniantur, hæc autem in ventriculo, seu intestinis diu manere non possint, reliquum est, ut ad alvum præcipitentur. Prostat in officinis pulvis quidam absorbens Wedelii dictus, qui ex terreis hujusmodi corpusculis componitur, si cinnaberim, & opii extractum excipias, quibus facultas inest spasmodicas stricturas mulcendi, ac sedandi. Vitriolum martis demi ex eodem solet, ne

stomachi subversiones excitentur.

X. *Alterutrum horum adhibeam, levem infusionem rhabarbari &c.*) Rhabarbarum ad crassas, viscidasque sordes attenuandas, simulque tonum fibrarum restituendum, ubi hypochondriacus purgandus est, cæteris palam præripit. Quoniam vero in hypochondriacis solventia pharmaca in forma, ut ajunt, humida visa sunt magis convenire, quam solida, salubre est practicum consilium, infusionem leni calore ex eodem parare addendo salem aliquem neutrum, cujusmodi sunt tartar. vitriolat. arcan. duplicat. tartar. solubil. &c. qui sales dici vix potest quantum purgantium vim corrigant, & simul intendant. Resinosa enim eorumdem substantia primum penetratur, solvitur, extenditur, impediturque, ne intestinorum tunicis diutius, quam par est adhærendo molestias procreent; præterea incidendo, & leniter vellicando purgantium vim intendere perspicuum est. Leni, inquam, calore. Tincturas enim rhabarbari, ac similium medicamentorum forti coctione parare absurdum est: bulliendo enim maximam partem eorumdem virtus dissipatur, ut præ cæteris ostendit Cl. Boulducius Acad. Parisiensis. Ad purgantia non aciora pertinet Senna, ideoque cum rhabarbarum paullo siccioris sit texturæ, unde alvus quandoque vix aperitur, nisi cum miti alio solvente consocietur, nonnulli infusionem ex senna, & rhabarbaro præscribunt. Verum si quid sentio, a Senna in hypochondriacis abstinendum traderem. Flatus enim copiosos ingenerat, qui malum augment, aut confirmant.

XI. *Primo Vere succis optime depuratis Fumariæ, Sonchi, Agrimon. &c.*) Practicum illorum consilium, qui succis herbarum, quæ salibus lixiviosis, aut similibus refertæ sunt, quæque ob eximias facultates, quibus donantur, obstructions hepatis, ac reliquorum viscerum imi ventris solvendi, tartareas, ac mucilagineas sordes incidendi, abstergendi ant-hypochondriacæ dicuntur, satius esse uti existimant, quam aut salibus ex iisdem elicitis, aut decoctionibus, aut alia quavis præparatione, fateor me justis laudibus æquare cum Sennerto non valere; præsertim si ex jussulo tenerioris pulli exhibeantur, quo facilius tenuior pars in sanguinem ingrediatur, reliquæ terreæ ad alvum præcipitentur, simulque irritationes

nimiæ, & convulsivæ contractiones sedentur. Enimvero si quod D. Boulducius tradidit, satius plerunque esse medicamenta ut a natura producantur exhibere, locum habet, locum habet maxime ubi agatur de iis vegetabilibus, ex quibus, si exsiccentur, decoquantur, aut alio quovis modo, præsertim vero igne tractentur, volatilior, & tenuior eorum pars avolat, a qua fortasse maxima pars virium eorumdem dependet.

XII. *Hiscæ martialia succedant.*) Sed nihil potentius ad hypocondriacum malum depellendum Marte, & ex eodem paratis medicamentis, dummodo tamen adsit fibrarum laxitas, & succorum acidorum, mucosorumque in primis viis apparatus. Absorbet enim Mars, & potentissime corrigit aciditatem omnem infestam, mucosasque quisquilias atterit, fibras ventriculi, & intestinorum membranas constituentes confirmat, ad assueta munia aptas reddit, coctiones restaurat, sanguinis, ac spirituum crasim firmat, quod ab aliis scindentibus, penetrantibus, absorbentibus medicamentis sperare inane prorsus est. Eorum enim actio a stomachi fermento infirmatur, obtunditur, atque in minimas moleculas divisa, cum fibrarum laxitatem, acidorum, mucosorumque, atque inertium succorum resistantiam multo majorem offendant, quam sit cuneorum, ac vectium salinarum potentia, eisdem penetrandis, attenuandis, ac fibris corroborandis inepta sunt, hinc parum, aut nihil quandoque levaminis afferunt. Diximus tunc solum convenire Martialia, cum adsit fibrarum laxitas. Si enim exhibeantur in nimia fibrarum tensione, ac rigiditate, vi, atque impetu in membranas agendo, easque plus equo adstringendo ineptas assuetis muniis partes constituunt, atque dolores, tormina, aliasque molestias procreant. Adeo verum est, fibrarum rigiditatem, ac tensionem augere martialia, ut post illorum usum, vel in iis qui cachexia laborant, pallidus faciei, & totius corporis color in rutilum, & pulsus valde debilis, & languidus in fortem, ac febrilem mutetur.

Si acidum mucosis quisquiliis prævaleat, limatura martis &c.) Infinite fere sunt martis præparationes, quo passim speciosis titulis a chymicis insigniri solent, unde summam sibi famam, atque celebritatem

compararunt. Illud tamen animadvertendum est, certis, ac constantibus, multis ac frequentibus accuratiorum practicum observationibus compertum esse, illis quorum stomachus acido-viscidis, ac difficilibus humoribus involutis abundat, iisque fere omnibus, qui laxiori habitu donantur, ferrum crudum, & in substantia longe magis prodesse, quam officiosissima quæque arte chymica eodem parata medicamenta. Ubi acidum mucosis quisquiliis prævaleat, limaturam martis eximiam opem præstare facit potissimum, quod ferri particulæ acido facile uniuntur, dissolvuntur, ac citra ullius noxæ periculum vires suas exerunt.

XIII. *Si mucus iners prædominetur, syrup. Kalybeatus Willisii . . . . . tinctur. mart. acido extract. &c.*) Limatura ferri angores, vomitus, diarrhœas, tormina, aliaque molestissima symptomata excitare valet, si mucus iners prædominetur, quippe acutis cuneis non dissolutis vectis ad instar, ut perbelle exprimunt mechanici, scindendo, penetrando, ac stimulando agunt, unde nervæ ventriculi, & intestinorum fibræ in spasmodicas contractiones vehementer adiunguntur, atque abhinc insignes molestiæ facile excitantur. Quare salubre est practicum consilium, tincturas ope succi vel liquoris cujusdam acidi ex ferro elicitas exhibere, ut optato fine potiri valeamus. Celebris est syrupus Willisii Kalybeatus dictus, qui etiam a Cl. Sydenhamo, Boerhaavio, Pitcarnio summis laudibus extollitur, cæterisque martis præparationibus facile antepositur.

Fit nimirum Kalybis contriti (alii & rheum, & corticem Peruvianum, aliaque id genus addunt) vino rhenano infusione frigida per plures dies semper agitando vas. Dum nigrescit edulcoratur saccharo, & cinnamomo, & ægrotantibus ad unc. i. s. præscribitur. Vinum enim rhenanum plurimum acidi tartari, salinique continet, unde acerbum, atque asperum est, ideo ad martis particulas dissolvendas menstruum opportunissimum, si quod aliud. Si vinum rhenanum defæcatissimum recens in cadum immittatur mundissimum, plurimum optimi tartari, quod aciditate insigni pollet, generari ostendit Cl. Boerhaavius (1). Quo apparet, pleraque vina, quæ plurimum olei, ac sulphuris continent, quæ lenia,

&

& mollia sunt, quæque difficulter in acetum mutantur huic muneri inepta prorsus esse. Integram horum historiam vid. in Cl. Hoffmanno (1). Acetum porro, ac reliqui succi acidi eadem virtute præstant, qua Vinum Rhenanum. Quapropter istorum ope tincturæ eliciuntur ex marte, quæ prædictis muneribus obeundis opportunissimæ existunt.

XIV. *Uti salium digestivorum, sic succorum, & martialium usui rhabarbari usus &c.*) Quid emolumenti ex repetita pharmaci purgantis exhibitione ægris adferri possit, se ignorare prorsus testatus est Cl. Sydenhamus, quin vero plurima damna in eisdem emanare, præsertim si in corporibus imbecillibus, & in ætatibus tenellis exhibeantur, cum ex hac propolis ingens humorum colluvies in viscera eliciatur, atque iis in partibus deposita fermentationes præternaturales invitet, ex quibus deinceps tumores in infimo ventre oriuntur, tanto magis in dies mole augescentes, quanto sæpius æger purgetur. Recte quidem si de præpostera purgandi methodo, validioribusque purgantibus sermo sit, inter quæ Electuarii. catholic. ad unc. s. confect. Amech. ad unc. s. decoct. epithym. Mes. ad unc. vi. extract. hellebor. nigr. a 3 ii. ad 3 i. quæ tamquam melanogoga a quibusdam adhibentur, eminent, quæque propterea semper veritus sum. At si de commodissima illa purgandi ratione sermo sit, quam Epicrasim vocant, & de rhabbarbo, bona pace tanti viri dici vix potest, in quanta obscuritate versetur. Ad primum quod spectat, nemo ignorat, quæcumque pravy, vitiososque succos, ac sordes in primis viis, inque proximis visceribus inhærentes alterare valent, ad expulsionem quoque aptos eos reddere. Quemadmodum vero non unus est alterandi modus, nec nisi repetito, ac diuturno alterantium diversorum usu (cujusmodi sunt sales digestivi, plantæ ant-hypochondriacæ dictæ, martialia, aliaque hujusmodi) prædictæ sordes ad evacuationem disponuntur, ita non una tantum pharmaci purgantis exhibitione educi commode possunt. Ad Rhabarbarum quod attinet, si viscerum glandulæ nimis arctæ sint, ut necessariis fluidis excipiendis non sufficiant, præsto est, quod propriis salibus, ac oleosis, sulphureisque par-

ticulis illos laxiores reddit, & materiem impedientem evacuat, sanguinis crasim, solidarumque partium, atque affectorum viscerum structuram emendat, unde nullum eodem efficacius, aut pro ægrorum opportunitate valentius medicamen. Cl. Rhodius (2) mali hypochondriaci curationem repetito rhabbarbari tantum usu absolvisse omnem felicissimo cum successu testatus est.

XV. *Prævalente muco inertis &c. pillule tartareæ Bontii &c.*) Prostant in officinis pillule quædam, quarum basis Aloes est, & ad blandissime purgandum opportunissime. In horum censu veniunt tartareæ Schroderi, Quercetani, & aliæ, quas si percensere numerando velim, nullum fere dicendi finem faciam. Celebres sunt apud Hollandos pillule illæ tartareæ Bontii, quarum hæc fere descriptio est.

℞. Alo. succotrin. 3 iii.

gum. ammoniac. 3 i. s.

tartar. vitriol. 3 s.

M. f. s. a. massa pillul.

Hiscæ summa cum felicitate non semel usus sum in hypochondriacis affectionibus cum vehementi alvi adstrictione, & doloribus conjunctis. Hæmorrhoidum fluxum, qui prius cessaverat magno ægrorum damno, denuo rediisse deprehendi. Cum operandi rationem sedulo pro ingenii modulo ad examen revocarem, animadverti, Aloem valde acutis, penetrantibus, scindentibus fætam esse particulis, ammoniacum multis sulphureis particulis cum salinis arctè conjunctis constare, tartarum vitriolatum salem salsum esse ex sale tartari, & spiritus vitrioli portione emergentem, idcirco ad crassas, viscidasque sordes detergendas, mucosas quisquillas atterendas, atque evacuandas, simulque orificia vasorum hæmorrhoidalium aperienda, atque hinc hæmorrhoidalem fluxum promovendum aptissimas existere. Quibus sane omnibus ad credendum vehementer adductus sum, in ea tantum mali hypochondriaci specie, in quo mucus iners prædominatur, eximiam præstare opem, atque iis tantum convenire, qui ad immodicum fluxum proclives non sunt. Quamvis enim haud inficias ire ausim, hæmorrhoidali fluxu superveniente ægros in pristinum valetudinis statum restitui posse, ut Dolæi, aliorumque observationibus com-

(1) Dissert. phys. med. chym. 9. de vini Rhenani præstant.

(2) cent. 2. obs. 2.

pertum est, cavendum tamen, ne immodicus earumdem fluxus subsequatur magno agrorum discrimine.

XVI. *Opportuno tempore ad aquas acidulas &c.*) Aquæ acidulæ ab omnibus fere medicis cum Veteribus tum Recentioribus, modernisque adeo probantur, commendanturque adversus hypochondriacum malum, ut si quid in summa rerum angustia sperari possit, id ab aquis acidulis sperari jure posse confidant. Mitto quæ de insigni earumdem efficacia commenti sunt Sennertus, Claudinus, Montanus, Riverius, Willisius, Etmullerus, Baccius, Hoffmannus, Cyrillus, alique fere innumeri, cum pro hisce omnibus faciat elegans locus Jo. Gratiani (1), qui incomparabiles acidulis inesse facultates contra nonnullorum, præsertim vero Sylvatici, opinionem ad hypochondriacum malum debellandum adeo præclare ostendit, ut nullus supersit dubitandi locus. Cum enim, inquit, pars hujus aquæ spiritiosa mucilagineas sordes primis viis, hisque proximis visceribus inherentes dissolvat, Martis vero vena acerbos, atque acidos sapes corrigat, ac simul sylvestres sales, tartarumque, ut placet Helmontio, hostem resolutum destruat, continuo & dyscrasiam viscerum tolli, & coctiones omnes, secretionisque humorum corrigi, ac propterea potissima Hypochondriacæ affectionis fundamenta ab imo convelli necessum est. Quod de acidulis Recobarii in agro Vicentino effatus est egregie laudatus Auctor, idem plane verum est de acidulis in Helvetica ditioe S. Mauriti, in agro Tridentino Vallis Solis, ut mittam quæ a Cl. Hoffmanno describuntur in nobili opere de aquis medicatis, a Dom. du Clas, du Hamel, Lemeryo, Boulducio, Geoffroy, Burlet, Henrico ab Heer, aliisque præclaris Auctoribus, quæ propterea in diversis regionibus exhiberi possunt.

Tandem ad Lac) Paratis hac ratione primis, secundisque viis, fluidarum partium, solidarumque textura eo redacta, ut hæ ad numerum pateant, illæ vero ubique, & æquabiliter fluere possint, quid ad irritationes omnes, & abhinc prodeuntes nervearum fibrarum convulsivas contractiones sedandas, ad læves, politasque particulas, quibus nutritio, viresque restituantur, in sanguinem introducendas lacte præstantius?

Paratis inquam primis, secundisque viis. Cum enim ventriculus atque huic inherens viscera corruptis, viscidis, acidisque humoribus scatent, si Lac exhibeatur, facillime in coagulum abit, ac corrumpitur, unde hypochondriacis nunquam non damno, & detrimento esse potest. Illud enimvero jure, meritoque affirmari potest de ventriculo, huicque proximis visceribus rite nondum expurgatis, quod de corporibus impuris, quæ quo magis nutriveris, eo magis læseris. Quo loco fateor me justis laudibus equare non valere, quæ in hanc rem tradidit Hippocrates: *Hunc* (nempe hypochondriacum) *medicamentis per superiora, & inferiora purgato, posteaque Lac Asininum bibendum exhibeto.* Eximias lactis vires opportuno tempore exhibiti novit ipse Etmullerus inquit (2): *Lac, & omnia lacticia præmissis universalibus sunt optima, nam omne acidum vitiosum temperant, salsedinem acrem emendant, partes solidas nutritio rore humectant.*

XVII. *Cibi simplices sint, ab acidis, a vino æger absteineat.*) Cibi quo simpliciores sunt, & faciliore coctionis, minus vereri fas est, ut in stomacho corrumpantur. Vinum saltem eo tempore, quo Lac exhibetur, cane pejus, & angue fugiendum est. Eiusdem enim aciditate fit, ut simul ac ingestum est Lac corrumpatur, & acescat. Ultraquamquod quodcumque vinum etsi minime acidum, sed lene, & molle sit, præternaturale acidum generare valet, præsertim in iis, quorum ventriculus lentissimo muco ob præcedentes indigestiones obstructus est. Hinc est, hypochondriacos plerunque ledere, etiamsi Lac non assumatur. Statim enim ac ingestum est, acescit, & cum tormina ventriculi molestissima procreat, tum una cum chylo in sanguinem injectum eundem inquinat. Tunc vero, ut notat Walesius (3), & Prosper Martianus (4), *Morbos sola vini abstinencia certe curari sentiendum est.*

Tincturam absynthii &c.) Inter ea, quæ stomachi amicitia clara fecit, eminet Absynthium, de quo Hippocrates (5), *Sæpe, inquit, & deinceps exhibitum flatum, & ventum in ventriculis fieri non sinit.* Digestionem egregie promovet absynthium, atque ad appetendos cibos excitat; idque potissimum.

(1) differt. de acid. font. Recobar. (2) S. 9. (3) in aph. Hipp.

(4) lib. de aere, aq. & loc. n. 10. (5) lib. de insan.

tissimum oleo suo essentiali, & aromatico, quod ventriculi fibris laxioribus constringendis ac firmandis, tum etiam mucilaginis sordibus ejusdem parietibus tenaciter adhærentibus dissolvendis opportunissimum existit, ut præ cæteris Cl. Geoffroy (1) testatus est.

Tinctura Absynthii, quæ ope ardentis spiritus ex Absynthio fermentato extracti paratur, longe præstantior, & efficacior dicitur illa, quæ per vini spiritum elicitur. Spiritus vero nonnisi multo studio atque sedulitate obtinetur. Difficillime enim fermentationem subeunt plantæ, nisi certa quadam encheiresi ad eandem disponantur. Secus fetorem concipit massa, ac corrumpitur, nulliusque plane usus est ad spiritum, quem volunt chymici, extrahendum. Idem dicendum de tinctur. Ment. calamint. aliisque elixiriis alibi recensitis (2), quæ similes fere vires sortitæ sunt.

XVIII. Si æger siccioris, & calidioris sit habitus cum hypochondriorum æstu &c. solo ol. amygd. dul. &c.) Diversam omnino a priore methodum instituendam esse ad hypochondriacum malum a nervearum partium sensili nimis constitutione, atque earundem proclivitate insigni in spasmodicas contractions, ab humoribus tenuibus, acris in turbas facile abeuntibus, & orgasmos oriundum profligandum adeo manifestum est, ut curiosiore explicatione nullatenus indigere putem. Illud potissimum eos invadit, qui siccioris, & rigidioris sunt constitutionis, in quibus sulphureæ partes mirum in modum atteruntur, exsolvanturque, fluida concitato motu moventur, hinc calor per universum corpus, hinc febris, hypochondriorum æstus, aliaque ejusmodi excitantur. Salibus alchalicis lixiviosis, purgantibus, martialibus corpus magis exsiccat, & fibroso generi stimuli adduntur, quibus vehementiores, & non ordinatas ejusdem contractions cieri contingit, & morbum augeri, aut confirmari. Solum igitur illa, quæ convulsivas contractions laxant, ac mulcent, quæ universum corpus refrigerant, humorum orgasmum compescunt, temperant, ac nutritio rore humectant, maximi sunt emolumenti, atque salutis. In hac hypochondriaci mali specie alvi durities insignis adest, eaque potissimum pender a tali intestinorum strictura, ut inepta sint

ad fæces motu suo blando vermiculari expellendas. Oleum autem amygdalarum dulcium præsto est non solum stricturas emolliendo, sed ramosis suis partibus acres, vellicantisque humores involvendo, irretiendo, obtundendo, atque ad alvum præcipitando.

Nec non Clysteribus ex aqua hordei &c.) Si clysteres frequenter injiciantur, non solum totum intestinorum canalem, ac viscera imi ventris balnei ad instar refrigerari contingit, emolliri, sed fæculentorum sordium in iisdem stabulantium expulsionem promoveri, humores continuo ad intestina invitari, hinc nervosum genus recreari, ac fluidorum massam temperari. Remedium enimvero summa clinicorum omnium consensione, longoque usu probatum, de quo verba faciens Riverius, *Novimus*, inquit, *quemdam Nobilem, qui ex frequentibus clysteribus ita servatus fuit ab inveterata affectione, ut omnino curatus videretur, cum multa alia remedia frustra usurpata fuissent.*

XIX. *Primo Vere suc. optim. depurat. portulac. cich. endiv. &c.)* Nimium fervorem, motumque compescendo, & blandissime attenuando, simulque acrium, atque velllicantium humorum excretionem per insignes urinæ vias eliminando operantur plantæ quædam, quæ nitroso sale, aut sale ammoniacali, qui nitrum quoddam inchoatum dici potest, fætæ sunt, quæque inter refrigerantia recensentur. Hujusmodi sunt Portulac. Cichor. Endiv. & Boerhaavio testante Fumaria. Istarum igitur succi ex jussculo tenerioris pulli, quo diluantur, atque facilius iisdem aditus in sanguinem præbeatur, vel eadem cum sero lactis destillatæ, dici vix potest, quantæ in calidioribus, siccioribusque constitutionibus efficacitæ sint ad convulsivas nervearum fibrarum contractions mulcendas, atque malum hypochondriacum calidum, ut ajunt, profligandum.

XX. *Æstiosa tempestate ad balnea aque dulcis,)* Balneorum efficaciam qui non cognoscit ad hanc hypochondriaci mali speciem debellandam, medicinam cognoscit plane nullam. Non solum enim universi corporis exsuccas nimis, aridasque fibras relaxari contingit, atque emolliri, sed acres, vellicantisque humorum particulas ad corporis peripheriam allici, atque apertis poris extra ejusdem confinia educi. Hujus-

(1) *Mat. Med. p. 2.*

(2) *cap. 1. aph. 21. & com. ibid.*

juscerei celebre extat exemplum in M. N. C. (1), ubi hypochondriacus quidam vir, cum aliquoties in balneum aque dulcis deductus esset, tandem aqua balnei fetere cepit innatante ei saburra nigricante crassa cum acredine in dies singulos augescente, ut insignis in aqua putredo, odor graveolens, atque acerbitas manus assistentis vellicans oborta fuerit. Mirum novis quotidie adhibitis herbis, ac balneo sepius repetito in perfectissimum valetudinis statum egrum restitutum fuisse.

Aquas Villenses, Nocerianas, vel Acidulas.) In aquarum delectu non omnes conveniunt. Sunt qui aquas Villenses, Nocerianas, aliasque nulla manifesta qualitate, ut docet eruditissimus Fernelius, insignes, neque alio sapore ullo, quam nostrę potabiles, sensum feriente ebibendas jubent. Ab acidulis abstinere, verentes, ne principiis quibus scatent activis nervorum genus nimis percellant, atque in spasmos agant, humiditatem omnem exprimant, corpus exsiccent. Qua in re si quid sentio, licet inficias ire non ausim, insipidas aquas eo quod diluant, atque humectent in hypochondriaci mali specie, de qua agimus, locum habere (quod facile de limpidi cujuscumque vulgaris fontis usu facile concesserim) cum tamen Acidulę iis principiis scateant, quorum ope viam sibi ad exitum parant, illud sequitur, ut copiose primum hauriri possint, nulla hinc repletionem subsequente, quę viscerum languores, aut cachexias progignere valeat. Copia autem epotę suo ipso pondere juvante solidas partes laxare, tubulos omnes, meatus, ac ductus secretionibus, atque excretionibus dictos nimis adstrictos, atque abhinc prodeuntes obstructions referare habent, unde salia in corpore oberrantia acida, austera, aut alio quovis modo nociva segregari contingit, nutritium humorem eque diffundi, ac nervosi generis convulsivas contractiones sedari. Huc accedit, aquas acidulas terra calcaria donari, quę absorbendi summa vi pollet, unde acria excrementa absorpta facile precipitantur, & per insignes excretionum vias foras eliminantur. Quod nonnulli notant, ab acidularum usu corpora exsicari, & humiditatem omnem absumi, unde in strigosis, & exsuccis corporibus minus convenire videantur, egregie explicat Cl.

Tom. III.

(1) Dec. 2. an. 6. (2) com. in aph. 15. cap. 5. lib. 2. (3) cap. 1. com. 13.

Henricus ab Heer, dum illud intelligendum esse ostendit de superfluo aquoso latice, qui in corporibus cachexia, vel hydrope affectis abundat: hæc enim corpora absumto, quo præter naturam madefiebant, humore, exsicantur, & macra redduntur. Hac de re plura alibi diximus (2). Sed si quis acidularum usum reformidet adhuc, quod nimis activę sint prope fontem epotę, aut simplices, vim earum infringere facile poterit, eas aqua dulci temperando, Noceriana scilicet, vel simili, vel longe a fontibus ebibendo, ut spirituosę, volatilioresque particulę nonnihil secedant, avolentque, atque hac ratione mitiores evadant, ut hodie maxime apud accuratos quosdam Practicos invaluisse, mihi constat eventu felicissimo.

XXI. Tandem ad lac asinum &c. .... Ocul. cancror. præp. &c.) Si post universalia remedia, ventriculo, proximisque visceribus rite expurgatis a corruptis, viscidis, acidisque humoribus, lactis usus optimus est in ea hypochondriacę affectionis specie, in qua nulla nutritionis restaurandę, fervorem, æstumque sanguinis compescendi viget indicatio; quanto magis locum habebit in ea, quę hisce potissimum, & fibrarum siccitate, rigiditateque, ac nutritii roris defectu clara redditur? Eoque magis, si cum absorbentibus quibusdam mitioribus, ac refrigerantibus remediis exhibeatur, ut sunt ocul. cancror. matr. perlar. &c. quibus acria humorum spicula inepta proritando, mordendoque sensile plus quam decet nervorum genus, constituentur. Qui hæc diligenter teneat, facile etiam intelliget, cur ad corroborandum non absynthiaca, non calidiora stomachica, ut sunt tinctur. Ment. calamint. non elixiria spirituosas, sed mite quoddam electuarium ex confectioe alchem. pulv. e chelis cancror. rasur. Cor. cerv. Ebor. &c. commendaverim. Illa enim partibus suis volatilibus, tenuibusque ad deficientem solidarum partium motum augendum, laxiores fibras firmandas, crassas mucosasque quisquilias incidendas, dissolvendasque aptissima sunt, ita ut si in fibrarum rigiditate, crispatura insigni, atque tensione, æstuque hypochondriorum adhibeantur, periculum non leve subsit, ne maximo cedant ægrotantium damno, ut fere de vomitu ab hoc fonte prodeunte dictum est (3).

N

XXII.

XXII. In quacumque mali hypochondriaci specie motus corporis moderati, equitatio &c.) Si quod tradit Seneca de tranquillitate animi: Indulgendum est animo, dandumque subinde otium, quod alimenti, ac virium loco sit, & in ambulationibus apertis vagandum, ut caelo libero, & multo spiritu augeat, attollatque se animus; aliquando vestitio, itemque & mutata regio vigorem dabunt &c. ullo in morbo locum habet, maxime habet in malo hypochondriaco. Quocumque nempe motu corporis, praesertim sub aere sereno, & aprico matutinis, vel vespertinis horis usque ad lenem corporis incalescentiam perspiratio augetur majorem in modum, hinc sanguinem a recrementis repurgari contingit, secretiones omnes, excretionisque promoveri, ac corpus alacrius fieri: Equitatione vero viscera imi ventris praesertim succutiuntur, qua succussione sordes iisdem tenaciter adhaerentes dimoveri, sanguinis circulationem per mesenterium, & viscera imi ventris promoveri, solidarum partium, ac praesertim stomachi tonum firmari, ad assueta munia aptum reddi, atque hac ratione hypochondriacae affectionis fundamenta convelli adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla. Socrates dum solebat quotidie fere usque ad vesperam contentius ambulare, a quodam interrogatus cur hoc faceret? respondit, quo melius coenam. Quibus ostendit vir sapientissimus ambulationis usum tum ad ciborum appetitum, tum ad cruditates omnes absumentas plurimum facere, ut ex Cicerone (1). De commodis ex equitatione oriundis egregie loquutus est Oribasius (2), ubi habet: Equitatio magis, quam omnes reliquae exercitationes, corpus praeservat, stomachum, & sensuum organa confirmat. Capite vero de equitatione: Si vehementer impellatur equus, quamvis totum corpus laboriose concutiat, tamen aliquid utilitatis affert; siquidem magis, quam omnes aliae exercitationes, corpus, & praesertim stomachum firmat. Si Sydenhamum audimus, tanti facit equitationem in malo hypochondriaco, ut eandem ceteris omnibus auxiliis ad hunc morbum pro-

fligandum opportunissimis facile anteponat. Imo Sacerdotis cujusdam meminit, quem malum hypochondriacum dire exercebat, sola equitatione, nullo alio pharmaco sanari.

A quibuscumque mentis laboribus a pastu praesertim absteineat aeger &c.) A quibuscumque mentis laboribus maxime a pastu abstinendum esse facit potissimum ea ratio, quod avocatis a ventriculo, ceterisque visceribus chylosi dicatis spiritibus ad cerebrum, ciborum coctio labefactatur, ac flatus, cruditatesque in ventriculo generantur, quibus morbus intenditur, aut confirmatur. In hunc locum egregie cadit, quod tradit Valerius Maximus (3): Danda est remissio animis: Meliores, acrioresque requieti surgent. Ut fertilitas agris non est imperanda, cito enim exhauriet illos nunquam intermissa fecunditas; ita animorum impetus assiduus labor frangit.

Si fieri potest, sola victus ratione gubernetur.) Si ullus morbus diligentia victus gubernandus est (ut perbelle ait Plato in Timæo) ille est praeter ceteris malum hypochondriacum. Quod scite admodum, prudenterque praestitit Asclepiades, ut refert Celsus (4): Cum enim putaret, omnia fere medicamenta stomachum ledere, malique succi esse, ad ipsius victus rationem omnem suam curam transtulit.

Victus utilitatem, ac praestantiam in curandis morbis novit inter Arabes Medicine Magister nemini secundus Jo. Rhazes, qui scriptum reliquit (5): Bonum est doctori, quod dietis aegritudinem removeat, vel curet, si potest, & non cum medicinis. Et vero plebejos, rusticos, eosque omnes, qui Medicis non utuntur, truculentis adeo morbis, ut nulla arte profligari posse juratus crederes, liberari quotidie videmus, dum alii, iique maxime, quos ambitio ducit ad peregrinas, rarioresque merces adhibendas, in pejus continuo labuntur, ac saepissime periclitantur. Egregie inquit Sanctorius (6): Nobilium fere nemo cum remediis sanatur, qui peste laborat, plebei vero sine plures sanantur.

(1) lib. 3. Tusc. quest. (2) lib. 4. cap. 24.

(3) lib. 3. c. 6. (4) lib. 5. in praef.

(5) 6. aph. lib. (6) sect. 1. aph. 139.

CAPUT IX.

De Scorbuto.

I. **A**ffectiois hypochondriacæ summus gradus scorbutus est, morbus Veteribus satis notus, non adeo frequens apud nos, ut vulgo creditur.

II. Causa proxima est sanguinis, ceterorumque fluidorum acor insignis, qui pro varia partium sulphurearum, salinarumque exsolutione, commixtione, atque mutuo nexu in dyscrasiam acrem, salsam, muriaticam solidas exedentem partes degenerat.

III. Septentrionalibus Populis, iisque maxime, qui vicini sunt Mari, itinera per Mare instituunt, nautis, qui carnibus fumo induratis, pane biscocto, aqua putrida, verminosa utuntur, qui salitis piscibus, carnibus suillis, aut bubulis sale, aceto conditis, caseo pariter salito frequentius vescuntur, familiaris morbus est.

IV. An atrabilarius humor, an solum lien accusandus in hoc morbo?

V. Acidum Scorbutum præ cæteris comitatur difficilis, anhelosa ad levem quemcumque motum respiratio, ad somnum proclivitas, crurum tumor, genuum titubatio, maculae rubrae, lividae, nigricantes, crura eadem occupantes, gingivæ tumentes, oris fætor incipiens, dolores dentes, caput, crura, surasque, abdomen, artus gravantes, paralysis.

VI. Gingivarum putredo, erosio, dentium caries, scabies, impetigines, crustæ, ulcera cutem deturpantia, arenulae rubrae, & friabiles in ima urina subsidentes, quæ oleosa sit, varioque eleganti colore in ima superficie notata, vomitus, diarrhœæ, dysenteriae, hæmorrhagiæ, corporis siccitas, tabes salsedinem humorum muriaticam arguunt.

VII. Graviora hæc, & diutius ægrum exercentia cum siti inextinguibili, calore, aestuque corporis intolerabili, rubore intenso, acredinem designant.

VIII. In Scorbuto acido paullo acriora, quam in affectione hypochondriaca visa sunt convenire. Ea tamen acidis temperata, sero lactis diluta sint. Sequenti sero destillato summa cum felicitate usus sum. *M.* Cochlear. recent. florid. Nasturt. aquat. Beccabung. Acetos. a Lib.

IV. In mortario lapideo omnia simul conterantur, & in vase æneo stanno obducto indantur, dein superinfundantur Ser. Caprin. Lib.

XX. Vas operiatur capitello vitreo & f. s. a. destil. usque ad claritatem, quæ ad usum servetur incipiendo ab unc. vi. usque ad x. mane quotidie jejuno stomacho propinandis. Ejus loco in iis, qui laxioris sunt habitus, sint suc. raphan. rustican. nasturt. borten. persicar. synapeos ad unc. iii. circiter opt. depur. exhibendi ex juscule tener. pul. cum marte diaphor., vel tinctur. antimon. nitrat. a $\mathfrak{z}$ i. ad $\mathfrak{z}$ s., vel Magist. Mart. Mynsicht. a $\mathfrak{z}$ s. ad $\mathfrak{z}$ i.

IX. Sero lactis, vel succis succedat sequens decoctum. *M.* Sars. perit. elect. incis. radic. Chin. Santalor. rubror. a $\mathfrak{z}$ rasur. Cor. Cer. Ebor. a $\mathfrak{z}$ i. fol. cochlea. acetos. a M. s. aq. font. Lib. iv. ranar. excortic. cancror. fluviat. n. iv. in vase destillator. in B. M. ebull. usque ad consumpt. tertiæ partis, colatura detur ad unc. x. mane ægro lecto cubanti per XXX. circiter dies, præmisso bolo ex Mercur. diaphoret. Thomps. gr. vi. ad xii. cum extract. Guajaco. q. s. m.

X. Mercurialia salivationem moventia, atque purgantia acriora minus tuta. Pillule tamen Paracels. de Fumar. fetid. major. ad $\mathfrak{z}$ ii. mercur. dulc. gr. x. ad xii. dictis remediis intermisceri commode possunt qualibet octava circiter die.

XI. Aquæ acidulae, ac tandem lactis asinini usus cum antiscorbuticis medicamentis cæteris palmam præripiunt. Quare Lac cum spiritu acri cochlear. a gut. XX. ad XXX. vel ex decoct. baccar. Juniper. exhibeatur.

XII. In Scorbuto ab acredine oriundo contentus sum succo Acetos. Acetosel. ad unc. iii. quotidie ex decoct. earundem plantarum propinando. Hujusce loco sint succi Limon. Citr. Aurantiorum ab unc. i. ad unc. ii. nec non spiritus nitr. dulcis. a $\mathfrak{z}$ s. ad $\mathfrak{z}$ i. in aq. Acetos. Acetosel. vel in sero lactis destillato diu repetitis, quibus intermiscetur blanda purgatio ex Man. el. ad unc. vi. nitr. purif. $\mathfrak{z}$ i. M. cum sero lactis q. s. f. potio.

XIII. Ad thermopotationem opportuno tempore, ad lactis usum deveniendum tandem.

XIV. In Scorbuto sals. suc. optim. depurat. Fumar. Nasturt. aquat. Beccabung. Taraxac. Sonch. Endiv. Borragin. Buglos. Melif. pomor. dulc. ad unc. iii. ex juscule jun-

nioris pulli mira præstant. Jusculum vel serum lactis iisdem herbis alteratum bihorio post exhibendum, & repetendum vespere. Macerationes quoque, & destillationes ex iisdem succis, ut n. 8. locum habent: ita & purgantia.

XV. Si æger laxioris, atque humidioris sit habitus, decoctum ex sarsa &c. descriptum n. 9. addendo viperam, & loco Cochleariæ, Fumariam hic quoque adhibendum.

XVI. Ad aquas B. Mariæ Virginis, ad balnea, tandem ad Lac ex decoct. Sars. peril. confugiendum.

XVII. Gengivæ erosæ ac putridæ tinctura Lacæ Amynsicht sæpius in die abluantur, vel sequenti collutorio. ℞. suc. sarmentor. vit. alb. unc. vi. Acet. optim. Mel. a unc. ii. M. pro usu dicto. Alio modo præparatum, & deglutitum ad Lib. i. quotidie specificum insigne est. Sit autem. ℞. suc. sarmentor. vit. alb. Lib. ii. Mel. optim. Lib. i. Mandib. Luc. pis. non præp. p. 3 ii. M. capiat mane jejuno stomacho superbibendo jusculum calidum. Loco succi sarmentorum, succus pampinorum viridium esse potest eadem dosi.

XVIII. Ulcera oris profunda aq. virid. Hartman. per plures dies, mox sal. saturn. Cerus. a 3 i. balsam. Copaib. subactis pertrahenda.

C A P U T IX.

De Scorbuto.

I. **A**ffectiois hypochondriacæ summus gradus Scorbutus est, morbus Veteribus satis notus &c.) Illorum opinionem, qui Scorbutum Veteribus incognitum fuisse voluerunt, præstantissimi Medici, quos inter Sennertus, Langius, Willisus, Charletonus, alique plures egregie refutarunt, atque ex Veterum eorundem monumentis, præsertim vero Hippocratis (1), Plinii (2), Aretæi, aliorumque, neque recentem morbum esse, neque Veteribus ipsis prætervisum, licet minus accurate descriptum, aliisque nominibus insignitum, perbelle deduxerunt. Cachexiæ autem nomine ipsis innotuisse Cælius Aurelianus (3) & Sylvius (4) ostenderunt.

Non adeo frequens apud nos &c.) Adeo familiaris nobis creditur Scorbutus, ut morborum plerorumque genuinam, ac veram naturam ignorantes minus docti Medici eisdem ad Scorbuticam acrimoniam referant. Quam fraudem præclare agnoscens Sydenhamus se continere non potuit, quin hos altiori voce damnaret, atque multos ex iis affectibus, qui Scorbutici audiunt, vel effecta morborum fientium, vel reliquias nondum perfecte devictorum esse contendere (5).

II. Causa proxima est sanguinis, cæterorumque fluidorum acor &c.) Inesse in homine & amarum, & salsum, & dulce, & acidum, & acerbum, & fluidum, & alia infinita &c. atque hæc quidem iusta, ac inter se temperata, neque conspicua fieri, neque hominem ledere docuit Hippocrates (6). Quæ si sano modo interpretemur, liquet nihil aliud significare voluisse, quam multis, ac variis principiis humani corporis alligatis mutuo, & firmiter connexis optimum, ac perfectum valetudinis statum constitui. Quo autem loco subdit: Ubi vero horum quidpiam secretum fuerit, atque ipsum in se ipso steterit, tunc & conspicuum est, & hominem ledit: nihil aliud inferre voluisse, quam dissolutionem illius nexus, ac vinculi, quo pro optima valetudine constituenda alligari mutuo, & firmiter conjungi debent varia illa genera partium, quibus cum fluida nostri corporis, tum solida componuntur. Dissolvi autem potest nexus ille plurimis modis. Primum si salinæ partes a sulphureis, & terrestribus partibus secernantur, unde acor emergit. Nemo ignorat, acorem peracutum esse sensum punctiois (sapores jam omnes lævitate quadam, & asperitate fieri docuit Plato in Timæo.) Acorem igitur ab acutis, rigidisque mixtorum partibus gigni manifestares est. Cum vero salinæ partes asperitate, acutie, rigiditate cæteris antecellant, consequens est, ut cum salinæ partes a sulphureis, & terrestribus secernuntur, acor in sanguine emergat, qui cum affectionis hypochondriacæ causa sit, ut ex allatis manifestum est, eundem & Sorbuti esse facile judicaverim, si depressis omnino sulphureis, spirituosisque partibus præter modum exaltetur,

(1) lib. de inter. affect. tex. 34. & 39. lib. 2. præd. f. 2.

(2) hist. nat. lib. 25. cap. 3.

(3) lib. 3.

(4) pag. 704.

(5) Opusc. med. de rheumatif.

(6) Lib. de veter. medic.

tetur, unde sanguis ad instar vini rancidi, ac mucilaginosi fiat, ut Sennertus (1) ostendit.

In dyscrasiam acrem.) Quoniam exaltati acidi est mordere solidas partes, pungere, atque corrodere, ut notant Plato (2), Galenus (3), Willisus (4), consequens est, ut in vehementiores, validioresque contractiones agantur vasorum tunicae, atque hinc aucto fluidorum motu sulphur licet ramosum, atque implexum a mixtorum vinculo expediatur, dissolvaturque, & cum sale, qui primigenius a chymicis appellatur, insignis acutiei intime misceatur; quæ duo unita, & volatilia facta, superante tamen sulphure insignem acredinem sanguini, & reliquis fluidis conciliant: non secus ac ex vegetabilibus fermentatis ardens spiritus habetur, non alia de causa, nisi quia fermentatione eorum sulphur dissolvitur, & cum sale primigenio intime miscetur. Contingit acredo hæc potissimum in temperamentis calidioribus, & adustis, in quibus sulphureæ partes facile attenuantur, & cum salinis miscentur.

Salsam Muriaticam) Nisi sulphur aucto solidorum motu tanta in copia dissolvatur, ut unitum cum sale acredinem in sanguinem inducat, illud saltem sequitur, ut tenuibus, & aquosis partibus sanguinis resolutis, ac dissipatis, fixiores, terreæ, oleosæ quasi ustæ remaneant, vel sulphureæ minori quantitate exsolvantur, ideoque unitæ cum salinis salsum muriaticum solidas partes exedentem progignant. A salso Scorbuto, aliosque humanum corpus infestantes morbos frequentius oriri, quam ab acido, aut acri liquet ex Cl. Roberti Boylei, aliorumque observationibus, quibus compertum est, nullum frequentius salem in humano corpore reperiri, quam salsum, acidum nunquam sensibilibiter apparere, acrem raro se prodere. Quibus, quemadmodum alcali, & acidi propugnatores, qui in ea sunt opinione, ut credant, salsum in humano corpore vel in acidum, vel in alchalescentem acrem converti, acquieturi sint, viderint alii. Sed hac de re plura alibi dicemus. Quam mira res videtur, ut a sale, cujus necessitas tanta est, ut sine eodem vix, ac ne vix quidem consistere hominum

vita possit, a quo fames excitatur, saporibus gratia conciliatur, fluiditas, ac tenuitas sanguini, cæterisque humoribus debita tribuitur, teste Plutarcho (5), alvus, urina, juxta Hippocratem (6) ceteræque excretiones omnes, secretionisque promoventur, nimia obesitas, qua pleraque animalia, pecudes ægrotant, unanimi Medicorum consensu, Plutarchi præsertim, & Hippocratis (7), testimonio tollitur, corporum putredo præcavetur, ut propterea Veterum olim mos fuerit, liberos recens natos muria abluendi existimantium hac ratione corpus firmari, & indurari, si fides habenda sit Cælio Rhodigino in S. lectionibus, qui etiam memorat, Ægyptios mumiarum preparationes, & cadaverum balsamationes salis ope adornasse, & perfecisse, Venus excitatur, ut propterea solemne fuerit Sacerdotibus Ægyptii, ut præclare ostendit laud. Plutarchus (8), salem in cibis non adhibere, ut continentiam, ac castitatem servarent, aliæque innumeræ utilitates, & commoda proficiscuntur, quam mira, inquam, res videtur, ut si modum excedat, innumeræ fere molestiæ, eæque gravissimæ hominibus inferantur, Scorbuto, aliisque fœdissimi morbi enascantur.

III. *Septentrionalibus populis, iisque maxime, qui vicini sunt Mari &c.*) Hollandis, Anglis, Suecis, Danis, Norvegis, Germanis Septentrionalibus, seu inferioribus familiarem esse morbum tradunt rerum Scriptores. Observatione autem dignum est, eos maxime infectos esse, qui vicini sunt Mari, atque itinera per Mare instituunt. Quæ res ansam dedit plerisque ad vehementer credendum, eos salso, ac muriatico Scorbuto frequentissime torqueri. Ventos a Mari fluentes salem deferre communiter reputatur. Illos porro, qui inter brumalem Solis exortum, & occasum perfluunt, austrum in primis, salsum inducere docuit Hippocrates (9): *Quæ enim Civitas, inquit, ad hos ventos sita est, ejus aquæ multæ, & salsæ sunt.* Opinionem porro hancce multa confirmare videntur. Et primo quidem, quod ejusmodi populis familiares sint maxime cibi sale, & aceto conditi, & fumo indurati. De salsis quidem, & fumo induratis manifestior res est, quam ut ullis

ra.

(1) Tract. de Scorb. cap. 2.

(2) loc. cit.

(3) De S. M. F. cap. 35.

(4) 35. de anim. brutor. cap. 12.

(5) In quæst. nat.

(6) lib. de affect.

(7) De sal. diet. n. 6.

(8) S. 3. quæst. 10.

(9) lib. de aer. aq. & loc.

rationibus possit comprobari. Sal enim, quo abundant, eorum sulphuri ventriculi attritione, & calore dissoluto permiscetur, atque in acrem, aut falsum succum abit, quod experimento confirmant chymici, qui bubulum sanguinem cum sale marino coquentes salem alchalicum urinosum faciunt. Acidorum autem intemperatus usus falsum non in omnibus gignit, sed tantum in corporibus siccioribus, ac fervidioribus. Cum enim salem falsum ex acido, & acri constare manifestum sit, consequens est, ut ubi acida misceantur, & coeant cum acribus sulphureisque partibus, quibus eadem corpora referta sunt, in falsum convertantur. Quod si laxiora sint corpora, mollia, atque imbecillia, quæ sanguinem habent crassum, viscidum, ac lentum, deficientibus acribus, sulphureisque partibus, cum quibus acida coeant, acor præternaturalis generatur, atque abhinc scorbutus exoritur.

IV. *An atrabilarius humor, an solum lien &c.*) Opinio fuit maxime celebris, Scorbutum ab atrabilario humore repetendum esse, eumque potissimum a liene progigni, qui sæculentum a sanguine humorem melancholicum dictum repurgare nequeat, imo in suis ductibus retentum depravet, commutetque in atrabilarium. Quæ sententia licet rejecto jam quaternario humorum numero per se corruat, eandem etiam tamquam figmentum quoddam rejiciendam esse evincunt observationes præstantissimorum virorum, Sennerti (1), Horstii, (2), Foresti, Willisii, aliorumque, quibus compertum est, omentum, hepatis, aliaque imi ventris viscera mirum in modum labefactari. Quid opus est pluribus? Scorbutum gradu tantum a malo hypochondriaco differre ex superius allatis manifestum est. Cum vero in malo hypochondriaco non unum viscus sit accusandum, nec unicum læsionis genus, unicum in Scorbutum accusare velle ridiculum est.

V. *Acidum Scorbutum præ cæteris comitatur difficilis, anhelosa ad levem quemcumque motum respiratio, ad somnum &c.*) Scorbutum acido laborantes difficulter respirare, anhelos, torpidos, & enerves fieri cum lassitudinibus corporis, præsertim artuum, accuratioribus practici cum Cl. Willisio tradiderunt. Acido, inquam, a quo vix, ac ne

vix quidem differre videtur Scorbutus a dyscrasia sanguinis sulphureo salina, a qua prædicta symptomata exoriri præclarus Auctor affirmavit. Quod quidem non aliunde repetendum esse facile judicaverim, quam ex eo quod acidum crassitiem, lentoremque sanguinis excitat, tenuiores, fluidioresque partes cogit, ac figit, unde egre per vasa minima nostri corporis movetur, spiritus etiam ab eodem vel pauci admodum, vel torpentes separantur, ac per nervos in partes motui cum voluntario, tum naturali inservientes transmittuntur, hinc languere sanguinis, ac solidarum partium motum necesse est. Si subsistat sanguis in pulmonibus, orietur difficilis respiratio, anhelusque reddetur eger, si in cerebro, proclivitas ad somnum.

Crurum tumor, genuum titubatio &c.) Languabit vero motus sanguinis eo magis, quo longius, & remotius a corde recedet, unde minimum est vis impellentis momentum, ac fluidorum permeantium celeritas, hinc crurum tumor, ac genuum titubatio. Eadem de causa rubræ, ac fibrosæ sanguinis partes in minimis capillaribus cutis vasculis longissime a corde distitis subsistentes maculas violaceas, purpureas, lividas, prout sanguinis conditio dabit, excitabunt. Subsistentes circa gingivas tumorem earumdem efficient. Non potest autem diu subsistere sanguis, quin fermentationem subeat, seu mavis cum Pitcarnio putrescat, unde oris fœtor incipiens. Ex salinarum particularum exaltatione insigni, maximoque sanguinis, ac liquoris nervi acore, ac mordacitate peculiare nervos, qui per longum maxillæ in fasciculos dispositi singulis dentibus prospiciunt, violenter convellentis, aut membranarum folliculum, qui intra dentium lamellas, & radices continetur, vasis, & glandulis refertum divellentis, immanis dentium dolor proficiscitur. Ex eadem convulsione, divulsione nervearum fibrillarum meninges, & cerebrum constituentium orientur acerbissimi capitis dolores. Causa eadem circa articulos arthritidem vagam scorbuticam, circa spinalem medullam agens ea ratione, qua denegetur spirituum animalium in partes motui voluntario, & sensibus externis inservientes paralyfim excitabit, malum scorbutum laborantibus frequentissimum si quod aliud.

VI.

(1) lib. 3. medic. pract. sect. 2. cap. 2.

(2) tract. de Scorb. sect. 2.

VI. *Gingivarum putredo, erosio, dentium caries, scabies, impetigines &c.*) Jam ad alteram Scorbuti speciem ventum est, in qua præter salinas partes sulphuræ exaltantur, quæ simul commixtæ acredinem, aut si minor fuerit sulphurearum particularum exaltatio, falsedinem progignunt, a quibus & gingivarum erosio insignis, & dentium caries, & scabies, aliaque cutim deturpantia mala exoriuntur. Si enim loco mitis illius blandique succi, qui per salivales, aut cutis glandulas excerni debet, separetur humor, acrium, salforumque salium copia saturatus continuum solvit, pustulas, ulcuscula excitat, quæ scabiem, aliaque id genus mala constituunt.

Arenulæ rubræ, & friabiles in ima urina subsidentes, quæ oleosa &c.) Ab acribus, sulphureisque particulis præpollentibus universa sanguinis massa funditur, colliquaturque, ineptaque fit non solum ad alendum corpus, sed ad abripiendum quidquid nutritii roris, & pinguedinis in eo est; hinc oleosæ urinæ apparent, varioque colore caudæ pavonis ad instar, aut Iridis eleganter notatæ, quas vomitus, diarrhææ, dysentericæ, hæmorrhagiæ, e propriis vasis affluentibus humoribus, excipiunt. Quamquam vero non tantum pinguedo abrasa, & colliquata, sed quasi cuticula salinarum molecularum, quæ in superficie sustentantur, appareat: Cujus quidem rei certissimum argumentum illud est, quod urinæ intense rubescant, & rutilent, & postmodum arenulas deponant friabiles, quod phænomenon Scorbuticis præsertim macie consumptis adeo familiare est, ut nullum magis.

VII. *Graviora hæc, & diutius ægrum exerceant cum sit inextinguibili &c. acredinem designant.*) Acre anceps nomen est apud Veteres philosophos, & medicos. Acre enim audit ipsis quidquid nerveas fibras moleste afficit, sive acidum, sive austerum, sive salum sit. Acre tamen proprie dictum significare saporem ab aliis omnibus diversum, apparet vel ex eo, quod acria cum caloris sensu mordere soleant nerveas fibras, ut notat Plato (1), & Galenus (2). Hinc non mirum, si Scorbutus a sanguinis

acredine oriundus graviora excitet symptomata, & sitim inextinguibilem, estum corporis, aliaque id genus. Memorabilis est observatio, quæ extat in M. N. C. (3), de sanguine tanta acredine prædito, ut unica ejus guttula secta vena ad denudatum brachium cadens non solum cuticulam, excitata in ea vesicula, sed etiam subjectam cutim cum eschara, lanceolam autem in cuspide livido tinctam colore, atque adeo friabilem reddiderit, ut levi attritu in particulas abire potuerit. Minus mirari subit, vulneratum non tantum sanguinem, sed etiam carunculas membranulis, & venulis conspicuas per alvum, urinam, vomitum, tussim egeffisse. Similis sanguinis constitutionis meminit etiam Bonetus (4). Urinam Scorbuticorum lintea corrodentem vidisse, & Sennertus (5) & Doringius (6), & Salmuthius (7), testati sunt. Similis quoque urinæ exemplum vid. in M. N. C. (8). Tanta est vis acrium, ac causticorum salium, qui in sanguine, reliquisque succis exaltantur.

VIII. *In Scorbutico acido paulo acriora, quam in affectione hypochondriaca &c.*) Ubi hætenus de triplici acrimonia Scorbutica allata ad examen revocaveris, vix, ac ne vix quidem in fraudem induci poteris in Scorbuti curatione instituenda. Ubi enim acorem in sanguine, & reliquis fluidis exaltatum esse probe noveris, depressis sulphureis, spirituosisque particulis, ea in usum esse vocanda facile intelliges, quæ sale volatili acri abundant, quæ extimulando vasa, & viscera eadem in validiores contractiones agunt, quæque sanguinis moleculas penetrando, scindendo ejusdem principia solvunt, & si quid lentum, viscidumque est abstergunt. Ejusmodi sunt vegetabilia quedam, quæ antiscorbutica dicuntur, Cochlear. Trifol. fibrin. persicar. raphan. rustican. & alia. Raphanus rusticanus præ cæteris cujusdam olei adeo subtilis dives est, ut pistillo contusus odorem emittat membranarum sic ferientem, ut violentas sternutationes, lacrymationes insignes excitet. Acrium ejusmodi vegetabilium succos sanguinem intra vasa dissolvere supra ostendimus. Mirum autem extra vasa eundem

co-

(1) loc. cit. (2) De S. M. F. lib. 1. cap. 37. (3) Dec. 2. an. 2.

(4) Med. Septentrion. p. 2. l. 2. sect. 22. obs. 2.

(5) tr. de consen. & dissen. chymicor. lib. 1. cap. 16.

(6) tr. de scorbut. (7) cent. 2. obs. 4. (8) Dec. 2. an. 8.

cogere, ut experimentis Cl. Pitcarnii (1) compertum est. Quo magis patet, vires suas potissimum exercere in solidas partes easdem extimulando, & in crebriores, vehementioresque contractiones adigendo, quod dici vix potest, quantum ad dissolvendum sanguinem faciat.

Ea tamen acidis temperata, sero lactis diluta sint.) Caute autem iisdem utendum, ne dum sanguinem solvere, aciditatemque corrigere volumus, ineptas muneribus suis solidas partes constituamus, vel sulphureas partes nimis terendo, fundendoque acridinem humorum, atque abhinc prodeuntem Scorbutum excitemus. Quapropter salubre practicum consilium Sydenhami præeunte exemplo, plantarum antiscorbuticarum acridium succos acido aurantiorum, vel citrinorum malorum succo, vel similibus temperatos præscribere. Illi enim sale volatili oleoso, acri, hi vero acido turgescunt, ex quorum mixtura media qualitas exsurgit, quæ ad acorem in sanguine, & reliquis fluidis exaltatum corrigendum, atque abhinc prodeuntis Scorbuti profligationem existit opportunissima.

Miti sale acido constat Acetosa. Frequens propterea ejus usus est, & valde proficius. Refert Thomas Bartholinus (2), Groenlandos populos Scorbuto misere vexari, solitos sanari miscendo cochleariam, & acetosam simul in suis jusculis avenaceis, vel hordeaceis. Has duas plantas copiose simul crescere in hac regione, quasi seorsim sumi non debeant, ne separatæ noceant. Quid si sero lactis diluantur? Præterquamquod ad solidarum partium spasmos relaxandos, atque emolliendos, easque ab ulteriori vellicatione, morfu, atque erosionemuniendas plurimum facit, accedit præterea, ad abstergendum, aperiendum, & pravos vitiososque succos per insignes urinæ vias extra corporis confinia educendos opportunissimum existere. Idque omnes facile concedunt, qui de Scorbuto ex instituto egerunt, quos infra videbimus. Egregius præ cæteris est Cl. Jo. Wieri locus (3) de feri lactis efficacia: *Si in lacte, inquit, plantas antiscorbuticas coquant, expressumque liquorem felici successu hauriant egroti, id feri magis, quam lactis ratione evenire censendum. In cribro butyri, & casei coagulum*

remanet; Serum autem, quod transfluit, & tenuium partium est, abstergit, aperit, urinas movet, atque ad Scorbuticæ luis profligationem cum primis utile ex priscorum etiam Aetii, Galeni testimoniis est.

IX. .... Sars. peril. elect. radic. Chin. Santalor. rubor. &c.) Ad viscidiores sanguinis partes, & quæ facile in solidarum partium interstitiis hærent resolvendas, acorem omnem præsertim fixiorem corrigendum, & universam fluidorum massam refermentandam plurimum valere communiter reputantur ligna quædam, quæ sudorificorum titulo insigniuntur. De Sars. peril. de radic. Chin. omnes fere conveniunt. De Santalorum virtutibus lis orta. Alii enim inter refrigerantia, seu fervorem sanguinis contemperantia, alii vero inter calefacientia recensent. Analyti tamen eorundem instituta, particulis valde tenuibus, & activis donari compertum est. Quamobrem Caspar Hoffmannus jure, meritoque illos Medicos redarguit, qui refrigerandi fine Santala, eorumque decocta præscribunt. Salubre porro est practicum consilium, in ejusmodi decocta carnes recipere, ut principia illa nimis activa, ac volatilia, quæ commovendo nimis, fundendoque opportuna existunt, retundantur. Hac ratione decocta Septaliana fere methodo parantur, quorum eximiam virtutem ad diuturnos morbos debellandos qui non cognoscit, medicinam cognoscit plane nullam.

X. Mercurialia salivationem moventia, purgantia acriora &c.) Sunt qui præter sudorifica hætenus recensita scialagoga in hoc morbo commendant, præsertim ex Mercurio deprompta, in eam spem adducti, ut credant, fluiditate, soliditate, ac pondere componentium arctam nimis, ac tenacem sanguinis, humorumque texturam penetrare, dividere, congestionem dissolvere, fixiorem acorem tollere, atque hac ratione scorbutum acidum certo, feliciterque profligare. Verum cum Mercurialia turbas insignes excitent, speciatim vero ulcera oris, dentiumque casum promoveant, quæ fere symptomata in scorbuto solent egrum dire exercere, nemo non videt, horum medicamentorum pretium in hoc morbo plurimum imminui. Si quis Mercurialibus uti velit, saltem penes illum sit Dolæi monitum, ut

vi-

(1) Elem. phy. Math.

(2) In act. Hafniens. 1671. obs. 9.

(3) Tract. de Scorb.

videlicet singulari, & peculiari modo sublimentur, ut duntaxat sudorem, & nullam efficiant salivationem.

Ne cathartica acriora tuta sint, facit potissimum ea ratio, quod solidas partes nimis extimulare habeant, sanguinem, reliquosque succos exagitare, sales eorumdem acuere, tenuiores partes educere, crassioribus, fixioribusque remanentibus, unde justus subrepat timor, ne gravissima incommoda ex eorum usu percipiantur. Hisce ferme de causis validiora purgantia accuratioribus Practicis minus probantur, a quibus nos sumus. Si tamen de commoda illa purgandi ratione sermo sit, cujus superiore capite meminimus (1), qua peccantes humores per alterantia ad evacuationem dispositi sensim sensimque eliminantur, deque viscidis, glutinosisque humoribus, qui educendi sunt, fibrarumque laxitate, in quas agere debent purgantia medicamenta, tantum abest, ut nulla existimem locum habere, ut lenientia quidem nullius plane efficaciar, pillulas tamen, quarum basis aloes est, inter quæ illæ Paracelsi eminent, de Fumaria, fœtidæ majores, Antiscorbuticæ Timæi, Amstelodamenses aliæque ejusmodi addito stimulo ex Mercurio dulci valde necessarias esse contendam.

XI. *Aquæ acidulæ, ac tandem lactis asini usus, cum antiscorbuticis &c.* De acidulis Vid. com. in aph. 16. præced. cap. de affect. hypochond.

Solo lacte vesci in eo morbo, in quo fibræ ad validiores oscillationes concitandæ sunt, crassities, lentorque humorum dissolvendus, minus expedit. Eximiam porro præstabit operam, si cum antiscorbuticis medicamentis in usum vocetur, quo fit, ut acres istorum particulæ, quæ sanguinis massam nimis exagitare valent, sulphureas ejusdem partes in motum agere, acidum omne sanguinis massam inspissans, ac cogens destruere, solidas partes acriter pungere, tenuis, mitis, ac benigni corporis admixtione temperentur, & ex amborum consociatione exsurgat medium quoddam medicamento genus, quod cum leniter scindendo, penetrando, ac referando, nec non acidis, austeris, aut alios quosvis peccantes sales diluendo, irretiendo, demum mites, læves, politasque particulas in sanguinem introducendo, quibus solidæ partes ab a-

Tom. III.

(1) cap. 8. com. 14.

crium, atque erodentium humorum actione muniantur, operetur, illud est remedii genus, ut si quid in summa rerum angustia sperari possit, ab hoc uno sperari jure posse confidendum sit.

Quare Lac cum spiritu acri cochlear. Spiritus acres plantarum cum dicimus, eos fere intelligimus, qui ex foliis earumdem certa quadam encheiresi fermentatis eliciuntur; fermentatione enim fit, ut ramosum, ac implexum earum sulphur dissolvatur, & cum sale primigenio a chymicis dicto intime misceatur, quæ duo unita, ac volatilia facta superante tamen sulphure acrem spiritum efficiunt. Quod evenire nullo modo potest, si plantæ non fermententur. Earum enim sulphur ramosum, & valde implexum cum sit, difficillime a mixtorum vinculo expeditur, terrestres partes gravissimæ cum sint, nunquam in alembico attoluntur; reliquum est igitur, ut primigenio earum sale per destillationem ab utrisque secreto, acidus liquor habeatur. Acres porro ejuscemodi liquores arctam nimis, ac tenacem sanguinis compagem penetrando, dividendo, solidas partes extimulando, morbis a crasso, viscido, ac lento oriundis egregie opitulantur. Eosdem augent, aut confirmant acidi. Ex quo colligi potest, quid efficere valeant spiritus illi, qui a plerisque minus cautis per vini spiritum, quod potentissimum acidum est, si Boerhaavio credimus, elici solent. Qamvis nempe ardentes spiritus stimulando, atque in crebriores, vehementioresque contractiones agendo solidas partes, nec non sulphure suo in fluorem redacto, & volatili, quo abundant, simul ac ingesta sunt, a calore exaltato fluidas solvere, ac fundere habeant, eodem tamen exhalante, & remanente sale acido, easdem cogunt majorem in modum, ac condensant. Hinc est, in scorbuto ab acido pendente cane pejus, & angue ab istius generis medicamentis abstinendum esse.

Inter spiritus ex plantis antiscorbuticis fermentatis elicitos eminent spiritus Cochleariæ, qui Flandriæ provinciæ Belgii maxime, ac cultissime paratur. Cochlearia enim ibi ad insignem magnitudinem excrescit, & longe efficacior est illa, quam in hortis ipsi studio, ac labore colimus. Tantæ activitatis est spiritus cochleariæ adnotante Cl. Junchero, ut sanguinem facile concitet, ac nimis

O

com-

commoveat, atque estuosam cephalalgiam, aliaque huiusmodi mala procreet. Quapropter eundem cum acidis liquoribus semper miscendum esse putavit Etmullerus, quibus nempe subtiles, ac volatiles ejus sales irretirentur, atque ipsius efficacia parumper infringeretur. Quid porro mali pertimescendum, si ex lacte exhibeatur?

Vel ex decoct. baccar. Junip.) Nisi certo scias, ejuscemodi spiritus ex plantis per fermentationem elicitos esse, auctor sum, ut Lac ex decoctione baccarum Juniperi exhibeas, quæ cum oleo subtili, ac penetranti fetæ sint, dici vix potest quam apte iis omnibus morbis, qui ex solidarum partium atonia, atque a viscido, & lento proficiuntur, medeantur. Nervosas enim partes mirum in modum corroborant, urinam cient, & obstructions viscerum tollunt. Solo lacte ex decoctione baccarum Juniperi scorbutum non semel feliciter debellatum vidisse bona fide testor, cum alia minus commode responderint. Saltem pulcherrima hujusce remedii laus est nocere non posse, ut de spiritibus ope vini spiritus, vel ex plantis non fermentatis dictum est.

XII. *In scorbuto ab acredine oriundo contentus sum succo Acetos. &c.*) Acida acris contraria esse, eademque figere, & in blandum, innocuumque saporem falsum convertere manifestum est. Ob id potissimum scorbuto ab acredine sanguinis oriundo profligando opportunissima existunt. Acida porro vel vegetabilia sunt, vel mineralia. Ad illa spectant Acetosa, Acetosella, sive Oxalis, succi limon. Citr. Berber &c. Inter Mineralia vitriolum, nitrum eminent, aliaque huiusmodi. Refert D. Geoffroi (1), virum clarissimum, & in praxi medica exercitatissimum D. Marinum, dum viveret, Nosocomii Parisiensis Medicum ordinarium, scorbuticos quamplurimos sanasse eorum alimenta foliis acetosæ coctis immiscendo. Quamvis non constet acidus ne scorbutus fuerit, an ab acredine oriundus, ab hac tamen causa oriri dubitandum non est, nisi forte velimus acidum acido destrui, quod rationi valde repugnat.

Suc. Limon. &c.) Insignem acidorum vegetabilium efficaciam ad quamplurimos morbos debellandos qui non cognoscit, me-

dicinam cognoscit plane nullam. Martinus Listerus (2) memorat Pisonem in rebus exoticis exercitatissimum, qui refert peritissimos Indiæ Medicos plus præsidii in Limonibus ponere, quam in lapide Bezoartico, aut Theriaca contra malignos morbos, & pestilenciales febres, atque ipsa venena: se autem ex nullo alio aliquo remedio simplici tot felices effectus in tota sua praxi observasse, quam ex Limonibus. Forestus ipse se mali citrei putamine succulento dentibus attrito contra pestem munire solitum fuisse testatus est. Hujusce pomi præstantiam cecinit Virgilius (3):

Media fert tristes succos, tardumque saporem

Felicitis mali, quo non præstantius ul-

Pocula si quando sæva infecere nover-

ca, Auxilium venit, & membris agit atra

venena. Flos adprime tenax: animas, & olentia

Medi Ora fovent illo, ac senibus medicantur

anhelis. Nempe in humorum acredine massulæ fluidorum a sale volatili, ac corrosivo solvuntur, acida vero figendo acre fluidorum eorumdem dissolutionem prohibent. Hinc liquet, cur acida refrigerandi vi polleant, & vim cathartorum infringant. Eorum enim sulphur exaltatum cogunt, ac figunt.

Spirit. nitri &c.) Acidis vegetabilibus fortiora sunt mineralia, vitriol. nitr. &c. quibus Sylvius, P. Barbette, alique se felicissime usos fuisse testati sunt. Spiritum nitri dulcis conficiendi modum tradit Boerhaavius (4), ac scorbuto sanando singulari virtute prodesse confirmat. Si acidi huiusmodi liquores sero sanguinis affundantur, adeo idem cogunt, ac condensant, ut ad ignem quasi coctum videatur. Si cum salibus alchalicis volatilibus urinæ, corn. Cerv. armoniac., & similium miscantur, frigidam fermentationem spissitudinis liquorum facta excitant. Harum fermentationum exempla quamplurima extant in A. R. S. P. an. 1700. quæ legi ex fonte malumus, quam hic referri.

XIII.

(1) Mat. Med. p. 2.

(2) Exercit. med. 4.

(3) Georg. lib. 2. vers. 126.

(4) Oper. Chymic. p. 2. proc. 134.

XIII. *Ad thermopotationem opportuno tempore, ad lactis usum &c.*) Inter ea, quæ acredinem humorum temperant, eminent aquea, utpote quæ dissociare, disjungere, ac dispartire habent acres, erodentesque humorum particulas, ineptasque reddere ad solidas partes afficiendas, & terra calcarea, qua foeta sunt, absorbentissima easdem imbibere, atque per insignes excretionum vias extra corporis confinia educere (1). Quæ diluunt mirabiles habere vires ad eorum vim infringendam, quæ solidas nostri corporis partes rodere, & absumere valent (ut alibi innuimus) liquet ex Cl. Sydenhami epistola ad Robertum Bradii asseverantis quemdam a sublimato corrosivo venenatum sola aqua adhibita felicissime curatum fuisse. Temperatur demum ab iis, quæ irretiunt, inviscant, obtundunt acre, & solidas partes ab ejus morfu muniunt, atque tuentur. Inter quæ Lac eminent, non solum ob caseosas, ac butyrosas, quas continet particulas, quæ prædictis muneribus obeundis pares existunt, sed serosas etiam, quæ diluendo, abstergendo, & ad urinæ vias duendo operantur (2). De admiranda vi oleosorum in perdomandis viribus acrium, atque erodentium corporum insigne præ cæteris exemplum præbent illi, qui es ad papyrus prælo imprimendum aqua forti cælant. Æneam enim tabulam, ut alibi ostendimus, cera oblinunt, in eaque imagines, & simulacra imprimunt. Tunc aquam fortem affundunt, quæ exaratos sulcos permeando acrimonia sua æneam tabulam corrodit, parte intacta remanente, quæ cera obducta est.

XIV. *In scorbuto salso suc. optim. depurat. Fumar. &c.*) Salsum in humano corpore modum excedens sanguinem minus colliquat ac fundit, minusque solidas partes mordet, & ad sanguinem celerius movendum extimulat, quam acre. Hinc morbi a salso oriundi mitiores plerunque illis, qui a nimia acredine ortum traducunt. Igitur temperata remedia præscribenda esse luce clarius apparet. Non acria sale volatili oleoso prædita, quia plus æquo humores exagitant, fundunt, ac solidas partes in vehementiores contractiones sollicitant: Non acida, quia nimis cogunt, ac figunt. Temperata porro ea dicuntur, quæ blande

attenuando, solvendo, stimulandoque operantur. Inter quæ eminent Fumaria; *cujus succum viscera referare, referata roborare, sanguinem a biliosis, adustis, & crudis recrementis purgare &c. & usum præcipue esse in scorbuto, scabie, & similibus*, docuit Cl. Etmullerus, quem accuratiores practici in hac parte sequuti sunt. In hac nempe scorbuti specie cutaneæ affectiones, scabies, impetigines, aliæque similes frequentissimæ sunt. Vix autem ullus dubito, quin hac de causa hujusce plantæ pretium plurimum augeatur. Quod Simon Pauli confirmat asseverans, se hoc simplici remedii genere scabiosissimos felicissime in pristinum valetudinis statum restituisse.

Jusculum &c. alteratum bihorio post exhibendum &c.) Solet succus ex jusculo junioris pulli exhiberi, idemque bihorio post, & vespere iisdem herbis alteratum repeti, ut & diluendo, & quoad fieri potest sales falsos irretiendo, demulcendoque optato fine facilius potiri valeamus. Jusculum enim uti aqueum est, sales imbibit, interfusaque ejus spicula dispartiens ejus vim maxime infringit, ac fluiditate ad renes facile permeans perniciosos, atque exitiales sales e corpore educit. Uti oleosas continet particulas, ramosis harum partibus sales eosdem involvit, hebetat, & retundit, & leniendo partes ab eorum spiculis munit, & tuetur. Virtus hæc maxime elucet in sero lactis, ut propterea minus mirandum sit, ab Hippocrate, Celso, Aretæo, maxime vero Dioscoride (3) tantopere commendari adversus lepram elephantiasim, & efflorescentias per totum corporis habitum erumpentes. Mirum sales muriaticos præ cæteris omnibus aquosis, & insulsis potionibus elui, & viscidiusculis, oleosisque particulis irreti se pati.

XV. *Si æger laxioris, atque humidioris sit habitus, decoctum &c. addendo Viperam.*) De usu, ac viribus decocti ex lignis sudorificis satis dictum (4). De Viperæ facultatibus in usum medicum receptæ quæstio est inter Medicos. Sunt qui existimant, carnem Viperarum subtiles, volatilesque addendo particulas salium nimis fixorum in miliaribus cutis glandulis, vel in sebaceis articulo, aut spinali medulla, unde scabies, dolores arthritici, paralyses, aliaque

(1) Vid. com. in aph. 20. cap. 8. (2) Vid. com. in aph. 8.

(3) lib. 2. cap. 75. (4) com. in aph. 9.

que symptomata proficiscuntur, congestionem prohibere, materiem in iisdem hærentem attenuare, massam sanguinis refermentare, atque egros in pristinum valetudinis statum restituere.

Summam inesse Viperæ vim ad elephantiasim curandam liquet ex Galeno, qui duas elegantes historias refert de vino viperato eo fine, ut qui illud hausissent, interneccioni darentur, cum (mirum dictu!) elephantiasim laborantes hausto eodem egregie convaluerint. Id quod Zacutus Lusitanus (1) confirmavit memorans juvenem aulicum nullis remediis a cutaneis morbis sanari potuisse, viperarum vero decocto omnino convaluisse. Quæ sane effecerunt, ut ad cutaneos morbos speciatim curandos magno in pretio, & honore haberi cœperit, qui eo usque increvit florentibus inter Arabes Rhaze, & Avicenna, ut mirabilis totius corporis renovatio inde promitteretur. Cæterum ad malignos expellendos morbos, ad venena profliganda nobilissimum si quod aliud medicamen censebatur. Hinc Andromachus trochiscos e Vipera parabat pro præcipuo theriacæ suæ ingrediente. Et sane cur eximias hæc vires inesse Viperæ non dicamus, si plurimo sale volatili factam esse, eumque extrahi commodissime posse certis chymicorum experimentis compertum sit? Pulverem Viperinum febrem excitasse videre mihi contigit: quandoque sitim inextinguibilem progignere deprehensum est. Hinc salubre practicum consilium, cavendum esse a Viperatis medicamentis in temperamentis fervidis, sanguineis, & exquisito sensu pollentibus, cavendum pariter in febribus ardentibus, in quibus fervor, & orgasmus summus sanguinis adest, nec non jussulis viperatis addendas esse carnes animalium gelatinosas, quæ irretire habeant nonnihil, & retundere principia illa nimis activa, ac volatilia, quæ commovendo nimis, fundendoque opportunissima existunt. Non defuere tamen, qui cum Fernelio Viperam non solum ad chronicos, contumacesque morbos debellandos minime commendarunt, sed inutile prorsus, atque inane medicamentum esse contenderunt. Ita Julius Palmarius (2). Opinionem hanc confirmare visus est Cl. Reditus, qui certis observationibus, atque experimentis edoctus statuit, non eas inesse Viperæ facul-

tates ad profligandos morbos, ut vulgo creditur. Ut ut res sit, neque enim licet istas subtilitates persequi, illud certum est, mirabiles quandoque effectus ex usu Viperinarum deprehendi. Quod non dicerem, nisi id ipsam propria experientia compertum habuissem. Quod si interdum res secundum vota minime contingit, cur id potius ex eo pendere non credamus, quod pro vario morbi statu, ac vehementia, pro varia ipsarum Viperarum qualitate, plus minusque possit humanum corpus ea ratione alterari, qua opus est ad salutem? Illarum saltem pulcherrima laus erit efficere, quod cæteræ animantium carnes gelatinoso quodam blande sulphureo, & vaporoso succo præditæ, ut Hoffmannus testatus est. Quo loco minus mirari subit, Ægyptios viperis vesci solitos fuisse, tamquam utilissimo corporis alimento.

XVI. *Ad aquas B. M. V.*) Aquas Virginis in agro Patavino sale, & sulphure fectas esse per experimenta Jo. Gratiani alibi ostendimus. Hinc mira earum efficacia in muriatico Scorbuto, quem scabies, aliaque id genus mala subsequuntur. Aqueus enim humor salis, sulphurisque corpusculis instructus poros circa subit, atque interstitia quæque fibrarum penetrat; quidquid ibi collectum est, emolliatur, incidatur necesse est: hinc humores in cutaneis glandulis stagnantes fluxiles fiunt, stagnatio prohibetur, patens transpirationi via sternitur, ac simul superflue serositates dissipantur, atque hinc cum corpus rite paratum fuerit, sanitatem recuperat. Hæc fere laudatus Gratianus, cujus quidem sententia nihil adhuc verosimilius dictum. Quæri tamen posset, quo modo si salinis præter sulphureas partes fectæ sunt aquæ Virginis, morbos, qui a falso oriuntur, curare possint. Salsum enim scabiei, pruriginis, atque ulcerum causam tum Veteres, tum Recentiores fere omnes statuerunt. Quod si ita res habeat, mirum salsum & causam morbi, & remedium esse. Verum præterquamquod salinæ partes per aquam dispersæ sunt, nec solæ, sed aliis principiis implicitæ agunt in humanum corpus, quidni liceat conjectare, a salinis particulis salsas particulas, quæ scabiem, pruriginem, ulcera, atque id genus alia constituunt, non secus edulcari, ac pisces, aut carnes sale induratas

(1) lib. 1. *prax. admirab. obs.* 2.

(2) lib. de *morb. contag.* cap. 9.

ratæ infusa salita, aut marina aqua magis, quam insipida mitescunt? Hæc uti Peripatetici, qui qualitates, sic Nevvthoniæ, qui vires attractivas in manu habent, citius expediunt. Salinæ enim per aquam dispersæ particulæ salinas humorum particulas ad se trahunt magna vi, hinc in crystallos majores coeunt, qua data porta per insignes excretionum vias eliminantur. Quo loco minus mirari subit, aquam marinam pruriginosis (ut inquit Hippocrates) & qui ab acris humoribus mordentur, tum lotionem, tum fotu calidam prodesse, ulceribus etiam, & ambustioni, & abrasioni, & reliquis hujusmodi adversari. Sal enim mordaces humores, a quibus ulcera enascuntur, edulcando, abstergendo, irritando, efficit, ut mundificentur, vivificentur, carne impleantur, quod opus solius naturæ est, demum ad cicatricem facile perducantur.

Ad balnea, tandem ad Lac ex decoct. sar. perit. &c.) Si æstivo tempore balneationes aquæ dulcis instituantur ex admonitione Fernelii (1) continuatæ, & moderate calidæ, quibus particulæ salsæ, ac muriaticæ, quæ cum in glandulis cutaneis congestæ sunt, tum liquoribus corporis commixtæ per eorundem substantiam diluantur, temperenturque; si Lac universale remedii genus, quo humores omnes cujuscunque saporis fuerint corriguntur; ex decoctione Sarsæ, qua fixorum salium in iisdem cutis glandulis, si quæ superstites sint congestiones prohibeantur, dissolvanturque, dici vix potest, quam apte ægrorum incolumitati consulas.

XVII. *Gingivæ erosæ, ac putridæ tinctura Lacæ Amynsicht.*) Lacca nihil est aliud referente Cl. Boerhaavio (2), quam gummi ex Asia ad nos delatum resinæ genus de arboribus abrasum a formicis, quæ inde nidos suos construendo magna illud copia aggerunt in primis in insula Ceylon, unde optimum habetur. Tinctura ex eodem elicitæ, & nunquam fallax, & nobilissimum remedium esse ad gingivas erosas, & putridas persanandas observationibus tum certis, ac constantibus, tum multis, ac frequentibus compertum est. Tinctura, inquit præclarus Auctor, ex nobili Lacca amabilis est virtutis in curandis vitiis gingivarum, oris, & dentium in Scorbuto &c.

Summa opus esse diligentia passim tra-

dunt Chymici in tincturis cum ex Lacca, tum ex reliquis gummosis corporibus eliciendis ob id potissimum, quod gummosa sint, & solutioni valde resistent, etiam communi menstruo, nempe spiritu vini licet defæcatissimo, & tartarizato, qui potentissime operatur, adhibito: ita ut tincturæ elicitæ levissimæ sint, & parum substantiæ gummatum contineant. Salubre porro consilium est, Laccam puta, succinum, & similia in subtilissimum pollinem redigere, & cum sale alchamico fixo miscere. Quod ubi præstiterint, in loco humido reponunt, donec attracta aeris humiditate, vel ex humiditate intus latente liquecant: liquefacta exsiccant, & denuo in loco humido reponunt, ita ut repetitis liquefactionibus, & exsiccationibus tandem illud sequatur, ut in loco humido reposita tota liquecant pastæ ad instar cujuscumque mollis, quæ digitis pertractari commode possit. Spiritum tum demum vini affundunt, quo tincturas substantiæ gummatæ plurimum instructas eliciunt, ut Cl. Boerhaavius (3) aliique testati sunt.

Simplicissima methodus tincturam ex Lacca extrahendi illorum est, qui cum Amynsicht gum. Lac. circiter unciam dimid. infundunt aqu. salv. rosar. a lib. i., servantque liquorem in cinerario calido, donec aqua rubicundissimo colore tingitur, & amaro haud ingrato cum austeritate, & adstrictionis sensu (qui certum roborantis virtutis argumentum præbet) imbuitur. Longe efficacior, ac præstantior fit addendo Alumin. ust. 3 ii. Cum enim alumen ex acido vitriolico, & terra quadam ab acido soluta componatur, qua terra acidi vis infringitur, ac temperatur, mediocriter adstringendi, & acrimoniam humorum retundendi virtute donatur eximii usus adhibitum solerter. Virtutem hanc Aluminis noverunt Veteres ipsi Medici, licet aliis verbis expresserunt. Vim enim frigidam, & siccam ei tribuebant: frigidam, quatenus partes rubore, caloreque affectas refrigerat, siccam vero, quatenus easdem laxatas, & atonia laborantes corroborat, & adstringit.

Suc. Sarmenior. vit. alb. &c.) Sarmeniorum vitis adstringendi vim habere tradidit ipse Plinius (4). Vis hæc ab acido potissimum, quo scatet, pendere videtur, si

Boe-

(1) obs. 44.

(2) op. Chym. p. 2. p. 56. n. 1.

(3) loc. cit.

(4) lib. 23. cap. 1.

Boerhaavio credendum, qui sarmenta Vitis recentia putata Martii initio per retortam destillata acidum copiosum præbuisse testatus est (1). Quid quod ob aciditatem hanc suam acres, quibus gingivæ cruentantur in Scorbuto, exeduntur, ac corrumpuntur, humores figere, & in blandum, innocuumque saporem convertere valeat succus ex Vitis sarmentis expressus?

Acet. opt. mel. &c.) Virtus hæc acrium, atque erodentium particularum vim infringendi, atque abhinc prodeuntem corruptionem tollendi maxime elucet in Aceto. Hinc non mirum, Cl. Sylvium tempore pestis, in qua plerunque massulæ fluidorum a sale volatili, ac corrosivo solvuntur, omnibus diebus priusquam ægros visitasset duo cochlearia aceti assumentem ab eadem immunem servatum fuisse.

Si cum succo sarmentorum vitis, & aceto misceatur mel, succus videlicet ille salinus, & oleosus vi Solis e floribus plantarum extractus, atque Apium studio, ac labore collectus, qui blande incidendi, detergendique sordes in quibuscumque erosionibus, atque ulcusculis existentes virtute donatur, illud emergit remedii genus, ut nullum eodem efficacius, aut pro ægrorum opportunitate valentius excogitari possit ad gingivarum, oris, & dentium vitia curanda in Scorbuto. Quod non dicerem, nisi propria experientia compertum habuissem, eodem plerosque felicissime convaluisse, eoque magis si dempto aceto ob nimiam aciditatem intus sumatur additis ad absorbendum Mandib. Luc. pisc. Mira sunt quæ effecit in nostra hac Italiæ parte remedium, dum a nobili Comitissa de Manfredinis singulari liberalitate Rhodigii dono dabatur. Exhibere idem mane jejuno stomacho per tres successivos dies lecto ægro cubante commodum est, cum forte sudore superveniente, quod optimum futuræ sanitatis inditium est, quiescendum sit, donec sponte desinat: quod non ita tamen frequens est, ut & urinæ quandoque liberalius non fluant, & alvus solvatur, quod æque boni ominis esse consuevit. Quamquam si alvus minime solvatur, nihil mali verendum, nec nihil tamen omnino vetat, quominus clyster ex lacte, & saccharo injiciatur. Dum mane sumptum est,

post horulæ spatium jusculeum calidum exhiberi solet, nisi tamen nauseam moveat, quo casu in ipsius nausea primordiis statim propinandum. Iis, quibus gingivæ exesæ sunt, ac cruentatæ, ad eas abluendas, antequam deglutiantur, eodem tepefacto uti expedit, præsertim si frigeat, quod affectis partibus molestum est. In pueris certa ipsius mensura statui non potest, cum a quovis remedii genere abhorreant. Observationibus tamen compertum est, quacumque hora, & quacumque quantitate sæpius propinatum æque saluberrimum esse. Si os in iisdem afficiatur, penna eodem imbuta, & parti affectæ applicata, qua obliniatur, commoda. Uno verbo optime mixtum remedium nunquam non bono, & emolumento, etiamsi ex succo pampinorum viridium conficiatur.

XVIII. *Ulceræ oris profunda aqu. virid. Hartman. &c.*) Ulceræ non possunt ad sanitatem perducī, nisi prius abstergantur, mundificentur, vivificentur, acres erodentesque humores edulcentur, eadem demum exsiccentur. Aquam ab eleganti colore viridi, & ab Auctore suo Viridem Hartmanni dictam hisce muneribus obeundis aptissimam existere patet ex consideratione eorum, quæ eandem componunt. Hujusmodi sunt mel rosatum, sulphur, alumen, sabinæ extremitates, hypericon, aliaque plura, quorum alia quidem abstergendo mundificare, irritando vivificare, absorbendo edulcare, atque exsiccare, si quis singulorum activitatem ad examen sedulo revocaverit, etiam me tacente facile intelliget.

Mox sal. Saturn. Cerus. &c.) Saturnina medicamenta, cerussa &c. virtute qua donantur absorbentissima, acerrimis quibuscumque, ac corrosivis sanguinis, humorumque particulis, quæ fibras divellentes, ac continuum solventes ulcera progignunt, imbibendis, atque ex iisdem educendis opportunissima existunt. Quam mira res videtur, quod calces Saturninæ, Cerussa, & id genus alia, si intus sumantur adeo noxia sint, ac perniciofa, ut venenis accenseantur, ut multi voluerunt, Borellus (2), Celsus (3), Cæsalpinus (4); extrinsecus vero adhibita nobilissima sint, si quæ alia. Si cum balsamo illo naturali resinoso de

Co-

(1) *op. Chym. p. 1. pr. 52.* (2) *cent. 4. obs. 32.*

(3) *lib. 5. cap. 27.* (4) *lib. 3. cap. 24.*

Copaib. dicto in usum vocentur, illud tandem sequitur, ut acrium, atque erodentium humorum spiculis involutis, ac fibris miti humore oblititis, & leniter irritatis, eedem elongentur, quod opus solius naturæ est, ulcera carne impleantur, demum claudantur.

Qui plura cupit, adeat Auctores, qui de Scorbuto ex instituto egerunt, quos inter eminent Wierus (1), Martinus (2), Ronsæus (3), Mallenbroccius (4), ut mittam Langium, Barbette (5), Fridericum De Kers (6), Eugalenum, Wil-

lisium, Timeum, aliosque, qui hoc argumentum sedulo pertractarunt. Pauca certe remedia, at proficua valde, atque utilia propria experientia inventa proposui Adolescentibus. Quid aliud ab eo expectes, cui cordi sit, quod tradit Wedelius (7)? *Res se habet hæc instar amicorum: Magis æstimamus unum, aut alterum amicum, quam centum notos: multi etiam amicitiam offerunt, pauci merentur. Ita etiam curiose selectum, & expertum medicamentum reliquis omnibus præferendum est: qui omnes habet amicos, neutrum habet.*

C A P U T X.

De Ictero.

I. **F**lavus, plumbeus, viridis, & ex his mixtus color universam corporis peripheriam deturpans Icteri nomine venit.

II. Dum bilis in hepate separari nequit, vel separata per destinatos a natura ductus in intestina deferri, quæ secernenda erat in sanguine retinetur, eundemque vario, pro varia ipsius qualitate, colore inficit.

III. Glandularum, vasorum sanguiferorum, biliariorum obstructio orta a bile amurcosa, a calculis ibidem genitis magnitudine, consistentia, colore diversis, substantiæ hepatis, vel membranarum, & ligamentorum inflammatio, convulsio eorumdem a bilis tenuitate nimia, atque acredine, a vehemente ira, spasmo hysterico, laborioso partu causæ sunt remotæ.

IV. Rerum acidarum, & difficilis coctionis abusus, aer palustris, graviores animi curæ cum mœrore, & tristitia, Chi. Chi. cui excretio aliqua sensibilis non succedit, diuturnus usus, obstructionibus plurimum tribuunt.

V. An ab exaltatis in sanguine biliosis particulis, an a lymphæ, & feri sanguinis, ob salium præsertim acidorum mixturam, exsolutione Icterus est repetendus? Enimvero qui ita sentiunt, falsa prorsus sentire non facile dixerim.

VI. Viperae morsui, febribus etiam supervenit Icterus; atque hic quidem si ante septimum diem, symptomaticus, si vero septimo die, aut decimoquarto, criticus jure appellatur.

VII. Infantibus quoque ob mæconii retentionem tertio, aut quarto die non raro contingit.

VIII. Prodit se Icterus flavedine præsertim in tunica oculi albuginea conspicua (qua fit, ut objecta colorata interdum appareant) mox universa cuti, urinis intense croceis linteamina ad instar croci tingentibus, saliva, ac sputo, interdum facum albedine, alvi adstrictione, atque hypochondriorum pathematibus pro varietate causarum variantibus.

IX. Hepatis obstructionem ab amurcosa bile obtusus in dextro hypochondrio dolor, durities, ac tumor plus minus insignis, febris vel nulla, vel parva comitantur.

X. Dolor modo obtusus, & gravis, modo acutus, & lancinans cum præcordiorum anxietate, difficili respiratione, inquietudine, vigiliis, vomitu, singultu, feces modo flavescens, modo pallide, frequens, & improvisus Icteri recursus, calculorum una cum facibus excretio calculos hepatis designant.

XI. Inflammatio dolore in dextro hypochondrio tactu manifeste sensibili, vel dum ab uno in alterum latus sese convertit aeger, modo gravativo, modo acuto, & tensivo, febris plus minus acuta cum siti intensissima, spirandi difficultate, præcordiorum anxietate, vomitu, singultu plerunque conjuncta se manifestat.

XII. Quibus vulnere capitis detentis supervenit icterus, eos abscessu hepatis laborare suspicandum est.

XIII.

- (1) tract. de scorb. (2) lib. de scorb. (3) tract. de scorb.
 (4) lib. de arthritid. vaga, & scorb. (5) cap. de scorb. (6) in not. ab præ.
 (7) de Medic. facult. cognos. & applic.

XIII. Si nulla, aut fere nulla sit febris, mitis calor, atque obstructio a lenta, ac difficili materia exoriatur, rhabarbar. s. p. ℥ i. tartar. solub. ℥ ii., sacchar. rubr. parum ex jusculeo calido exhibendum prima die: vel sequens infusio. ℥. Rhab. elect. ℥ ii. sal. tartar. ℥ i. in ser. lact. caprin. depurat. unc. x. adde syrup. de cichor. cum rhabarb. unc. i. m. f. pot. Si in boli form. magis arrideat, sit pulp. Caf. ℥ vi. extract. rhabarb. ℥ ii. tartar. vitriol. ℥ i. M. f. boli.

XIV. Dein vero pulv. ex tartar. solub., aut vitriol., aut arcan. duplic. a ℥ i. ad ℥ ii., cui superbibat aeger larga copia jusculeum radic. Asparag. Apii, Petroselin. fol. marrub. alb. rub. tinctor. cusc. chelidon. major: adhibendo successu temporis loco pulveris tinctor. sal. tartar. a ℥ i. ad ℥ ii., spirit. sal. armoniac. a gut. xx. ad xxx. vel spirit. aperit. Penot. aq. dos.

XV. Quolibet 5. vel 6. die Rhabarbarum, ut supra repetendum.

XVI. Hisce frustra adhibitis ad aquam Tutitianam deveniendum. Libræ tres quotidie per intervalla propinentur, solvendo in primo cyat. mel. rosat. solut. unc. iii. pro una, & sic pro aliis per quattuor dies, si per alvum dejiciantur.

XVII. Si obstructio altas radices egerit, sequentes boli visi sunt convenire. ℥. Gum. amoniac. terebint. Cypr. a ℥ i. M. f. bol. Horum loco sint pillul. de amoniac. Quercet. a ℥ s. ad ℥ i. quibus saponacea succedant. ℥. Sapon. Venet. ras. ℥ i. millep. præp. gr. xv. Croc. optim. gr. viii. cum syrup. de cichor. cum rhabarb. q. s. f. vi. vel sapon. Chymic. Starch. a ℥ s. ad ℥ i., vel Offic. Helmont. ad ℥ s. loco saponis veneti: superbibendo decoction. theifor. nasturt. aquat. beccabung. quotidie per xx. circiter dies: vel Verbenæ femine, seu erysimi.

XVIII. Paratis hac ratione primis, secundisque viis, ad Martialia deveniendum. In corporibus quidem exsuccis, aridisque tinctura Mart. suc. pomor. aut aurant. extrac. a ℥ s. ad ℥ i. ex jusculeo pul. campestris. Ubi vero aeger humidus sit, & laxioris habitus, limatura ipsius Martis, Crocus Martis aperiens, tartarus Martiatus a gr. xv. ad xx. cum succo concreto nasturt. aquat. cæteris præparationibus palmam præripiunt.

XIX. Tandem ad aquas acidulas tamquam ad sacram anchoram deveniendum.

XX. Extrinsecus, si Embroche excipias,

vix ullo remedii genere utendum traderem. Stillicidium primis diebus in affectam partem sit ex lacte vaccino tepido, mox aqua fabror. kalybeat. fol. malvar. pariet. violar. flor. verbasc. melilot. chamomil. alterata, quibus postea addantur radic. asparag. fenicul. petrosel. apii, rusc. & h. m. Facto stillicidio in usu sit emplastrum de Cicuta, ejusque extractum intrinsecus assumptum, aut emplastrum de galbano crocato Mynsicht, vel de ammoniaco Foresti, aut diabolotum Blondelii, si in regione hepatis duri, scirrhusique tumoris adsint inditia.

XXI. Motus localis, equitatio præsertim instituatur, radicibus apii, asparagis cum cibis utatur aeger, cibi sale absynthii condiantur: in vino Millepedes vivi magna quantitate macerentur.

XXII. Ubi res sit cum ægro calidioris temperamenti, febris adsit, calor, sitis, aliaque hujusmodi, contentus sum Fumariæ succo ad unc. iii. aut iv. ex jusculeo pulli campestris. Jusculeum, aut serum lactis radic. fragariæ, & graminis alteratum biborio post ad libræ pondus, & vespere exhibeatur ad multos dies.

XXIII. Hisce frustra adhibitis, ad aquam ex albo albi dictam deveniendum, quæ in hunc fere modum paratur.

Album ovi tandiu conquassetur, quandiu in spumam abierit. Uniatum dein cum unciis quinque aq. gramin. ad. sacchar. canth. s. p. ℥ i. M. Mane jejuno stomacho, & vespere frigida propinetur ad multos dies.

XXIV. Ubi alvus solvenda sit, sero lactis tamarindato uti expedit.

XXV. In pertinaci morbo aquæ Nocerianæ, vel similes in usum vocandæ.

XXVI. Ab aromaticis calidisque aeger abstineat, aqua radic. fragar. alterata pro potu ordinario utatur.

XXVII. Ubi adsint calculi, doloresque ægrum dire exerceant, ol. Amyd. dulc. emulsionem semin. melon. 4. frigid. in aqu. malvar. lactuc. clysteres emollientes, fomenta regioni hepatis ex flor. verbasc. sambuc. violar. melilot. malvar. lacte decoctis, semicupium emolliens visa sunt convenire.

XXVIII. Extra paroxysmum calculi hepatis vix alia methodo pertractandi, qua obstructio a bile amurcosa. Acidule cæteris palmam præripiunt.

XXIX. Ubi Icterus ab inflammatione hepatis exoriatur, venæ sectio, & alia adversus

sus ventriculi, & intestinorum inflammationem adhibenda.

XXX. Ubi a vehementi ira nascatur, quies animo imperanda primum, mox emulsiones semin. quatuor frigidorum, melon. papaver. alb. in aquis nymph. portulac. cum nitro purissim. syrup. violar. exhibendæ, aqua noceriana, vel similes fragaria alteratæ copiose, & tepide epotandæ.

XXXI. Icterus febribus tertianis, quartanisque diuturnis, & vagis superveniens sequenti electuario felicissime curatur.

℞ Chi. chi. .s. pul. unc. i.

Sal. absynt.

Sal. armoniac.

Arcan. duplicat.

Extract. rhabarb. a 3 ii.

M. cum syrup. de cichor. cum rhabarbar. q. .s. f. electuarius, quod propinetur mane ad 3 ii. superbibendo decoct. theiform. summitat. absynth. fol. verben. chamæd. agrimon.

C A P U T X.

De Ictero.

I. **F**lavus, plumbeus, viridis, & ex his mixtus color &c.) Plerique Veterum duplicem faciebant Icteri speciem, flavum scilicet, & nigrum. Hunc a liene, illum ab hepate repetendum esse contendebant. Sanguis nimirum ex quatuor humoribus juxta ipsos coalescit, sanguine proprie dicto, bile, melancholia, pituita. Bilem, ut a melancholia distinguerent, bilem flavam nominarunt, tenuiorem scilicet sanguinis portionem temperamento calidam, & siccam; melancholiam vero, quæ crassior, nigricantior, terrestrior est pars sanguinis, temperamento frigida, & sicca, atram bilem dixerunt. Quoniam vero ipsis persuasum erat, bilem flavam in hepate tamquam in cloaca depositam, melancholiam in liene, in eam opinionem venerunt, ut crederent. Icterus flavus a bilis flavæ intra cutim affusione ob vitium hepatis, nigrum vero ab atra bile ob vitium lienis repetendum esse. Quæ sententia inventa sanguinis circulatione jamdudum obsolevit, affirmantibus Recentioribus Medicis, fatentibusque frequentius quidem flavo colore infici cutim, non raro etiam nigro, qui tamen ad plumbeum magis accedit, ac flavus.

Tom. III.

(1) Vid. Hoffman. M. S. T. 4. p. 4. p. 190.

vo Ictero diuturniori supervenit, unde essentialiter non differre colligit Etmullerus, sed & virescere, & alios ex his mixtos colores induere. Alterutro autem ex his coloribus deturpetur cutis, præterquamquod Icterus (qui & arquatus morbus, & regius, & auriginosus dicitur) oriri putant, ab una præterea causa eundem repetendum esse pugnacissime sustinent.

II. Dum bilis in hepate separari nequit, vel separata &c.) Existimant nimirum, bilem secretam jam in hepate, cum nequeat in vesicam fellis traduci, aut per peculiares ductus, ac meatus ad intestina transmitti, in vasa lymphatica, atque sanguinem regurgitare, eundemque ea ratione corrumpere, atque afficere, qua opus est ad varios cutis colores excitandos (1). Tametsi justis laudibus æquare non valeam, quæ adversus Veterum opinionem tradidere viri præstantissimi, parcant tamen si in diversam eo sententiam, cum docent, a bile secreta jam in sanguinem regurgitante Icterus exoriri. Ire autem faciunt potissimum longum nimis, ac laboriosum opus, ut bilis, quæ secreta jam est, sanguinis circulationi rursus restituatur, atque biliosarum particularum, antequam bilis formaliter, ut ajunt Scholæ, separetur, in sanguine præsentia, quæ tanta copia, quacumque de causa ejusdem secretio prohibeatur, cumulari possunt, ut sanguinem ipsum, & reliquos succos inficiant, inquinantque ea ratione, qua cutis angustis intercepti variis, sedisque coloribus eandem deturpent.

III. Glandularum, vasorum sanguiferorum, biliariorum obstructio orta a bile amurcosa &c.) Glandularum, vasorum copia, eorumque complicatio, & sanguinis circumfusio, quæ in hepatis substantia invenitur, Veteribus ansam præbuit ejus substantiam parenchyma dicendi, quo nomine non nisi vasa concreto sanguine, veluti omento quodam interspersa, videntur voluisse significare. Quæ sententia jamdudum obsolevit, affirmantibus plerisque Medicorum post celeberrimum Malpighium glandulosam esse hepatis substantiam. Quamquam vero nuperrimis temporibus permutata eorum provincia est. Sunt enim qui cum Cl. Ruyschio vasculosam ex congerie vasculorum minimorum prætendant: unde quæstio inter Anatomicos

P

maxi-

maxime illustris. Ne singulis subtilitatibus immoremur, illud citra erroris suspicionem affirmari posse videtur, siue Malpighium, quem florentissimi hoc seculo Anatomici sequuntur, audiamus, siue Ruyschium, glandulosam esse hepatis substantiam. Glandulæ enim sunt Malpighianæ, & Ruyschianæ, hoc tamen discrimine, quod Malpighianæ ex variis implicitis, & aggregatis canaliculis sub membranis serpentibus componuntur, Ruyschianæ vero ex contortis majoribus, minoribus, & minimis vasculis conflantur, eæque potissimum bilis secretioni dicantur. Quod monere volui, ne verbis postea Adolescentibus herendum esset. Vel glandulæ, vel vasa sanguifera, quæ proximam bilis materiam ad hepar deducunt, vel biliaria, cujusmodi sunt ductus choledochus communis oblique in Duodenum hians, cysticus ex vesicula fellis ad choledochum, & hepaticus ex hepate ad choledochum obstruantur, bilis secretionem, vel ejusdem derivationem in intestina præpediri, & consequenter biliosas particulas in sanguine ea copia cumulari, ut universæ ejusdem massæ inficiendæ pares sint, manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari. Contingit autem frequentissime obstructio a bile amurcosa. Cum enim sanguis per hepatis substantiam tarde admodum, & segniter moveatur etiam in statu naturali (per ramos enim venæ portæ arteriæ vices gerentis ad venularum orificia deferitur, quæ non ea tunicarum soliditate, quæ arteriis propria est, donatur, sanguinemque valido impetu a corde projectum immediate non recipit, & ab extraneis minime comprimitur) amurcosa bile peccante, nemo est, qui non videat, aut glandulas, in quibus eadem secernitur, aut vasa sanguifera, quæ materiam ejus proximam adferunt, aut poros biliarios, qui in unum truncum prodeuntes excretorium hepatis ductum constituunt, aut cysticum, & choledochum facillime obstrui, atque ejusdem secretionem, vel derivationem in Duodenum præpediri, unde Icterus.

A calculis ibidem genitis magnitudine &c. diversis.) Non raro in ductu choledocho, aut vesicula fellis reperiuntur calculi, quos non alia de causa Ictero occasionem præbere, quam bilis ad intestina derivationem præpediendo, adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla. Parvi plerunque sunt

calculi, qui in vesicula fellis reperiuntur, quandoque tamen insigniter crescunt, id quod maxime liquet ex D. Georgio Franco (1), qui ex alterius medici observatione narrat, in milite quodam calculum unciam dimidiam, & drachmam semis pendentem qui cystidem felleam occupabat, repertum fuisse.

Consistentia.) Non unius consistentiæ iidem esse consueverunt. Alii enim friabiliores, & molliores sunt, alii solidi, compacti, densioresque. Hos aquæ injectos fundum petere non semel se observasse testatus est Cl. Hoffmannus (2), cum reliquos plurimos supernatare vulgari experientia compertum sit. Istorum tamen fragmenta, & minores portiones in fundum secedere id præclarus auctor experimentis didicit; id quod in pumice manifestum est, qui grandioris molis supernatat, in pulverem vero redactus descendit. Quæ in iis, qui experimentalem philosophiam scrutati non sunt, haud exiguum admirationem commoverunt. Minus tamen mirantur, qui huic studio addicti, & metallicas subtilissimas laminas aquæ impositas supernatare, in frustula vero divisas descendere, similiter metallicas acus subtilissimas super aquam jacentes innatare, rectas vero fundum petereprehenderunt. Cujus quidem phænomeni ratio non aliunde petenda est, quam ex resistantia, quam hisce corporibus medium facit, nempe aqua. Supernatat calculus, ac pumex grandioris molis, ac metallica subtilissima lamina, supernatant acus metallicæ subtilissimæ super aquam jacentes, quod incurrentia in particulas medii sibi mutuo adhærentes innumerabiles, innumerabiles quoque opus habent disjungere, hinc resistantia tanta est, ut vinci a gravitate illa non possit. Cum vero calculus, pumex, lamina in frustula divisa, nec non acus erectæ aquæ imponuntur, aqua ipsa minus resistit, hinc fundum petunt.

Colore.) Calculi uti magnitudine, & consistentia, sic colore differunt inter se. Albi scilicet, & cineritii, & plumbei, & ex flavo rubescentes, aut nigricantes, viridescetes, variegati, pluribus maculis eleganter notati deprehenduntur, ut præ cæteris liquet ex M. N. C. (3). Flavi, vel nigri frequentissime omnium reperiuntur. Illos ad flammam candelæ ignem concipere,

(1) M. N. C. Dec. 2. an. 6. obs. 194. (2) loc. cit. p. 2. (3) an. 1. obs. 44.

re, & ad instar cere obſignatorię liqueſcere, hos vero in carbonem mutari, nec flagrare experimentis ſępius, & a multis factis compertum eſt. Quę quo modo fiant manifeſto apparebit, ſi eorundem generationem prius aſſequemur. Quod nulla meliori ratione preſtari poſſe perſpicuum eſt, quam a principiis bilem componentibus exordiando. Bilis igitur conſtat ex oleo, ſeu ſulphure copioſo, ſale mediocri, ſpiritibus, & phlegmate, partibusque aliquibus terreſtribus. Idque Analyſis in ejus partes evincit. Produnt præterea ſe partes ſulphureę per inflammationem, & deſlagrationem, ſalinę per facillimam cum aqua comuni miſcelam (oleoſum enim corpus ſine ſalis interventu commixtionem aqueę non patitur) per vim penetrandi ſpiritus, per fluiditatem diu permeantem aqueę partes, per conſiſtentiam terreę. His ita conſtitutis licet colligere, tunc calculos generari, cum ſalinę bilis particulę in pauca quantitate, ſulphureę e contra magna copia, terreſtrium particularum, aut glutinoſę cujuſdam materię vi caloris inſpiſſatę interventu coguntur. Fit enim exinde, ut ſecedentibus aqueis in durum quoddam corpus concreſcant, quod calculi nomine venit. Calculum porro ſic enatum, quoniam ſulphureis particulis maximam partem conſtat, flammam concipere perſpicuum eſt. E contra ſi terreſtrium, mucolaſarumque inſignis ſit copia, atque hæc quidem nullo, aut valde exiguo ſulphurearum partium interventu congerantur, coganturque in lapideam coucretionem, calculus flammam non concipit, ac diverſam a priore naturam inducit. Quę cum dicimus, tam ab illis diſſentimus, qui exiſtimant, ſalia alchalyca, acida, tartarea, aliaque huiusmodi ad calculorum generationem facere, quam illi diſſentiunt a veritate. Sed plura, ubi de calculo Renum, ac Veſicę.

Subſtantię hepatis, vel membranarum, & ligamentorum inflammatio. Aliquando ſolum membranam hepar veſtientem inflammari, aliquando vero ipſam hepatis ſubſtantiã Hippocrates, & Galenus docuiſſe olim viſi ſunt. Quorum hepar, inquit Hippocrates (1), *ſuppuratum aduritur, ſi purum fluxerit, & album, evadunt; in tunica enim his pur continetur: Si vero qualis*

amurca fluat, pereunt. Qua de re loquens Galenus in com. *Quibus, inquit, in tunica eſt pur, nihil patiente ſubſtantiã hepatis ſolvuntur omnes; quibus vero uſque ad carnem hepatis corruptio pertingit, non abſque ratione moriuntur.* Quę ſi ad examen ſedulo revo-centur, protenſo quaſi digito commonſtrant, tam externas hepatis partes, membranas ſcilicet, ligamentaque, quam ipſius ſubſtantiã concipiendę inflammationi parem eſſe. Non deſuere tamen florentiſſimi hac ætate Medici, qui ab Hippocrate, & Galeno diſſentientes rem dubiis plenam reliquerunt. Si enim Fridericum Hoffmannum conſulimus, hepatis ſubſtantiã paullo diligentius, ac ſubtilius contemplanſ eandem inflammationi concipiendę imparem deprehendit. Cum enim hepar maximam partem venis portę, & hepaticę propaginibus coagmentetur, quę ob nervorum, membranarumque nervearum defectum obtuſo ſenſu præditę ſunt, mirum in modum diſtendi poſſe putat, quin dolor, febris, aliaque ſymptomata inflammationibus maxime propria excitentur. Inflammationes eas invadunt partes, quę ſenſu exquisitiſſimo præditę ſunt, membranas ſcilicet nerveis filamentis copioſiſſimis contextas, quo fit, ut in minimis vaſculis primo ſubſiſtens ſanguis, tum in lateralia effuſus tumorem, febrem, doloremque procreet, ut alia mitam quamplurima, quibus ſententiã ſuam confirmat, quę quoniam clare exponuntur, legi ex fonte malumus, quam hic referri (2). Verum bona pace tanti viri, vereor ne falſa opinione adductus id ſibi in animum induxerit. Cur enim ſanguis, ſi purus, ac ſincerus, atque acredine peccans in finibus arterię hepaticę, & venę portę ſingulari plane munere arterię vice gerentis ſubſiſtens, ac ſtagnans non ea ratione afficere valeat tunicas, ac membranas, qua opus eſt ad inflammationem excitandam, omnino non video. Nonne Cerebrum, Pulmo, aliaque viſcera obtuſiſſimo ſenſu donantur? Et tamen eorundem inflammationes frequentiſſime occurrunt. Quamquam illud libenter conceſſerim, internę hepatis ſubſtantię inflammationem externę ſequi inflammationem, ut de Peripneumonia ſuccedente Pleuritidi ſuperius oſtendimus. Quę enim tanta loci diſtantiã, ut impedito mo-

P 2

tu

(1) 47. aphor. ſect. 7. (2) M. S. T. 4. P. 1. de feb. hepat. & diſſert. de hepat. inflam. vera rariffima, ſpuria frequentiffima.

tu sanguinis per vasa internam hepatis substantiam percurrentia, propter insignem nervorum consensum per externas partes minime perturbetur, unde spasmo excitato dolor, febris, aliaque hepatitis comitantia symptomata suscitentur? externę autem partes tantum, vel internę hepatis inflammatione corripiantur, certum est, sanguinis motum per hepatis vascula præpediri, tumorem elevari, glandulas, porosque bilarios comprimi, hinc bilis secretionem, excretionemque impediri, unde Icterus.

Convulsio eorumdem a bilis tenuitate nimia, atque acredine.) Quotiescumque vasa sanguifera, aut biliaria spasmodica constrictione afficiuntur, eorum diametrum ita angustari, ut fluidis libera circulatione trahendi inepta reddantur, perspicuum est. Quod ubi contigerit, neque necessariam sanguinis partem glandulas appellere ad bilis secretionem efficiendam, neque ubi appellat, secretionem ejusdem fieri posse, ac per peculiare ductus in intestina deferri, manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari. Convulsioni porro ansam præbere valent, quę tenuitate nimia, atque acredine peccant, ideoque pungendi, vellicandi vim habent. Si hisce qualitatibus bilis ipsa peccaverit, cur convulsioni producendę non opportunissima existeret? Quam apte cadit in hunc locum Icteri divisio a Veteribus tradita in calidum, & frigidum! Quam nihil esse video cur ejiciant Recentissimi. Quid est enim cur bilem crassam, viscidam, amurcosam, ac difficilem, glandulas, ductus, atque emissaria, a quibus secernitur, vel per quos in intestina derivatur, obstruentem frigidam, acrem vero, tenuem, fusam, ac solutam calidam jure optimo non dicamus?

A vehementi ira.) Sed omnium frequentissime contingit a spirituum animalium perturbato motu, cæcoque impetu in organa bilis secretioni, ac derivationi dicata prædictam constrictionem excitari citra bilis ipsius, aut alterius tenuis nimis, acrisque humoris interventum. Hujusce porro perturbati spirituum motus plures esse possunt causę. Inter has principem obtinet locum vehemens ira. Ira, ut omnibus notum est, nihil est aliud, quam vehemens animi commotio excitata ab objectu aliquo

externo, quod homini aliquo pacto injuriosum est.

Fit hinc, ut propter mirabilem nexum, & unionem animę cum corpore tales in Cerebri fibras inducantur motiones, quibus spiritus majori copia ad omnes fere corporis partes ferantur, unde cor in validiores, crebrioresque contractiones agi contingit, sanguinem celerius, ac vehementius per vasa propelli, hinc pulsum validum, durum, celerem, ac frequentem exoriri. Quamquam vero non solum majori copia, sed cæco impetu cum in omnes partes (id quod concussio totius corporis, tremor, dentium stridor, aliaque hujusmodi evincunt) tum ad eas quę ad bilis effusionem sunt opportune (quod dolor in dextro hypochondrio, vomitus, diarrhœa, dysenteria, cholera manifestant.) In tanta spirituum perturbatione, si organa bilis secretioni, ac derivationi dicata sic constringantur, convellantur, aut alia simili ratione afficiantur, quę ad assueta munia inepta reddantur, Icterus supervenire, adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla (1).

Spasmo hysterico, laborioso partu.) Spirituum ataxia maxime familiaris est feminis, quę hysterica affectione conflictantur, quę propterea diris convulsionibus premi solent. Colica his succedit frequentissime hysterica dicta, non aliunde, quam a spiritibus animalibus cæco impetu in coli fibras irruentibus repetenda, unde propter immediatum consensum intestinorum cum ductu choledochi, spasmodica ejusdem constrictione supervenit, quę bilis derivatio in duodenum præpeditur, unde Icterus. Jam de laborioso partu dicamus. Fetus debitam magnitudinem adeptus carceris impatiens capitis vertice ad uteri os internum, & facie ad matris os coccygis obverso nititur versus inferiora descendere. Musculi abdominis convellantur violenter, fœtumque vi expellunt in pelvim. Si matris, & fœtus nisibus os uteri molli, & lubrico linimento laxatum jam dilatatur, disrumpuntur membranę, quibus continetur, effluunt aquę, caput infantis agitur in capacitatem oris dilatati, infans commode exit. Si aliter res habeat, convulsiones musculorum abdominis violentę, ac internorum viscerum fere omnium, præsertim imi ventris superveniunt, quibus facile ductus, atque emissaria bilis

secre-

(1) Confer. com. in aph. 4. c. 3.

secretioni, atque excretioni dicata occludi contingit, hinc Icterus exoriri.

IV. *Rerum acidarum, & difficilis coctionis abusus.*) Nulla re magis figuntur, condensanturque humores, quam rerum acidarum abusu. Quod non sine admiratione accipi solet ab iis, qui contrarias acidorum corporum proprietates deprehenderunt. Notum enim est, lapides, & metalla, & cætera alchalia terrea rodi, & dissolvi magno calore, & crepitu, quandoque etiam igne excitato ab hisce corporibus. Ita Plinius (1), *Acetum, inquit, saxa rumpit, quæ non rumpit ignis.* Quæ igitur cogendi, densandique facultas? Recte quidem, si de solidis corporibus præsertim macris, ut sunt lapides, & metalla, & cætera alchalia terrea, sermo sit; si vero de fluidis, quæ ex pinguibus, oleosis, & ramosis partibus constant, contrarium omnino succedit. Id quod experimentis comprobatum est. Si enim oleum vitrioli, spiritus salis marini, spiritus nitri, ac cætera acida ferro sanguinis affundantur, in gelatinam quamdam concrecere cultri anatomici aciem effugientem deprehendimus. Has duas acidorum proprietates notavit Dioscorides (2). Cum igitur rerum acidarum abusu fluida cogantur, ac condensentur, ubi ad hepar pervenerint, in quo minor est articularum, atque adjacentium partium impulsus, in minimis glandularum folliculis subsistere, atque aggeri coguntur, unde obstructions, tumoresque bilis secretionem, vel derivationem in duodenum impedituri, & hinc Icterus. Idem plane dictum velim de alimentis difficilis coctionis, quæ viscido, lentoque chylo conficiendo plurimum tribuunt, atque hinc sanguinem ad fluendum minus aptum reddunt.

Aer palustris.) Præter recensitas causas, quæ fluidorum crasim alterando obstructionibus ansam præbent, aliæ occurrunt, quæ in fluidas, & solidas partes operantur. Spectat huc aer palustris. Nemo ignorat, aerem, quo magis elasticus, gravis, frigidus, aut ficcus est, eo magis fibras nostri corporis intendere, ac roborare, unde & robustius, & ad actiones omnes vegetius fieri experimur. E contra minus elastico, & minus gravi, atque humido existente aere, fibras ejusdem laxari, & debiliores fieri, atque hinc corpus infirmius reddi, actio-

nesque omnes ejusdem languescere manifesta res est. Dici autem vix potest, quantum fibræ nostri corporis tensæ, ac roboratæ excursui sanguinis, humorumque per universas fere corporis partes, secretionibus, excretionibusque promovendis, attenuandis iisdem, atque exsolvendis tribuant. Laxatis e contra, atque flaccescentibus fibris, fluidorum excursus, secretiones omnes, excretionesque retardari, ad fluendum eadem inepta reddi, densiora fieri, atque hinc congestiones, viscerum imi ventris obstructions exoriri adeo manifestum est, ut curiosiore explicatione nullatenus indigere posse putem.

Graviores animi curæ cum mœrore, & tristitia.) Gravioribus animi curis cum mœrore, ac tristitia solidas partes maxime chylicationi dicatas relaxari contingit, succorum eidem muneri inservientium salivarium scilicet, qui a glandulis ventriculi, & intestinorum extillant, pancreatici, biliosi secretiones imminui, ac retardari, saltem illorum vim, atque activitatem infringi, hinc chylum crudum, acidumque generari, qui ubi in massam sanguinis pervenerit, cum a vi cordis, pulmonum, articularum, musculorumque flaccescentium jam solvi nequeat, crassitiem, visciditatem, lentoremque eidem conciliat, atque ad fluendum minus aptum reddit, qui propterea per angustissimos, atque exilissimos hepatis poros, ductus, atque emissaria tractus hære, ac subsistere cogitur, unde obstructions viscerum imi ventris, atque hinc Icterus. *Mœrentes, inquit Sanctorius (3), facile obstructions, partis duritiem . . . . . patiuntur.* Cl. quoque Hoffmannus in eadem sententiam tulit: *Longior tristitia dum sanguini crasso gignendo, & abhinc prodeunti tardiori ejusdem circuitu apprimè inservit, ad Icterus chronicum, & contumacem aut producendum, aut revocandum existit aptissima.*

Chin. Chin., cui excretio aliqua sensibilis non succedit, diuturnus usus.) Nonnullos febribus intermittentibus usu Chi. Ch. curatos insigni anorexia, ac virium languore affici, non semel deprehendi, cum alii e contra perfectissime convalescerent, ne vel minimi quidem in primis viis, hisque proximis visceribus vitii existentis indicio apparente. Cum rem diligentius perpenderem

(ade-

(1) lib. 23. cap. 1.

(2) lib. 2. cap. 85.

(3) sect. 7. aph. 3.

(aderat enim constitutio febrium intermittentium ob aquarum stagnantium copiam, quæ Pollicinium fere omne devastaverant) deprehendi, eos felicissime curari usu Quinquinnæ, cui excretio aliqua per sudorem, aut urinam, aut alvum succedebat, ex adverso iis evenire, qui Quinquinna pertrahantur, nulla autem crisis apparebat, imo easdem sæpius recrudescere, atque in alterius generis febres lentas, & vagas converti, plerasque in cachexiam, obstructions viscerum imi ventris, atque Icterus definire. Hisce porro ad credendum vehementer adductus sum, mordacitati, ac corruptioni succorum gastricorum, bilis præsertim, unde febres intermittentes ortum traducunt, crassitiem, ac visciditatem succedere, præterea organa eorundem secretioni dicata diuturno corticis peruviani usu plus æquo adstringi, & inepta suis muniis constitui, unde obstructions fieri contingit, atque hinc cachexiam, aliaque incommoda exoriri. Quamvis enim nondum inter Medicos constitutum sit, qua vi cortex Peruvianus ejusmodi febres extinguat, affirmantibus aliis cum Bado id efficere specifica, & occulta proprietate; aliis cum Gaudentio Brunaccio, & Paravicino per manifestas qualitates, calorem scilicet, & siccitatem, quibus frigidum, & humidum, unde febres intermittentes exoriuntur, destruitur; aliis cum Mortono, quod pestiferum, ac deleterium miasma spiritibus infestum ab eodem profligatur; aliis cum alcali, & acidi propugnatoribus, quod acidum, aut falso acidum febrile fermentum inverteit, & obtundit; aliis cum Tellino, Solario, quod bilem, unde febres intermittentes ortum habent, vi sua adstrictoria figit, & sistit; aliis cum Sturmio, Munginoto, quod lentos, ac difficiles humores, unde eadem proficiuntur, solvit, & incidit; illud tamen negari non potest, amaras, leviter aromaticas, austerasque particulas continere corticem Peruvianum, quibus non solum crassamenta sanguinis dissolvi contingit, si experimentis Cl. Freindii (1) credendum sit, qui tincturam corticis Peruviani sanguini, ejusque sero admixtam fluiditatem utrique conciliare testatus est; sed solidas partes ventriculi, in-

testinorum, pancreatis, hepatis, ac mesenterii, quæ istarum febrium sedes, ac foci sunt (2), leniter adstringi, seu mavis roborari, firmarique. A ratione igitur prorsus aberrare is minime videatur, qui diuturno Quinquinnæ usu, cui excretio aliqua sensibilis non succedit, ubi præsertim primæ viæ multis cruditatibus, ac sordibus sint obsessæ, prædictas partes, ac viscera plus æquo adstringi affirmet, atque affici ea ratione, qua opus est ad eorundem obstructions, atque abhinc prodeuntes gravissimos morbos excitandos, ut unus instar omnium Cl. Fridericus Hoffmannus (3) luculenter ostendit, atque olim Jacobus Chiffertius testatus est. Quam sententiam licet multis observationibus, firmis validisque rationibus refellere conatus sit Cl. Mortonus (4), quis idem concedat de omnibus, deque illis, quibus excretio aliqua non succedit, quæque præpostera methodo a Medicis pertractantur? Quibus sic constitutis licet colligere, in summa obscuritate illos versari, qui in ea sunt opinione, ut credant, a cortice Peruviano fugari febres intermittentes nulla secretionem, & crisi subsequente. Quam opinionem præterquamquod multorum præeunte exemplo Albertinus (5) falsissimam esse cum multis, ac frequentibus, tum certis, ac constantibus observationibus deprehendit, illud quoque accessit, ut firmis adeo, validisque rationum momentis eandem confutaverit, ut qui aliter sentiat, falsa prorsus sentire videatur. Quæ enim febres, inquit ipse, quæ sine excretionem aliqua solvantur? Adeo verum est, febres omnes cum excretionem aliqua solvi, ut ne vel febres quidem, quæ a veneno nascuntur, aut a miasmate, & halitu pestifero, & maligno, & serpentum morfu (neque defunt, qui succi corruptionem, unde febres oriuntur, cum veneno conferant) excipiantur, nedum illæ, quæ per coctionem discuti dicuntur, aut quæ magno, & subito pavore solvuntur. Radicem gentianæ, centauream minorem, flores chamomillæ Romanæ, chamædym, cortices aurantiorum febrifuga olim Medicis clara, & remedium genus omne febrem pellere per evacuationem ostendit. Mitto alia quamplurima, quæ in hanc rem egregie cadunt, ut-

(1) Emenolog. cap. 14. p. 226.

(2) Vid. lib. 1. cap. 9. com. in aph. 5.

(3) de usu, & ausu Chin. ejus.

(4) exercit. 1. cap. 7. de cortice Peruviano, atque virtute

(5) Com. Acad. Bonon. opusc. p. 145.

utpote illa, quæ elegantissime exposita loc. cit. (& vero nihil in com. Acad. Bonon. non elegantissimum) legi malumus, quam referri. Sed plura de febribus (1).

V. *An ab exaltatis in sanguine biliosis particulis.*) Cum nonnulli animadverterint, feces continuo albicantes non egeri, imo interdum plus æquo flavescere, indicio manifestissimo bilis secretionem, atque ejusdem derivationem haberi, præterea non semper inventas fuisse obstructions in hepate, aut ejus ductibus, atque emissariis, aut quidquam, quod impedimento esse posset, quominus commode eadem secerneretur, atque in duodenum derivaretur, in eam opinionem venerunt, ut crederent, icterum a bile acriori, tenuiorique reddita, atque ad immodice effervescendum apta repetendum esse. Quam quidem opinionem tuentur, qui Graafium, & Sylvium sequuti sunt. Cui sententiæ quantum adstipulandum sit, colligi potest ex iis, quæ supra attulimus de colica agentes, ubi bilem effervescere nunquam posse demonstravimus (2). Quare verosimilior videtur illorum opinio, qui existimant, ab exaltatis, & aggestis in sanguine biliosis particulis citra hepatis vitium, & acrioris bilis interventum oriri posse icterum. Quo loco animadvertendum est, non accipiendas esse biliosas particulas, ut plerique Veterum opinati sunt, sed tenuiores, agiliores, rigidioresque sanguinis partes, quæ a reliquarum nexu secedentes humorem illum biliosum dictum constituunt. Quamquam vero lis potius de nomine est, quam de re. Quid enim vetat, cur particulas istas summe agiles, ac subtiles biliosas non dicamus? Cur ratione caloris, quem excitant, calidas, ratione vero rigiditatis, qua donantur, siccas, quæ de bile prædicantur, jure merito non vocemus, omnino non video.

An a lymphæ, & feri sanguinis, ob salium præsertim acidorum mixturam, exsolutione.) Serum, ac lympham sanguinis salium præsertim acidorum mixtura exsolutam rufum, & croceum colorem induere tradidit Cl. Tozzi (3) : *Experimur*, inquit præclarus Auctor, *lixivium e cineribus plantarum in aqua elixis paratum flavescere, vergereque in croceum colorem, si acidum justa mensura su-*

peraffundatur ; quin & lixivium ipsum, si multo, & acri cinere aspersum plusquam debeat effervuerit, non leviter rubescere, & rufum colorem induere.

Lympham porro, & serum sanguinis plerunque vitari perbellis observationibus Sylvii De le Boe, Graafii, Zachie, aliorumque demonstrat, quas opere pretium non est percensere numerando, cum nihili, floccique easdem faciant Mechanici nonnulli, qui, postquam Robertus Boyle, Archibaldus Pitcairnius, alique hypotheses de acido, & alchali demonstrarunt, adeo ab acido abhorruerunt, ut nullum in humano corpore non modo reperiri, sed ne esse quidem posse pugnacissime sustineant. Quod si verum est, illorum sententiam, qui ob salium acidorum mixturam serum sanguinis exsolvi ea ratione posse putant, qua opus est ad rufum, croceumque colorem induendum, per se corruere, vel lippis, ac tonsoribus notum est plus, quam ipsorum digiti, atque ungues. Et sane horum opinio firmis, validisque rationum momentis innititur, quas potissimum a Roberto Boyle desumpserunt. Primum enim nullum in humano corpore acidum per chymicam artem elici unquam potuisse affirmant. Raymundum Vieussenium (4), qui ex libris quinquaginta sanguinis semiunciam elicuisse spiritus acidi testatur, experimento deceptum fuisse (5). Cum enim bolum, seu terram ad experimentum adhibuisset, spiritum illum acidum a bolo provenire affirmare non dubitarunt. Quid quod plantæ per os assumptæ, quantumvis acido foetæ, actione tamen ventriculi, & pulmonis, & cordis, & arteriarum circuitu sanguini inservientium mutantur cito in corpora alchalia? Tantum igitur abest, ut acidum in sanguine reperiat, quantum sal acidus ab alchamico differt, quem solum exigua mole sanguini inesse ostendere conati sunt. Quibus tamen, ut ingenue fatear, nescio quantum adstipulandum sit, cum satis firma, ac valida, ne validiora dicam, suppetant argumenta, quibus evinci potest, acidum in sanguine reperiri, etiam si in eodem vel naturaliter constituto, vel morbofo sensibile non appareat, atque extrahi ab eo nullo modo possit. Si de experimento Vieuf-

(1) lib. 4. cap. 5. com. 26.

(2) cap. 5. com. in aph. 5.

(3) in praxi.

(4) lib. de nat. sanguin.

(5) Vid. Pitcairnum in dissert. brevi, quam præstant corpora acida, aut alchalia.

Vieussenii sermo sit, cur eodem deceptum fuisse affirmes, omnino non video, cum præsertim a D. Hombergio chymico præstantissimo confirmatum sit, qui in stercore humano, & multorum animalium, & in phosphoro, qui ex urina humana componitur, acidum se reperisse testatus est. Quæ adversus Vieussenium afferuntur, dicuntur quidem subtilius, sed quid est, quod & Hombergio idem successerit commodissime? Utcumque id sit, acidum in sanguinem migrare vel ipsi fatentur, cum vegetabilia per os assumpta manifesto acido foeta in sanguinem accepta humorem alchalicum progignere affirmant. Acidum in sanguinem migrare manifestissime evincunt lac, quod facile acescit, ac jura animalium, quæ sponte acidum contrahunt. Quod si sensibile non apparet, id vel ex eo maxime evenire potest, quod alimenta ventriculi, intestinorum, pulmonum, cordis, arteriarumque actione ita teruntur, priusquam veram sanguinis naturam induant, ut eorum sulphur majorem in modum solvatur, & avolet, atque reliqua ejus pars cum sale primigenio intime misceatur, quæ duo unita urinosum, aut communem, aut huic persimilem salem præbent, sale interim acido minime apparente. Acidum in sanguine, quem ipsum infecit, inquinavitque, sensibilem non apparere, ut extrahi nulla arte queat, facit potissimum ejus tenuitas, quæ quidem tanta est, ut percipi nullo modo possit. Cujusce tenuitatis exemplo esse possunt miasmata maligna, ac deleteria, seu corpora quæcumque, quæ vel per aerem, vel cum cibis, vel per extremos poros cutis in sanguinem ingressa ejusdem massam varie corrumpendo malignos, contagiosos, ac pestilenciales morbos procreant, quæ tamen, quantumvis connitaris, deprehendi nullo modo queunt. Potest etiam acidum cum reliquis partibus ita misceri, ac cohærere, ut separari rursus non valeat. Notum est, vitrum ex sale, & arenis componi (qua de re Kunzelius (1)). Sal autem diligentia nulla a Chymicis extrahi unquam potuit. Quæ cum ita sint, statuere certo possumus, acidum in sanguine existere, at saltem suspicioni locus non deest. Quapropter apparet, illorum sententiam, qui putant, ob salium acidorum mixturam serum, ac lympham

ea ratione affici posse, qua opus est ad Icterus producendum, non esse prorsus rejiciendam.

VI. *Viperæ mor sui.*) Inter venena, quæ venenosa animalia homini communicant cujusvis generum serpentum, sive anguim, seu viperarum venenum eminet. Hoc nempe insignis languor, pulsus debilitas, intermissio, cordis palpitatio, vomitus biliosus, sensuum hebetudo, difficultas respirationis, sudores gelidi, tremores, convulsiones, Icterus, aliaque hujusmodi consequuntur. Quamquam fateri licet, ictum sive viperarum, sive anguim, quæ in nostris regionibus degunt, minus virulentum esse. *Italia*, inquit Celsus (2), *frigidioresque regiones hac parte salubritatem habent, quod minus terribiles angues edunt. Minus terribiles* inquam; ex quo Celsi effato constat, perperam sibi demonstrandum sumpsisse Hoffmannum (3), viperarum, atque anguim ictum minime virulentum esse. Præclaræ extant observationes apud Cl. Mead de viperæ veneno. Compertum est, cultri Anatomiæ ope liquorem quemdam subflavum a viperarum sanguine secerni, glandulis diversæ naturæ parte anteriori sincipitis locatis, quarum singulæ communi membrana tectæ vas excretorium exhibent, quæ vasa sese uniendo ductum formant ad radices dentium incisorum perforatorum decurrentem, ibique in vesiculam eundem liquorem deponunt, qui particulis salinis egregie minutis quasi spiculorum instar scaturiens morsus tempore in vulnus infunditur, unde vellicatis majorem in modum nervosis partibus, ac corrupta totius sanguinis crasi, prædicta symptomata excitantur. Morsus, inquam, tempore. Nisi enim venenum Viperæ per vulnus inflictum sanguini immediate affundatur, innoxium est. Ita gallinæ demorsæ a vipera indemnes comeduntur, & quartanam febrem feliciter debellare creduntur. Si irritata vipera virus in chartam jaculetur, non solum innoxie manibus contrectatur, sed a quibusdam devoratur. Canes ipsi resecta earum capita, in quibus potissimum venenum recondi reputatur, devorant nulla mortis mulcta. Observatione dignum est, læsis partibus relinqui spicula, ac dentis infesti acumen ob ictum deesse in dentium Viperinorum Anatome, ut cum Cl. Se-

veri-

(1) in arte vitraria.

(2) lib. 5. c. 17.

(3) de venen. eorumque natura.

verino animadvertit Thomas Bartolinus. (1).

Febribus etiam supervenit Icterus, atque hic quidem, si ante septimum diem symptomaticus &c.) Excretio aliqua symptomatica nihil est aliud, quam error naturæ immaturæ materiæ morbificæ expulsionem conantis. Crisis vero naturæ motus conantis expulsionem materiæ morbificæ mature, & peracta jam coctione. Flavedo, quæ in cute Ictericorum apparet, nec symptomatica excretio dici potest, nec critica. Pendet enim a biliosis particulis in sanguine retentis, & ad omnes corporis partes, & viscera æque delatis, non cutim tantum. Hinc est, ligamenta uteri, pulmones, ventriculum, omentum præ cæteris, & omnes membranosas partes flavescere; quin imo ossa eadem, & cartilaginee flavo colore tingi præclaris observationibus Cl. Kerkringi (2), Dolæi (3) deprehensum est. Non alio porro sensu symptomaticus dici potest Icterus, vel criticus, quam respectu habito ad febrium tempora. Si enim ante septimum diem superveniat nondum materiæ morbificæ coctione peracta, symptomaticus, si vero 7. aut 14. die, quo tempore coctionis indicia haberi solent, nihil sane est, cur criticus jure non appelletur. Nihil porro est symptomaticus Icterus, quam materiæ cujusdam morbificæ congestio, criticus vero ejusdem a reliqua massa præcipitatio, ac secretio, ut Hippocrates (4).

VII. *Infantibus quoque ob mæconii retentionem &c.*) Quæ sit causa naturalis, ac legitimi partus, quæstio est. Obsoleta jam Hippocratis, & Galeni sententia Cl. Steno in eam venit opinionem, ut crederet, intestinorum fœtus excrementa per alvum dejecta cum Amnii liquore commixta denuo ab ore fœtus exsugere, eo usque dum repetitis dejectionibus, suctionibusque Amnii liquor ingratus odore, foetidusque factus molestiam ori fœtus inferat, illumque ad exitum stimulet. Hanc firmis adeo, validisque rationum momentis confutavit Cl. Cyrillus, ut qui Stenoni assentiri velit, garrire, & somnia narrare videatur. Derelincti sententia judicantis naturalis partus causam esse stimulum in intestinis potissimum excitatum a copiosioribus fœcibus coloratis.

Tom. III.

lectis, ac nerveas eorumdem fibrillas pungentibus adeo plausibilis fuit, ut nonnulli (quos inter Verheyenius) non alio sensu fœtum maturum indigere aere existimaverint, ad fœces per validam inspirationem expellendas. Quæ licet laudato Cyrillo, aliisque minus arriserit affirmantibus necessitate tantum respirationis, vel majoris per pulmones circulationis urgeri fœtum, ei tamen plurimum favet observatio, fœtus vix natos excrementa ex alvo nigra, tenacia, & splendentia Mæconium dicta dejicere. Vidit natura quid fœtui recens nato opus esset ad istas intestinorum sordes eliminandas, effecitque, ut haberetur e mammis secretio lactis aquosi primum, ac diluti, quo facile totus intestinorum canalus elueretur, & ne quid superesset, quod acrimonia sua nerveas fibras in vehementiores, & non ordinatas contractiones ageret. Quod si vel fœcum ipsarum vitio, vel lactis sordes, atque excrementa retineantur, intestinorum fibras facile convelli, ac spasmo affici contingit, qui ductibus secretioni, vel derivationi bilis dicatis communicatus Icterus producit.

VIII. *Prodit se Icterus flavedine præsertim in tunica oculi albuginea &c.*) Tunica oculi albuginea, ut omnibus notum est, tenuissimis vasculis tenuissimum lymphaticum humorem vehentibus donatur. Hinc est, cum latis in sanguine biliosis particulis, ac serum, lympham, & succum nutritium flavo colore inficientibus, flavedinem in tunica oculi albugineam magis, quam in reliquis partibus conspici.

Qua fit, ut objecta colorata interdum appareant &c.) Juvenem Ictero laborantem, qui objecta colorata intueri se affirmabat, novisse testor; id quod etiam bis se observasse testatus est Hoffmannus. Cum phænomeni rationem inquirerem, anceps ac dubius animo diutius extiti. Cum tamen animadverterim eos, quorum oculi flavo, aut viridi vitro armati sunt, flavescentia aut viridescencia objecta videre, herere mihi diutius non licuit. Cum enim vitrum crystallini humoris munere fungatur, in eam opinionem veni, ut crederem, tunc objecta colorata Ictero laborantibus apparere, cum ipse crystallinus humor infectus est, qui propterea lucis radios lentis ad instar cu-

Q

ius.

(1) De Angina Epidemica exercit. 6. (2) Spicileg. anat.

(3) Encyclopæd. Med. (4) Sect. 4. aph. 64.

jusdam colligens flavescentes ad retinam demittit, unde objecta flavescere videntur.

Interdum fecum albedine, alvi adstrictione, atque hypochondriorum pathematibus &c.) Si bilis secretio, ac derivatio in intestinum Duodenum præpediatur, non solum fæces albescunt, sed deficiente naturali fluiditate, difficillime egeruntur. Deficiente bilis conditura alimenta in stomacho soluta, ac in Duodenum delata non bene attenuantur, scinduntur, penetrantur, atque ea ratione afficiuntur, qua opus est ad veram, ac perfectam chyli naturam induendam, sed in succum quemdam mutantur crudum, acidumque, qui facile corrumpitur, ac stimulo, & molestiæ est nerveis intestinorum fibris, unde varia hypochondriorum pathemata exoriuntur. Possunt eadem ab ipsis causis ortum traducere, a quibus bilis secretio, aut ejusdem in Duodenum derivatio præpediatur. Quæ quoniam plures, ac diversæ sunt, variari ipsa quoque pathemata debere adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla.

IX. *Hepatis obstructionem ab amurcosa bile obtusus in dextro hypochondrio dolor &c.*) Fæculentis, mucosisque peccantibus particulis, volatiliorem bilis, tenuiorumque particularum activitatem, ac vim immiui contingit, minoremque eidem inesse ad stimulandum facultatem, lentam propterea obstructionem subsequi (frigidam perbelle agebant Veteres) absque insigni stimulo in nerveas fibrillas inducto. Hinc obtusus in dextro hypochondrio dolor, ac gravativus percipiatur necesse est.

Durities, ac tumor &c.) Non possunt autem hæere crassi, lentique humores, quin vasa, quibus inhærent, distendant, tumoremque elevent; hinc est, infarcta viscera obdurescere, atque in majorem molem expandi. Durities porro, ac tumor major, minorque est, prout hærens materia plus, minusque solida, ac compacta est. Si materia peccans cystide collecta avolantibus serosis, tenuioribusque particulis solida evadat, tumorem, ac duritiem insignem supervenire debere luce clarius apparet.

Febris vel nulla, vel parva &c.) A

lenta, ac frigida obstructione neque solidæ partes in crebriores, vehementioresque contractiones aguntur, neque componentes sanguinis partes ea ratione a se mutuo solvuntur, atque secedunt, ut acres, volatiles, sulphureæ particule exaltentur, atque in universam sanguinis massam diffusæ agitationem, ejusque furorem augeant, unde febris, aliaque ejusmodi symptomata subsequantur.

X. *Dolor modo obtusus, & gravis, modo acutus &c.*) Dissectam fuisse mulierem testatur Etmullerus (1), ex cujus vesicula fellea calculi diversæ magnitudinis collecti sunt, quæ tamen Ictero nunquam obnoxia fuit. Quo spectat etiam observatio altera Cl. Petarmani referente Hoffmanno (2) de vetula quadam, in cujus vesica fellea nihil præter 17. lapides deprehensum est, cum tamen Ictero nunquam laboraverit. Quo apparet, Icterum tunc solum excitari, cum obstruuntur ductus, per quos bilis in intestina derivatur. Obstruuntur vero cum calculi momentum exercent exeundi per intestina, quo fit, ut nerveæ fibrille violentè irritentur, & in vehementes, & non ordinatas contractiones agantur, unde acutus dolor, præcordiorum anxietas, aliaque gravissima symptomata excitantur, cum prius calculis vesiculam fellis occupantibus, minime vero in meatus deductis, qui bilis derivationi in Duodenum dicati sunt, obtusus tantum dolor perciperetur, ut præ cæteris D. Steinius (3) testatus est. Memorabilis cadit in hunc locum observatio in M. N. C. (4), ubi Mulier immani dolore, & lincinatione ventris per triginta fere dies divexata memoratur, ejus origine, & causa solertissimos etiam medicos penitus latente, cum tandem calculus insignis magnitudinis totam felleæ vesicæ cavitatem implens inventus sit. Exemplum fere simile extat in Sculteti armamentario (5).

XI. *Inflammatiō dolore in dextro hypochondrio tactu manifeste sensibili &c.*) Quotiescumque sanguis in vasis sanguiferis ad hepatis substantiam, ejusque membranas pertinentibus hæreat, ac subsistat, nemo ignorat, statum illum inflammationis exoriri, qui phlogosis appellatur; si e propriis vasis in lymphatica effundatur, veram inflamm-

(1) in prax.) 2) M. S. T. 4. p. 4. 5. 10.

(3) lithograph. p. 45. (4) An. 6. Dec. 1. obs. 20. (5) obs. 61.

mationem excitari manifesta res est. Non potest autem sanguis ibi subsistere, quin tumorem elevet, fibrillas vascula illa constituentes distendat, acribus interim, tenuioribus, ac volatilibus sensim avolantibus particulis, & in universam sanguinis massam diffusis, unde dolor, sitis, aliaque propter mirabilem nervorum consensum gravissima symptomata subsequantur necesse est. Quod febris, dolor, aliaque symptomata non eadem semper intensione se prodant, non aliunde repetendum esse facile judicaverim, quam a diversa morbi sede, atque materiae inflammantis qualitate. Si enim externae membranosa partes hepar investientes, quæ exquisitissimo sensu donantur, inflammentur, quis non videat, multo gravioribus stipari debere symptomatibus, quam si interna hepatis substantia ab eadem materie inflammetur? Quid si a sanguine summe tenui, acri, adusta, ac fere caustica bile, vel contra a sanguine crasso, viscido, & lento, & ad fluendum minus apto inflammatio exoriat? Acutum in illa, lancinantem dolorem, febrem ardentem, in hac obtusum potius dolorem, febrem minus vehementem excitari debere manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari.

XII. *Quibus vulnere capitis detentis supervenit Icterus, eos abscessu hepatis &c.*) Singularis plane observatio est, gravioribus capitis vulneribus abscessum hepatis, atque Icterum supervenire. Quæ sane diligentissime tenenda est, cum rei mortis sententia everti queat, si in iudicium vocati Medici non a vulnere capitis, sed hepatis abscessu hominem vulneratum interemptum fuisse testentur.

Dum nempe mortis quæstio in caput alterius ponitur, hominem qui plures fortasse medicamentis, per imprudentiam adhibitis internecioni dederit, dum verbis, aut litteris possit ei parti patrocinari, quæ clementiæ, pietatisque officiis unius alicujus calamitatem lenire, non quæ criminationum, pœnarumque acerbitate conatur evertere, æquissimum esse facile judicaverim. Cl. Bianchi (1) in hoc potissimum sitam præstendit abscessus causam, quod purulenta illa materia sub calvaria post vulnus effusa absorpta in vasa sanguife-

ra, & sanguinis circulationi reddita ad hepar deferatur, in quo cum tardior sit sanguinis, humorumque cursus, viscidarumque sordium secretio, fieri minus vix potest, quin pus simul per secretorium organum alliciatur, deficiente autem solidarum partium momento ad ejusdem expulsionem necessario in eodem remoretur, hæreat, ac sensim visceris substantiam corrumpens, exedens abscessum procreet.

XIII. *Si nulla, aut fere nulla sit febris, mitis calor &c. rhabarbar. s. p. &c.*) Ubi adsit hepatis, ac viscerum imi ventris obstructio, fieri minus posse perspicuum est, quin excrementitii humores in primis viis hæreant, cruditates, viscidæque sordes, quæ materiem iisdem præbeant convenientissimam. Cautum hinc accuratiorum practicum consilium, Icteri curarionem ab obstructionibus imi ventris oriundi a leviter purgante, atque abstergente medicamento exordiri. Quo sane non sordes in intestinis tantum hærentes educuntur, viaque sternitur aliis medicamentis, sed lentis quoque, viscidique humores hepar, aut alia viscera infarciunt per intestina, cum quibus insignem habent communicationem, commodissime expurgantur. Cum Veteres Medici ab assumpto Rhabarbaro fæces flavo tingi colore viderint, peculiarem ei virtutem tribuerunt bilem educendi. Non ii sumus, qui cum veteribus Medicis dari medicamenta electiva purgantia statuamus. (In hoc enim falsi fuerunt, quod flavedinem expurgatæ bili e. gr. a rhabarbaro tribuebant, cum ab ipsius rhabarbari colore sit repetenda, quo sane non solum fæces, sed & urinae, & reliqui humores inficiuntur.) Nihilominus tamen etsi distinctio illa in cholagoga (quam in classem rhabarbarum recipiebant) phlegmagoga &c. juxta eorum sententiam minus probanda sit, nihil est tamen cur omnino negetur. Certos enim humores peculiaribus pharmacis facilius, & commodius educi, & certos etiam morbos melius per certa quædam purgantia, quam per alia curari observationibus cum multis, ac frequentibus, tum certis, ac constantibus compertum est. Ita rhabarbarum nimis laxas hepatis glandulas, ac ductus ea sui parte, quæ roborandi, adstringendique vim habet, ad suum tonum resti-

stituit ; tartarus , & omnia ex eodem parata pharmaca propter eam , quam purgandi , & digerendi facultatem habent , in hepatis obstructionibus a viscidis , lentisque humoribus apprime conveniunt . Hac via delentur præjudicia illa , quæ bilis in sanguine retenta , atque eundem inficiens minatur , quæ non tantum Ictero , sed & aliis gravioribus affectibus , viam parat .

XIV. *Dein vero pulver. ex tartar. solubil. aut vitriol. &c.*) Absterfis hac ratione primis viis , dici vix potest quam bene cedant illa , quæ prædictas sordes sensim sensimque digerere valent , atque biliosas particulas , quibus universa sanguinis massa conspurcatur , per insignes urinæ vias extra corporis confinia educere . Cui scopo satisfaciunt illa , quæ acutis plus minus spiculis prædita aqueo copioso diluta , qua sanguinem attenuando , qua crassiores ejusdem partes incidendo seri copiam augent , serum ipsum sibi uniunt , atque a reliquis partibus separant , ac demum renalibus porulis aptant , perque ureteres , ac vesicam expellunt . Cum urina salibus maximam partem constituatur , nemo non videt , salina medicamenta huic obeundo muneri omnium opportunissima existere . In horum censu veniunt præ ceteris sales tartarei , præsertim vero illi , qui falsam naturam . Ejusmodi sunt sal ille falsus , qui ex sale tartari aciditate cremoris tartari saturato resultat , tartarus solubilis dictus , tartarus vitriolatus , qui & ipse sal falsus est ex sale tartari , & spiritus vitrioli portione emergens , arcanum duplicatum , seu sal quidam ex capite mortuo aque fortis ex nitro , & vitriolo paratæ extractus , terra foliata tartari , alique similes , qui quod humores digerant , atque ad evacuationem disponant , digestivorum nomine veniunt .

Cui superbibat æger larga copia jusculum radic. asparagi , apii &c.) Si prædictis salibus copiosa juscula plantis simili virtute pollentibus alterata copiose superbibantur , dici vix potest , quam prompte & biliosarum particularum acrimonia temperetur , tartaræ , viscidæ , mucosæque congestiones tenuioribus , ac fluidioribus partibus in arctam nimis , compactamque sanguinis massam in vectis dissolvantur , ac pravæ , vitiosæque sordes per urinæ vias eliminantur .

Neque vero alia inesse debet facultas recensitis plantis , si nihil præter salis cujusdam fixioris genus terreis , aut activis principiis plus minus implicitum contineant . Notissimæ sunt quinque illæ radices , aperientes dictæ , Asparagi , Apii , Foeniculi , Petroselini , & Rusci , a quibus parum differre videntur Marrub. alb. Rub. tinctorum , Agrimon. Chelidoni. , & aliæ quamplurimæ , quæ diureticarum nomine veniunt .

XV. *Quolibet 5. vel 6. die Rhabarbar. &c.*) Non potest in chronicis morbis totus peccans humor una purgantis pharmaci exhibitione educi , præsertim si prius rite preparatus non fuerit ejus dilutione si tenuis , & acer , incisione si viscidus , ac difficilis . Quod postremum præstant præ ceteris sales digestivi . Hinc est , istorum usui purgantis usum intermiscendum esse , ut sensim sensimque preparati humores avocentur , expellanturque . Quæ purgandi ratio in longioribus morbis commodissima eque ac tutissima , ceteris anteposenda est .

XVI. *Hiscè frustra adhibitis , ad aquam Tetutianam deveniendum &c.*) Aquam Tetutianam incidendi virtute præditam esse nemo inficiabitur , qui illius falsedinem noverit . Sales enim tum fixos , tum falsos incidendo operari extra omnem dubitationis aleam positum est . Quo loco minus mirandum , aquæ Tetutianæ singularem inesse facultatem Icteri profligandi , atque illud esse remedii genus , quod summa omnium clinicorum consensione , longoque usu probatum est . Remedium vetustissimum esse liquet ex Cornelio Celso , qui (1) in morbo regio ex sententia Asclepiadis solutiones alvi per aquam falsam commendat .

Solvendo in primo cyath. mel. rosat. solut.) Præmitti solet eidem pharmacum , seu , ut ajunt , vehiculum , ut facilius aqua Tetutiana ubertim epota per alvum secedat . Ubertim , inquam : Secus enim alvum adstringit potius , quam solvat . Nam dum aquæ falsæ in pauca quantitate assumuntur , lacteas venas propter tenuitatem facile subeuntes cito permeant ad urinas , humiditatesque in intestinis herentes secum trahunt , unde alvus siccatur , & adstringitur . Cum vero largius , & liberaliter bi-

bun-

buntur, ventriculum, & intestina non solum fluiditate laxant, sed gravant pondere, & mordacitate irritant, ac propterea priusquam vasa lactea in satis magna quantitate subeant, per alvum sibi viam aperiant. Hęc fere Cl. Prosperi Martiani doctrina est, qui Hippocratis locum (1) exponens, ubi habet: *At vero mentiuntur homines de aquis falsis propter imperitiam, in eo quod per alvum secedere, eamque solvere putantur*: ostendit contra Zuvingeri, & Septalii opinionem, sensum Hippocratis non esse, quod falsa alvum sistant in forma sicca, bene vero in forma humida, nisi in ea copia assumantur, ut statim descendant, nec tandiu in corpore retineantur, quousque exsiccatorem, & adstrictoriam facultatem exercere valeant.

XVII. Si obstructio altas radices egerit &c. gum. ammoniac., terebinth. cypr. &c.) Plures sunt resolventium medicamentorum classes, suisque agendi modis distinctę. Fluidiores partes in humorum massam arctam nimis, & compactam invehendo resolvunt diluentia; resolvunt deinde salina omnia tum fixa, tum media, spissos humores acutis suis particulis incidendo. Atque hęc quidem omnia locum habent, ubi spissitudo humorum, infarctusque viscerum levis sit, & inter initia. Salubre enim accuratiorum practitorum consilium, ubi resolvendi sunt humores, a mitioribus semper initium sumere. Secus humores plus æquo commoventes, infarctus, ac congestiones augebimus potius, aut confirmabimus. Ubi vero spissitudo humorum tanta sit, ut mitioribus tolli non possit, ad validiora confugiendum est. Quorum in censu veniunt ea omnia, quę acria sunt, & spiritu volatili oleoso abundant, quę propterea non solum acutis suis particulis spissos humores incidunt, sed etiam in fibras agunt, easque stimulo humorum circuitum augent eosque hac etiam ratione fluxiliores reddunt. Huc spectant primo antiscorbutica, huc gummata resinosa, ut sagapenum, ammoniacum, succinum, quęque his affinia sunt terebinthina, balsam. de Copaib., aliaque id genus. Quibus apparet, quid præstare valeant boli ex gum. ammoniac. cum terebint. (cujus etiam mentionem facit Galenus relatus in hanc rem a præstan-

tissimo Redio, inquiens, *quod omnia viscera elegantissime repurgat*) adversus Icterus ab hepatis obstructione oriundum chronicum, & pertinacissimum. Ammoniacy nempe, & terebinthinę virtutem ad visciditates abstergendas, & resolvendas, simulque crassiores impuritates, quę a resolutis humoribus deponuntur, per insignes excretionum vias eliminandas, qui non cognoscit, medicinam cognoscit plane nullam.

Sapon. Venet. ras. &c.) Ad validiorum resolventium classem pertinent quoque saponacea. Cum enim duplici principio constent, salino videlicet fixiore, & oleo intime unitis, in arctam nimis, ac compactam humorum texturam facile sese insinuant, facile etiam cum aquosis, salinis, oleosisque eorum partibus commiscuntur, inter quas dum fluunt, universę quoque sanguinis massę fluorem conciliant. Saponacea porro vel naturalia sunt, vel artificiosa. Naturali sapone constant simplicia quędam amaricantia, ut Absynth. Card. Bened. & similia. Artificiales saponem sunt ex oleo presso, & alchali fixo, quorum in censu venit Sapo vulgaris ex oleo presso olivarum, & cineribus plantarum, quę lixiviosę dicuntur, paratus; a quo differunt famosus ille Sapo Starkeyanus dictus, & ossa Helmontiana in hoc solum, quod ille ex oleo stillatitio, nempe terebinth., & alchali fixo, seu sale fixo tartari paratur (2), hęc vero ex oleo volatiliore, quale est spiritus vini rectificatissimus, & alchali pariter volatili, cujusmodi est spiritus salis ammoniaci, simul commixtis, & in coagulum abeuntibus (3). Nos sapone Veneto uti solemus, quo nihil inventu facilius, pro certo habentes, parem eidem inesse facultatem saponibus illis tanta chymicorum diligentia, ac labore paratis.

Milleped. &c.) Cum impuritatibus, quę a resolventibus humoribus deponuntur, summa sit habenda eliminandarum cura, salubre est practitorum consilium, validioribus resolventibus, iis præsertim, quę diuretica, aut simili virtute minime pollent, ea quoque addere, quę cum penetrandis crassis, ac difficilibus sordibus, tum eisdem qua data porta extra corporis confinia edu-

cen-

(1) De acre, aquis, & loc. ver. 173.

(2) Vid. Starkey Pyrotechn.

(3) Vid. Helmont. tract. de lithiasi. cap. 3. sect. 1.

cendis sunt opportuna. Hinc liquido constare arbitror, cur boli ex sapone Veneto, & millep. locum habeant in hisce casibus. Cum enim sale volatili nitroso constant, præterquamquod efficacissime penetrant, & saponaceorum operationem juvant, præterea ad urinas potenter ducunt, quæ nunquam non bono, & emolumento esse possunt.

Croc. optim.) Crocus spiritu summe tenui, ac volatili quo constat, tot, tamque eximias virtutes sortitus est, ut neque satis explicari dicendo, nec percenseri numerando possint. Cerebro spiritibus excitandis, & in ordinem redigendis, pulmonibus a pituita spissa, lenta, ac difficili eos liberando, cordi ejus motum concitando, & viribus recreandis, ventriculo eum roborando, & difficilem ciborum coctionem restaurando, utero ejus actionem juvando ad menses promovendos, ad pellendum fætum, hepatis ejus obstructions, atque infarctus referendo, atque icterum sanando opitulatur. Quo loco minus mirandum, Regem Vegetabilium, Panaceam Vegetabilium a nonnullis dictum fuisse.

XVIII. *Paratis hac ratione primis, secundisque viis, ad Martialia*) Martialia duo potissimum præstant in humano corpore, parte videlicet crassiore, & terrestri absorbent, & potentissime corrigunt aciditatem omnem coagulantem, simulque fibrarum tonum corroborando ad assueta munia aptas reddunt; sulphure autem suo subtili humores agitant, commovent, & fluidiores reddunt. Sulphur in ferro adesse experimentis comprobatum est. Si enim in tenuissimum Scobem redigatur, & in ardentem ellychnii flammam conjiciatur, igneas scintillas haud injucundo spectaculo exhibet. Primum autem in istorum usu animadvertendum est, ut primis, secundisque viis paratis adhibeantur, maxime vero præmissis, quæ crassos, viscidosque humores incidendo eosdem ad fluendum paratiores reddunt. Dicit enim vix potest quanto melius Martialia, ceteraque hujusmodi deobstruentia munere suo fungantur, si materia movenda mobilis prius facta fuerit. Apte cadit in hunc locum, quod tradidit Mercatus (1): *Horum (nempe martialium) usui præmittenda est humorum preparatio,*

ne obstructionibus nondum referatis, & humorum copia adhuc præsentem gravissima eveniant mala.

In corporibus quidem exsuccis, aridisque tinctura Martis suc. pomor. &c.) Cavendum est etiam, ne fibras plus æquo adstringamus Martialibus, & ad assueta munia ineptas constituamus. Quamobrem salubre est practicum consilium, in corporibus exsuccis, aridisque a Martialibus in substantia, ut ajunt, abstinere quæ viribus suis integris operantur. Eliciuntur porro tincturæ ope succi cujusdam blande acidi, quæ fibras laxas blande adstringunt, secretionem, excretionemque promovent, atque Ictero in prædictis subjectis profligando opportunissime existunt.

Ubi vero æger humidus sit, & laxioris habitus, limatura Martis &c.) Ad Martialia quod spectat in substantia, ut ajunt, solida præter ferri limaturam, quæ non alio modo paratur, quam eandem super lapide porphyrit. subtilissime conterendo, levigandoque audietis sæpissime practicas commendatissimas præparationes duas Martis, Croci videlicet aperientis, & adstringentis titulo insignitas, quæ ad contrarias indicationes absolvendas, aperiendi nimirum, & adstringendi in usum vocari solent. Uterque Crocus ope ignis paratur. Vim tamen adstringentem conciliari ei putant chymici, quia igne vehementissimo tractatur, a quo ubi majorem in modum exagitata fuerint ejusdem partes, sulphur quod habet, vel omnino exsolvitur, exhalaturque, vel magis figitur remanente calce quadam terrestri, in qua acidas partes recondi putant. Cum vero acida omnia adstringendi vi polleant, sequitur, ut ferrum sic præparatum eo fine a Medicis præscribatur. Ferrum autem, quod leviori igne tentatum fuit, & cujus sulphureæ particulæ vel non avolarunt, vel plus æquo densæ, coactæque non sunt, referandi facultate donatur, quatenus sulphure isto suo crassamenta humorum attenuantur, dissolvuntur, fluor iisdem conciliatur, unde per insignes excretionum vias eliminari commode possunt. Melius diceret, ferrum leviori igne tractatum laxatas viscerum fibras blande adstringendo, ac corroborando ad sese contrahendum validius & fortius aptiores reddere, ideoque ad contentos humores ve-

lo-

locius movendos, exagitandos, dissolvendos.

Est alia quædam præparatio, quam ferum magnam partem ingreditur, tartarique martiati nomine venit. Fit nimirum ex tartaro crudo, & limatura ferri aqua communi tandiu ebullitis, quandiu tartari solutio perfecta habeatur. Hæc si diligenter filtretur, crystallos dat, ex quibus, si vi ignis, ut de salibus fieri solet, quod reliquum est liquoris avolet, nobilissimum habetur medicamen, atque ad referandas obstructions efficacissimum.

Quid est cur ad alias Martis præparationes dulcedinis, seu sacchari, magisterii, spumæ, nivis, aliisque speciosis titulis insignitas, ubi simpliciores hæc præsto sint, confugas?

XIX. *Tandem ad aquas acidulas &c.*) Si fluidorum omnium, solidarumque partium, ductuum præsertim, ac meatuum, qui secretionibus, atque excretionibus dicati sunt, textura eo redigatur, ut hi ad numerum pateant, illa ubique, & equabiliter fluant, nemo est, qui non videat, obstructions viscerum penitus tolli, biliosas particulas, aut alias crassiores, viscidioresque sordes sanguinem inquinantes per insignes excretionum vias eliminari, & morbos abhinc prodeuntes certo, feliciterque debellari. Jam etiam me tacente facile omnes intelligunt de aquis acidulis sermonem esse, quæ prædictis muneribus obeundis opportunissime existunt. Acidulæ enim præter terream venam, quæ aciditatem omnem coagulantem potentissime corrigit, & tonum fibræ conciliat, nec non præter salinas quasdam minerales partes, quæ viscidis mucosisque quævis inciduntis apte sunt, volatilis etiam cujusdam, ac spirituosæ principii divites sunt, quod sese in angustissimos quosque, ac intimos recessus, minimosque poros insinuat, altiusque penetrans tubulos eorundem patentes, ac pervios reddit, quod dici vix potest quantum faciat ad secretionem humorum excretionemque restaurandas, ac promovendas.

XX. *Extrinfecus, si Embroche excipias &c.*) Mirum quot sint olea aut infusione, aut maceratione, aut aliis modis parata, quæ extrinfecus admota viscerum infarctum, atque obstructionem tollere repu-

tantur. Mirum quot emplastra, unguenta, cerata adhiberi soleant unctionibus superimponenda, ut citior, ac promptior habeatur eorum operatio. Fateor arridere mihi nunquam ea potuisse. Ramosis enim oleorum partibus ductus omnes, ac meatus feri perspirabilis obstrui facile in animum induxi, fibras musculorum abdominis majorem in modum relaxari, hinc aucta humorum massa, deficiente externa illa musculorum actione in subjecta viscera, qua sanguinis cursus per eorundem vasa promovetur, infarctus, atque obstructions augeri, aut saltem confirmari. Embroche porro illud esse remedii genus, quod solidarum partium texturam immutando, & calcar veluti herentibus humoribus addendo, ad viscerum tumores, atque abhinc prodeuntes obstructions resolvendas opportunissimum existit, facile constitui.

Stillicidium primis diebus in affectam partem sit ex lacte vaccino tepido &c.) Quemadmodum interna emollientia plurimum faciunt ad arctam sanguinis, humorumque compagem dissolvendam, fluoremque iisdem conciliandum, priusquam ad validiora aperientia, ac resolventia transitus fiat, idem plane dictum velim de externorum usu. Si enim affectæ partis fibræ exsuce, arideque laxentur primum, emollianturve, ita quidem ut tenaciter eisdem adherentes humores fluere possint, mox vero tendantur, rigidioresque fiant, & ad validius, & fortius sese contrahendum aptiores, contentos humores impellere usque adeo perspicuum est, ut fluere libere, ductusque omnes, ac meatus pervadere valeant. Id potissimum efficere Embroche, dum inter initia Lac tepidum stillatim, seu guttatim in affectam partem funditur, mox vero Kalybeata aqua, manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari. Animadversione dignum est, in Galeni, Celsi, & Avicennæ libris Martiale remedium præter aquam fabrorum, in qua candens ferrum subinde extinctum fuit, extare nullum. Eam porro Veteres Medici ad referendas splenis obstructions mirifice commendarunt. Hæc enim, ut ait Celsus (1), *vel præcipue Lienem coercet, quod animadversum est in his Animalibus, quæ apud hos fabros educata exiguos Lienes habent.*

Fausto

Facto stillicidio in usu sit Emplastrum de cicuta, ejusque extractum intrinsecus assumptum, &c.) Evenit sepe, ut ne stillicidio quidem hepatis, aliorumque viscerum tumores resolvantur, præsertim qui duri, scirrhusi, aut strumosi sunt. Tum vero licet alia, atque alia experiri etiam si minus utilia videantur. Ejusmodi sunt Cerata nonnulla, aut emplastra: de galban. de ammoniaco, diabotan. de cicuta, quæ etiam in emplastro Diabotan. usurpatur, ejusque extractum intrinsecus assumptum. Mirum Cicutam, quam intus sumptam venenum esse, & publica Atheniensium pœna invisam, præcipueque morte Socratis celebrem tradunt fere rerum Scriptores, quamque capiti infestam esse, horrendaque deliria excitare duce Kircherō ostendimus (1), non modo innoxiam, sed salutiferam prædicasse Jo. Rajum (2) præclaris observationibus edoctum Doct. Boule pulverem radicis Cicutæ ad gr. xx. in febribus malignis, & quartana ante paroxysmum exhibitum omnibus diaphoreticis antecellere, ut Renealmum silentio præteream (3) intus hunc pulverem a 3 i. ad 3 s. in vino, vel ejusdem infusum a 3 i. ad 3 ii. felici cum successu in scirrhis hepatis, & lienis, pancreatis gravissimis exhibuisse. Quo quidem medicamento quamvis caute utendum esse existimet Cl. Geoffroi (4), quique ab eo abstinet prudentiorem esse, postquam tamen Cl. Antonius Stork diligentissimas observationes, atque experimenta cum in aliis quamplurimis, tum in primis in se ipso instituerit, quibusque cicutam non solum usu interno tutissime exhiberi, sed & esse simul remedium valde utile in multis morbis, qui huc usque curatu impossibiles dicebantur, didicit, qua de re egregium libellum conscripsit (5), nihil est, cur aliis frustra adhibitis medicamentis, ad hoc quoque hodie maxime, vel novitate, vel præstantia summe clarum non deveniamus. Auctorem remedii, seu mavis Restauratorem in se ipso illud expertum fuisse summum opus est, plurimumque tribuit ad præcavendas objurgationes illorum, qui Medicos vehementer increpant, quod discant aliorum periculis, & experimenta per mor-

tes agant. Si remedium non valde utile in morbis, qui nullam hætenus curationem admiserunt, pulcherrima nonne semper laus erit nocere non posse?

XXI. *Motus localis, equitatio præsertim instituat.*) Quocumque modo exerceatur corpus, majorem in modum alteratur. Exercitatio omnium levissima deambulatio est per loca plana, quæ iis potissimum apprime convenit, qui otiosam, & curis implicitam vitam agunt, quibus propterea animus recreandus est, cruditatesque, atque alvi obstructions tollendæ. Præclare inquit Plato (6): *Corporum habitus otio, & torpore corrumpitur, exercitiis autem, & motu plurimum conservatur. Sessio nimia disponit maxime ad affectum hypochondriacum. Optimum remedium est ambulatio*; unde illud apud Plautum: *Ambula: hoc lienosis prodest*. Solidæ enim partes, ac viscera omnia, præsertim imi ventris, agitantur, concutiunturque, unde secretiones, excretionisque promoveri contingit, fluida attenuari, & æque diffundi. Quæ agitatio, concussio viscerum imi ventris cum maxima sit in equitatione, hinc est, illis, quibus crassis, viscidis, lentisque humoribus infarcta sunt viscera, præ cæteris convenire. Ea enim glandularum obstructions referari contingit, humoresque in minutioribus tubulis stagnantes discuti, ut Cl. Sydenhamus, alique testati sunt.

XXII. *Ubi res sit cum ægro calidioris temperamenti, febris adsit &c. solo Fumariæ succo &c.*) In morbis, ut ajunt, calidis purgandum non esse omnes fere accuratiores practici tradiderunt. Id quod sapienter admodum indicasse visus est Hippocrates (7), ubi in eorum censu Ictericos recensuit, quos purgare non oportet: *nam periculo, inquit, expones, & nihil juvabis*. Quod verum est maxime in eo casu, in quo febris adest, calor, sitis, aliaque ejusmodi, quæ summe tenues, volatiles, ac sulphureas particulas exaltatas, & in universam sanguinis massam diffusas, ejusque agitationem, ac furorem inducentes arguunt. Verendum est enim, ne addito fibræ stimulo commotisque nimium humoribus, biliosis præsertim, qui ad motum paratiores sunt, calor, sitis, febris augeatur, ac mor-

(1) lib. I. cap. 4. com. 4. (2) in hist. plantar. (3) in obser. 3. & 4.
 (4) Mat. Med. par. 2. de veget. indigen. (5) Venetiis 1760.
 (6) in Tim. (7) lib. de vict. rat. in morb. acut.

morbus exasperetur. Id quod & de diureticis validioribus dicendum. Cum enim salinis, sulphureisque particulis arcte commixtis operentur, corpus eorum usu magis exficari contingit, fibroso generi stimulos addi, quibus dein in spasmodicas contractiones adigatur.

Ea porro eximiam præstabunt operam, quæ cum blandissime attenuando, tum sanguinis motum compescendo, fervoremque temperando agunt. Dicit enim vix potest quantum hac motus blanda retardatione urinarii feri a reliquis partibus secessus, ejusdemque ad organa ductus, atque emissaria ejusdem secretioni dicata justa applicatio, atque inde consequens excretio promoveatur. Virtute hac præ cæteris donatur nitrum, atque ea quæ nitroso, aut huic persimili sale feta sunt. Cum igitur Fumariam nitroso, aut nitro persimili sale constare, experimentis Cl. Boerhaavii compertum sit (1), hinc non mirum si ejusdem succus, ut docet Riverius (2), ad icterum ex calida hepatis intemperie cum pori choledochi obstructione conjunctum plurimum valet. De eodem succo verba faciens Cl. Etmullerus, quem accuratiores practici, ut alibi innuimus, in hac parte sequuti sunt: *Viscera, inquit, reserat, reserata, roborat, sanguinem a biliosis, adustis, & crudis recrementis purgat &c. & usus præcipue est in Scorbuto, Ictero, Scabie, & similibus.*

Jusculum, aut Serum lactis radicib. fragariæ & graminis alteratum. Ubi Icterus a causa, ut ajunt, calida exoritur, dici vix potest quantæ præstantiæ sit Serum lactis, & huic affinia medicamenta. Oleosis enim partibus demulcent, aquosis diluunt, terreis absorbent, & feri copiam augendo biliosos, adustosque humores per urinæ vias extra corporis confinia educunt. Quod tum maxime contingit, cum eadem radicibus graminis, fragariæ, aut similibus alterentur, quibus salis cujusdam cum terrestribus particulis uniti, ac blandi genus inest, qui quidem multo, ut ajunt, vehiculo dilutus blande attenuando, & simul fervorem sanguinis temperando diuresim egregie promovere valet.

XXIII. *Hiscæ frustra adhibitis ad aquam ex albo albi dictam &c.* Aquam ex albo Tom. III.

(1) op. Chym. T. 2. (2) obs. 73. cent. 3.

(3) in praxi. (4) in com. ad Etmuller.

albi dictam inter plurima alia remediorum genera tamquam præcipuum sibi arcanum servabat ad hunc morbum admirandum Thomas Cornelius præstantissimus ille vir, quem insigni rei litterariæ damno tristi facto ereptum Medentibus dolet Cl. Tozzi (3). Eximiam hujusce simplicissimi medicamenti virtutem expertus præ cæteris est Cl. Cyrillus, atque eandem miris laudibus extollit (4) inquit: *Hæc aqua nive perfrigerata ad uncias quatuor mane, & quandoque etiam vespere jejuno stomacho ad multos dies exhibita, etiam desperatum Icterus certo, feliciterque debellat.* Nihil in suis consultationibus probatum magis, commendatumque ad icterum profligandum occurrit, quam hæc aqua nive perfrigerata. Illud enimvero remedii genus est, quod cum in quacumque fere icteri specie, tum in ea maxime, quæ a bile acriori, tenuiorique ortum traducit, tanti facio, ut si in summa rerum angustia sperari possit, ab hoc uno sperari jure posse confidam. Nimium enim fervorem, motumque humorum compescendo, blandissime attenuando, atque hac ratione urinæ copiose cindis potissimum operatur. Solent enim urinæ post paucos dies, quæ intense tinctæ apparebant, ita clarescere, ut sanitatis jam brevi futuræ certum capi possit argumentum.

XXIV. *Ubi alvus solvenda sit sero lactis tamarindato &c.* Quamvis purgantia nulla in hoc Ictero locum habere ex superius dictis manifestum sit, non ea tamen omitenda sunt, quæ alvum lubricam servant, ut biliosa inquinamenta in intestinorum cavitatem depluant, & facilius extra corporis confinia educantur. Quid autem Sero lactis tamarindato efficacius, aut pro ægrorum opportunitate valentius? Tamarindi blando suo, suavique acore biliosis, adustisque humoribus evacuandis, & ex massa sanguinea præcipitandis, ejusque nimie effervescentiæ compescendæ opportunissimi existunt, ut propterea non desint, qui in seri lactis tamarindati usu tandiu persistant, quandiu urinæ clarescant, quæ sanitatis jam brevi futuræ indicio manifestissimo esse consueverunt.

XXV. *In pertinaci morbo aquæ Necoriana, vel similes &c.* Copia, qua ingerun-

R

runtur aquæ Nocerianæ, vel similes, primum illud commodi sequitur, ut tubuli omnes, ductus, atque emissaria humorum secretioni, atque excretioni dicata majorem in modum relaxentur, atque aperiantur, unde biliosæ particulæ facile segregentur, atque ex massa sanguinea præcipitentur: Dein vero dissociari easdem, ac disjungi, ineptasque reddi ad vellicandum, ac mordendum, unde febris, sitis, aliaque ejusmodi incommoda subsequuntur: Tandem terra, qua fætæ sunt, calcaria imbibi, & ipsarum pondere adjuvante qua data porta extra corporis confinia educi.

XXVI. *Ab aromaticis, calidisque aeger abstineat, aqua rad. fragar. &c.*) Quemadmodum in ictero ab amurcosa bile aromatica, ac calida eximiam operam præstant, ita e contra in eo, qui a bile acriori, tenuiorique ortum traducit, exagitando, commovendo, exsolvendoque massam sanguinis, febrem, sitim, caloremque intendere valent, ac confirmare. Urinæ copiam, docente Hippocrate (1), nunquam non bono, & emolumento esse posse in Ictero fatemur, ideoque cunctis viribus etiam in diætæ regimine curandum, ut ejusdem secretio promoveatur. Id autem facere calidis diureticis, quemadmodum in ictero a bile amurcosa, ab obstructione lenta, ac difficili hepatis dictum est, minus tutum.

Virtute porro diuretica, eaque mitissima, & non admodum calefaciente pollet Fragariæ radix, cujus decoctum pro consueto potu præscribere consuevit Rulandus, & hoc solum sufficere in curatione icteri infantum testatus est Etmullerus.

XXVII. Vid. com. in aph. 8. 9. cap. xi. de calcul. Renum, & Vesicæ.

XXVIII. Vid. com. in aph. 13. usque 20.

XXIX. *Ubi Icterus ab inflammatione hepatis exoriatur, venæ sectio &c.*) Utrum in Ictero conveniat sanguinis missio, controversum est inter Medicos. Vulgo invaluit, sanguinem esse frænum bilis, ideoque verendum esse, ne si detrahatur sanguis, sulphureæ, aliæque subtiliores particulæ sanguinis justa copia non coercitæ facile exaltentur, ac morbus augeatur, aut confirmetur. Qui hæc sibi in animum inducunt, in quanta obscuritate versentur dici

vix potest; cum infiniti fere sint casus, in quibus venæ sectio utiliter in ictero administrari potest. Ecquis medicum redarguat, si in ictero, quæcumque demum fuerit illius causa, cum plenitudine sanguinis insigni, aut orgasmo viscerum inflammationes minitante venæ sectionem instituat? Nonne per phlebotomiam ictus partium sanguinis rariores, & debiliores fieri contingit, minus allidi inter se biliosas particulas; (corpora enim minus densa minorem patiuntur partium allisionem) quo fit, ut tota sanguinis massa refrigeretur, orgasmus ille, qui viscerum inflammationes minitatur, sedetur? Ubi vero substantiæ hepatis, aut membranarum ejusdem adsit inflammatio, quis Medicum accuset, si eidem venæ sectione occurrat?

XXX. *Ubi a vehementi ira nascatur, quies animo imperanda*) Cum a vehementi ira perciti spiritus animales hac illac cæco impetu irruentes vehementes, & non ordinatas contractiones in organa bilis secretioni, & derivationi dicata inducant, nemo est, qui non videat, eo nervos industriæ omnes intendendos esse, ut placida tranquillitas spiritibus concilietur, atque abhinc prodeuntes spasmi sedentur. Quod nulla meliori ratione præstari posse manifestum est, quam quietem animo imperando. Huc spectat, quod præcipit Horatius (2):

Ira furor brevis est: animum rege, qui, nisi paret,

Imperat: hunc frænis, hunc tu compesce catena.

Curandum est etiam, ut motiones ab objecto injurioso in nerveas cerebri fibras inductæ aliarum rerum recordatione deleantur. Huc spectat Epicuri remedium, cujus mentionem facit Marcus Tullius (3): *Avocatio scilicet a cogitanda molestia, & revocatio ad contemplandas voluptates.*

Mox emulsiones sem. quat. frigid. melon. &c.) Nihil ad inordinatum spirituum motum compescendum, & abhinc prodeuntes spasmos sedandos efficacius narcoticis. Verum si quid sentio, cautissime in horum usu procedendum traderem, ac diligenter tenendum accuratiorum practicum consilium, qui hisce posthabitis ad anodyna confugiunt, atque ea, quæ demulcendis, laxan-

(1) lib. de morb. (2) lib. i. epist. ad Lol. (3) Tuscul. disput.

laxandisque solidis partibus, atque nimio humorum fervori compescendo sunt opportuna. In horum censu veniunt emulsiones semin. quat. frigid. & papaveris in aquis nitroso sale foetis, ac refrigerantibus cum ipso nitro, quorum etiam pulcherrima laus est urinas ciere, atque biliosas sordes, recrementaue extra corporis confinia educere.

XXXI. *Icterus febribus tertianis, quartanisque &c. chin. chin. &c. Sal absynt. &c.* Varias, atque inter se discrepantes Auctorum sententias circa vim, qua cortex peruvianus febres intermittentes extinguit, supra attigimus (1). Quid quod neutra illarum ad veritatem propius accedat, quam illa illorum, qui ab occulta, & specifica proprietate eandem commenti sunt?

A calore certe, & siccitate non pendet, neque ex eo quod invertat, & obundat acidum, ob alchalicam ejusdem virtutem, neque ex eo quod miasma malignum, ac deleterium spiritibus animalibus infestum enecet, neque ex eo tandem quod bilem vi sua adstrictoria figat, & sistat. siquidem dantur quamplurima æque calida, & sicca, immo calidiora, & sicciora, quamplurima virtute alchalice manifestius foeta, eaque validiora, quamplurima alexipharmaca, ac demum quæ adstringendi vi insigni donantur, quæ tamen non solum febres intermittentes extinguere nesciunt, sed pleraque illorum easdem augere, aut confirmare valent. Placet summo pere illorum opinio, qui, ut supra innuimus, existimarunt a cortice peruviano extingui febres, quod particulis amaris, leviter aromaticis, austerisque, quibus foetus est, visceri, lentique humores inciduntur (juxta allatum Freindii experimentum) solidæque partes, seu viscera imi ventris leniter adstringuntur, seu mavis roborantur, firmanturque. Verum enimvero quid est, quod commodissime successerit Freindio, tinctura corticis peruviani sanguini, ejusque sero admixta fluiditatem in utroque excitatam deprehendere, quod aliis evenire nunquam potuit, qui propterea experimento eundem deceptum esse cum Francisco Torti affirmare non dubitarunt? Quid est deinceps, quod amara leviter aromatica, & austera reperiantur quamplu-

rima, quæ id nequeunt præstare, vel adeo infirma est eorum operatio, vix ut ulla ratione cum corticis peruviani virtute comparari queant? Si quid in re ardua, ac perdifficili sentio, quidni liceat asserere, vim corticis peruviani febrifugam pendere potissimum a certa magnitudine, figura, contextu, & proportionem elementorum ejus essentiam, & substantiam constituentium, a quibus variæ, ac diversæ qualitates, quæ ejus tantum propriæ sunt, & per quas ab omnibus aliis differt rebus, proficiscuntur? Quoniam vero, ut alibi ostendimus, (2), primæ compositiones, sicut ipsarum figura, ac magnitudo, & figura, & magnitudo primorum componentium, seu insensibilium corpusculorum, ac molecularum effecta magis est a philosophis, quam demonstrata, propterea ad veritatem proxime accessisse illos perspicuum est, qui cum Sebastiano Bado vim corticis febrifugam a specifica, & occulta ejus proprietate, & substantia pendere sunt arbitrati. Quibus sic constitutis licet colligere, prudentissime se gerere Medentes illos, qui nullius corporis admixtione quinquinam præbere solent. Cum enim tota ejus virtus pendeat potissimum ab ejus substantia, aliorum corporum admixtione eandem plurimum infirmari manifestissima res est, quemadmodum viri præstantissimi Badius, Mortonus, Torti, Sydenhamus, aliique testati sunt. Quoniam vero sæpe sæpius contingit viscera imi ventris pravis, & incongruis sordibus esse referta, atque interdum obstructa (quod familiare plerumque est iis, qui diuturnis febribus tertianis, quartanisque premuntur) propterea salubre practicum consilium, ea tunc cum chin. chin. miscere, quæ iisdem corrigendis, educendisque extra corporis confinia sunt opportuna. Ejusmodi sunt sal. absynt., sal. armoniac. arcan. duplicatum, aliique lixiviosi, vel medii sales, quorum perbella laus est prædictas sordes leniter incidere, abstergere, atque per insignes urine vias earundem excretionem promoveri. Hisce autem omnibus præstat rhabarbarum, cujus purgantem, eamque mitissimam, simulque diureticam virtutem, ac singularem plane amicitiam cum cortice peruviano qui non cognoscit, medicinam cognoscit plane nullam. Quamvis igitur

R 2

infr.

(1) com. in aph. 4. (2) lib. I. cap. 5. com. in aph. 3.

infirmari plurimum videatur chinæ chin. operatio ob aliorum corporum admixtionem, ob alias tamen rationes & digestivales, & rhabarbarum sic apte cum eadem miscantur, ut Medicina, quæ ex hac unionione resultat, nihil ad febres tertianas,

quartanasque nimis longas, & diuturnas, atque abhinc prodeuntes gravissimas affectiones debellandas efficacius reperire datum mihi sit, aut pro ægrorum opportunitate valentius. Sed etiam plura de febribus.

C A P U T XI.

De Renum, ac Vesicæ calculis.

I. **N**uspiam alibi majores, frequentioresque, quam in vesica fellea, renibusque observantur calculi.

II. Nimirum tartareæ, terrestresque urinae particulae laxata Renum compage facile in iisdem subsistunt, vel urinae crassi soluta nimium facile a reliquis secedunt, hinc arenulae primum, aliæ deinceps, atque aliæ adherentes particulae calculum formant. Si Arenulae, vel calculus in vesicam per ureteres illabatur, apposita eidem in dies singulos sabulosa materie, in calculum insignis magnitudinis degenerat.

III. Idem plane contingit, si extraneum quodcumque corpus etiam in hominibus sanissimis illabatur.

IV. Cause antecedentes, & externæ sunt prægressus miætus cruentus a Renibus, alimentorum crassorum, vini præsertim acidi, & aquarum, quæ copioso tartaro foetæ sunt, cerevisiæ immodicus usus, vita sedentaria, intempestivus acriorum diureticorum usus, ortus a parentibus calculis, aut podagræ obnoxiiis.

V. Signa calculi in Renibus subsistentis sunt lumborum dolor in uno, aut altero, vel in utroque latere obtusus, gravans, in acutum, tendentem, lancinantem degenerans, testiculi retractio, cruris stupor e regione lateris affecti, nausea, vomitus, tormina intestinorum colicam æmulantia, urina, dolore ægrum dire exercente, tenuis, aquosa, subcruenta, quandoque ejusdem suppressio, remittente autem multa, turbida, arenam, & sabulum deponens, tutissimum vero omnium arenularum ad levem quamcumque digitorum pressionem non facile friabilem, vel lapillorum excretio.

VI. Dum in vesicam delapsus est calculus, pondus in perinæo, tenesmus frequentem, dolorem, pruritum in penis glande molestiorem in fine miætionis procreat, ejusdem erectionem

continuum, & tensionem, continuum ad mingendum stimulum, atque inter mingendum subitaneam urinae suppressionem, aut stillicidium. Urina copioso muco, & arena saturata apparet, a motu per acclivia, atque a curru, ab equitatione omnia symptomata exacerbantur, & miætio cruenta supervenit, a decubitu horizontali, vel sublatis in altum pedibus eadem remittunt. Certissimum omnium est exploratio digito, aut cathetere manu periti Chirurgi instituenda. Quamquam non raro hæc eadem imponat.

VII. In calculi renalis curatione urgente dolore, aliisque gravissimis symptomatibus Clysteres emollientes bis, terque in die injiciendi, foci calidi pariter emollientes lumbis applicandi, si metus sit inflammationis, vengsectio in brachio, & pede instituenda.

VIII. Interim ol. amygdal. dulc. aut nuc. pineorum, aut semin. pepon. cum jure seu decocto radic. alth. & succo citr. vel limon. alterato propinandum, & repetendum quolibet tertio, aut quarto die: cum intermedio dierum exhibendæ decoct. malvar. parietar. cum mucilag. semin. malvar. alth. psyl. ter, & ultra in die.

IX. Hisce frustra adhibitis ad semicupium, aut balneum emolliens per horæ dimidium circiter deveniendum.

X. Ad nimium dolorem sedandum contentus sum sola emulsione ex sem. pepon. unc. i. s. papaver. alb. ℥ ii. in aq. violar. malvar. unc. x. cum nitr. puris. ℥ i. syrup. violar. ab unc. .s. ad unc. i. urgente vero necessitate ad laudan. liquid. tartariz. a gut. xx. ad xxv. ex iisdem aquis devenio.

XI. Remittente dolore sola decoctione Malvar. Violar. Parietar. radic. Alth. cum lapid. percar. ℥ .s. bis quotidie exhibenda calculi expulsio procuranda est: Si tamen obtineri nequeat, tentanda per trochisc. alkekeng. a ℥ i. ad ℥ ii. in decocto radic. cichor. sylvestr.

vestr. ac folior. saxifrag. & pimpinel. vel per bol. ex tartar. vitriol. ℥ .s. sal. volat. succin. gr. xv. extract. baccar. Juniper. q. s. m. f. 6. superbib. eandem aquam, vel decoctum. Tartarus etiam vitriolatus cum sale prunel. & ocul. cancror. præp. a ℥ i. in aqua destill. parietar. persicar. & saxifrag. exhiberi potest: Semina dauci, beccabung. bardan. a ℥ i. ad ℥ ii. in emulsion. form. redacta cum aqu. parietar. eruc. sylvestr. alkekeng. limon. destillat. commoda.

XII. Hisce frustra adhibitis totum opus naturæ committendum traderem.

XIII. Lithontripticis nulla habenda fides.

XIV. Aquæ acidulæ, nisi calculi majores fuerint, quam ut per ureteres transire queant, cæteris palmam præripiunt.

XV. Ulcera renum, quæ post calculum supersunt, assiduo usu decoct. theiform. herb. Veronic. Heder. terrestr. fl. Hipper. rad. Pareyr. brav. cum terebint. julepiz. unc. i. pertractanda. Terebint. aq. Malvar. lot. ad ℥ i. substitui potest, superbibendo eandem decoctionem: vel balsam. Pareyr. Helvetii.

XVI. Hisce succedant opportuno tempore aquæ acidulæ cum syrupo terebint. pro vehiculo.

XVII. Tandem ad usum lactis primum asinini, mox vaccini aq. plantag. cocti deveniendum. In lacte dissolvantur Trochiscor. Gordon. ℥ ii.

XVIII. Cæterum alvus continuo aperta servanda. Pillulis mastichin. tartar. Bontii, rhabarbaro uti expedit.

XIX. Oleosa, & pingua, c. m. sunt butyrum recens mane jejuno stomacho assumptum cum saccharo, semina frigida majora emulsionis forma, nuces avellanæ ante cœnam, vel prandium ingestæ, amygdalæ amara, aqua calida quotidie ante cibum assumpta mira præstant.

XX. Calculo in vesica existente urgentioribus symptomatibus est occurrendum.

XXI. Ischuriæ consulimus agrum elevatis in altum pedibus collocando, eumque concutiendo. Catheter solum in summa rerum angustia manu periti Chirurgi in urethram injiciendus.

XXII. Ex Semin. lin. contus. fœnu græc. a. unc. iii. radic. alth. lilior. albor. a unc.

i. s. in aq. malvar. q. s. f. s. a. mucilago. Adde ol. Scorpion. Matth. lilior. albor. a unc. i. & vesicæ regioni applicetur.

XXIII. Ardorem urinæ, doloremque, vel remoto calculo lenit emulsio seq. ℥. Gum. Arabic. unc. .s. coq. in aq. hord. vel malvar. & flor. violar. lib. i. usque ad solutionem. Adde tum semin. cucurbit. mund. melon. a unc. i. papaver. alb. ℥ ii. julep. viol. unc. i. m. f. s. a. emulsio pro duabus vicibus.

XXIV. Hisce frustra adhibitis laudanum hocce urinarium adhibeatur. ℥. Suc. liquevit. in aq. alkekeng. solut. unc. i. s. camphor. ℥ i. Croc. optim. ℥ iv. alkekeng. terebint. venet. in aq. petroselin. solut. gum. tragacanth. Mastic. a ℥ .s. laudan. opiat. ℥ ii. M. f. s. a massa, & detur ad ℥ i. circiter.

C A P U T XI.

De Renum, ac Vesicæ calculis.

I. **N**uspiam alibi majores, frequentioresque, quam in vesica fellea &c.) Nulla fere pars est humani corporis, in qua calculi non generentur. In ductibus pituitariis, in cerebro, pulmone, vesiculis seminalibus, utero, ventriculo, intestinis, articulis tum manuum, tum pedum inventos fuisse passim tradunt Scriptores. In ipso corde, vasis arteriosis, & venosis insignes reperti sunt. In corde quidem vidit J. Hollerius. Ex corde Urbani VIII. Pontificis Maximi extractum calculum pyramidalem tradit Bartholinus (1). Alterum plane admirabilem genitum in altera valvularum in sinistro cordis thalamo pulmonari venæ adstantium memorat Laurentius Bellinus. Ad valvulas semilunares C. Cheseldenus, in vena portæ, & in venis in anum spectantibus R. Columbus (2). Quamquam vero id erroris intervenisse non sine causa suspicatus est præstantissimus Morgagnius (3). In interiori arteriarum tunica se perspexisse refert citatus Bellinus. Nuspiam tamen alibi majores, frequentioresque, quam in vesica fellea, ac renibus inveniri omnes fere uno ore consentiant.

II.

(1) cent. 2. obs. 45. (2) epist. an. in 49. & 66.

(3) V. Pet. Ant. Michelloti epist. in C. A. B. p. 418.

II. *Nimirum tartarea, terrestresque urine particula, laxata Renum compage &c.* De calculorum eorundem generatione lis orta. Mitto illorum opinionem, qui calculorum generationem calori pituitosos, crassosque humores induranti tribuerunt; hanc enim ex Galeno a vetustioribus Medicis excogitatam (1) exploserunt melioris notæ Medici, præ cæteris Fernelius, & Sennertus, aliique spiritui cuidam lapidifico ejusmodi vim attribuentes. Quamquam nescio, quanti hæc eadem facienda sit, cum nondum adhuc innotescat, unde spiritui huic sua tanta vis adveniat, ut succos, humoresque nostri corporis in lapideam naturam commutare valeat. Quæ narrantur ex Aventino (2), ex Ortelio (3) de spiritu quodam e terræ visceribus exhalante homines, bruta, aliaque in lapides, & saxa convergente, atque ex Camerario de aura meridionali certis anni temporibus flante in locis montanis Provinciæ Chilensis in Armenia, cujus afflatu integræ equitum turmæ in statuas lapideas conversæ sunt, dicuntur quidem subtilius, sed quærendum restat, unde fiat, ut in renibus tantum separetur spiritus hic lapidificus, & urinosum serum, non totam Renum substantiam in lapideam naturam valeat commutare. Celebris fuit illorum opinio, qui contrariorum salium, acidi videlicet viscosi, vel natura, vel diæta, vel stomachi vitio prognati, & alchali ex ipsa urina soluti commixtionem, qui coagulantur, in medium adduxerunt. Rem enim experimentis confirmarunt, præ cæteris vero illo Helmontii, qui primus spiritum vini cum spiritu urine commixtum in offam quamdam albam concresecere deprehendit. Elegans sane, & physicorum consideratione dignum phenomenon. Perperam tamen bona pace collegisse videntur, calculos in Renibus generari a spiritu urine, qui separatur, dum urina putredinem, & fermentationem inchoat. Adducere enim debuissent alium quemdam spiritum, urinosum scilicet, aut huic persimilem. Huic difficultati satisfacisse visi iidem sunt omnes vini potatores in medium afferentes, qui ad calculum præ cæteris proclives sunt maxime. Sed si animadvertissent, a fæce quadam, quæ remanet a nitri separatione, quæ

concresecibilis amplius non est, additione alchali fixi concresecere, & in durum quoddam corpus converti, credo equidem fore, ut non ad alcali volatile, uti fecerunt, sed ad alcali fixum, quod cum tartareis urine partibus concreseceret, confugissent. Sed infinitæ pene sunt coagulationes, quæ diversitatem inducunt, quas brevitatis gratia prætermittimus. Adde, nonnullos ad credendum vehementer adductos fuisse, coagulationem illam nil afferre præter salem armoniacum, non vero calculum humanum longissime diversum ab illo sale. Huc etiam accedit, quod si calculus formaretur a coagulatione inducta a peregrino acido, & plusquam saturante urinosum volatile, major obtineri deberet a calculo humano portio acidi fixi, vel coagulantis, quam ab urina ipsa, cum eandem reperiri chymico experimento manifestum sit, ut Pitcarnius (4) demonstravit. Quare manifestum est, nihil hætenus a Scriptoribus esse pronuntiatum de calculorum generatione, quod certum sit, atque exploratum. Quid quod consideratis elementis, quæ urinam componunt, calculorum generatio clare innoscat? Inter Modernos de urinis perbelle scripsit L. Bellinus. Urinam tamen per examen tantum avolantis fluidi, seu aquosi principii, & illius quod restat, seu solidæ, & melli simillimæ materiæ consideravit, per chemiam non consideravit, quod apprime necessarium est ad propositæ rei statum melius intelligendum: id quod Cl. Boyleus, Willisius, atque Helmontius ipse egregie præstiterunt. Accurata enim investigatione in materia hac solida sales diversi generis, particulas pingues, & sulphureas, mucosas item, & terrestres, limosasque deprehenderunt. Salinæ hæ particule quandoque coeunt, & in crystallos majores coalescunt, atque in utinis vario modo coagulatis se produnt. Urine in salem lixiviosum coagulata mentio fit in Act. N. C. (5); crystallisate ibidem (6). Terrestres vero, ac limosæ produnt se maxime, dum urina aliquandiu immota in vase servatur; paulatim enim ad latera, ac fundum ejusdem tartarum deponit, ac subtiliorem quamdam arenam eoque facilius, & copiosius, quo magis sunt urine ipsæ ad putrescendum dispositæ, ac quo

(1) V. Hippoc. 4. de morb. & lib. de nat. hum. (2) lib. 7. Annal. Bavaric. &c.

(3) in descript. Russ. (4) el. phys. math. lib. 2. cap. 24. (5) Dec. 1. an.

2. p. 162. 141. (6) Dec. 1. an. 6. & 7. p. 91.

quo asperior fuerit superficies vasis, præsertim si prius illi similis tartarea materies adhaerit. Quid quod arenosæ, ac sabulosæ urine exempla non desunt? Arenosam perhibent M. N. C. (1); Sabulosam vero eadem (2). Ex his liquido constare arbitror, quomodo calculosæ concretiones in renibus frequentissime generentur. Nemo ignorat, vasa sanguinem ad renales glandulas deferentia in minimos, & rursus minimos ramos esse divisa, unde retardari majorem in modum sanguinis cursum necessum est. Quod si naturalis renalium glandularum tonus deficiat, aut plurimum saltem languescat, seri urinarii in iisdem secreti motum ita languescere debere, ut tartareæ, terrestresque particule cum aliis probe commixtæ servari non possint, manifesta res est. Quod ubi contigerit, hæere facile coguntur, unde arenularum generatio. Quod plane in immoto vase contingit. Quod si serum idem urinarium in sua crasi nimium solutum sit, ejus partium mutuam commixtionem tolli contingit, tartareas, terrestresque particulas utpote gravissimas separari, ad latera deponi, hinc arenulas procreari. Quod in urinis ad putrescendum dispositis evenire manifesta res est. Tartarorum particularum collectione facta in renibus alias, atque alias ex urina ad easdem appellentes continenter adhærere ei, & in lapidis naturam converti posse, sic ut lapis aliarum, novarumque accessione incrementum, manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari.

Si arenule, vel calculus in vesicam per ureteres illabatur, apposita eidem &c.) Cardanus in se ipso, alique plures observarunt, arenulas perpetuo, & necessario calculorum generationem sequi. Si tamen cito per ureteres in vesicam illabantur, vel partes easdem constituentes ea levitate superficierum non donentur, ut mutuo sibi coherere possint, & solidum, durum, minimisque particulis nullum fere spatium inter se relinquuntibus integratum corpus efficere, vel plures arenulæ formabuntur, vel terrestres, ac tartareæ particule, quæ continuo in Renes admittuntur una cum sero urinario, & arenulis arenæ, & sabuli specie in vesicam descendant, ac per urethram facile extra corporis confinia educuntur. Arenulæ porro,

vel calculi per ureteres in vesicam illabentes, nisi prompte e vesica excernantur, illud tandem fieri, ut pluribus quasi crustis superinductis in calculos insignis magnitudinis degenerent, ex dictis adeo manifestum est, ut curiosiore explicatione nullatenus indigere putem.

III. *Idem plane contingit, si extraneum quodcumque corpus &c.*) Puella quædam vaginæ orificium dira libidine accensa ac Kalybea ex altero ipsius extremo capitata, quinque circiter transversos digitos longa scalpebat, cum inter veneream voluptatem, nescio quo fato, in vesicam illapsa est. Atrocissimus vesicæ dolor supervenit, quem ad spasmum hystericum, ad inflammationem alii referebant. Tegebat adhuc verecundia morbi causam, cum acus extremitate valde acuta vesicæ membranas perforans extra Abdomen propendere cepit. Orta vehemens inflammatio, qua brevi puella in Nosocomio S. Francisci Patavii interempta. Secto cadavere in vesica insignis magnitudinis calculus ex tartarea materie capitata parti adherente haud injucundo spectaculo inventus est. Lapideas istiusmodi concretiones ob extranei corporis in vesicam illapsam vidi plures a præstantissimo Morgagnio collectas, qui easdem variis curiosis inspicandas exhibet. Admirabilis plane est quædam in viro oborta ob acum chalibeam, rigidam, ac minime fluxilem in vesicam illapsam. De qua virum sapientissimum ingenue pro more fatentem audivi, quod animo dubius extitisset, nisi suis ipsis oculis eandem vidisset. Qui enim acus non parva, non flexilis per canalem, cujus progressus non rectus, sed singulari modo flexus (hunc perbelle adeo descripsit in suis adversariis, ut nullus supra) duodecim, & ultra pollices longum, in vesicam intrudi potuerit, arduum, atque insolens explicatu cuinam minime videatur? (3) Mirum olim videbatur laudato cel. Morgagnio, atque hac in re Mangettum elegantissime reprehendebat, qui id antea excogitaverat. Id tamen suadere sibi opus fuit, cum rem manu tetigit. Multo magis igitur mirandum, non in Vesicam, sed in alias partes, quibus nulla via patet, acus intrusas fuisse. Singularis plane, ac captum omnem superans illa fere observatio est, quam

re-

(1) Dec. 1. an. 2. p. 35.

(2) Dec. 2. an. 10. p. 35.

(3) Adv. Anat. 3. Animadver. 36.

refert Nicolaus Zaffarini de duabus mammis in quarum scirrhusa substantia post Chirurgicam operationem novem acus repertæ sunt; qua de re litteras mittit Præceptori suo, Philosopho summo Ignatio Vari, Ferrariensi Professori, ut suum in arduo viarum, per quas intrudi potuerint problemate iudicium aperiat (1). Quæ sane viæ licet assignatæ non fuerint, quod nullas invenerit; tanta tamen mentis acie, atque eruditione rei quæsitæ respondet, ut omnem superet expectationem (2). Dolendum nuper tristi fato ereptum fuisse.

IV. *Causæ antecedentes, & externæ sunt prægressus miætus cruentus.*) Quemadmodum contingit, ut quo asperior est vasis superficies, in quo urina immota servatur, eo facilius crusta lapidea intus obducatur, ita Renum corrosionebus, miætui sanguineo calculi frequentissime superveniunt. Tartareæ enim, limosæque feri urinarii particule in ulcuscula, & parvos eorundem abscessus facile colliguntur, ac ibidem subsistunt, hisce autem aliæ, atque aliæ ex urina ad easdem continenter appellentes in veram lapidis naturam convertuntur, ut præ cæteris luculenter ostendit Cl. Hoffmannus (3).

Alimentorum crassorum, vini præsertim acidi, & aquarum, quæ &c.) Quodcunque vinum quantumvis lene, ac molle sit, tartareas continet particulas, licet in pauca quantitate respectu habito ad vinum acidum. Hoc enim ipso, quod plurimo tartaro fectum sit, acidum est, atque acerbum. Ob insignem aciditatem vinum rhenanum cæteris præstat. Plurimum autem tartati præ cæteris continere experimentis Cl. Boerhaavii (4) compertum est. Huc spectant vina, quæ in fabulosis, & gypseis nascuntur locis, quorum propterea abusu fit, ut massa sanguinea tartareis, terrestribusque partibus ita oneretur, ut in renum cavitatibus, accedente solidarum partium vitio, facile subsistant, unde concretiones, atque hinc calculi subsequantur. Ab immoderata vinorum, quæ multum acidi continent, potione & arthritidem, & renalem calculum, præsertim accedente quadam hereditaria dispositione, vidisse testatus est Fr. Hoffman-

nus (5). Concludit propterea, non alia de causa Helvetios, & Batavos vesicali calculo maxime obnoxios esse, quam ex crebro lacticiniorum, & acidorum usu. Plurimo tartaro fectæ communiter reputantur aquæ multæ, quæ e terræ visceribus plurimum arenæ, ac gypsi continentibus scaturiunt, unde maxima pars incolarum, qui iisdem utuntur, calculis premi solet, ut de Ciconibus apud Ovidium videre est his versibus;

Flumen habent Cicones, quod potum saxea reddit

Viscera, quod totis inducit marmora rebus.

Cerevisiæ immodicus usus.) Populis præsertim Septentrionalibus familiaris est usus Cerevisiæ, liquor scilicet ex seminibus Cerealibus certa quadam ratione fermentatis paratus, qui nisi rite defæcatus fuerit, dici vix potest, quantum sanguini crasso, viscido, ac lento terrestres, limosasque particulas in eundem invehendo tribuat, unde qui eadem immodice utantur, calculis obnoxii fiunt. Si Cerevisiæ ex crassis, limosisque aquis paratæ sint, in eisdem labi morbos contingit homines, etiamsi modice hauriant. Salubritas enim Cerevisiarum, ut præclare ostendit Cl. Frider. Hoffmannus (6) maximam partem ab aquarum bonitate pendet: unde accidit, ut Vogtlandia, nec non Bohemia optimas, & saluberrimas Cerevisias alant. In plerisque vero Angliæ locis turbidas, & insalubres esse Cerevisias propter crassas, limosasque aquas testatur Claramontius (7). Hinc est, eos populos plerisque morbis, scorbuto, calculisque viscerum premi.

Vita sedentaria.) Quemadmodum nihil fere ad tuendam valetudinem, atque ad quamplurimos morbos certo, feliciterque debellandos conferre magis, quam moderatam corporis exercitationem compertum est, ita nihil magis ad sanitatem infirmam, atque gravissimos morbos producendos facere, quam otiosam, & sedentariam vitam censendum est. Id quod dudum professus est Celsus perhibens: *Ignavia corpus hebescere, labore firmari, illa maturam senectam, hoc lon-*

(1) *Storia di due mammelle demolite &c. in Ferrara 1760. per Giuseppe Barbieri. pag. 3. usq. 7.* (2) *Ibid. pag. 9. usq. 16.* (3) *De acuto dolore, & spasmo ex calculo renali cap. 6. sect. 10.* (4) *op. Chym. p. 1. pr. 50.* (5) *M. S. T. 2. de alimentis intemperatis, ingentique acidorum noxa.* (6) *opuscul. phys. med. de element. aq. miner. &c. sect. 33.* (7) *tract. de aer. aq. & loc. Angl.*

longam adolescentiam fieri. A vita otiosa, & sedentaria frequentissime exoriuntur calculi. Solidarum enim partium tonum imminui contingit, crassos, viscidosque humores sulphureis, ac volatilibus particulis minime attenuatis, exsolutisque generari. Fit propterea, ut in Renum tubulis terrestres particulae facile subsistant, atque hinc calculi producantur.

Intempestivus acriorum diureticorum usus.) Intempestivum diureticorum acriorum usum renum calculis tribuere Cl. virorum, praeteris Fantini observationibus compertum est. Tres nempe, quatuorque hydropicos vidisse se affirmat, qui cum diuretica ad hydropem curandam adhibuissent, nephriticis doloribus, & calculis, quos nunquam ante senserant, vexari coepta sunt (1). Ego quoque novi puellam hydropem laborantem, quae usu Asellorum ad urinas ciendas in acerbissimum dolorem nephriticum incidit. A remedio statim abstinere salubre visum fuit. Neque inglorius consilii eventus, quippe parvus lapillus, nephritico remittente dolore, e vesica excretus est, eoque perfectissime convaluit. Mirum dictu diureticis rursus ad hydropem curandam adhibitis in nephritidem denuo incidisse. Quidni liceat conjectare, diuretica praesertim acriora, quaeque valde subtiles, ac penetrantes continent particulas, tartareas, limosasque partes ad renes copiose adducere, feri urinarii crasim solvere, unde tartareas partes, ac terrestres a reliquarum nexu secedentes hereant, & arenulas, calculosque forment?

Ortus a parentibus calculis, aut podagrae obnoxiiis.) Arthritidem, podagram, & calculos affines esse morbos, quique in se mutuo vertuntur, certis, ac constantibus observationibus compertum est. Unde Solenander (2) apte inquit: *Qui uno laborat ex iis, alterum vix effugere potest, & pauci arthritide affecti sunt, qui non in renibus calculum ingenerant.* Hanc eandem metastasim frequentem esse testatur Stisserus (3). Causa nempe videtur eadem, locus vero affectus differentiam facit. Tartareas enim, terrestresque partes cum ad articulos deponuntur, podagram, cum ad renum canaliculos, calculos procreant. Deponuntur vero ad has partes facilius, quod minimus eis-

dem motus inest. Et licet in vesica fellea, cerebro minima sit vis motus, quoniam tamen plures sunt canaliculi renum, quam radices felleae vesicae, ad cerebrum vero partes viscosae, quae terrestribus, tartareisque leviores sunt, deferuntur, has in canaliculis renalibus saepius deponi contingit, calculosque ibidem efformare, ut praeter ceteris ostendit Cl. Pitcarnius (4).

Qui a parentibus podagrae, aut calculis obnoxii nascuntur, plerumque eisdem morbis vexari solent, quod cum fluidae, tum solidae partes ita sunt constitutae, ut illae tartareis, terrestribusque partibus scateant, haec atonia peccent, quo fit, ut in Renum canaliculis, aut articulis illae eodem herentes calculis, & podagrae occasionem praebant.

V. *Signa calculi in Renibus subsistentis sunt lumborum dolor in uno &c.*) Nemo ignorat, renes utrimque in lumbis sitos esse, in quovis latere unum. Eisdem obtuso sensu donari manifesta res est. Hinc si in sinistro cavo reperiatur calculus, sinistrum, si in dexterum, dexterum, si utrimque, utrumque latus occupare dolorem necessum est, obtusum plus minus, prout calculi ejusdem figura, ac diversa superficies dabit. Asperi enim, acutique dolorem magis acutum faciunt, quam sphaerici, qui potius gravativum.

In acutum, tendentem, lancinantem degenerans.) Calculi saepe ex interiori Renum substantia in pelvim descendunt, cavitatem scilicet renum membranaceam exquisitissimo sensu praeditam, tunc vero dolor, qui prius sensum ponderis gravantis afferebat, in acutum mutatur, eo magis si ureterum cavitatem intrent, quae cum ubique equalis non sit, evenit, ut in angustiori eorumdem situ calculi subsistant, nerveasque fibras vehementer dilanient, pungant, unde dolor qui nephriticus dicitur excitetur. Quamquam vero minus eidem convenit talis denominatio: cum *Nepritis* graeco nomine proprie Renum inflammationem significet. Sic tamen usus invaluit, ut dolor acutissimus, qui calculis ureteribus impactis supervenit, nephriticus appelletur.

Testiculi retractio, cruris stupor e regione lateris affecti.) Praesente dolore nerveae ureterum fibrae sic convelluntur, ut vasa spermatica, & partes vicinas contrahant. Ir-

S

rita-

Tom. III.
(1) V. Com. A. Bon. an. 1731. p. 169.

(2) sect. 1. conf. 20.

(3) tract. de podag.

(4) elem. phys. mathem. lib. 2. cap. 24.

ritatus Cremaster Musculus, & vasa spermatica testiculum sibi annexum sic sursum retrahunt, ut inguini infixus videatur. Musculi lumbares, quos $\psi\omega\kappa\epsilon$ græci nominant, renibus substrati ad coxam deferuntur motui ejusdem inservientes: hinc si calculus renibus infixus nervum illum comprimat, qui in dictos musculos inseritur, stupor cruris e directo renis affectu superveniat necesse est.

Nausea, vomitus, tormina &c.) In tanta motus perturbatione fieri minus potest, quin per Renum membranam a peritoneo mutuam, & per nervum sextæ conjugationis, cujus duo rami a stomacho in tunicam renum internam transmittuntur, ventriculi, & intestinorum motus peristalticus invertatur, & nausea, vomitus superveniat, & tormina colicam emulantia. Quo modo a colica differant, alibi ostendimus (1).

Urina, dolore ægrum dire exercente, tenuis, aquosa, subcruenta &c.) Præ spasmis sic angustantur tubulorum renalium diametri, ut serosæ tantum, & tenuiori urinae parti exitus concedatur, tartareæ, terrestres, crassioresque non admittantur in pelvim, & ureteres, indeque in vesicam. En cur urina tenuis, & aquosa habeatur. Si calculi asperitate tenuia vasa sanguifera renum substantiam perreptantia exedantur, lacerenturque, urina subcruenta apparet.

Quandoque ejusdem suppressio.) Si utriusque renum infixus sit calculus, & canaliculos omnes, a quibus urina fecernitur, aut derivatur, obstruat, comprimatque, cum deferri in vesicam per alias vias præter ureteres nequeat, Stranguria renalis oritur tandiu durans, quandiu calculus immotus relinquitur, & sero urinario viam, atque aditum præcludat. Quo apparet, in quanta obscuritate versentur illi, qui magnam urinae partem a primis viis per ductus breviores ad vesicam deferri existimant. Ut enim notat præstantissimus Morgagnius, Renibus calculo, vel simili alia causa obstructis, nulla urina, vel saltem paucissima redditur, quæ tamen, si eæ adessent, fluere per eas deberet.

Remittente autem, multa, turbida arenam, & sabulum deponens, tutissimum vero omnium arenularum &c.) Quotiescumque calculus renes aut ureteres obstruens, aut comprimens

remotus fuerit, liberam sero urinario, & tartareis, arenosisque particulis viam, atque aditum sterni contingit, hinc urina turbida, & urinosum habens sedimentum apparet. Multum autem interest arenulas, quæ ejiciuntur paullo diligentius examinare. Statuunt enim nonnulli hisce apparentibus certo certius argumentum sumi posse calculorum Renes obsidentium. Hippocratis observatio est (2): *Quibus in urinis arenosa subsident, iis vesica calculo laborat.* Vesicæ nomine aut vesicam, aut renes significare voluisse tradunt omnes fere interpretes ejusdem accuratiores. Quod tamen sic accipias velim, ut non quocumque modo arenosa, atque arenulæ ipsæ in urinis appareant, calculi indicio esse easdem putes, sed illas tantum, quæ lapidis fere naturam nactæ fuerint, aut in verum lapillum mutatæ, ita ut si digitis premantur, non facile comminui queant. Nisi enim has condiciones habuerint, in fraudem facile induci possunt Medentes certum de calculis ferentes judicium, cum hypochondriacæ, aut scorbuticæ affectionis potius effecta sint. Cum enim in hypochondriacis, & scorbuticis depravata sit chylosis, sales alimentis inherentes a stomachi membranis, succorumque illuc confluentium obtundi, atteri, comminuique non possunt. Reliquum est igitur, ut integri in sanguinem introducantur, in Renibus separentur, atque sub specie sabuli, & arenularum, ut plurimum in urinis se prodant tormina nephriticis emula, & stranguriam fere continuam excitantes.

VI. *Dum in vesicam delapsus est calculus, pondus in perineo, tenesmus &c.*) Nemo ignorat, vesicam in cavitate Hypogastrii, quæ pelvis dicitur, sitam esse; inferiorem ejus partem, quæ angustior est, & cervix, in viris cum recto intestino, in feminis cum vagina uteri arctissime connecti, in utrisque vero in urethram terminari manifesta res est. Hinc liquido constare arbitror, cur calculus in vesica pluribus superinductis quasi crustis grandior factus pondus in perineo, ac tenesmus, seu frequentem deiciendi cupiditatem inferat, ac dolorem, & pruritum in penis glande propter consensionem vesicæ cum recto intestino, & urethra, qui molestior in fine mictionis evadit, propterea quod sphincteris vesicæ fibræ sese contrahentes calculum ejusdem cervici

ap-

(1) Vid. aph. 7. cap. 5.

(2) Sect. 4. aph. 79.

appositum amplectuntur, unde validius irritantur, ac compunguntur. Hinc etiam est, penis erectionem continuam, tensionem, continuum mingendi stimulum adesse. Inter mingendum autem, cum ad vesicæ orificium una cum urina delatus calculus illud obstruat, urina supprimitur, vel saltem libera ejusdem excretio præpeditur, & guttatim effluit.

Urina copioso muco, & arena saturata apparet.) Interior vesicæ tunica muco a propriis glandulis exsudante obducta est. A calculo in vesica existente non solum mucus abraditur, sed & calculus ipse saltem in superficie continuo motu comminuitur, hinc urina muco, & sabulo saturata apparet. Talis urina, ut saniores Medici testantur cum ipso Hippocrate (1), inter tutiora, & minus fallacia signa jure merito recensetur.

A motu per acclivia, atque a curru, ab equitatione omnia symptomata exacerbantur &c.) Dum eger per acclivia ascendit, vel curru, & equo vehitur, calculus qui vel urinæ forte innatabat, vel vesicæ lateribus adhærebat, ad fundum pellitur, atque adjuvante Musculorum Abdominalium vi ejusdem orificio infigitur, nerveas fibras vehementer irritat, mordet, hinc symptomata graviora fieri, ac majorem in modum intendi contingit, capillarium vero vasorum tunicis, quæ per easdem partes mire disseminantur corrosis, exesisque, mictum cruentum subsequi. Quotiescumque vero supino corpore decumbit æger, vel sublatris in altum pedibus, calculus, qui cervici vesicæ appositus initium canalis urethræ obturabat, ad fundum, vel latera proprio adjuvante pondere accedens, stimulo nerveis fibris, & molestiæ amplius non est, hinc symptomatum omnium remissio.

Certissimum omnium est exploratio digito, aut cathetere,) Silentio prætereundum non est Fernelii monitum, nonnunquam summæ vesicæ adhærescentem calculum, & quasi ex ista propendentem vix ullum sui indicium præbere, & visos esse, qui nullo dolore illum gestaverint, atque horum signorum plurima observari in ulceribus fœdis, & sordidis vesicæ, & gonorrhœis virulentis. Aliquando etiam contingit, multa pituitæ

crassæ congerie calculi imaginem referri, uti adnotante ab Heers (2) celebri cuidam Lithotomo evenit, qui calculo se premi ratus, secandam sibi vesicam curavit, nihilque præter tenacis pituitæ massam invenit. Quapropter celeberrimi practici, quos inter Jo. Bapt. Sylvaticus (3), Cardanus (4) infida hæc omnia, & æquivoca esse jure merito judicarunt. Quibus quemadmodum explicandæ sint Lithotomorum fere omnium observationes, calculos in vesica liberos semper, parietibus ejusdem nunquam adherentes, neque membrana unquam involutos, prout a quibusdam falso perhibetur, inventos fuisse, ut præ cæteris ostendit Douglas (5), viderint alii. Illorum certe opinionem confirmare videtur alia observatio, cujus mentio fit in historia A. Par (6), calculum quandoque inter descendendum a Renibus inter tunicas ipsius vesicæ in transitu hæerere, ibidemque hospitari, & in molem grandiore accrescere, capsque inter ipsas tunicas formata, tandem aliquando ulcus deploratissimum ibidem creare. Dubium porro tolli omne statuunt plerique de calculo vesicæ, si digito in anum indito, vel cathetere deprehendatur. Signum omnium maxime indubitatum vocat Greenfiendus, omnium certissimum Baglivus, reliqua fallere etiam peritissimos. Quos tamen redarguere videtur Cl. Hildani, aliorumque observatio, in vesica duos tumores, excrescentias carnosas, scyrrhosas, vel fungosas nonnunquam inveniri calculi symptoma ad amissim mentientes. Quod si verum est, luce clarius apparet decipi posse Lithotomos in ejusmodi exploratione instituenda, nec certi aliquid posse affirmari.

VII. *In calculi renalis curatione dolore &c. Clysteres emollientes &c.*) Cum calculo in renibus hærente, motu, quem facit descendendo per ureteres, irritentur, crispenturque majorem in modum nerveæ fibræ, quibus cum ureteres ipsi, tum alia viscera, ac partes cum his mire consentientes contextæ sunt, unde vehementes, & non ordinatæ contractiones, dolores insignes, ac spasmi, aliaque gravissima symptomata excitantur; nemo est qui non videat, ea quæ convulsivas, ac dolorificas

S 2 con-

(1) 4. de morb. & lib. de aer. aq. & loc. & 4. aph. 79.

(3) controver. 32. (4) in Hippocr. sect. 4. aph. 79.

(6) Vol. 6. p. 29. & memoir. p. 34.

(2) Spad. c. 9.

(5) in lib. Cheselden.

contractiones laxando, ac demulcendo operantur maximi esse emolumenti, atque salutis. Huc spectant primum Clysteres emollientes. Mirum quam apte convulsæ, atque crispatæ cum totius intestinorum canalis fibræ, tum propter mirabilem communicationem, eæ, quæ ad urinam secerendam, ac derivandam sunt comparatæ, relaxentur, mulceanturque Clysterum emollientium usu, atque ea ratione afficiantur, qua opus est ad placidam exoptandam tranquillitatem. Huc spectant foci calidi emollientes, quorum usu convulsas partes relaxari manifestius quidem est, quam ut ullis rationibus possit comprobari. Quo remedii genere usum fuisse Hippocratem liquet (1), ubi habet: *Multa aqua calida lavato, & tepesactoria, qua parte maxime dolet, adhibeto.*

Si metus sit inflammationis, venæ sectio &c.) In convulsivis, atque dolorificis viscerum contractionibus nil facilius contingit, quam ut intercipiatur sanguinis motus, unde inflammatio. Hinc salubre accuratiorum practitorum consilium Riverii (2), Grunlingii (3) præeunte exemplo, venæ sectionem instituere, qua eadem præcaveatur. Dum enim sanguis educitur, spirituum etiam copia, quorum proxima materia sanguis est, imminuitur, hinc ad sedem stimuli minori vi, atque impetu irruere contingit, atque laxitatem dolenti, atque convulsæ parti conciliari. Huc accedit, imminuta sanguinis copia, majus eidem ad fluendum spatium relinqui, atque consequenter difficilius herere, subsistere, atque inflammationem excitare.

Quamvis autem venæ sectio quocumque tandem in loco celebretur, sanguinis copiam imminuendo nunquam non bono, & emolumento esse possit, in pede tamen institutam melius cedere facit potissimum ea ratio, quod sanguis, qui ex trunco arteriæ Aortæ descendens per viscera imi ventris defertur, & valvularum orificia subiens in Cavam ad Cor rediturus transmittitur, breviori, faciliorque via educitur, orta in ipsis plenitudo immediate tollitur, unde majus sanguini fluenti relinqui spatium contingit, ac inflammationem facilius præcaveri. Hinc recte Hippocrates (4): O-

portet, inquit, *venæ sectionem in doloribus dorsi, & coxendicum in poplitibus, & malloolis efficere.* Quod Severinus confirmat (5) tradens in dolore nephritico præcavendo, aliisque imi ventris morbis venam pedis secari quam felicissime. Turius tamen duxerim, ut sæpius a nobis dictum est, primum in brachio, mox in pede venæ sectionem instituere, ne copiosius affluente sanguine a partibus superioribus ad inferiores affectæ partes distrahantur plus quam par est, & si forte jam phlogosis inceperit augeatur, aut confirmetur.

VIII. *Interim ol. Amygd. dul. .s. i. &c.*) Inter interna emollientia eminent semina amygd. dulc. semina psyl. malv. alth., ex quibus vel olea exprimuntur, vel mucilagines parantur, nec non folia malvar. parietar. & similia, quæ decocta testante Boerhaavio speciem emulsionis constituunt ad convulsivas, atque dolorificas contractiones relaxandas, ac mulcendas efficacissima. Oleo Amygdalar. dulc. uti solemus additione suc. citr. vel limon., ut fluidiori saltém olei parti vehiculo sit in sanguinem, & partes urinæ secretioni dicatas. Acida enim figendo sanguinis partes, & ejus texturam quasi constringendo efficiunt, ut serosa pars ab aliis secedat, ac facilius per Renes elabatur.

IX. *Hisce frustra adhibitis ad semicupium, aut balneum emolliens &c.*) Emolliendi, relaxandique virtute maxime præstat balneum. Remedii genus, quo stranguriam vehementissimam, propter quam æger in mortis discrimine prope certissimo versari videbatur, felicissime sublatam, parvosque lapillos excretos vidisse bona fide testor, cum alia prope innumera minus commode responderint. Quæ methodus antiquissima est, mirisque laudibus a veteribus Medicis celebrata. *Omnium optimum*, inquit Trallianus (6), est balneum, ut quod non solum mitiget, sed & curare possit: nam colicos frequenter solummodo lenit, nephriticos vero utraque ratione juvat &c. Quod non sine admiratione accipi solet ab iis, qui tot diureticorum differentias, quas nosse oportet in tanta morborum, causarumque varietate, ut apta cuique opponantur, perspectas non habent.

X.

(1) lib. 5. de inter. affect.

(2) cent. 2. obs. 15.

(3) in prax. tract. de calcul.

(4) lib. de nat. hum. 5. 20.

(5) de efficac. medicam. c. 26.

(6) lib. 9. c. 4.

X. *Ad nimium dolorem sedandum contentus sum sola emulsione ex semin. pepon. &c. cum nitro. &c.*) Præter emollientia cum externa, tum interna doloris vehementiam lenire student nonnulli per opiata medicamenta. Sed pessimo consilio. Licet enim convulsivas contractiones componi, dolorem sopiri contingat, & corpus recreari, paulo tamen post omnia symptomata recrudesce, atque collapsis viribus egrum dirius exercere compertum est. Quare satius videtur a levioribus exordiri, quæque demulcendo potius, ac spirituum motum compefcendo blande, & debitam laxitatem dolenti parti conciliando operantur. Quas facultates inesse emulsionibus ex semin. pepon. papaver. &c. adeo manifestum est, ut nihil magis. Si de nitro sermo sit, præterquamquod ad spasmos solvendo, dolorumque sevitiam mitigandam plurimum facit, accedit præterea, novas tartareas concretiones in renibus impedire. Cujusce rei locupletissimos testes habemus, unum instar omnium Penotum (1), qui adeo proficuum censet nitri usum in quocumque homine, qui calculis, ac dysuriæ obnoxius fuerit, ut si singulis quatuordecim diebus sumatur, nunquam in Renibus, aut alibi nasci arenam posse polliceatur. Nephriticum quemdam diuturno nitri usu a calculo perfectissime curatum fuisse se a Prævio audivisse testatur Timæus (2). Grunlingius quoque (3), *Satis*, inquit, *notum est omnibus, sal prunellæ egregium esse auxilium pro præservatione, & curatione nephritidis.* Quod si tali virtute donatur sal prunellæ, qui nihil est aliud, quam nitrum, cujus subtilior pars sulphuris vulgaris admixtione deflagravit, quid sperandum a nitro purissimo integris suis viribus operante? Sed si hæc frustra adhibeantur, quid opiatis promptius?

XI. *Remittente dolore sola decoctione malvarum &c. cum lapid. percar. &c.*) Tot tamque varia sunt diuretica, quæ laxatis renum, & ureterum viis ad calculum expellendum commendantur, ut in delectu eorundem hæreere quasi in limine cogamur. Milium Solis, seu Lithospermum, Ononis, Pimpinella, Saffisphragia, Virga aurea, Veronica, Hedera terrestris, Hypericon, & his affinia resinosa corpora, & gumma-

ta, Terebinthina, succinum, ejus sal volatile, Millepedes, Lumbrici terrestres, Fimum columbinum, aliaque id genus. Quibus tamen, si quid sentio, vix ac ne vix quidem corpora eorum, qui calculis premuntur, exagitanda traderem. Hæc enim abstergendo, & urinas crassas, limosas, ac turbidas educendo calculum mucagine sua denudatum relinquunt, qui propterea atrocioribus doloribus inferendis opportunissimus existit. Quid quod calculum Renibus, aut ureteribus impactum in angustiore eorundem cavitatem ita impellere valent, ut multo difficilius, nec citra inflammationis periculum educi queat? Quo loco fateor me justis laudibus æquare non valere, quæ tradidit in hanc rem Cl. Grunlingius (4), quo loco: *Comprobatum est*, inquit, *frustra adhiberi, & omnino inaniter fatigari patientem usu medicamentorum diureticorum, præsertim calidiorum, quorum usu præpostero plures ad Cælum transmittuntur.* Ex quibus liquido constare arbitror, sola relaxantia, atque emollientia medicamenta esse continuo in usum vocanda; hisce vero ea addenda, quæ calculi expulsionem blandissime promovere valent. Quænam autem ejuscemodi? Ex repetito usu decoctionis emollientis cum lapide percarum insignem sabuli copiam per urinas, parvosque lapillos excretos non semel deprehendi. Quo sane ad credendum vehementer adductus sum, nullum efficacius, aut pro ægrorum opportunitate valentius inveniri remedium ad calculum expellendum. Quam facile ad hujusmodi conjecturas proni sunt Medici! Cum hujusce medicamenti operandi rationem sedulo inquirerem, non aliunde repetendam esse facile constitui, quam a sale quodam partim nitroso, partim falso, quo abundat lapis percar. ad incidendum blandissime, atque urinas ciendas opportunissime. Eadem ratione fortasse agere censendum est conchas omnes ostrearum, perlarum, & quæ ad has referuntur, uti lapides oculi cancrorum communiter dicti, testæ ovorum, coralla, & hujusmodi, quæ passim solent usurpari. Nisi forte velis vim suam exerere textura alchalina, qua acidum primarum viarum, quod concretionis calculosæ fundamentum est, absorbent, & imbibunt, quod deinde degenerat in sal neutrum amaricans tubulos,

(1) de medicam. chym. (2) in consult. 3.
(3) in observ. de calculo. (4) de calculo.

los, & poros renales insigniter abstergendī virtute præditum, ut Hoffmannus luculenter ostendit (1). Paulo validius operantur multa quæ numerando percensuimus, ideoque post usum diuturnum emollientium, mitiorumque diureticorum adhibenda censuimus, & quando ea votis nequaquam respondeant, ne præmature impellendo in allata detrimenta incidamus.

XII. *Hiscæ frustra adhibitis totum opus naturæ committendum.*) Nuspiam alibi frequentius, quam in *transactionibus philosophicis* calculi a renibus extractionem per sectionem ope manus Chirurgi videre est (2). Alteram similis operationis historiam affert D. Freind. (3). Sed si D. Rutii audimus, partes quæ secandæ sunt sedulo considerans, atque ad trutinam, ut ajunt, revocans fieri quidem forte fortuna posse testatur, ut hæc operatio felici cum successu instituat, rationibus tamen suffultam esse nullis affirmat. Quare nisi mitioribus medicamentis minime expellantur calculi, satius duxerim ab omni penitus remedio abstinere, cum præsertim observatum sit, sola quiete calculum tandem profiliisse, quam importuna remediorum farragine ægris molestiam inferre, aut experimenta per mortes agere.

XIII. *Lithontripticis nulla habenda fides.*) Specifica non desunt calculis renum, ac vesicæ laborantibus exhibenda, quibus eisdem frangi, comminui passim tradunt Scriptores. Lithontriptica audiunt ejuscemodi medicamenta omni ævo plurimum a Medicis decantata. Infinitus pæne sim, si singula velim persequi. Inter Lithontriptica maxime illustria, seduloque labore, ac studio comparata eminet illud Basilii Valentini ex acerrimo Alchali, quod habetur ex sarmentis vitis putatæ Mensis Martii initio aperto igne combustis; illud quod ex lotii destillatione paravit, mirisque laudibus extulit (4) Helmontius, quodque accurate descripsit Boerhaavius (5); illud adeo famosum, adeo pretiosum C. Sylvii, nempe nitri spiritus dulcificatus, ut idem Boerhaavius (6) ostendit; nec non elixir Daffæanum, salia volatilia tartari Cor. Cer., Cran. human. Viper., lap. Hy-

strie, Bezoartica omnia, Saponacea. Vel id agant quod habent vim dissolvendi, si-ve quia eorum volatiles particulae, dum aliis in Animalium fluidis junguntur, vim eandem acquirant adhuc controversum est. Rem autem experimentis confirmant. Affusis enim Lithontripticis hisce medicamentis calculis, ac lapideis concretionibus, paulatim easdem immutari, in mollem quamdam materiem tandem dissolvi haud injucundo spectaculo deprehendunt. Si quid in re ardua, ac perdifficili decerno, integram fidem non mereri facile crediderim, qui asserunt, ea quæ exterius tales effectus exhibent, interioribus eisdem præstare. Manifestissima res est de vini spiritu. Exterius enim calculum frangit. Ecquis vero ignorat, interioribus assumptum eundem intactum relinquere? Quid quod acria multa sanguinem extra vasa solvunt, intra co- gunt? Talia sunt acria fortia, & fortissima, deleteria mineralia, illa præsertim, quæ solidis partibus adhærentia convellunt, comburuntque, unde circularem sanguinis motum, quo fluidus sanguis servatur, sisti contingit, eundemque concrecere. Sunt e contra nonnulla, quæ sanguinem intra vasa solvunt, extra cogunt. Ab acribus vegetabilibus, & aromaticis sanguinem intra vasa dissolvi, morbi a viscido, lentoque oriundi, quibus egregie medentur, satis ostendunt. Et tamen sanguinem extra vasa coagulari expertus est Cl. Pitcarnius (7). Acre nimirum, quod extracto sanguini infunditur, nullam ante mutationem subit; contra vero, quod per os ingeritur in ventriculum, antequam in sanguinem ingre- diatur, & eidem misceatur, quam altera- tionem non subeat? Multo majorem subire debere perspicuum est corpus aliquod, quod frangendi calculum causa propinatur. Cum enim præstare id alia ratione ne- queat, quam vim dissolvendi sanguini pri- mum, deinde urinoso sero, quod in reni- bus separatur communicando, aut volati- les quibus scatet particulas sanguini, & urinæ volatilibus particulis jungendo, un- de eandem vim acquirant, vim hancce infringi debere a motu circulari sanguinis, a diverso salium, & sulphurum genere flui- das partes constituentium, a secretionibus, quæ

(1) in *Poter. cap.* 48. (2) *n.* 223. (3) *hist. med.* V. 2. p. 185.

(4) *tract. de lithiasi.* (5) *op. Chym. par.* 2. *proc.* 121.

(6) *Ibid. par.* 3. *proc.* 135. (7) *el. phys. math.*

quæ continuo in nostro corpore peraguntur, adeo manifesta res est, ut manifestior sit nulla. Quo apparet, certam conjecturam capi non posse, frangant ne calculos renibus, aut ureteribus impactos, an nihil præstent corpora, quæ eisdem extra corpus affusa dissolvunt. Effectus certe, a quibus multo certior conjectura capi potest, nullatenus frangere, ut a plerisque traditum est, abunde demonstrant. Quibus liquido constare arbitror, nullam specificis Lithontripticis hætenus veram fidem habendam esse, eademque nihili facienda.

Hiscæ addeſis Acemellam herbam, & radicem Pareyræ bravæ, & lignum nephriticum dictum. Acemella herba descripta extat in *actis Lipsiensibus* (1). De eadem, ut liquido constat *ex com. A. B.* (2), loquuti sunt Cæsalpinus, & Tournefortius. Ad calculos autem terendos, comminuendosque valere plurimum reputatur. Quæ facultas postea observationibus, atque experimentis a Cl. Fantino diligenter institutis plurimum infirmata est, nullam ei concedente præter illam, qua concretiones, coagmentationesque possint prohiberi. Radicem Pareyræ bravæ haud ita diu ex Brasilia in Europam transmissam plurimum valere ad calculos terendos, comminuendosque videre est in historia R. A. P. (3). De ejusdem pariter virtute sermo est habitus in *trans. Phil.* (4). Verum, si quid sentio, de hisce, & similibus Lithontripticis medicamentis illud affirmari jure posse crediderim, quod de ligno quodam in nova Hispania nascente, & accurate descripto a Cl. Tournefortio (5) ob mirabiles, quos edere creditur effectus in nephriticis affectionibus, specioso nephritici titulo insignito curiosis satisfaciens pronuntiavit Cl. Geoffroi (6), quo loco: *Nonnullos, inquit, vidi, quos curationis spes frustrata est. Altius igitur inquirendum, quos illud lignum sublevare valeat, quos vero nequeat sanare. Verum de vi Lithontriptica valde dubito.*

XIV. *Aquæ acidulæ, nisi calculi majores*

fuerint &c.) Si calculus ejus fuerit magnitudinis, ut valeat facilem sibi viam ad inferiora munire, nullum æque efficax remedium suppetit, ac thermopotatio, ut Cl. Sydenhamus præ cæteris ostendit (7). Si vero major fuerit, quam ut per ureterum ductus in vesicam ire possit, certo certius est, magno cum ægri periculo tunc potum acidularum præscribi; nam excitato plurimum paroxysmo eo res deveniet, ut non antea is remittatur, quam vel lapis in pelvim redeat, vel maximum inde vitæ discrimen æger patiatur, ut Cl. Gratianus perbelle ostendit (8). Quid quod efficiunt Acidulæ, ne novi gignantur calculi? Parte nimirum spirituosâ mucilagineas sordes primis viis, hisque proximis visceribus inhærentes dissolvi contingit, atque abstergi, Martis vero vena acerbos, atque acidos sapes, ac sylvestres, tartareosque sales corrigi, & laxatam Renum compagem firmari, unde potissima nephriticæ affectionis fundamenta ab imo convelli necessum est. Quanti intersit renales glandulas, & tubulorum, ac meatuum, qui in eis sunt fibras corroborare, & confirmare norunt ii omnes, qui adstringentia in calculo tam curando, quam præservando cæteris præferunt. Quo de argumento legi meretur eruditissima Dissert. Cl. Heucheri (9), cujus meminit Cl. Hoffmannus (10).

XV. *Ulcera Renum &c. assiduo usu decoct. teiform. herb. Veronic. &c.*) Vel inflammatio, quæ calculo Renibus impacto supervenit in abscessum vertatur, vel fibræ eorundem substantiam constituentes aspera calculi superficie atterantur, exedanturque, solutionem continui fieri perspicuum est, atque ulcera generari, unde lenta tabes subsequitur, quemadmodum observationibus Bartholini (11), & Miscel. N. C. (12) Verzaschæ (13), Fernelli (14), Riolani (15), Tulpii (16), aliorumque compertum est. Ea igitur, si tale quid contigerit, indicari videntur, quorum usu solutæ, atque exulceratæ partes a sordibus expurgari, abstergi, mundificari, aut alia qua-

- (1) *an.* 1701. 1702. (2) *p.* 169. (3) *Vol.* 14. *p.* 75. (4) *n.* 365.
 (5) *Mat. Med.* (6) *Mat. Med. p. 2. de vegetab. exot.* (7) *tract. de micr. cruent. a calculo renib. impact.* (8) *Dissert. de acid. font. Recobar.* (9) *de adstringentium usu in calculo.* (10) *M. S. T. 1. sect. 2. cap. 9. de excretionem urinæ.*
 (11) *cent. 3. hist. 35.* (12) *Dec. 1. an. 2. obs. 81. & 2. an. 2. obs. 13.*
 (13) *cent. 1. obs. 2.* (14) *de partium morb. & symptom. lib. 6. cap. 12.*
 (15) *lib. 2. cap. 29.* (16) *lib. 3. obs. cap. 6.*

quavis ratione affici queant, qua opus, ut ad cicatricem perducantur. Virtus hæc maxime elucet in quibusdam, quæ ob sulphureas, quas continent cum salinis arte commixtas, easque lenissimas, ac blandissimas particulas, diureticam, & balsamicam quoque facultatem sortita sunt. Horum in censu veniunt plantæ multæ Veron. Heder. terrestr. & hujusmodi.

Pareyr. bravæ cum terebint. julepiz. &c.) Hisce addeſis radicem Pareyræ bravæ, quam licet ad calculos terendos comminuendosque minus aptam exiſtere ſupra traditum eſt, ad ulcera tamen Renum, ac Veſicæ tam præſtare, quam quod aliud maxime poteſt, conſtat ex obſervatione D. Geoffroi, cujus meminit J. Allen. (1), qui cum eandem egris, quorum urinx tanto pure refertæ erant, ut mejendi impedimento eſſent, exhibuiſſet, urinas ſtatim libere reddi pure propemodum immunes ſe deprehendiſſe teſtatus eſt. Quid ſi terebinth. ſyrupus addatur? Hæc enimvero reſina balsamica ſale ſuo acri leniter irritando renales glandulas urinx ſecretionem egregie promovet, tenacemque materiem, ac ſordes in urinariis tubulis Renum hærentes, quæ calculis materiem præbent convenientiſſimam abſtergit, atque diſſolvit: præterea oleo, quo ſcæta eſt viſcidulo, & lento ſubſtantiam Renum, & Veſicæ eroſam, atque exulceratam conglutinat, ejusque compagem laxatam jam ruruſus unit, & firmat, unde in ulceribus Renum, ac Veſicæ nullum eadem præſtantius, aut pro egrorum opportunitate valentius medicamen. Vel ſi præſens ſit calculus, commodiſſime adhiberi poſſe terebinthinam nulla ejus præparatione facta Cl. Hildanus non ſemel expertus eſt. Quid quod licet frequenter adhibeatur, pulcherrima ejusdem laus ſit nocere non poſſe? quemadmodum de cæteris diureticis dictum eſt. Phenomeni rationem reddere conatur Georg. Horſtius (2), inſiciens caliditatem terebinthinæ temperatam membris coctioni dicatis amicam eſſe. Magis autem arridere ſibi (cui autem non arrideat?) teſtatur Frid. Hoffmannus (3) rationem Riverii (4), quia ſcilicet alvum ſimul laxat, & per eam craſſiores educit humores, qui a cæteris potiſſimum diureticis ad renes adducuntur.

XVI. *Hiſce ſuccedant opportuno tempore aque acidule &c.*) Tandiu in illorum uſu perſiſtendum eſt, quandiu thermalibus aquis locus detur, quibus ulcera Renum, ac Veſicæ egregie mundificari, & conſolidari pro certo habendum. Corroſos enim Renum, & Ureterum parietes vi contentorum abſtergunt, atque exſiccant, & fibris qua fieri poteſt tonum reſtituendo plagas probe jam dilutas figunt, comprimunt, atque ocyus obliterant.

XVII. *Tandem ad uſum lactis &c.*) Quoniam vero non raro evenit, urinoſum ſerum, alioſque ſuccos Renes verſus propulſos vaſorum ſanguineorum oſcula reſerando, fibræſque ſolutas jam magis corrumpendo, immania ibidem ulcera excitare, fovere continuo, & perfectam ſanationem prohibere, ſalubre eſt practicoꝝ conſilium, iſſidem probe jam dilutis, oleoſas, læves, ac politas particulas in ſanguinem invehere, quibus ſanguis, humoresque omnes contemperentur, ſolidæ partes obliniantur, unde corroſarum fibrarum elongationi, quod opus ſolius naturæ eſt, atque ulceris conſolidationi locus detur. Quid autem prædictis muneribus obeundis uno lacte præſtantius?

In lacte diſſolvantur Trochiſcor. Gordon. &c.) Trochiſci Gordonii ad Renum, & Veſicæ ulcera mundificanda, dolorem ſedandum, urinx ardorem mitigandum, & ſimul conglutinandum Hollerio, Dureto, Foreſto, Riverio, Etmullero, aliisque adeo probantur, commendanturque, ut nihil ſupra. Horum deſcriptio extat apud Sennertum. Componunt autem eoſdem radices multæ, & ſemina mucilaginosa, atque oleoſa, & ex iis extractæ mucilagines, gummata quædam glutinoſa, terræ abſorbentes, & pulveres plantarum leniter adſtringentium, quorum mixtione illud reſultat remedii genus, quod ad recensita Renum, ac Veſicæ vitia efficaciffimum eſt, ſi quod aliud.

XVIII. *Cæterum alvus continuo aperta ſervanda. Pillulis Maſtich. &c.*) Interreſſe plurimum calculo laborantibus alvum apertam ſervare facit potiſſimum ea ratio, quod lapideſcentem materiem a Renibus ad alvum derivari contingit, nihil vero, aut parum a primis viis in ſanguinem calculoſe concretioni anſam daturum transmitti. Hæc ni-

mi.

(1) *par. 1. art. 724.*

(2) *Dec. 8.*

qu. 1. de calcul. Ren. & Veſic.

(3) *Opuf. Med. diſ. 9. de therm. 5. 18.*

(4) *prax. lib. 8. cap. 1.*

mirum communis lenium perpurgantium operandi ratio, inter quæ eminent pillulæ mastichin. tartar. Bont., quæ ante cenam frequenter assumptæ alvum sine ullo incommodo, & in quocumque subiecto blandissime solvunt, & simul tartareas, ac mucilagineas sordes incidunt, atque abstergunt adhibite solerter (1). Præstantius adhuc, & efficacius ad prohibendos calculos Rhabbarum est. Cum enim viscidis, lentisque humoribus attenuandis, blandeque educendis sulphurea, ac resinosa sui parte valet, tum visceribus aliqua atonia laborantibus, hepatis speciatim, & renibus ea parte, quæ roborandi, adstringendique vim habet, egregie opitulatur. Quod non sine admiratione accipi solet ab iis, qui distinctionem illam purgantium in cholagoga, phlegmagoga &c. juxta Veterum sententiam omnino rejiciendam contendunt. Cum tamen experientia doceamur, certos humores peculiaribus pharmacis facilius, commodiusque educi, & certos etiam effectus melius per certa quædam purgantia edi, quam per alia, ut de Rhabbaro dictum est, quod hepatis, & renum vitiis speciatim mederi observatur, quid est tandem cur omnino rejiciatur?

XIX. Oleosa, & pingua c. m. sunt butyrum recens &c.) Experimentis chymicis edocemur, crystallizationes pinguibus, & oleosis admixtis corporibus prohiberi. Spiculatorum enim salinorum unionem ad concretionem lapideam necessariam impediunt. Hinc mirari minus subit, semina, quæ blando, mitique oleo donantur, ut sunt semina quatuor frigida majora, Noces avellanæ, Amigdalæ, butyrum, & oleosa omnia plurimum facere ad calculos prohibendos. Crato a se nucum avellanarum usu ante partum non paucos nephriticis doloribus obnoxios liberatos esse testatur, quod Amati Lusitani aliorumque observationibus postea confirmatum legimus. Olea olivarum, butyrum recens calculosis prodesse Tulpium observatione compertum est. Quod confirmat Riverius inquit: *Butyrum recens cum sacchari cant. p. æ. mixtum quotidie mane sumptum jejuno stomacho vias urina lenit, & abstergit, & calculorum generationem impedit.*

Aqua calida etc.) Aqua calida ante cibum sumpta mane, & vespere cum ad Re-

nales tubulos facillime permeet, non solum eosdem majorem in modum abluere, sordesque ibi hærentes educere valet, sed salium facile coeuntium coagmentationem, ac calculosam concretionem prohibere. Quod remedii genus vetustissimum est, Alexandro Tralliano, Pisoni, Zechio, aliisque probatissimum.

XX. *Calculo in vesica existente, urgentioribus symptomatibus &c.*) Calculum Vesicæ, qui plus increvit, quam ut per urethram expelli queat, curationem nullam admittere vel ex eo maxime apparet, quod Lithontripticum ore assumendum nullum adhuc Medentibus innotescat, injiciendum autem, quod calculum frangat, vesicam vero minime lædat, nullum detur, utcumque sua miris laudibus extollant arcana Sennerius, Haugenius, Hartmannus, Borellus, Helmontius, Boyleus, alique, seque pluribus observationibus didicisse testentur, calculos revera atteri, ac comminui. Quid enim quod decepti sint multa pituita crassa, vel sabuli congerie calculi imaginem referente, vel etiam lapidescente concretionem, quæ nondum plus increverit, quam ut per urethram viam invenire potuerit? Duros certe, ac grandiores acerrimis quibusque Medentium conatibus resistere, atteri se, ac comminui non pati infinitis prope modum observationibus confirmatum est. Hinc jure Hippocrates: *Renum, inquit, affectiones non vidi sanatas supra quinquagesimum annum.* Renum nomine & vesicam intellexisse tradunt accuratiores ejusdem interpretes. Quod si quis forte speret, per humanam industriam inveniri posse menstruum aliquod contra calculum vesicæ, quod tam blandum, ac molle sit, ut non lædat vesicam, & solvat tamen calculum in vesica, quemadmodum fertur de menstruo illo ex pane secalino confecto, quod solvit omnia saxa durissima in manu, manu interim illæsa, vel de illo altero ex ovo destillato, quod nullum in oculo dolorem facit, & tamen dissolvit myrrham, quæ per magnum, & validum ignem dissolvi nequit, vel de illis, quæ metalla varia, gemmas, perlas &c. solvunt, nec tamen corrosiva sunt, est cur eidem gratulemur, quod magnis inventis intentus sit, quibus novum Medentibus lumen adjicere, laboremque aliis subtrahere studeat. Nondum autem innotuisse

T se

(1) De recto istarum pillularum usu vid. com. in aph. 5. cap. 7. com. in aph. 15. cap. 8.

se dolendum. Futura, utpote incerta, multis minus commendantur. Ex quibus apparet, eo nervos industriæ omnes intendendos esse, ut calculi augmentum prohibeatur, ejusque incommoda congruis præsiidiis mulceantur.

XXI. *Ischuriæ consulimus ægrum elevatis in altum pedibus &c.*) Valde pertimescendum symptoma propter metum inflammationis Ischuria est calculo cervici vesicæ impacto. Quo casu salubre practicum consilium est, ægrum supinum collocandum elevatis in altum pedibus, mox concutendum, ut in vesicam relabatur. Interdum contingit, altius urethram penetrare calculum, nec motu isto violento in vesicam relabi. Tunc vero immisso cathetere esse impellendum perspicuum est. Illud tamen animadvertas velim, ope periti Chirurgi primum, nec frequentius quam par est, & in quocumque morbi statu injiciendum esse. Si enim a minus perito Chirurgus catheter immittatur, ex irritatione, quæ præcaveri nullo modo potest, nerveas fibrillas, ac vasa sanguifera spasmodice affici contingit, sanguinis motum intercipi, atque inflammationem subsequi. Quid si jam eadem subsit inflammatio?

XXII. *Ex semin. Lin. contus. fen. græc. &c.*) Solent emollientia vesicæ regioni ad moveri, ut nervearum partium convulsivæ contractiones sedentur, sicque facilius urinæ via, atque aditus pateat. Oleum Scorpionum Matthioli virtute Lithonriptica pollere nonnullis creditur, quod tamen ridiculum est. Laxando porro, atque emolliendo, ut cætera oleosa faciunt, operatur, atque hac ratione suppressioni urinæ a calculo urethræ impacto egregie medetur.

XXIII. *Ardorem urinæ, doloremque &c. gum. arabic. &c.*) Calculus, ut in renibus, ita in vesica asperitate superficiei fibras carneas exedit, mucum vesicæ abradit, unde acrimonia sua easdem irritat, mordet, hinc ardor, atque vesicæ dolor. Quæ igitur serum acre demulcent, ac mucaginosis suis partibus corrosas partes obducunt, hic apprime conveniunt. Emulsionem e gummosis corporibus, ex seminibus blandis, mitique oleo fœtis huc spe-

ctant. Gummi arabicum aquæ ebullitioni dissolvi patitur, lentoremque viscidum illi conciliat; semina melonum, cucurbitulæ, & similia oleum blandum, ac mite farinoso principio arcte commixtum continent, unde aqueis commode miscetur. Ex his parantur emulsionem, quæ ad solidas partes utcumque affectas obliniendas, & mucagine sua obducendas, salium acrium, atque erodentium, tum seri urinarii, tum reliquorum humorum vim retundendam, atque abhinc prodeuntem urinæ ardorem contemperandum efficacissimæ sunt.

XXIV. *Hiscæ frustra adhibitis laudanum hocce urinarium &c.*) Ob sedandi virtutem Opium & ex eo parata medicamenta ceteris palam præcipiunt. Cavendum tamen, ne sola exhibeantur in his affectionibus, sed iis mixta, quæ præterquamquod organis urinæ secretioni, atque excretioni dicatis speciatim subvenire reputantur c. m. sunt Alkekeng. therebint. &c. corrososque parietes mucagine sua obducere, acresque, atque erodentes particulas obruere valent, uti sunt gummosa omnia, efficiunt præterea, ut infesta eorumdem vis corrigatur, unde certum levamen, nullum noxæ periculum ex illorum usu expectandum sit. Descriptum laudanum eo fine paratum esse, etiam me tacente, facile omnes intelligunt. Hinc illius efficaciam (expertus loquor) ad ardorem urinæ, doloremque compescendum qui non cognoscit, medicinam cognoscit plane nullam. De Lithotomia, seu operatione illa chirurgica, qua calculus per vesicæ incisionem extrahitur, consuli merentur Celsus, Hildanus, Barbette, Alghisius, Douglas, Cheseldenus, Heisterus, alique Chirurgi, qui hoc argumentum diligentissime pertractarunt.

Quod experientia didici hætenus Adolescentibus significasse sufficiat. Dicendi finem facio Damasceni effato (1): *Pharmaca pauca tibi tenenda sunt, quorum operationes, & potestates jam multoties expertus es. Totius enim multitudinis notitia incomprehensibilis est, ac cum per singulas volueris inquirendo discurrere, multiplici diversitate distentus nescies, cui debeas fidem adhibere.*

I N D E X

R E R U M , E T V E R B O R U M .

A

A Bdominis distentio & inflatio in Colica flatulenta cur. 51
 Cur tympani ad instar pulset. ib.
 Flatuum eruptione mitescit. ib.
 Absorbentium vis in Diarrhœa, & Dysenteria. 32
 Si Opiatis, & adstringentibus uniantur. ib.
 Ad lactis corruptionem præcavendam. 97.
 Absorbentia quænam sint, & quas vires habeant. 92
 Quomodo agant adversus affectionem hypochondriacam. 104. 105
 Adversus calculosam nephritidem. 146
 Absynthium quibus partibus constet. 8
 Absynthiaca cur vomitum interdum sistant, interdum augeant. 9
 Eximia ad corroborandum. 10. Interdum noxia cur. 97
 In Colica. 56. In affectione hypochondriaca. 95. 96
 Absynthii sal antelminticum. 69
 Absynthii tinctura per fermentationem aliis præstantior. 96
 Abscessus hepatis vulneribus capitis superveniens magni faciendus in accusationibus criminalibus. ib.
 Acidus humor colici doloris causa perperam habitus. 48
 Ita & alchalicus. ib.
 Acida quandonam locum habeant in verminatione. 69
 Egregia in morbis malignis. ib.
 Acor quomodo generetur. 101
 Quomodo Scorbutum efficiat. ib.
 Ejus proprietates. ib.
 Quomodo in acredinem degeneret. ib.
 Acidum pancreatis vitiose cum bile effervescens affectionis hypochondriacæ causa perperam habitum. 81. 82
 Acre quid significet. 103
 Acredo in scorbuto gravissima excitat symptomata. 103

Acetosæ usus in Scorbuto eximius 104. 106
 Aceti, acidorumque abusus quomodo Ictericum gignit. 117
 Acidum in sanguine reperiri cur multi inficiaverint. 119
 In eodem esse non posse perperam statutum. ib.
 Acemellæ vis in calculis renum, & vesicæ. 143
 Acus in Vesicam illapsus calculis creandis par. 135. 136
 Adiposa corpora, quæ ejiciuntur in dysenteria, quid sint. 28
 Adstringentium leviorum efficacia in diarrhœa, ac dysenteria. 32
 Validiorum usus minus tutus. ib.
 Interdum tamen adhibenda. 33
 Quænam sint. ib.
 Adstringendi virtus ex sapore egregie deducitur. 75
 Adspectus rei ingrati vomitus causa. 6
 Æstas cur Cholerae tribuat. 16. 17
 Æstus corporis summus in Scorbuto acricur. 103
 Æthiops mineralis quid sit. 67
 Egregium contra vermes. ib.
 Aeris proprietates multæ. 18
 Aer intestinis carceratus quomodo choleram siccam excitet. 18
 Cur per superiora, & inferiora cum impetu & strepitu erumpat. ib.
 Quomodo colicam flatulentam. 48
 Aer palustris quomodo Ictericum gignat. 117
 Aeris certæ constitutiones diarrhœas Epidemicas excitant. 27
 Aer Romanus morborum causa, & mortis cur. 28
 Affectio hypochondriaca quid sit. 80
 Ejus causæ, signa, prognosis, curatio. 80. 81
 Unde dicatur. 81
 Ejus causa convulsio est circa principia nervorum excitata, vel circa extremitates. 82
 Cur hæc opinio confirmari videatur. ib.
 Cur Frisii familiaris. 85

Cur hodie gravior, & frequentior.	ib.
Agrimoniæ vis in Ictero.	124
In hypochondriaca affectione.	ib.
In vomitu.	10
Alimenta acida, crassa, quomodo calculis tribuant.	136
Verminationi.	63. 64
Alumen quibus constet.	32
Alvi biliosæ dejectiones in colica biliosa cur.	51
Stipticitas, aut solutio in verminatione cur.	65
In affectione hypochondriaca.	89
Alvi adstrictio in Ictero unde.	122
Alternus faciei pallor, & rubor in verminatione unde.	66
Aloes infestum purgans.	73
Variæ ejus præparationes.	ib.
Sed minus tutæ in hæmorrhoidum vitiiis.	74
Amara quandonam adhibenda in verminatione.	69
Qua ratione operentur.	ib.
Quenam sint.	ib.
Animi deliquia in cholera unde.	18
In Verminatione.	66
Animi pathemata quomodo diarrhœam excitent.	27
Quomodo hæmorrhoides.	73
Quomodo hypochondriacam affectionem intendant.	90
Quomodo gignant.	85
Quomodo Icterus.	117
Animi quies Icteri remedium ab ira.	130
Ani molesta titillatio, & pruritus ascaridum vermium inditia.	66
Anodyna eximia in Ictero ab ira.	130
Anthelmintica remedia quanam dicenda.	67
Anxietas insignis in ventriculi, & intestinalium inflammatione unde.	41
Antiscorbutica quandonam adhibenda in colica pituitosa.	56
Quanam sint.	ib.
Antiscorbutica acia in acido Scorbuto quanam.	103
Cur acidis temperanda, fero lactis diluenda.	104
Acida in Scorbuto acri quanam.	106
In falso Scorbuto quanam.	107
In Ictero quanam.	125
Aphonia in verminatione unde.	66
Appetitus depravati causa quanam.	88
Aquæ Tetutianæ eximiæ in vomitu pitui-	

roso. 10. In Ictero.	124
In diarrhœa, dysenteria.	31. 32
In verminatione.	70
Cur largius exhibendæ.	10. 124
Si ferri non possint, quenam substituenda.	ib.
Aquæ Ment. flor. Chamomil. usus in Cholera humida.	20
Aqua calida quandonam exhibenda in Cholera.	20
Frigida e contra quandonam.	21
Aqua marina cur in morbis a falso eximia.	132
Aquæ B. M. V. eximiæ in Dysenteria.	35
Calderianæ Lucenses in aliis regionibus.	ibid.
In Scorbuto falso eximiæ.	108
Aquæ acidulæ summum colicæ pituitosæ remedium.	56
Colicæ biliosæ diurnæ.	58
Eximiæ in fluxu hæmorrhoidali ab obstructionibus.	79
In hypochondriaca affectione.	95. 97
In Ictero ab obstructione hepatis.	127
In calculis renum, & vesicæ.	143
In ulceribus renum, & vesicæ.	144
In diuturna verminatione.	70
In Scorbuto acido.	105
Aqua gelida ventri applicanda non est in ventriculi, & intestinalium inflammatione.	43
Aqua copiose, & calida epota quandonam locum habeat in ventriculi, & intestinalium inflammatione.	45
Aqua frigida in colica biliosa minus tutata.	58
Potius calida locum habet.	ib.
Aquæ stipticæ minus tutæ in fluxu hæmorrhoidali.	76
Brandulenses cur adhiberi queant.	77
Aqua viridis Hartmanni egregia in ulceribus scorbuticis.	110
Aquæ Nocerianæ in Ictero a bile acriori optime.	129
Aqua ex albo albi quid sit.	129. 130
Ejus usus in Ictero a bile acriori.	ib.
Aqua calida eximia ad præcavendos calculos.	145
Aquæ sabulosæ, & gypsee quomodo calculorum generationi tribuant.	136
Arenulæ quomodo generentur.	135
Quomodo in calculos abeant.	ib.
Arenulæ rubræ in urina subsidentes in Scorbuto acri unde.	103

Ari radix acrimonia insigni donatur. 55
 Ejus usus in colica pituitosa. ib.
 Arsenicum Cholere causa. 16
 Arthritis vaga in Scorbuto acido unde.
 102.
 Ascarides quid sint. 61
 Assa foetida anthelmintica vi donatur. 69
 Atrabilarius humor Scorbuti causa perpe-
 ram habitus. 102
 Aurantiorum usus in Scorbuto acido. 104
 Autumnus humidus, & inæqualis quomo-
 do verminationi tribuat. 64

B

Balaustia eximia contra hæmorrhoida-
 lem fluxum. 75
 Balnea aquæ dulcis optima in affectione
 hypochondriaca. 96
 Adversus scorbutum falsum. 109
 Balsamum de Copaiba optimum in ulceri-
 bus oris Scorbuticis. 111
 In Ictero. 125
 Batavi cur purgantia, atque emetica com-
 mode ferant. 38
 Berberum virtus in vomitu bilioso. 12
 In Scorbuto acri. 106
 In febribus pestilentialibus. 12
 Bezoartica in diarrhœa, vel dysenteria
 maligna eximia. 34
 Bilis quomodo vomitum excitet. 4
 Appetitus causa in plerisque Animanti-
 bus. ib.
 Bilis usus quinam. 26
 Quomodo diarrhœam excitet. 26
 Bilis cum succo pancreatico fermentatio
 juxta nonnullos unde petenda. ib.
 Colici doloris causa perperam habita.
 49
 Alchalia est. ib.
 Inertia cur verminationi tribuat. 64
 In hepate secreta in sanguinem regur-
 gitans Icteri causa perperam habita.
 113.
 Amurcosa quomodo Icterum gignat.
 ib. 114
 Acredo quomodo. 116
 Tenuior ad effervesendum apta Icteri
 causa perperam habita. 118
 Biliosæ particulæ sanguinis quænam dicen-
 dæ. ib.
 Exaltatæ quomodo Icterum gignant.
 ib.

Borborygmi in affectione hypochondriaca
 unde. 88
 Butyrum recens optimum ad calculos pro-
 hibendos. 145

C

Caffe torrefactum quibus constet princi-
 piis. 11
 Ejus decoctum eximium in multis mor-
 bis. ib.
 In multis malum. ib.
 Calculi in hepate geniti Icteri causa.
 114
 Varii illorum effectus singulares. 115
 Calculorum renum, ac Vesicæ essentia,
 causæ, signa, prognosis, curatio.
 132. 133
 Calculorum generatio unde petenda. 134
 A spiritu urinæ coagulante perperam.
 ib.
 A peregrino acido perperam. ib.
 A tartareis, terrestribusque urinæ par-
 tibus, & laxato renum tono quomo-
 do. 134. 135
 Calculi nisi levioribus expellantur sinendi
 sunt. 142
 Calculi extractio a renibus per sectionem
 Chirurgicam minus tuta. 142
 Calculi in visceribus omnibus inventi.
 133
 Cur nuspia alibi majores, frequentio-
 resque quam in renibus, ac vesica.
 133. 134
 Callus ventriculi vomitus causa. 4
 Capitis læsiones quomodo vomitum gi-
 gnant. 6
 Capitis dolores in hypochondriacis cur. 89
 Acerbissimi in Scorbuto acido unde.
 102
 Cardiacorum suaveolentium usus insignis
 in cholera humida. 20
 Quænam sint. ib.
 Carminativa calida minus tuta in ventri-
 culi, & intestinorum inflammatione.
 45
 Carnes suillæ crudiores ingestæ Cholere
 causa. 19
 Caruncule, quæ in dysenteria ejiciuntur,
 quid sint. 28
 Cassia quomodo alvum moveat. 31
 Minus tuta in diarrhœa. ib.
 In ventriculi, & intestinorum inflam-
 matione. 42

- Licet lenissimum purgans Stomacho, at-
 que intestinis infesta. ib.
 Cur hypochondriacis noceat, atque hy-
 stericis. ib.
 Cur hypercatharsim quandoque progi-
 gnat. ib.
 Cathartica fortia quomodo vomitum exci-
 tent. 5
 Quomodo choleram. 15
 Cathartica cur multis probentur in colica
 hysterica. 59
 Cur minus tuta sint. ib.
 Catheteris usus in vesicæ calculo quisnam.
 145.
 Centauræ minoris virtus in vomitu insi-
 gnis. 10
 Cerata de amoniac. de galban. quas vires
 habeant in obstructionibus. 128
 Cerusa cur venenis accensenda. 45
 Eximia adversus ulcera oris Scorbutica.
 117.
 Ejus usus internus minus tutus. 110
 Cerevisia quid sit. 136
 Quomodo calculorum generationi tri-
 buat. 136
 Chamomillæ flores cur Stomacho amicit-
 simi. 10
 Optimi in colica pituitosa, aliisque ven-
 triculi morbis, & intestinorum. 55
 Oleum iisdem plane virtutibus prædi-
 tum. ib.
 Biliosis, & calidis interdendum. ib.
 Chelidonii vis contra Icterus. 124
 Cholera humida quid sit. Causa proxima,
 remotæ, externæ, prognosis, curatio.
 13.
 Cholera unde dicatur. 14
 A bile tantum oriri non potest. ib.
 Sed a variis humoribus. ib.
 A causa vomitus, & Diarrhææ proxima
 ortum ducit. ib.
 Sed insigniter aucta. ib.
 Certis temporibus recurrens cur saluta-
 ris. 19
 Declinationibus febrium superveniens cur.
 16.
 Acutissimus morbus cur. ib.
 An quandoque sinenda. ib. 20
 Chylificatio quomodo peragatur. 82. 83
 Quomodo depravetur. ib.
 Depravata quomodo affectioni hypochon-
 driacæ tribuat. 84
 Chinæ radicis virtus in Scorbuto acido.
 104
- Cibi grati, & jucundi cur in bilioso vo-
 mitu utiles. 12
 Crassi, viscidique in debilibus quomodo
 cholerae causa. 17
 Lauti quomodo hæmorrhoides gignant.
 73.
 Vel crassi, viscidi, lenti quomodo. ib.
 Crudi, acidi, fumo indurati quomodo
 affectionem hypochondriacam gignant.
 84.
 Vel boni, ac laudabiles nimia copia in-
 gesti. 85
 Vel dentibus non trituri. ib.
 Cibi simplices eligendi in affectione hypo-
 chondriaca. 90
 Acidi fugiendi. ib.
 Sale, aceto, & fumo conditi quomodo
 falsum gignant. 101. 102
 Acidi quandonam acidum falsum gene-
 rant. 102
 Difficilis coctionis Icteri causa cur. 117
 Ciborum fastidium in affectione hypochon-
 driaca. 87
 Cicutæ vires pro usu externo. 128
 Pro usu interno. ib.
 Licet olim venenum habita. ib.
 Cicera ingesta quomodo choleram exci-
 tent. 17
 Cichorea quibus partibus constet. 96
 Ejus succus cujusnam hypochondriacæ af-
 fectionis remedium. 96. 97
 Citri virtus in Scorbuto acri. 106
 Clysterum emollientium efficacia in vomitu
 bilioso. 12
 In Cholera humida. 20
 In Dysenteria. 34
 Primum sedantes eligendi cur. ib.
 Mox vulnerarii. ib.
 Ex lacte optimi in Tenesmo. 36
 Parce injiciendi. 37
 Ex decoctione hordei, vel cancrorum flu-
 viatiliu cum nitro in ventriculi, & in-
 testinorum inflammatione. 43
 Ex lacte, & terebinthina in exulcera-
 tione intestinorum. 45
 Inutiles si tenuia sint affecta. 46
 Clysteres præmittendi purgantibus in coli-
 ca pituitosa. 54. 55
 Efficacissimi in colica biliosa sæpius re-
 petiti. 57
 Emollientes. ib.
 Ex dulcibus mellitis minus tuti in ver-
 minatione. 69
 Ex lacte, & butyro tutissimi.

Ex aqua hordei in affectione hypochondriaca calida. 96
 Emollientes in Vesicæ calculo. 139. 140
 Coclearia insignis antiscorbuticum. 103
 Cœliaca passio quid sit. 25
 Colici doloris essentia, causæ, differentiæ, signa, prognosis, curatio. 46. 47
 Colicus dolor unde dicatur. 47
 Colici doloris causa solutio continui quomodo. ib.
 Quot modis fieri possit. ib.
 Colica pituitosa unde dicatur. ib.
 Biliosa, Hysterica, Flatulenta unde. ib. 48.
 Coli Spasmus colicæ flatulentæ causa quomodo. 48
 Colicus dolor cur nephritico affinis. 49
 Cur vagus sit. 50
 Cur ab alvi fluxu ab enematis levetur. ib.
 Cur post pastum exacerbetur. ib.
 Colicæ diagnosi cur incerta, atque equivoca. ib.
 Colicæ hystericæ aliis communis. 51
 Quomodo differat. ib.
 Colica quomodo in inflammationem, & sphacelum desinat. 51. 52
 In Epilepsiam, Vertiginem quomodo. 52.
 In Ischiadem, & Arthritidem quomodo. 53
 Colica Pictonum unde dicatur. 52
 Vehementissimum morbi genus est. ib.
 Cur in Paralyfim terminetur. 52. 53
 Colocynthis quibus principiis feta sit. 15
 Quomodo Choleram excitet. ib.
 Colcothar vitrioli quid sit. 76
 Conserve rosarum, cytoniorum eximie in vomitu bilioso. 12
 Convulsiones in Cholera unde. 18
 Convulsio a verminatione unde. 66
 Cum halitu ab ore fetidissimo cur exitialis. ib.
 Convulsio membranarum hepatis Icteri causa. 116
 Quomodo excitetur. ib.
 Confectionis hyacintinæ usus in affectione hypochondriaca. 97
 Coralla cur cæteris absorbentibus anteponenda ad lactis corruptionem præcavendam in hæmorrhoidum curatione. 77
 Corallorum sal, magisterium quid sit. ib.
 Tinctura quomodo fiat. ib.
 Anodyna Helvetii quomodo. ib.

Minus tuta propter opium. ib.
 Corallina anthelminticum. 69
 Corticum aurantiorum vis in vomitu. 10
 Corticis Cascarillæ virtus febres fugandi. 34.
 Contra malignas dysenterias insignis. ib.
 Præsertim alexipharmacis mixta. ib.
 Corticis Simaroubæ virtus æque efficax, ac præstans. ib.
 Corpuscula quædam Cucurbitæ seminibus analogæ latorum vermium inditia. 66
 Croci vires in Ictero. 126
 Crocus metallorum validissimum purgans. 15.
 Cholera excitandæ par. ib.
 Cruditas acida, & nidorosa quid sit. 88
 Quomodo hypochondriacis accidat. 89
 Crurum tumor in Scorbuto acido unde. 102.
 Stupor in calculis renum cur. 137
 Cucurbitulæ siccæ mammis appositæ optimæ in hæmorrhoidali fluxu. 75
 Currus cur calculi vesicæ symptomata intendat. 39
 Cutis densitas, alvi laxitas, & contra, unde petenda. 27
 Cytonia optima in vomitu bilioso. 12

D

D Ecoctum junioris pulli optimum in Cholera. 19. 20
 Hordei in diarrhœa biliosa. 30
 Hordei leniter torrefacti cum melle optimum pro clystere in Dysenteria. 35.
 Ex mica panis, & Cornu Cer. in Dysenteria item. 36
 Quomodo paretur. 27
 Decoctiones Malvarum, Parietariæ eximie in paroxysmo calculi renalis. 141
 Delirium in verminatione unde. 66
 Dentium dolor in Scorbuto unde. 102
 Caries in falso. ib.
 Stridor in verminatione. 66
 Dejiciendi frequens cupiditas in Tenesmo unde. 36
 Diagrydium quid sit. 68
 Pueris purgandis aptum. ib. In verminatione. ib.
 Diaphoretica calida minus tuta in ventriculi, & intestinorum inflammatione. 45.
 Diaphragmatis læsiones quomodo vomitum excitent. 6

Diarrhœa, & Dysenteria quid sint.	24
Earum causæ, signa, prognosis, curatio.	ib.
Diarrhœæ nomine quisnam morbus veniat.	25.
Diarrhœæ biliosæ, pituitosæ, ferosæ unde.	ib.
Epidemicæ unde.	28
Criticæ quænam.	29
Symptomaticæ.	ib.
Quandonam salutare in leucophlegmatia, hydropæ.	29
Malæ quandonam.	ib. 30
Morbis capitis supervenientes cur bonæ.	30.
Iræ pariter cur bonæ.	ib.
Benignæ, & malignæ quænam.	ib.
Diarrhœæ, Dysenteria in Scorbuto falso cur.	103.
Diascordei Fracastor. virtus in vomitu.	10
In Diarrhœa, Dysenteria.	31
Præstantius est Theriaca.	10
Diuretica calida minus tuta in ventriculi, & intestinorum inflammatione.	45
Diuretica acriora quomodo calculorum generationi tribuant.	137
Quænam sint.	140
Eorum usus interdicens ad expulsi- onem procurandam.	141
Dolores colici, iliaci quomodo vomitum gignant.	5
Dolor punctorius, & tensivus hypochondrii sinistri in vomitu sanguineo cur.	7
Ventriculi, & intestinorum in Cholera humida.	18
Summus cum sensu ardoris in ventricu- li, & intestinorum inflammatione.	40
Confundi potest cum dolore colico, ilia- co, humerali.	41
Calidis carminantibus pertractandus non est.	ib.
Dolor gravativus in colica pituitosa cur.	50.
Acutus vehemens in biliosa cur.	51
Dolor Stomachi in verminatione cur.	65
Sub costis spuris in hypochondriacis cur.	88.
Gravior jejuno Stomacho, & a pastu cur.	89.
Nephritidem quandoque mentiens.	89
Obtus in dextero hypochondrio in I- ctero a bile amurcosa unde.	122
Modo obtusus, & gravis, modo acutus in Ictero a calculis hepatis cur.	ib.

Tactu manifeste sensibilis in hepatis in- flammatione cur.	ib.
Dulcia quomodo verminationi tribuant.	64
Dyscrasia acida quomodo Scorbuto effi- ciat.	100
Acris, salsa quomodo.	ib.
Dysenteria differentiæ insignes quænam.	28
Sola sanguinis excretionem distingui non potest.	ib.
A fluxu hepatico quomodo differat.	ib.
29.	
A fluxu melancholico.	ib.
Hæmorrhoidali.	ib.
Dysenteria indolentes rarissimæ.	29
Gradu differt Dysenteria a Diarrhœa.	ib.
Eadem causæ vehementius agentes.	ib.

E

E Laterium quid sit.	16
Quomodo Cholera excitet.	ib.
Elixir Dasseanum lithontripticum perpe- ram habitum.	142
Elixiria interdum noxia in hypochondria- ca affectione.	97
In vomitu.	11
Electuarium antihypochondriacum quod- nam.	ib.
Eluentia eximia in Diarrhœa, ac Dysente- ria.	30
Embroche præstantia in obstructione hepa- tis.	127
Quomodo instituenda.	ib.
Emetica acia, & laxantia vomitus causa cur. 5. Cholera.	15
Humores promptè evacuant Ventriculo inhærentes.	9
Eorum delectus habendus.	ib. Quando- nam prohibeantur.
Minus commoda in Cholera.	20
In Dysenteria commoda.	35
Quænam eligenda.	ib.
Emollientium vis, & usus in calculis ve- sicæ.	145
Emulsiones eximie in ardore urinæ a cal- culis.	146
Gum. arabic. solutæ.	ib.
Emulsiones semin. frigidior. optime in icte- ro ab ira.	130
In paroxysmo nephritico.	111
In ventriculi, & intestinorum inflamma- tione.	44
Emplastra extrinsecus applicanda in obstru- ctionibus levis efficaciam.	127

- Applicanda tamen cur. ib.
 De Cicutā cæteris antecellit. ib.
 Epithemata ex rebus spirituosius minus tu-
 ta in ventriculi, & intestinorum in-
 flammatione. 43
 Epilepsiæ a vermibus unde. 66
 Equitatio summum colicæ remedium. 56
 Affectionis hypochondriacæ. 98
 Obstructionum, & Icteri. 128
 Cur calculi vesicæ symptomata inten-
 dat. 139
 Equinum stercus nullius efficaciz in coli-
 cis. 60
 Immo relinquendum. ib.
 Esula Cholerae causa cur. 16
 Evacuationes quænam criticæ, & sympto-
 maticæ. 7
 Cur illæ sinendæ, hæ cohibendæ. ib.
 Euphorbium quomodo Cholera excitet. 16.
 Excretio materiæ crassæ, viscidæ in vomitu
 pituitoso cur. 7
 Acris e contra variique coloris in bilio-
 so cur. ib.
 Sanguinis atrii, grumatiq̃ue in vomitu
 sanguineo. ib.
 Mixti interdum pituita viscida cur. ib.
 Excretio symptomatologica quid sit. 121
 Critica. ib.
 Exercitationes commodæ in colica pituitosa.
 56
 In affectione hypochondriaca. 97
 In obstructionibus, atque Ictero. 128
 Exploratio digito, aut cathetere signum
 tutissimum vesicæ calculi. 139. Inter-
 dum in fraudem inducit. ib.
 Extranei corporis in Vesicam illapsus quo-
 modo calculorum generationi tribuat. 135.
- F
- F**aciei rubor, & pallor in verminatione. 65.
 Fames aucta in verminatione unde. ib.
 In affectione hypochondriaca. 87
 Quomodo ad levem succorum gastrico-
 rum alterationem augeatur. 87
 Faucium constrictio in colica hysterica cur. 51.
 Febres ardentes, acutæ, malignæ quomodo
 ventriculi, & intestinorum inflamma-
 tiones gignant. 38
 Cholericæ, Dysentericæ quomodo. 39
 Tom. III.
- Febris acutissima cum insigni calore, & æ-
 stu corporis in ventriculi, & intesti-
 norum inflammatione cur. 41
 Algida interdum cur. ib.
 Dari cur Pitcarnius inficiaverit, mox
 concesserit. ib.
 Febris vel nulla, vel parva in Ictero a bi-
 le amurcosa cur. 122
 Ab hepatis inflammatione gravis, & au-
 cta plus minus cur. 123
 Fermentatio bilis cum succo pancreatico
 non datur. 20
 Flatuum per os proventus in colica flatu-
 lenta cur. 51
 Cum levamine Symptomatum. ib.
 In hypochondriacis unde. 88
 Flavedo Ictericorum an critica dici queat,
 vel symptomatologica. 121
 In oculi tunica albuginea cur appareat. ib.
 Florum Chammomil. decoctum eximium
 in colica pituitosa. 55
 Oleum stillatitiam efficax. ib.
 Biliosis interdicens non est. ib.
 Fluxus hepaticus quid sit. 28. 74
 An detur. ib.
 Melancholicus quid. 28
 Quomodo differat a Dysenteria. ib.
 Fæces induratae, ac difficulter ejectæ quo-
 modo hæmorrhoides gignant. 73
 Fæcum albedo in Ictero unde. 122
 Fomenta emollientia eximia in Tenesmo, 36.
 In ventriculi, & intestinorum inflam-
 matione. 40
 Fragariæ præstantia in Ictero a bile acio-
 ri. 129. 130
 Fructus fermentiscibiles nimia copia inge-
 sti Cholerae causa cur. 16
 Fumariæ vis in hypochondriaca affectione. 92.
 In Scorbutico falso. 107
 In Ictero calido dicto. 128
 Vel succi forma, vel decocti. 107
 Fumi metallorum plumbi præsertim quo-
 modo ventriculi, & intestinorum in-
 flammationes gignant. 40
 Fungi venenati quomodo vomitum gi-
 gnant. 5
 Fungi Melitenensis usus tutissimus in hæmor-
 rhoidum fluxu. 76

G

- G** Elatinæ extremitatum vituli optimæ
in dysenteria. 36
Cornu Cer. Ebur. ib.
In hæmorrhoidum fluxu. 78
Gentiana cur Stomacho amicissima. 10
Genuum titubatio in Scorbuto acido unde.
102.
Gingivarum tumor in Scorbuto acido un-
de. ib.
Erosio in falso. ib.
Glandulæ Malpighianæ quid sint. 113
Quomodo differant a Ruyschianis. ib.
Gummosa utilia in vomitu quando. 10
Gummi guttæ Cholerae causa, cur. 16
Gummi arabicum, tragacant. eximia in
fluxu hæmorrhoidali. 78
Amoniacum, Sagapen. in Ictero ab ob-
structione hepatis. 125

H

- H** Abitus serofus humidusque cur vermi-
nationi tribuat. 65
Hedera terrestris quibus principiis feta. 77
Eximia ad sanguinem suppressendum. ib.
Adversus hydropem ab immodico fluxu
hæmorrhoidum pendentem. 79
Adversus ulcera renum, ac vesicæ. 144
Ad calculos expellendos minus tuta. 141
Hæmorrhoides quomodo oriantur. 42
Cæcæ quænam dicantur. ib. 70
Earum differentia ab inflammatione in-
testinorum. ib.
Hæmorrhagia blanda solvuntur. ib.
Hæmorrhoidum fluxus immodicus quid sit:
ejus causæ, signa, prognosis, curatio.
70. 71.
Hæmorrhoidales venæ quænam sint. 71
Si in tumorem eleventur quomodo cæcas
hæmorrhoides efficiant. ib.
Si disrumpantur fluxum hæmorrhoidalem.
71. 72.
Hæmorrhoidalis fluxus immodicus qui-
nam dicendus. 72
Cautissime suppressendus. 75
Hæmorrhoidum suppressio quomodo affectio-
nem hypochondriacam excitet. 86. 87
Hæmorrhoides optimum sanguinem pro cau-
sa agnoscunt. ib.
Hæmorrhagiæ in Scorbuto falso unde. 103
Helleborus albus infestissimum purgans. 15

- Cholerae ciendæ par. ib.
Hepatis læsiones quomodo vomitum exci-
tent. 6
Hepar Antimonii validissimum purgans. 15
Cholerae excitandæ par. ib.
Hepatis substantia an inflammationis ca-
pax. 115
Ejus membranæ sunt capaces. ib.
Icteri causa insignis. 116
Hepatis durties, ac tumor in Ictero ab
obstructione cur. 122
Herniæ quomodo vomitum excitent. 5
Hordei vis in diarrhœa, ac dysenteria. 30
Horæi fructus quomodo verminationi tri-
buant. 65
Humorum evacuatio insignis in Cholera.
14.
Prava qualitas. ib.
Colliquatio, acredo peccat. ib.
Humorum acrium copia quomodo diar-
rhœam excitet. 26
Acrimonia quomodo. ib.
Vel a sanguine separentur, vel a succis
primarum viarum suppeditentur. 26
Humorum secretiones quomodo peragantur.
ib.
Hydrops ab immodico hæmorrhoidum fluxu
quomodo. 74
Hypocistidis succus eximius ad cohibendam
hæmorrhoidum fluxum. 75
Hypericon minus tutum ad expellendos
calculos. 141
Hypochondriorum pathemata in Ictero un-
de. 122
Hypochondria tractandi necessitas in acu-
tis unde. 38
- I** Cterus quid sit: Ejus causa proxima,
remotæ, signa, prognosis, curatio. 111.
112.
Icteri divisio in flavum, & nigrum a
Veteribus perperam tradita. 113
Icterus unde dicatur. ib.
Febribus superveniens an criticus dici
queat, vel symptomaticus. 121
Jecoris intemperies hypochondriacæ affe-
ctionis causa perperam habita. 81
Imaginatio fortis quomodo vomitum exci-
tet. 6
Ejus vis insignis ad perturbandum mo-
tum fibrarum corporis. ib.
Inflammationes intestinorum quomodo vo-
mitum

mitum gignant. 5
 Inflatio ventris in Cholera humida unde. 18.
 Ingestorum nimia copia vomitus causa. 4
 Diarrhœæ. 26. 27
 Cholæræ. 17
 Verminationis. 64
 Ingesta acria Cholæræ causa. 27
 Inflammationis ventriculi, & intestino-
 rum. 10
 Inappetentia insignis in vomitu pituitoso
 unde. 7
 In verminatione. 65
 Intestinorum convulsiva contractio quomo-
 do Diarrhœam proxime excitet. 25. 26
 Intestinorum membranarum ramenta quan-
 donam ejiciantur in dysenteria. 28
 Intestinorum inflammationes quandonam
 dysenterię causæ. 29
 Interdum blanda hæmorrhagia solvuntur. 42.
 Ipecacuanæ radix cur ceteris emeticis præ-
 ferenda in vomitu. 9
 In Dysenteria eximia. 35
 Diu repetenda præservandi causa. ib.
 Inquietudo insignis in ventriculi, & inte-
 stinorum inflammatione, unde. 41
 Ira summa quomodo vomitum excitet. 6
 Interdum salutaris. ib.
 Minus pernicialis quam cetera pathema-
 ta. ib.
 Interdum diarrhœæ causa. 27
 Icteri. 116
 Juniperi virtus in Scorbuto. 106
 Jusculi tenerioris pulli large epoti in Cho-
 lera humida. 20

L

Lactis corruptio in Stomacho Cholæræ
 causa cur. 17
 Lactis usus ad libras minus tutus in Cho-
 lera. 20
 Lactis asinini usus eximius in dysenteria. 36.
 Mox Vaccini aqua plantaginis cocti. ib.
 Lactis usus insignis in Colica biliosa. 59
 In hæmorrhoidali fluxu. 77. 79
 Præmissis universalibus in hypochondria-
 ca affectione. 95. 97
 Cur absorbentibus quandoque mixtus. 97
 Antiscorbuticis mixtus optimus in Scor-
 buto acido. 105
 Cum spiritu Cochleariæ præsertim. 105.
 106.

Vel ex decocto baccarum Juniperi. 106
 In Scorbuto acri. 107
 In falso. 109
 Præsertim ex decoctione Sarsæ perillæ. ib.
 In ulceribus renum, ac vesicæ. 144
 Lactis aquosi separatio in mammis post
 partum cur. 121
 Lacca quid sit. 109
 Ejus tinctura eximia in gingivarum ero-
 sione Scorbutica. ib.
 Variæ præparationes. ib.
 Lapidis percarum usus eximius in calculis
 renum, ac vesicæ. 141
 Qua ratione operetur. ib.
 Laudanum Nepentes unde dicatur. 54
 Ejus usus eximius pillulis Paracelsi uni-
 tus in colica pituitosa. ib.
 Laudanum liquidum optimum in colica bi-
 liosa, & hysterica. 59
 Laudani urinarii vires in ardore urinæ a
 calculis. 146
 Laureola Cholæræ causa, cur. 16
 Lienteria quid sit. 25
 Ligna sudorifica eximia in Scorbuto acido.
 104.
 In falso. 107. Addita vipera. 107. 108
 Ligni nephritici vis in calculis renum, ac
 vesicæ. 144
 Limones eximii in vomitu bilioso. 12
 In Scorbuto acri. 106
 Lithotriptica remedia quid sint. 142
 Cur nullius efficaciar ad calculos conte-
 rendos. ib. 143
 Si dantur, noxia vesicæ. 145
 Lithotomia quid sit. 146
 Litterati cur affectioni hypochondriacæ ob-
 noxii. 85
 Lumborum dolor in calculis renum cur.
 137.

Plus minus acutus, cur. ib.
 In lancinantem degenerans cur. ib.
 Lumbrici minus tuti in expellendis calcu-
 lis. 141
 Lupi voracitas unde. 4

M

Maculæ violacæ, purpureæ in Scorbu-
 to acido cur. 102
 Magisterium corallorum quid sit. 77
 Cur minus tutum atque efficax reme-
 dium, quam ipsa coralla præparata.
 ib.
 Malvaceorum usus eximius in calculis re-
 num,

- num, ac vesicæ. 141
Manna minus tuta in diarrhœa. 31
 Quid sit. 57
 Cum Oleo amygdalar. dulcium in contumaci colica biliosa eximie virtutis. ib.
Martis vires contra vermes. 70
Martis crocus adstringens minus tutus in hemorrhoidali fluxu. 77
Martialia eximia in affectione hypochondriaca. 93
 Qua ratione operentur. ib. 126
 Eorum delectus habendus. ib.
 Quandonam in substantia, aut tincturæ forma exhibenda.
 Eorum usui rhabarbari usus intermiscendus. 94
 Interdum infesta. 96
 Eorum usus in Ictero ab obstructione. 126.
Martis tinctura quandonam adhibenda. ib.
 Limatura, aut crocus dictus quandonam. ib.
 Quomodo paretur, & quas vires habeat. ib.
Marrubii albi vis in Ictero. 124
Materies crassa, viscida, mucosa ventriculo inherens quomodo vomitum excitet. 4
 Acris, biliosa quomodo. ib.
 Quomodo Colicam. 47. 48
Materies elastica Coli finibus coercita quomodo Colicam gignat. ib.
Medicamenta pro regionum diversitate cur varianda. 38. 39
 Cur exhibenda ut a natura producantur. 92.
 Elective purgantia utrum dentur. 123. 145.
Mel quomodo alvum moveat. 31
 Cur minus tutum in diarrhœa. ib.
 Optimum in Scorbuto contra gingivas erosas. 110
Mellita quomodo verminationi tribuant. 64.
Membranosa ramenta quare ejiciantur in Dysenteria. 28
Mensium suppressio hystericæ affectionis causa perperam habita. 59
Mentis labores cur fugiendi post pastum in affectione hypochondriaca. 98
Mercurius sublimatus, & præcipitatus Cholerae causa. 16
Mercurii vivi vis in colica pituitosa. 54
Mercurius cæteris præstat anthelminticis. 67.
 Qua ratione operetur. ib.
 Quacumque forma exhibitus æquales habet vires. 67. 68
 Aqua coctus cur inutile remedium. 67
 At nocere non potest.
 Nunquam in forma liquida, aut pulvere exhibendus. 68
 Minus tutus in Scorbuto. 104
Mechoacanæ vis in verminatione. 68
Miasmata maligna quomodo diarrhœas excitent, ac Dysenterias. 28
 Plerunque Epidemicas. ib.
Mictus cruentus quomodo calculorum generationi tribuat. 136
Millepedum usus eximius in Ictero. 125
 Minus tutus in calculis. 141
Millium Solis minus tutum in calculis. ib.
Mœconii retentio quomodo Icterum gignat. 121
Mœror quomodo diarrhœam excitet. 27
Molestia circa præcordia in vomitu cur. 6
Motus per acclivia cur Vesicæ calculi Symptomata intendat. 139
Mucilagines seminum psyllii, althææ optimæ in Tenesmo. 36
Murmur ventris in colica flatulenta cur. 51.
Mustum recens Cholerae causa. 17
Myrrhæ virtus in vomitu eximia. 6
 In verminatione. 69
Myrti vires in hæmorrhoidali fluxu. 69

N

- Narium pruritus** in verminatione unde. 66.
Narcotica caute adhibenda in ira. 130
Navis motus quomodo vomitum excitet. 6
Nauseæ essentia, causæ, divisio, signa, curatio. 1
 In calculis renum cur. 138
 In vomitum degenerat. ib.
Naturæ vis in calculis renum, ac vesicæ. 142.
Nephritica affectio quomodo vomitum excitet. 6
Nephritis unde dicatur. 137
Nitri usus commodus in Cholera sicca. 22
 Maxime camphoræ unitus. ib.
 In ventriculi, & intestinorum inflammatione. 44

Sed initio statim exhibendum. 45
 Progressu morbi cur vitandum. ib.
 Ejus vires in Scorbuto acri. 106
 In Ictero calido. 129
 In Ictero ab ira. 130
 Noces Avellanæ optimæ ad calculos pro-
 hibendos. 146

O

O Bjecta in Ictero cur colorata appareant. 121.
 Odorum vis infesta spiritibus. 90
 Oleum amygdal. dulc. egregium in vomitu
 bilioso. 11
 Minus tutum in ventriculi, & intesti-
 norum inflammatione. 43
 In colicis doloribus non semper utile. 53.
 In biliosa tamen præstantissimum. 57
 Interdum cum Manna mixtum. ib.
 In verminatione interdum adhibendum. 68.
 Eximium in affectione hypochondriaca
 calida. 96
 In Scorbuto acri. 107
 In calculis renum, ac vesicæ. 140
 Oleosorum vis ad præcavendos calculos. 145.
 Olea stillata anisorum, fæniculi, Juniperi,
 Cinam. minus tuta in Cholera. 22
 Optima in colica pituitosa. 55
 Olei Scorpionum vis, & usus in calculis
 vesicæ. 142
 Ononis minus tuta in calculis. 141
 Opiatum medicamentum cur post purga-
 tionem commodum. 10
 Præsertim in vomitu. ib.
 Opiata in cholera sicca quandonam exhi-
 benda. 21
 In diarrhœa, ac dysenteria quandonam. 31.
 Absorbentibus, ac leniter adstringenti-
 bus mixta optime operantur. 32
 Opiata sola in diarrhœa, & dysenteria
 pessima. ib.
 Diaphoreticis miscenda in maligna dy-
 senteria. 34
 Minus tuta in ventriculi, & intestino-
 rum inflammatione. 45
 Sphacelo ansam præbent. ib.
 Non semper tuta in colicis. 53. 54
 Sola exhibenda non sunt in calculosa ne-
 phritide. 146

Sed diureticis idoneis mixta. ib.
 Oris fœtor peculiaris ad aciditatem vergens
 in verminatione unde. 65
 Ortus a parentibus calculis, aut podagra
 obnoxiiis quomodo calculorum genera-
 tioni tribuat. 137
 Otiosa, & sedentaria vita quomodo hæmor-
 rhoides gignat. 73

P

P Anis tosti, & aceto imbuti vires exi-
 miæ. 10
 Vomitus compescendi. ib.
 Panis grossior, coliphium dictum cur Atle-
 tis familiaris. 17
 Paralysis in Scorbuto unde. 102
 Paralysis ira curata. 6
 Paregorica medicamenta post purgationem
 cur præscribenda in Cholera curatio-
 ne. 20
 In curatione Diarrhœe. 30
 Cur multis laudentur cæteris omissis in
 desperata cholera. 21. 22
 Tutius est iis uti post usum aquæ frigi-
 dæ. 22
 Pareyræ bravæ vis in calculis, & ulceribus
 renum, ac vesicæ. 144
 Partus laboriosi quomodo hæmorrhoides gi-
 gnant. 73
 Quomodo Icterus. 116
 Partus naturalis causæ quænam. 121
 Pavor in somno in verminatione unde. 66
 Pectoris angustia in hypochondriaca affe-
 ctione cur. 90
 Penum edema in immodico hæmorrhoidum
 fluxu unde. 74
 Penis erectio in calculo vesicæ cur. 143
 Perspirationis suppressio quomodo diarrhœam
 gignat. 27
 Persicaria insigne antiscorbuticum. 103
 Pestilentes, & maligni morbi Diarrhœa
 curati. 29
 Picæ causæ quænam. 87
 Pillulæ Beccherianæ, Stahlianæ, Hoffman-
 nianæ unde dicantur. 54
 Quid sint. ib.
 Pillulæ Paracelsi eximie in colica pituito-
 sa. 54
 Mercurio dulci unitæ. ib.
 Et laudano Nepentes. ib.
 Tartareæ Bontii quid sint. 94
 Earum usus in affectione hypochondria-
 ca. ib.

Hæmorrhoidali fluxui obnoxiiis interdicienda. *ib.*
 Pillularum de fumaria, fætidarum majorum, antiscorbuticarum Timæi, & similibus usus in Scorbuto. 105
 Mastichinarum in calculis renum, ac vesicæ. 144
 Pituita intestinalis quomodo verminationi tribuat. 65
 Pondus in perineo in Vesicæ calculo cur. 138.
 Potus aquæ nive perfrigeratæ quomodo ventriculi & intestinorum inflammationi tribuat. 39. 40
 Proclivitas in somnum in Scorbuto unde. 102.
 Pulsus parvi, frequentes in Cholera unde. 18.
 Pulvis Algarot quid sit. 15
 Cholerae ciendæ par. *ib.*
 Cratonis quid sit. 33
 Optimus in diarrhæa, ac dysenteria. *ib.*
 Stomatich. Quercetani quid sit. 55
 Ejus usus in colica pituitosa. *ib.*
 Pueri quomodo dignoscantur vermibus affecti. 66
 Purgantia minus commoda in Cholera. 20
 Dulcia evitanda in diarrhæa, ac dysenteria. 31
 Quenam sint. *ib.*
 Validiora infesta. *ib.*
 Quenam eligenda. *ib.*
 Valida ventriculi, & intestinorum inflammationes cient. 39
 Et semper iisdem infesta in curatione. 42.
 In colica quandonam locum habeant. 54.
 Sed opiatibus mixta. *ib.*
 In verminatione quandonam adhibenda. 69.
 Validiora quomodo hæmorrhoides gi-gnant. 74
 Aloetica in primis. *ib.*
 Minus tuta in affectione hypochondriaca. 94
 In Scorbuto. 104
 Quenam locum habent. *ib.*
 Purgantium divisio in cholagoga, phlegmagoga perperam tradita. 123
 Quædam tamen certos humores purgant. *ib.*
 Pustulæ in Scorbuto falso unde. 103

Q

Quinquina quomodo obstructionibus viscerum imi ventris, atque Ictero tribuat. 118
 Variæ opiniones circa vim, qua febres extinguit per secretionem, & crism. *ib.*
 Si crisis non succedat, perniciofa. *ib.*
 Qua ratione febres extinguat. 131
 Mixta salibus digestivis, & rhabarbaro præstantissima contra Icterus supervenientem febribus. 132

R

Radices aperientes quanam. 124
 Earum usus in Ictero. 123. 124
 Raphanus rusticanus insigne antiscorbuticum. 103
 Remediorum farrago minus commoda in ventriculi, & intestinorum inflammatione. 43
 Respiratio celerrima in cholera humida unde. 18
 Difficilis, anhelosa vel ad levem motum in Scorbuto acido. 102
 Rhabarbari virtus insignis in Diarrhæa, ac Dysenteria. 31
 In affectione hypochondriaca. 92. 94
 Interdum noxium. 96
 In colica pituitosa. 56
 In fluxu hæmorrhoidali ab obstructionibus ventris. 78. 79
 In Ictero. 123. 124
 Repetendum sæpe. *ib.*
 In calculis renum, ac vesicæ. 145
 Rhabarbarum simplex torrefacto præferendum. 92
 Rhedæ motus quomodo vomitum excitet. 6
 Ros infectus animalculis ex aere nocturno deciditibus Diarrhææ, aliorumque morborum causa. 27. 28
 Interdum mortis iis, qui æstate Romæ degunt, aut extra Urbem dormiunt. *ib.*
 Rubia tinctura singularis virtutis adversus Icterus. 124
 Rubigo, & uredo supra fruges, vineasque decidua unde petenda. 28
 Ructus acidi in hypochondriacis unde. 88

- S**accharum quomodo alvum moveat. 31
 Minus tutum in Diarrhœa. ib.
 Quomodo verminationi tribuat. 64
 Saccharum Saturni quid sit. 44
 Cur nonnullis probetur contra inflammaciones. ib.
 Venenis accensendum est. ib.
 Inflammationis ventriculi, & intestinorum causa. ib.
 Sagapenum anthelminticum est. 69
 Quomodo agat adversus Icterus. 125
 Sal absynthii eximium in vomitu pituitoso. 8. 9
 In vomitu bilioso cur infestum. 9
 Salitæ carnes cur salita aqua facilius dulcescant. 32
 Salivæ copiosa excretio in hypochondriacis cur. 89
 Salivæ copia in vomitu. 7
 Sales lixiviales quid sint. 92
 Medii quid. ib.
 Eorum efficacia in affectione hypochondriaca. ib.
 Eorum usui rhabarbari usus intermiscendus. 94
 Quandonam noxii. 96
 Salis necessitas insignis. 101
 Utilitas, & commoda. ib.
 Salia volatilia tartari, Cor. Cer. cranii humani, viperarum ut lithontriptica nihili facienda. 142
 Salsæ perillæ virtus in Scorbuto. 104
 Salsorum abusus quomodo Scorbuto exci-
 ret. 101
 Sandaracha Cholerae causa. 16
 Sanguinis acredo, colliquatio quomodo diarrhœam cieat. 26
 Sanguinis excretionem sola distingui nequit dysenteria ab aliis fluxibus. 28
 Sanguis per vasa imi ventris tarde movetur. 72
 Si copia peccet, vel crassitie cur hæmorrhoides gignat. ib.
 Sanguis loturæ carniū similis in hæmorrhoidum fluxu unde. 74
 Sanguinis, ac spirituum vitia quomodo a vitiis primarum viarum augeantur. 44
 Quomodo affectioni hypochondriacæ tribuant. ib.
 Sanguinis, atque humorum acor quomodo generetur. 100
- Quas vires habeat. ib.
 Quomodo Scorbuto gignat. ib.
 Quomodo in acredinem degeneret. 101
 In Salsedinem. ib.
 Santala calefaciendi vim habent. 104
 Eorum usus in Scorbuto acido. ib.
 Saponacea naturalia, vel artificialia. 125
 Quomodo parentur. ib.
 Saponis Veneti usus in Ictero ab obstructione. ib.
 Sarmentorum vitis albæ succus insignis in Scorbuto. 109. 110
 Si aceto uniantur, & melli. 110
 Eorum loco succus pampinorum viridium esse potest. ib.
 Sassafraga minus tuta in calculis. 141
 Saturnina remedia intrinsecus sumpta minus tuta. 110
 Extrinsecus optima ad ulcera oris Scorbutica. ib.
 Scabies in Scorbuto falso unde. 103
 Scammonium quid sit. 68
 Pueris purgandis aptum. ib.
 Scorbuto quid sit. 99
 Ejus causæ, differentiæ, signa, prognosis, curatio. ib. 100
 Utrum Veteribus notus. ib.
 Utrum frequens sit morbus. ib.
 Cur Septentrionalibus populis familiaris. 101
 Iis qui vicini sunt mari. ib.
 Scyrrhus ventriculi vomitus causa. 4
 Secretiones naturales humorum in intestina depluentium unde petendæ. 26
 Immodicæ unde. ib.
 Semicupium egregium in colica biliosa, 58.
 In calculis renum, ac vesicæ. 140
 Semina frigida eximia in ventriculi, & intestinorum inflammatione. 44
 Semen Santonicum egregium anthelminticum. 69
 Centaureæ minor. ib.
 Senna minus tutum purgans in affectione hypochondriaca. 92
 Sensus ventriculi gravativus in vomitu pituitoso unde. 7
 Ardoris punitionisque in bilioso unde. ib.
 Globi ad gulam ascendentis, & suffocationis in verminatione. 65
 In colica biliosa. 51
 In affectione hypochondriaca. 90
 Cur suffumigiis mitescat. ib.

Sepiæ nimia copia ingestæ quomodo Cholera gignant. 17
 Serum lactis stillatum cum Cichor. optimum in ventriculi, & intestinorum inflammatione. 43. 44
 Cum nitro præsertim. ib.
 Tamarindatum eximium in hæmorrhoidali fluxu. 76
 Radicibus Fragariæ, & Graminis alteratum in Ictero calido. 129
 Tamarindatum ad alvum solvendam. ib.
 Serum sanguinis a salium acidorum mixtura croceum calorem inducere an possit. 119
 Atque hinc Ictero tribuere. ib.
 Seri lactis præstantia in diarrhœa, ac dysenteria. 30. 31
 In Scorbuto acido cum antiscorbuticis. 104.
 In falso simplex. 107
 Singultus in Cholera humida unde. 18
 Sitis in vomitu bilioso unde. 7
 In colica biliosa. 51
 In Scorbuto acri. 103
 Sonchi vis in hypochondriaca affectione. 92.
 Spasmus hystericus quomodo Icterus gignat. 116
 Specificum lithontripticum Valentini quid sit. 142
 Helmontii quid. ib.
 Nihili prorsus faciendum. ib.
 Specifica adversus Colicam nulla. 59. 60
 Spiritus anodynus mineralis Hoffmanni idem ac spiritus ceu olea mineralia dulcificata. 22
 Minus tuta remedia in Cholera sicca. ib.
 Spirituum ataxia quomodo diarrhœam gignat. 27
 Quomodo colicam hystericam. 48
 Unde talis dicatur. 90. 91
 Quomodo excitetur. 91
 An hypochondriacæ affectionis unica, & constans causa. ib.
 Esse non posse ostenditur. ib.
 Spiritus Cor. Cer. Sal. armoniaci anthelmintica vi pollent. 69
 Spiritus acres plantarum quomodo eliciantur. 105
 Quas vires habeant. ib.
 Cochleariæ cæteris eminent. 105. 106
 Spiritus vitrioli, nitri dulcis eximii in Scorbuto acri. 106

Spirituosa minus tuta in ventriculi, & intestinorum inflammatione. 45
 Spirandi difficultas in hypochondriacis unde. 90
 Stercora animalium cur multis probentur in colica. 60
 Stomachi, & intestinorum inflationes, tensiones in hypochondriacis unde. 88
 Stomachica cur præscribenda post purgationem. 19. 20.
 Studia intensa quomodo affectionem hypochondriacam excitent. 85
 Suaviter olentia post purgationem commoda in cholera. 20
 Succu pancreatici vitia quomodo diarrhœam gignant. 26
 Acidus non est. ib. 49
 Cum bile effervesce non potest. ib.
 Succorum gastricorum vitia augentur a sanguinis, ac spirituum vitiis. 84
 Succu urticæ, hederæ terrestres, plantaginis eximii in fluxu hæmorrhoidali. 77
 Etiam si leucophlegmatia adsit, & hydrops. 79
 Sonchi, Agrimonie, Melissæ in affectione hypochondriaca. 93
 Interdum noxii. 96
 Substituendi succi Portulac. Cichor. Endiv. ib.
 Succinum, ejusque sal volatile minus tutum in expellendis calculis. 141
 Sudores frigidi in cholera unde. 18
 Sudoris suppressio quomodo diarrhœam gignat. 27
 Suffumigia quomodo agant in convulsivis morbis. 90
 Supprimentia sanguinem minus tuta in fluxu hæmorrhoidali. 75
 Syrupus Kalybeatus Vvilis quomodo paratur. 93
 Ejus usus insignis in affectione hypochondriaca. ib.

T

T Amarindi optimi in fluxu hæmorrhoidali. 77
 Tanacerum, ejusque sal anthelminticum. 69.
 Tartarea commoda in vomitu pituitoso. 10.
 Tartari vitriolati vis in fluxu hæmorrhoidali. 77
 Tartarus solubilis quid sit. 92

Vitriolatus quid. ib.
 Eorum vis in affectione hypochondriaca. ibid.
 In Ictero. 124
 Tartarus martiatus quid sit. 127
 Ejus usus in hepatis obstructione. ib.
 Temperamentum Melancholicum quid sit. 73.
 Quomodo hæmorrhoides gignat. ib.
 Tempestas calida, fervens, & sicca quomodo diarrhœam excitet. 27
 Tenesmus quid sit. 25
 Ejus causæ, curatio. ib.
 Tenesmi causæ eædem ac dysenterię ad anum delatæ. 36
 Tenesmus in vesicæ calculo unde. 138
 Tenia vermis quid sit. 61
 An unicus vermis sit, vel plures simul uniti. ib.
 Terra foliata tartari quid sit. 92
 Ejus usus in affectione hypochondriaca. ibid.
 In Ictero. 124
 Theriacalia minus in inflammatione ventriculi. 45
 Therebintinæ vapor eximius in Tenesmo. 37.
 Quomodo applicandus. ib.
 Therebintinæ usus eximius in Ictero ab hepatis obstructione. 125
 In ulceribus renum, ac vesicæ cur. 144
 Minus tuta in expellendis calculis. 141
 Testiculi retractio in renum calculis cur. 137.
 Timor improvisus diarrhœe causa. 27
 Tinctura absinthii, calamintæ quandonam adhibenda in vomitu. 11. In affectione hypochondriaca. 95
 Interdum noxia. 97
 Tinctura Martis eximia in fluxu hæmorrhoidali. 77
 Cum aquis Brandulensibus. ib.
 In affectione hypochondriaca eximia. 93
 Interdum noxia. 97
 Tinctura corallorum anodyna Helvet. minus tuta. 78
 Tormina Dysenterię signum potissimum. 29.
 Graviora vacuo ventre cur in verminatione. 65
 Colicam æmulantia in renum calculis cur. 138
 Tormentillæ virtus in diarrhœa, ac dysenteria. 32
 Tom. III.

Tremor inferioris labii in vomitu unde. 7
 Tremores in hypochondriaca affectione unde. 89
 Trifolium fibrinum quomodo agat in scorbuto acido. 117
 Trochisci Gordonii quibus constent. 144
 Eorum usus in ulceribus renum, ac vesicæ. 144
 De Karabe, de spodio optimi in diarrhœa, ac dysenteria. 33
 Tumor inflammatorius ventriculi vomitus causa. 4
 Tumor in præcordiis apparens sub costis spuris in ventriculi inflammatione unde. 40
 Paulo inferior in inflammatione intestinorum. 41
 Sub costis spuris in hypochondriacis unde. 88
 Tussis sicca in verminatione cur. 66
 In hypochondriaca affectione cur. 89.
 90.

V

VEnena corrosiva quomodo vomitum excitent. 5. 16
 Quenam sint. ib.
 Eorum effectus. ib.
 Quomodo choleram. 16
 Quomodo ventriculi, & intestinorum inflammationes. 39
 Venę sectio utilis in Dysenteria. 33
 In ventriculi, & intestinorum inflammatione. 42
 Initio statim celebranda. ib.
 E contra in morbi progressu. ib.
 In colica biliosa eximia. 57
 In hysterica si sint suppressa menstrua. 59.
 In hæmorrhoidali fluxu. 75
 Utrum in Ictero locum habeat. 130
 Si ab inflammatione hepatis, aut sanguinis plethora oriatur. ib.
 In calculo renum, ac vesicæ. 140
 Ex brachio primum, mox pede cur. ibid.
 Ventriculus quibus tunicis constet. 3
 Quo motu donetur. ib.
 Consensum insignem habet cum partibus. ib.
 Motus inversus quomodo vomitum gignat. 3

- Ventriculi gravitas in vomitu sanguineo unde. 7
- Ventriculi, & intestinorum inflammationis causæ, signa, prognosis, curatio. 37
- Veteribus innotuisse ostenditur. 38
- Non adeo frequens est, ut vulgo creditur. ib.
- Cur in sphacelum facile transeat. 41
- Acutissimus morbus est. 42
- Quomodo in vomitum aut dysenteriam purulentam desinat. ib.
- In Ascitem quomodo.
- Veronicę virtus in ulceribus renum, ac vesicæ. 143
- Vermes quomodo vomitum excitent. 5
- Vermium genera, causæ, signa, prognosis, curatio. 60. 61
- Vermes ubique reperiuntur. 61
- Frequentissime in Ventriculo, & intestinis cur. ib.
- In tenuibus cur teretes. ib.
- Lati quinam dicantur. ib.
- Vermes utrum ex ovulis insectorum gignantur, an ex minimis ovis nobis conati sint. 62
- Verminatio cur hæreditarius sit morbus. 63.
- Cur magis familiaris iis qui duram habent alvum, quam qui fluidam. ib.
- Vermium excretio per os signum verminationis certum. 66
- Vertigo in vomitu unde. 6. 7
- Victus ratio optima instituenda in Dysenteria. 36
- Ex quibus desumenda. ib.
- Præpostera infestissima in ventriculi, & intestinorum inflammatione. 45
- Diligens instituenda præ cæteris morbis. ibid.
- Commoda etiam in affectione hypochondriaca. 98
- Viæ ventriculi, & intestinorum commodissima ad sanguinis massam depurandam ab inquinamentis. 18. 19
- Vini malvatici usus eximius in vomitu. 10.
- Vinum in stomacho lacti commixtum quomodo cholerae causa. 17
- Vini maturi odoriferi, & calidi usus commodus in cholera. 23
- Confortandi vim summam habet. ib.
- Aliæ facultates. ib.
- Vini Meraci virtus in dysenteria. 36
- Vini Absyntites in colica pituitosa. 56
- Vini abstinencia summum quandoque hypochondriacæ affectionis remedium. 95.
- Vinum poetis amicissimum. 23
- Vino interdum aqua substituenda. 11
- Vinum rhenanum optimum ad tincturas Martis eliciendas cur. 94
- Vina acida cur calculorum generationi tribuant. 136
- Vipera qua virtute donetur. 107. 108
- Ad cutaneos morbos plurimum valet. 108. Ad scorbutum. ib.
- Ad malignos. ib.
- Quandonam infesta. ib.
- Innoxia saltem si caute adhibeatur. ib.
- Viperæ venenum inter cætera Animantium venena eminet. 120
- In Italia minus virulentum.
- Ejus virus nonnisi per morsum infestum. ibid.
- Quomodo Icterus gignat. ib.
- Virga aurea minus tuta in calculis. 141
- Vita sedentaria quomodo calculorum generationi tribuat. 136
- Vitia primarum concoctionum quomodo sanguinem, ac spiritus inficiant. 84
- Vitrum antimonii quid sit. 15
- Cholerae excitandæ par. ib.
- Vitrioli vires contra vermes. 76
- Vitriolata externe applicata eximia in hæmorrhoidali fluxu. 75
- Vitrioli colcothar cæteris præstat. ib.
- Basis est aquæ stipticæ Lemerii. 76
- Interne adhibita minus tuta. ib.
- Vitrioli vis in Scorbuto acri. 106
- Ulcera in Scorbuto falso unde. 103
- Vomitum quid sit. 1. Ejus causæ, signa, prognosis, curatio. 1. 2
- Vomitum differentia a nausea in quo consistat. 3
- Vomitum divisio in idiopathicum, & symptomaticum. 3. 4
- Vomitum salutaris quinam. 7
- Cachecticis, & febribus intermittentibus superveniens. ib. 8
- Vomitum sanguinis Menstruis suppressis parvi faciendus. 8
- In gravidis æque. ib.
- Abortum tamen ciere valet. ib.
- Vomitum materiæ tenacis unde. 50. 51
- Acris e contra, unde. 51
- Etiā in colica hysterica, biliosa. ib.
- Vomendi conatus, & vomitus in hypochondriaca affectione unde. 88. 89
- Gra-

Graviores jejuno stomacho, & a pastu cur.	80	Ejus suppressio quando.	ib.
Vomitibus in Scorbuto falso cur.	103	Turbida arenam, ac fabulum deponens cur.	ib.
Urina rufa in colica biliosa unde.	51	Copioso muco, & arena saturata in calculo vesicę.	139
Tenuis, limpida in hysterica cur.	ib.	Urtica quibus constet principiis.	77
Modo suppressa, modo copiosior in verminatione cur.	65	Eximie virtutis ad sanguinem suppressum.	ib.
Urina limpida, & instar aquę in hypochondriacis unde.	88. 89	Uvę corinthiacę minus tutę in Diarrhœa.	31.
Urinę oleosę varique coloris in Scorbuto acri.	103	Vulnera capitis quomodo Icterus gignant.	125.
Urina tenuis, aquosa, subcruenta in renum calculis quando.	138		

F I N I S.

